

De oudejaars-avond : ernstige lektuur voor de laatste dagen des jaars

<https://hdl.handle.net/1874/235671>

DE OUDEJAARS-
AVOND.

MENSING & VISSER
BOEKHANDEL
1° WAGENSTRAAT 27
'S HAGE

GUNNING
15
A 37

mm 12676

8.1.60

DE OUDEJAARS-AVOND.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1612 3949

GUNNING *W. A. 37.*

C. E. VAN KOETSVELD.

DE OUDEJAARS-AVOND.

ERNSTIGE LEKTUUR

VOOR DE

LAATSTE DAGEN DES JAARS.

Z E S D E D R U K .

SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.
1874.

DE OUDEJAARS-AVOND.

DE
PORTEFEUILLE
VAN EEN
DORPSPREDIKANT.

TEGENWOORDIGE EN VROEGERE GEMEENTEN.

Terwijl ik dit eerste gedeelte van mijn boek schreef, dacht ik dikwijls aan U. Hoe menig maal sprak ik tot U bij gelegenheden, die ons reeds vooraf tot spreken en hooren stemden; ook op den ernstigen, heiligen avond, die het jaar besluit! Wat was het ons, dan vooral, wèl in het huis des Heeren, om dáár van al de lotwisselingen en zorgen des jaars uit te rusten, als onder de vleugelen der Almagt, in de schaduw der eeuwigheid!

Gij zult dan ook in de volgende bladen meer malen eene bekende stem hooren. Het ligte waas der verdichting, dat de Brief tot inleiding en die tot besluit over het geheel legt, is voor U niet bestemd. Het schijnt U zeker overbodig, hinderlijk welligt. Die brieven zijn voor den vreemde geschreven. Hij kent mijne stem niet, en behoeft zich mij zelve bij mijne woorden niet voor te stellen. Gij kent mij. Mogt dan die bekende stem nog menige aangename en heilzame herinnering bij U opwekken.

Vaart allen wel, en dat ieder jaar velen van U tot God brenge!

BRIEF VAN EEN VADER AAN ZIJNEN ZOON ,

TOT

INLEIDING.

Mijn waarde THOMAS !

Gij zijt nog in den schoonen bloeitijd, de meimaand des levens; de twintig jaren eerst onlangs voorbij, krachtvol, en, zoo ik hoop, onbedorven. Met mij, mijn jongen! is het geheel anders gesteld: het is herfst voor mij; en, zoo als gij weet, doen lastige en afmattende kwalen mij rusten, als of het reeds winter ware.

Veel heeft uw leeftijd voor. Achter u ligt eene onbezorgde kindschheid, niet ver genoeg van u verwijderd, of gij kunt u nog in de herinnering daarvan verheugen; vóór u eene ver uitgestrekte toekomst, waarvan gij de ledige ruimte uit de schatten uwer verbeelding kunt aanvullen. Ook mijn leeftijd evenwel heeft iets voor. Levert de uwe schooner bloemen op, de mijne geeft rijper vruchten. De zon van mijn leven heeft ze gestoofd en de regen gedrenkt; en dikwijls is het beproefd, of ze vast aan den steel zaten, als de storm opstak.

Wat zal het mij aandoenlijk wezen, Thomas, als de dagen van deze maand *December* ten einde spoeden! Hoe dikwijls heb ik tegen die laatste dagen opgezien, en toch naar de zelve verlangd! Bij klimmende inspanning en arbeid, klom gewoonlijk ook mijne stemming; en als dan het heugelijke kerstfeest voorbij was, waarop wij ons verplaatsten, van onze besneeuwde, verstijfde of verdronkene velden, in de bloeiende dalen en op de grasrijke heuvelen van *Efrata*; — dan volgde zoo schoon en zoo plegtig de laatste avond des jaars. Alleen hinderde het mij, wanneer ik uit de kerk te huis kwam, in die kalme, zalige stemming, die

zich verheft boven de nietigheden en bezwaren van dit kortstondig leven; en ik zoo gaarne, als Petrus, voor dat bezoek uit eene hoogere wereld tabernakelen wilde bouwen; — en toch de papieren op mijne tafel, de boodschap van den koster en de bezorgingen uwer goede moeder mij indachtig maakten, dat het nieuwe jaar gereed stond, ons weder in te leiden in al de ijdelheden dezer wereld.

Maar dat alles is nu voorbij. Ik zal die dagen, ik zal dien plegtigen avond in stilte op mijne kamer doorbrengen. Zeker, daar ik nu minder voor anderen te denken heb, zal ik des te meer voor mij zelven kunnen denken; maar toch, er is mij iets te ledig, te werkeloos in de wijze, waarop ik nu het jaar zal ten einde brengen. Misschien is het voornamelijk de gewoonte, des menschen tweede natuur, die dit gevoel bij mij wekt; wellicht deelt zelfs de ijdelheid er in, die niet dulden kan, dat het licht van mijnen geest aan dien laatsten en gewigtigen avond onder de korenmaat wordt gezet; ik hoop evenwel, dat de ijver voor Gods koninkrijk er nog meer de oorzaak van is. Mogelijk gaan wel gewoonte, ijdelheid en ijver onafscheidelijk te zamen: het gedichtsel van des menschen hart is zoo zonderling in een gewezen! — Maar hoe dit zijn moge, het kwelt, het drukt mij.

Ik heb er iets op gevonden, Thomas! Ik zal voor u opzamen, tot u spreken. Gij schrijft mij, dat gij de laatste *December*-dagen niet hier zult kunnen doorbrengen; en met het verstand moet ik *ja* en *amen* zeggen op uwe redenen, ofschoon mijn hart wel luide *neen!* roepen zou. Ik zal dan tot u spreken op schrift, gij zult mij eene gemeente zijn: in u toch zie ik mij zelven herleven in mijne jeugdige kracht; en het is mij, of ik door u spreken zal, ook nadat ik gestorven ben, in de gemeente, waaraan gij u wijden zult.

Vrees evenwel niet, dat ik u geheele stapels preken zenden zal. Ik heb die nimmer uitgegeven, en ze zelden en ongaarne ter lezing afgestaan; en naauwelijks zou ik dit nog doen, zonder overwegende redenen, al waart gij mijn eenig publiek. Zij hebben, dunkt mij, indien ze goed zijn, in vorm en kleur altijd iets tijdelijks en plaatselijks; zij verliezen te veel, als zij gemeente en kerk en predikstoel, als zij plaats en dag en uur verliezen. Ik **keur** hier mede niet af, wat een ander doet; kan iemand modellen leveren van kanselwelsprekendheid, of huiszittenden op deze wijze best stichten, of heeft hij redenen, die ik niet heb; zou ik niet een dwaas zijn, als ik zijn doen met *mijnen* maatstaf wilde meten?

Doch ik ga uitweiden. Ja! daar komt men toe, als men oud en ziekelijk wordt, en nimmer haast heeft. Ik had u alleen moeten zeggen, wat ik doen zal, en kunnen voorbij gaan, wat ik niet zal doen. Ik wil mij dan op mijne kamer neder zetten, met die stapels, waarvan ik daar sprak, vóór mij: dikwijls haastige, maar ook door één hartelijke woorden, verzameld door meer dan dertig jaren. Uit alle die leerredenen, vooral uit die, welke op den laatsten dag des jaars zijn uitgesproken, wil ik denkbeelden en gevoelens vergaderen, waarvoor geen jaartal behoeft te staan, die telken jare oud en nieuw tevens zijn. Die zal ik opschrijven en u toezenden, en op den oudejaarsavond denken: »Nu spreek ik toch, wel tot éénen toehoorder slechts, maar dan ook tot hem, die mij het liefste op de wereld is.»

Zoo denk ik aan u, Thomas! bij het schrijven, en gij aan mij bij het lezen, en wij beide aan God. Hij neme u in zijne genadige hoede, mijn zoon!

I.

PREDIKER I : 4.

Het eene geslachte gaat, en het andere geslachte komt, maar de aarde staat in der eeuwigheid.

Komen en gaan — zie daar de wereld, zie daar ook het eigenaardige van den oudejaarsavond. Een jaar gaat, een ander jaar komt; uit deze eenvoudige gedachte ontwikkelt zich al die rijkdom van denkbeelden, die mengeling van aandoeningen, die afwisselende, maar altijd verhevene stemming, die dezen avond eigen is.

De tijd, dien wij kennen, zonder dat wij zijn wezen kunnen beschrijven, bestaat bij *komen en gaan*: al het toekomstige wordt tegenwoordig, al het tegenwoordige verleden; in dien voortgang is het denkbeeld van tijd begrepen. Van daar dat beeld, zoo oud en zoo waar, waar door wij ons den tijd voorstellen als een' stroom, die van de bergen af zeewaarts vloeit, van eeuwen her, en niet rust, dag noch nacht. Even zoo komen ze, de uren onzes

levens, en wij meenen ze erfelijk te bezitten; zij komen, maar blijven niet: naauwelijks blijft hunne gedachtenis!

En gelijk de tijd zelf, zoo komt, zoo gaat alles: elke bloemknop, die zich opent, om weldra ontbladerd te worden; iedere spruit, die den grond doet barsten, om later als een holle boom te verdorren; elk diertje en ieder mensch, die geboren wordt om te sterven: want *het leven is niet anders dan een gestadige dood*.

De Prediker spreekt van *geslachten*, die komen en gaan. Wij menschen, die het uitgebreide veld onzer kennis verdeelen, om het gemakkelijker te overzien, wij vereenigen het *gelijkvormige*, en het *gelijktijdige*; wij noemen het geschapene, dat ons omringt, bij *soorten*, en wij tellen het, wanneer het komt en gaat, bij *geslachten*. Dit laatste denkbeeld passen wij vooral toe op de menschenwereld, waarin het *gelijktijdige* zoo naauw aan elkander verbonden is. Wij stellen ons alle menschen voor, die te zamen de aarde bewonen, en noemen dit een *geslacht*; en wanneer het na eenige jaren is uitgestorven, dan zeggen wij, dat een ander geslacht is opgestaan. Gij gevoelt wel, dat eigenlijk het menschedom niet bij geslachten geboren wordt, noch bij geslachten sterft. Om tot het zinnebeeld van den tijd weder te keeren, de droppels vormen wel de golf, maar die golf gaat niet in haar geheel voorbij; dit is slechts eene speling voor het oog: want eigenlijk wordt gedurig de eene golf in de andere opgelost.

Doch misschien zouden wij de eenvoudigheid onzer denkbeelden verliezen, door ze al te zeer te verfijnen. Stellen wij ons liever ter zijde van den Prediker; beschouwen wij met hem des werelds loop.

Een menschengeslacht is daar, voor ons uit: — *het gaat!* het gaat naar den ouderdom, naar den dood. Zie! al voort gaande laat het telkens iemand achter, die van zwakte en vermoeijenis op den weg bezwijkt; het hompelt al langzamer verder, als gelederen, in den krijg gedund; — met den laatsten grijsaard gaat het te niet!

Een ander geslacht is daar achter ons: — *het komt!* Dagelijks komt er een of ander ter wereld, die zich daar bij voegt; dagelijks leert een kind loopen of spreken, huwt een jongeling, volgt een zoon zijnen vader op, eene dochter hare moeder: — het komt, om weder te gaan!

En wij zelve, wij gaan in het midden: wij volgen het geslacht, dat vóór ons uit gaat; wij gaan voor, dat ons volgt.

Maar de aarde, zegt de Prediker, *staat in der eeuwigheid*. De *aarde* is de weg, waarop de menschengeslachten voort gaan,

het tooneel, dat zij betreden en verlevendigen; en in nog ruimer zin, de geheele omvang der aardsche dingen, het geheel, waar van de gedeelten gaan en komen. *In eeuwigheid* staat zij. Ik ben niet gestemd, om taalkundige bijzonderheden te behandelen. Ik wil alleen zeggen, dat in onzen stijl de gedachte van den Prediker dus wordt uitgedrukt: »Eeuw uit, eeuw in, blijft de aarde op de zelfde wijze bestaan.» En zie daar juist de groote wet der schepping, de wil des eeuwigen Scheppers. Jaren gaan en jaren komen, — de tijd blijft de zelfde. Menschen worden geboren en sterven, — de mensch blijft mensch. Geslachten bij geslachten ontvangt de aarde in haren schoot, — het menschdom blijft in wezen. Even zoo is het in de natuur: de wolken geven nog altijd regen, al is het niet de zelfde wolk en de zelfde dropel, die het land des Predikers drenkte; bladeren ruischen nog en bloemen wasemen hare geuren: al zijn zij niet de zelfde, zij zijn toch gelijk aan de bladeren en bloemen, die toen den aardbodem versierden.

Eene groote waarheid ligt hier in opgesloten: *Is er eenvormigheid in de afwisseling, bestendigheid in de onbestendigheid; zoo bestaat er ook een onveranderlijke wil, die al deze veranderingen bestuurt, eene eeuwigheid, die zich afspiegelt in de vlugtige beelden van den tijd.*

II.

JESAJA XL: 8b. en 1 PETR. I: 25a.

Het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid.

Hoe later in het jaar, des te meer dringt zich de gedachte bij mij op aan dat *komen en gaan*, aan het vlugtige van alle dingen; en als eindelijk die dag en dat uur nadert, dat voor ons stervelingen het zinnebeeld is der onbestendigheid, dan maakt zich wel eens een angstig gevoel van mij meester, ongeveer, dunkt mij, als van den zinkende, die zich aan niets houden kan: de twijgen der wilgenboomen buigen, het riet breekt, de drijvende stroohalm

zinkt met hem! Of het is, gelijk in die schoone, maar gevaarlijke streken, die een vulkanisch vuur bedekken. Daar staan wij in het volle genot van leven en vreugde; alles bloeit rondom ons; maar naauwelijks is de zon onder gegaan, of een geweldige schok doet alles waggelen: ik zie mijn huis instorten, mijne vrienden worden verpletterd, mijne vaderstad omgekeerd, de grond onder mij loeit en golft en dreunt; en in dien doodstrijd der natuur zie ik verschrikt rondom mij, of er dan niets, volstrekt niets vast staat?..... Daar boven zie ik de sterren; en in de verte een' berg, waar heen ik vlugt bij het starrenlicht. — De aardbeving is de *tijd*, die sterren de *vele woningen des Vaders*, die berg *Gods woord*.

Die nimmer deze behoefte aan iets blijvends, iets eeuwigs gevoeld heeft; neen! hij kan de waarde niet beseffen van deze bijbelspreuk: »*Het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid.*» Misschien zal hij het een *verheven idee*, een *fraai gezegde* van den profeet en den apostel noemen; — als of zij het gezegd hadden, om iets fraais, iets verhevens te zeggen; om op het tooneel der welsprekendheid te schitteren, en met handgeklap door het publiek ontvangen te worden!

Lezen wij deze woorden nog eens op de aangehaalde bijbelplaatsen.

Aan Jesaja werd in de laatste eeuwen van *Juda* door God gelast: »*Vertrouwt, vertroost mijn volk! Spreek naar het harte van Jeruzalem!*» — En waar onder was die troost noodig? Onder toenemende zonden en rampen, en hoe langs zoo treuriger uitzigten. En waar mede moest hij troosten? Met de onwrikbare trouw van Jehovah, op wien alleen, en niet op menschen, men bouwen kon. Om dit hem levendig voor te stellen, hoort hij eene stem, die gebiedt, eene andere, die vraagt. — »*Roept!*» — »*Wat zal ik roepen?*» — »*Roept: Alle vleesch is gras, en al des zelfs bevalligheid eene bloem des velds gelijk! Het gras oerdort, de bloem verwelkt, wanneer Jehovah's adem daarop blaast; voorwaar, het menschedom is als gras! — Het gras verdorret, de bloem verwelkt, maar het woord onzes Gods bestaat in der eeuwigheid!*»

Deze zelfde spreuk vinden wij nog eens in den bijbel. Het is bij Simon Petrus, een' apostel, zoo standvastig, als hij een ongestadig discipel geweest was. In zijn schrijven wekt hij, met al het vuur, dat hem eigen is, de christenen op, om toch *blijvende*, *duurzame* vruchten voort te brengen, *niet bewogen te worden* door vervolging, en het evangelie van Jezus Christus als den

onveranderlijk eenigen en grootsten schat te bewaren. »Gij toch,» zegt hij: »zijt wedergeboren, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levend en eeuwig blijvend woord van God.» Hier vlecht hij nu Jesaja's woorden in, en voegt er bij: »Dit is het woord, dat onder u verkondigd is.»

Het woord des Heeren onzes Gods, dat de profeten bekend maakten, de apostelen predikten, dat wordt nog onder ons verkondigd. Die verkondiging wisselt af met de tijden en menschen, — het woord blijft. — In deze korte woorden is eene geheele kerkelijke geschiedenis begrepen. En wat schade dan ook, dat onze eeuw niet spreekt, niet verkondigt, als vroegere eeuwen? Wat klemt men zich angstig vast aan woorden en vormen? Roept het uit, dat die ooren hebbe, hooren: »Voorwaar! alle vleesch is als gras, en alle menschelijk sieraad als eene bloeme des velds: het gras verdort en de bloem valt af, maar het woord des Heeren onzes Gods blijft in eeuwigheid; en dit is het woord, dat onder u verkondigd wordt!»

En niet alleen, dat Gods woord uitwendig, gelijk het daar geschreven staat, eeuw bij eeuw het zelfde blijft. De koran blijft ook. En de voorstelling van Gods woord, als een heilig boek, waar van zelfs letter en band heilig zijn, wekt menig bijgeloo-
vig denkbeeld, ook bij evangelische christenen. Neen, het levende woord Gods, de stem, die in den bijbel ons toespreekt, heeft in zich zelf, juist omdat het uit God is, eene blijvende overeenkomst met de eeuwige waarheid, eene onveranderlijke waarde door de goddelijke volmaaktheid, eene eindelooze toekomst in Gods trouw.

En vergelijken wij nu dit gezegde met dat van den Prediker, dan gevoelt gij een aanmerkelijk verschil bij treffende overeenkomst. *De aarde staat in eeuwigheid, en Gods woord blijft in eeuwigheid.* Beide, de natuur en de openbaring, hebben dat gene, wat in haar onveranderlijk is, van Gods eeuwig en onveranderlijk aanwezig. Maar de eene is stof, de andere is geest. En dan nog, als hemel en aarde voorbij gaat, zal de goddelijke waarheid blijven, de goddelijke belofte vervuld worden.

Nu wordt het mij dan een onbeschrijfelijk genot, in eenzame mijmering mij al dat gaan en komen, die verschillende vormen der onbestendigheid voor te stellen, om met te vaster hand te grijpen naar de rots, die door de aardbeving niet wordt geschud, door de stormen niet van een gespleten, door den tand des tijds niet doorknaagd.

Maar had ik dat woord niet, ik zou niet durven denken. Gelukkig zou ik hem noemen, die altijd droomt, en nimmer denkt!

III.

1 TIM. VI : 7.

Wij hebben niets in de wereld gebragt ; het is openbaar , dat wij ook niet kunnen iets daar uit dragen .

Deze waarheid is eenvoudig. De zaak is *openbaar*, zegt Paulus. Het is dan ook onnoodig, dat wij daar bij toeven, om ze te bewijzen. En toch, toch noodigt zij in deze dagen, — die zoo veel tot ons spreken van gaan en komen, van leven en sterven, van verkrijgen en verliezen, — iederen aandachtigen bijbellezer uit, om een oogenblik het boek uit de hand te leggen, en het zich regt helder voor den geest te stellen, dat hij niets, ook het allerminste niet, uit de wereld met zich neemt, zoo als hij daar niets heeft in gebragt. Hoe velen ook vóór ons dien weg reeds betreden hebben, waar op men alles achter laat, ons is hij bij iedere schrede, die wij doen, nog nieuw; de laatste stap vooral nog onbekend!

In de wereld komen, en daar uit gaan; geboren worden en sterven: — het zijn twee geheel verschillende zaken. Met den vrolijken lach der hoop ontvangt men ons in de wereld, terwijl wij zelve weenen; met tranen zal men van ons afscheid nemen: — geve God, dat wij zelve dan juichen mogen! — Doch wat anders lijnregt tegen elkander over staat, dat nadert het een het ander, dat reikt zich onderling de hand in dit ééne opzigt: *niets* brengen wij in, *niets* dragen wij uit de wereld. De smartelijkste ondervinding deed het reeds den vromen Job gevoelen, meer dan hij het gevoelde in ongestoorden voorspoed:

'k Ben naakt en arm den moederschoot ontworsteld ;

En naakt en arm ontvangt mij 's aardrijks schoot.

Nu zou ik u kunnen optellen, *wat* de mensch al ontvangt bij zijne komst in en zijne reize door dit leven; *wat* hij den dood, dien onverbiddelijken bode zijns grooten Meesters, weder afgeeft. Ik zou u verplaatsen bij de rijke, die moeder worden zal, en even als de arme moeder wordt; bij den rijke, die geboren wordt en sterft, gelijk de arme komt en henen gaat; — ik zou u voorstellen, wát het eene kind, meer dan het andere, wordt omhangen en geschonken, door teederlievende ouders en magen of vleijende vrienden; wáár over de eene grijze, meer dan de andere,

heeft te beschikken, ten behoeve van hunkerende erfgenamen; — en daar na zou ik u brengen naar het kerkhof, waar de een rust, gelijk de ander rust; waar gebeente enkel gebeente, en stof alleen stof is; — en ik zou daarbij wel of schilder of dichter willen zijn, om u het beeld onzes levens te schetsen, gelijk het mij op dit oogenblik zoo helder voor den geest staat. Doch het zal genoeg wezen, als ik u de slotsom van dit alles mede deel, het gelijkkluidend opschrift van kraamkamer en kerkhof: *De mensch alleen is het, die geboren wordt, en de mensch alleen, die sterft.*

De mensch alleen, naakt en arm. En wat is dat alles, wat het leven hem voor eenen tijd omhangt en in handen geeft? — Goederen, ter leen gegeven, en die ieder oogenblik kunnen worden opgezegd; vreugde, die hij rusteloos volgt, maar die ten laatste hem niet volgen zal; zilver, gelijk aan de schemering van het maanlicht op een' ruimen waterplas; goud, als de schitterende zonnentint op de wolken!

Evenwel, ik zou u niet raden, mijn jeugdige vriend! uw leven te beginnen, met het te verachten; de wereld in te treden, als slijk, dat men vertrapt. Wij menschen kunnen ons niet lang staande houden op die duizeling wekkende hoogte der bespiegeling, die zoo verre boven het dagelijksch leven uitgaat. En dikwijls heb ik gezien, dat zij, die begonnen met de wereld boven mate te verachten, eindigden met die boven mate lief te hebben.

En waartoe zou het ook dienen? Wij worden geboren om te leven, niet om bespiegelingen over het leven te maken. Al wordt de reiszak als nuttelooze ballast op den zolder geworpen, wanneer gij te huis komt, op weg is hij toch dubbel het mede nemen waard. Bloem en vrucht en schaduw, reisgewaad en medgezel, een goede herberg en gunstig weder, zijn voor den reiziger tijdelijke en voorbij gaande, maar toch noemenswaardige voordeelen. En ook Paulus herinnert ons de belangrijke waarheid, dat niets ons eigendom is, niet, om ons onvergenoegd of onverschillig te maken, maar juist om ons de ware vergenoegdheid te leeren, door tegen onmatige of eindelooze wenschen ons te waarschuwen: »Indien wij voedsel en dekset hebben,» zegt hij: »wij zullen tevreden zijn.»

De mensch alleen wordt geboren, de mensch alleen sterft. — Zie! daar rondom u zijn er misschien, die gij minacht, enkel om hunne armoede, of die gij in hooge eere houdt, enkel om hunnen rijkdom; — gij dwaas! gij beoordeelt den reiziger naar zijn kleed, door het toeval hem om den schouder geworpen. De grove re-

genmantel bedekt menig maal waren rijkdom, en het veelkleurig gewaad verbergt soms wezenlijke armoede.

De mensch alleen sterft; — o, als ook *wij* daar aan het einde van den weg gekomen zijn, hoe veel zullen wij afleggen! hoe weinig velen onzer overhouden! Want *alleen wat in den mensch is, draagt hij mede*: en wie zal dan rijk, wie dan arm zijn?

IV.

PS. CXIX: 19.

Ik ben een vreemdeling op de aarde: verberg uwe geboden voor mij niet!

De godsdienst heeft onuitputtelijke schatkamers: de bijbel opent ze. Toen ik begon met dien te lezen, en daar uit stof op te zamelen, om voor mij zelven na te denken en anderen te onderwijzen en te stichten; toen vreesde ik, dat ik te kort zou komen. En nu, na vele jaren arbeids, nu vrees ik, dat ik mijne schatten nimmer geheel zal kunnen overzien, genieten, uitdeelen: dat mijn leven daartoe te kort zijn zal. Het gaat hier mede geheel anders, dan met den aardchen rijkdom, dien de jeugd onuitputtelijk rekent, en waar van de grijsaard angstig vreest, dat die hem niet aan zijn einde brengen zal.

De eene waarheid ontdekt steeds eene andere, gelijk iedere deugd vruchtbaar is in andere deugden. Zoo brengt Paulus, met zijne eenvoudige herinnering, ons tot eene belangrijke vraag; en de bijbel zelf geeft ons weder een even eenvoudig en rijk denkbeeld tot antwoord.

Indien ik, naar het apostolisch woord, *niets in de wereld met mij breng, en niets daar uit mede neem, wat ben ik zelf dan op die wereld?*

Wat ben ik? — Zie! al wat rondom mij is, zegt mij: »De opperste Wijsheid heeft het alles goed gemaakt.» En ofschoon niet van alle, van vele dingen toch ontdek ik gedurig, waar toe ze bestaan; waar om zij zijn, gelijk ze zijn. Maar wat mij zelven aangaat, het was een gezegde van beproefde levenswijsheid, dat er voor den mensch geen grooter raadsel is, dan juist de mensch.

Beproof het, hier op verder door te denken: — De *zon*, waartoe is zij? Zij is eene lichtende fakkel, een koesterend vuur, dat de aarde niet missen kan. — De *aarde*? Eene goede, en wel toebereide woonplaats voor mensch en dier. — De *planten*? Voedsel en woning en beschutting voor al wat leeft. — De *dieren*? Zij leven, zij genieten, en hun geslacht laten zij na: wij zien niet, dat zij meer behoeven of meer begeeren. — Maar nu de *mensch*? de mensch, de vorst der aarde, waar toe leeft hij? — *Om gelukkig te zijn*? En zou hij niet dikwijls zijn lot willen verwisselen met het lot van zijnen onderdaan, het dier, of met dat van het kind, zijn' kweekeling? — *Om de aarde in erfelijk bezit te nemen*? Zie, hoe men strijdt om dat bezit; hoe de mensch dikwijls juist mist, wat hij verlangt, hem ontvalt, waaraan hij zich gehecht had, en hij zelf eenmaal zeker ontvalt aan het zijne, aan de zijnen! — *Om God te dienen*? Juist heeft hij gevoel en kennis genoeg, om te weten, dat hij dit moet en kan; maar tevens, om den afstand te betreuren tusschen hemel en aarde, en de zonde, die dien afstand nog oneindig grooter maakt.

Wat ben ik dan op de wereld? De bijbel zegt het mij: *Een vreemdeling*.

Zoo sprak reeds Jakob (*Gen. XLVII: 9*) van honderd en dertig jaren, als van *de weinige en kommervolle dagen zijner vreemdelingschap*. Misschien denkt gij u daarbij den aartsvader, als omzwerfende in een land, dat later eerst een vaderland voor zijne kinderen worden zou; maar de oostersche herder rekent anders de streken zijner omzwerfing geen vreemd, maar een vaderland. En Jakobs nakomelingen, hoe spraken zij, toen de weiden en heuvelen van *Kanaän* hun eene vaste woonplaats geworden waren? Hoe hun grootste koning David, in al den glans van zijnen rijkdom en zijnen roem? — »*Wij zijn vreemdelingen en bijwoners als alle onze vaderen, en onze dagen op aarde zijn als eene schaduw.*» (*1 Kron. XXIX: 15; Ps. XXXIX: 13.*)

Beschouwen wij eens in dit beeld, van des zelfs licht- en schaduwzijde gezien, ons geheele leven: dat zamenweefsel van heerlijken aanleg en gebrekkige vorming, vlugtige vreugd en diepe smart, eindeloze begeerte en onophoudelijke teleurstelling; dat weefsel, zoo moeilijk te ontwarren, en waar van alleen de eerste en de laatste draad eenvoudig en eenvormig is: de geboorte en de dood.

Een vreemdeling, een reiziger heeft geen eigen huis en hof; alleen plaatsen, waar hij toeft, uitrust, overnacht: — En gij, wat hebt gij meer?

De vreemdeling kent slechts oppervlakkig het land, dat hij doortrekt. Hij begint wel de inwoners en de zeden te kennen, de genoegens te smaken; maar dan juist roepen hem weder nieuwe togten. Zijne reis is een gedurig afscheid nemen en verwelkomd worden, een opzamelen van herinneringen en aanknoopen van nieuwe kennissen: — En de uwe, wat is zij anders?

De vreemdeling heeft door zijne onbekendheid gedurig bedrog te vreezen, en gevaren te overwinnen, die hij had kunnen vermijden; en dikwijls ziet hij later eerst in, hoe hij vroeger had moeten reizen: — En gij, hebt gij dit nimmer ondervonden?

Naauwelijks behoef ik hier bij te voegen, dat het voor niet éenen reiziger op een' langen togt altijd zuidewind en gematigde zonnenschijn is; dat niemand eenen altijd even gemakkelijken weg vindt; dat iedere reis hare teleurstellingen en rampen heeft, — en zoo veel meer sprekende trekken onzer vreemdelingschap.

Dit alles is de schaduwzijde van het beeld, het zijn de donkere tinten onzes levens. Maar nu de lichtzijde. De vreemdeling heeft een *doel* met zijne togten; anders zou hij slechts een zwerveling wezen, en geen reiziger. En als dit doel bereikt is, dan keert hij met den opgezamelden schat, rijk aan kennis en herinnering, in zijn vaderland terug. Ja, *hij heeft een vaderland!* Daarom is en blijft hij vreemdeling. Daarom toeft hij kort en is zijn vertrek onzeker, trekt hij van plaats tot plaats en worstelt vele gevaren door. Daar mede troost hij zich, als een landgenoot hem voor uit is. Dit maakt, vooral als hij ten einde spoedt, zijne paden effen, zijne dagreizen kort.

Als de vaderen beleden, dat zij gasten en vreemdelingen waren op de aarde, betoonden zij daar mede ten klaarste, dat zij een hemelsch vaderland zochten. (Hebr. XI: 13—16.)

Zoo is dan het raadsel onzes levens opgelost, omdat God daar in gesproken heeft. Maken wij nu de slotsom daar van op; hoe dwaas is dan niet de vreemdeling, die om de *genoegens* zijner reize het *doel* daarvan vergeet, of die het burgerregt aanneemt daár, waar hij toch niet blijven kan, omdat zijn vaderland hem roept. Maar wél hem, die, te huis gekomen, met vreugde wordt welkom geheeten, en zonder naberouw zijn dagboek herlezen kan!

Maar in den psalm, waar van wij de woorden hebben overgenomen, volgt op de betuiging: »*Ik ben een vreemdeling op aarde,*» nog de bede: »*Verberg uwe geboden voor mij niet!*» Deze woorden zijn hier van meer beteekenis, dan elders. Denk u een' vreemdeling, onbekend met den weg, die angstig stil

staat, niet wetende, of hij door voort te gaan zal vorderen of afdwalen. Hoe welkom is hem niet de handwijzer, waar op hij het rechte pad ziet aangeduid; of de vriendelijke wandelaar, met land en weg bekend, die hem noodigt, met zich te gaan! — Die *handwijzer* was voor den dichter de goddelijke wet; daarom zegt hij (vs. 32): »*Ik zal den weg uwer geboden loopen.*» Is Gods woord niet nog het zelfde voor ons? — En die veilige en vriendelijke *gids*, die land en wegen kent, die zelf uit het vaderland ons te gemoet gekomen is, ziende, dat wij van den weg waren afgedwaald en de krachten ons begonnen te begeven; — is dat niet Jezus Christus, die den moede ondersteunt, den onwillige waarschuwt, den vreesachtige bemoedigt, den schuldige door vergiffenis verblijdt, en reeds lang ons is vooruit gereisd naar het vaderlijke huis?

O! waarom zijn nog zoo velen zwervelingen, en geene reizigers; of willen zij inwoners zijn, en geene vreemdelingen? Wat vergeet men vaak de wet des vaderlands, omdat de Koning en Regter, voor een' tijd lang, verre van ons is?

O God! Verberg uwe geboden voor ons niet! Doe ons wandelen in den weg uwer inzettingen!

V.

EFEZ. V: 14.

Ontwaakt, gij, die slaapt!

De slaap is eene onwaardeerbare gave Gods. Getuigt het, gij slapelooze nachten van den kranke! gij angstig doorgewaakte uren van den bezorgde! Wel u, wie gij ook zijt, zoo gij nog rustig slapen kunt. Ontwaak met dankzegging, en ontwaak ter regter tijd.

Maar er is nog een andere slaap: die, waar bij de geest sluimert, terwijl het ligchaam wakker is. Die slaap kan onschuldig, zij kan ook misdadig zijn; maar zelden — neen! nooit is zij geheel zonder gevaar. Wanneer toch de rede, des menschen hoogste en edelste ver-

mogen, is ingeslapen, dan dwalen de gedachten zorgeloos om, als onnadenkende en wilde kinderen, terwijl de moeder afwezig is; dan heerschen de droomen der verbeelding op het gebied van oplettendheid en nadenken; dan woelen drift en begeerte, en voeren den geest mede, gelijk de wind het schip mede voert, waarvan de stuurman slaapt.

Zoo slaapt de ongeloovige, gerust op bedriegelijk zaâm gesponnen redenen, die de dood van een rijt als een spinneweb. Zoo slaapt de geest van menig' ijverigen werkmán, terwijl hij enkel en geheel bezig is in den arbeid, dien hij toch weldra zal moeten staken. Zoo rust de heilige in eigen oogen, steunende op een' valschen schijn van godzaligheid. Zoo eindelijk slaapt de mensch, die, bedwelmd door den wierook der eer, verblind door den glans van het goud, of dronken van zondig genot, immer verder en verder jaagt op den breeden weg..... Luide zij dan de stem, want de slaap is vast: »*Ontwaakt, gij, die slaapt!*»

Hoort dien klokslag, het zinnebeeld van den tijd: den twaalfden slag van middernacht, waar bij onze levensjaren worden afgelteld; het laatste woord, waar mede elk hunner tot ons zegt: »Ik ben voorbij gegaan!» — De tijd spoedt voort, haast u dan: *ontwaakt, gij, die slaapt!*

»Maar als wij ontwaken in duisternis, in gevaar, bij het gevoel van zorg en ziekte, is het dan niet, als of een zware last, eenige oogenblikken afgewenteld, ons weder op de schouders valt? O, dan is het slapen zoo zoet! Die de oogen sluit, die ziet geene duisternis; die insluimert, arbeid en zorg en ziekte ontvallen hem zachtens, aan de onmerkbare grenzen van het gebied des slaaps. Laat ons slapen, laat ons slapen, gij onbarmhartige roepstem!»

Maar gij kunt toch niet altijd slapen. Terwijl gij neder ligt en slumert, vervordert een ander zijn werk of zijne reize; en ontwakende, kunt gij hem niet meer inhalen. Of nog ligt gij gerust neder, en de vlam woedt reeds naast uwe woning. Er is zoo veel te doen, er is doodsgevaar; *ontwaakt, gij, die slaapt!*

En vreest niet, als gij wakker wordt, dat het nog te donker zijn zal, of dat gij u toch niet zult kunnen redden. O neen! Laat ik u slechts verder Paulus' woorden voorlezen:

Ontwaakt, en staat op uit de dooden, en Christus zal over u lichten.

Toen het Licht der wereld nog niet was opgegaan, was het wonder, dat toen dikwijls de ontwakende in de duisternis zich haastte, om weder in te sluimeren? Thans is het dag; en toch,

nog is het niets zeldzaams, dat men het oog wel even opslaat, door de roepstem gewekt, maar zich haast, om zoo mogelijk nog vaster in te slapen. Waarom dat? Omdat *het licht openbaar maakt en bestraft, wat in het heimelijke geschied is.* (Vs. 13.) Zeker, wanneer Christus u bestraalt, zal er wel veel aan het licht komen, dat onaangenaam is om te zien: daarom sluiten velen zoo spoedig de oogen weder! Maar hebt gij den moed, om toe te zien, de kracht en den lust, om op te staan; dan zal dat licht, zoo dra uwe oogen het verdragen kunnen, u het hart verkwikken en den geest verhelderen, en de warmte, die er mede zamen gaat, geeft leven en kracht u in de leden; dan ligt een geheel nieuw land van kennis vóór u, en in dat land een schoone weg, al gaat die over bergen en langs afgronden henen. En ziet gij niet, dáár aan het einde, die lichtende stip, die wij nog nauwelijks zien kunnen? Dáár woont eeuwig bij ons Hij, die slaapt noch sluimert. *En die stad behoeft de zon noch de maan niet, dat zij in de zelve zou schijnen: want dáár zal geen nacht meer zijn, omdat de heerlijkheid Gods ze verlicht heeft.* (Openb. XXI: 23—25.)

VI.

LUK. XXII: 35^b.*Heeft u ook iets ontbroken?*

»Ik heb deze vraag meer gehoord op den laatsten avond des jaars.» — Wel nu, ik wil ook niet beweren, met ze hier boven te schrijven, dat haar gebruik bij deze gelegenheid nieuw, maar alleen, dat het gepast is.

»Maar heeft Jezus deze vraag dan op zulk eenen tijd of met dit oogmerk gedaan? Is het niet eene enkele woordspeling, als men ze dus gebruikt?» — De Heer deed zeker deze vraag op oudejaarsavond niet, hij sprak althans niet van een verloopend levensjaar; en toch, zoo het gebruik van deze woorden bij die gelegenheid eene enkele *woordspeling* ware, ik zou het geschrevene

weder doorhalen: de bijbel is mij altijd te eerwaardig voorgekomen, om een *spel* van zijne *woorden* te maken. Liever zou ik het gebruik van deze vraag tot ons doel, eene *vergelijking* noemen. Jezus herinnert zijne discipelen eene reis, tot verspreiding van het evangelie ondernomen; hij doet dit, om hen te bemoedigen tot hunne volgende levensreis, geheel aan die verspreiding toegewijd, en vraagt: »*Toen ik u uitzond zonder geldbuidel, zonder voorraad van levensmiddelen of kleederen, op mijn woord alleen; heeft u toen ook iets ontbroken?*» — En het antwoord is: »*Niets Heer!*» — En wij, die te regt ons geheele leven eene reis noemen, zijn heden aan een' der meetpalen van den weg gekomen; wij staan daarbij stil, en zien terug. Wanneer nu de Heer ons ter zijde kwam, en vroeg: »Ik heb u gelast, dit jaar met geloovig vertrouwen in te treden; nu is het ten einde, en heeft u daarin iets ontbroken?» — Zou ook ons antwoord zijn: »Niets, Heer!»

Laat ons deze vraag niet doen aan den man, *wien alle zijne dagen kwaad zijn.* (Spr. XV: 15.) Wij zullen toch niets anders uit hem hooren, dan een' stroom van klagten: niets is goed geweest, niets — alleen zich zelven zondert hij stilzwijgend uit. *Dit* heeft hij gehoopt, en niet verkregen; *dat* ontving hij, en het viel hem tegen; *iets anders* bezat hij naauwelijks, of hij moest het weder verliezen; de *menschen*, er was niet op te vertrouwen; de *wereld*, zij gaat van kwaad tot erger voort; zelfs de *zomer* was niet warm genoeg, en de *winter* te ongestadig. — Komt! wij willen dien man laten, voor het geen hij is: wie zal tot den doove spreken? Hij hoort ons niet, omdat hem alleen zijn eigen gebrom in de ooren gonst.

Wij willen het liever ons zelve herinneren, dat deze vraag niet beteekent: »Hebt gij alles gehad, wat gij gaarne wildet hebben? Heeft u niets bedroefd, niets getroffen, niets gehinderd, niets te leur gesteld?» — Wij kennen immers des werelds loop, en de onvermijdelijke lasten, die aan onze korte, onzekere dagen, die aan het leven van eenen zondaar in deze zondige wereld verbonden zijn? — Of denkt gij, dat Jezus' discipelen, als zij zeggen: »Niets, Heer!» zoo menige vermoeyende dagreis of ongestadige ontvangst vergeten zijn? dat zij altijd gematigden zonnenschijn en effen wegen hebben gehad? — Neen! ons wordt slechts gevraagd: »Heeft u ook iets ontbroken, dat gij billijk kondet verwachten, dat u waarlijk noodig was?»

Zie! ik stel mij ons geheele vaderland voor, en in dat vaderland de gemeente van Christus, nog wakende te middernacht,

om af te rekenen met het scheidend jaar. En uit zijnen naam vraag ik het aan allen in die plegtige ure: *Heeft u ook iets ontbroken?*

Landgenooten! Hebben de bronnen van ons bestaan opgehouden te vloeijen? Hebben ons rampen getroffen, die het boven ons vermogen was, te heelen? Heeft het land al zijne vrucht ons geweigerd, of was de zee voor ons gesloten? Is de eendragt, die onze magt uitmaakt, geheel van ons geweken? En wanneer wij ons lot, bij het einde van dit jaar, tegen dat van andere landen in de weegschaal leggen; *heeft ons ook iets ontbroken?*

Medechristenen! Wat ontbrak der gemeente des Heeren? — »De liefde,» zegt gij misschien: »de kracht des geloofs, de zuiverheid van zeden; en daar door ook uitwendige bloei en zegen.» — Neen, o neen! Gelijk altijd, mogen verbastering en tweedragt en vijandschap de uitwendige gedaante der kerk ontsierd hebben; en waar zaagt gij immer een prachtig gebouw, in eene groote stad, te midden van een dagelijksch gewoel van menschen, geheel onbesmet en onbeschadigd? Maar dat raakt immers des zelfs grondslagen, dat verandert immers des zelfs grootschen bouw en hechtheid niet? — Voorbij gaand geruchte moge er geweest zijn van menschenlijke dwalingen en menschenlijke zonden; en waar is een huis op aarde, waar nooit het kwaad binnen sluipt, al regeert het ook daarin niet? — Maar de *gemeente der opregten*, die op het geloof is opgebouwd, die de liefde zamen hecht en de hoop doet opwaarts rijzen; den genen, die, ook tusschen de zonden door, de hand Gods zien schemeren, en de morgenster herkennen in den nacht; hun *heeft niets ontbroken!*

Of ontbrak er iets aan het geluk van dezen of genen in het bijzonder? Brengt gij de tranen tot getuigen, die gij geweend hebt en nog weent op de graven, gedolven in dit jaar? U moge dit: »Niets, Heer!» niet gemakkelijk van de lippen vloeijen; maar gij wist het immers, toen gij dezen jaarkring zijt in getreden, dat wij leven om te sterven, vereenigd worden om te scheiden? En indien het nu hun tijd was, de beste voor u en voor hen? O, weent dan vrij op hunne graven, op dezen voor u zoo aandoenlijken avond; maar *klaagt niet, als of u iets goeds, iets noodigs ontbroken had!*

Heeft u niets ontbroken? Niemand iets? — Gij zwijgt, en ziet terug op zoo vele treurige tijdingen, of in kommer en zorg doorgeworstelde dagen. — Nu ja, ik heb die ook ondervonden; maar vragen wij liever eerst: »Hoe vele zegeningen hebben wij

genoten; en van zoo vele, hoe weinige hebben wij ons waardig gemaakt? En wat had ons al niet kunnen overkomen? Hoe dikwijls zijn wij gespaard, hoe dikwijls uitgered?" De schijnbare uitzonderingen nu op dien dagelijkschen, onverdienden zegen, dat zijn die rampen, die smarten. En daar van mogen wij nog wel aftrekken dat alles, (en het is meer, dan wij meestal denken!) dat wij ons zelven hebben op den hals gehaald. Bij dat gene nu, wat er dan nog over blijft, luttel kwaads tegenover rijkdom van zegen, willen wij vragen: »Zou Hij, die ons zoo veel, zoo oneindig veel geschonken heeft, niet zijne wijze redenen gehad hebben, om ons dit weinige te onthouden?"

Wie dan, wie zal nog opstaan, om zich te beklagen over God, als of hem iets had ontbroken?

Zoo gaarne wenschte ik, dat ieders hart, dat ook het mijne, volkomen instemde met dat kort en veel beteekenend antwoord: »Niets, Heer!" En toch, ik gevoel het, velen zwijgen, maar daarom stemmen zij nog niet van harte toe. Ja, ik heb ook mij zelven nog niet geheel en al voldaan: er is nog iets in mij, dat mij wel niet doet morren, maar toch somtijds weifelen, waar ik gelooven, zwijgen, waar ik juichen moest.

Van waar komt dit? Zeker, omdat ik daar nog alleen aan de dingen dezer aarde dacht; en de mensch is immers *een vreemdeling op aarde*? De sleutel onzes levens is dan onze bestemming voor de eeuwigheid. Aan onze jaren op zich zelve kan dus nog iets ontbreken, terwijl toch niets daar aan ontbreekt in den **zamenhang** des tijds; ja! terwijl juist dit ontbreken moest, om het regte verband te bewaren tusschen dit en een volgend leven. Het *levensgeluk* moet eene ledige plaats over laten voor de *hoop*.

Die dus alleen leeft, om te leven; die ieder jaar ontvangen wil, als een op zich zelf volledig deel van een groot vervolgwerk; met hem kan ik niet verder gaan, dan het bekende: »Men moet de wereld nemen, zoo als zij is." Ja, hij moet wel het leven gedurig met donkerder tinten gekleurd vinden, hoe meer zijn avond valt: want ieder deel van het groote vervolgwerk neemt hij met meer walging bij de hand, daar het waas der nieuwhed voor hem niet meer daar op ligt, en hij, bij het langzamer en moeilijker lezen, gedurig meer op leemten en raadsels stuit.

Maar den christen vragen wij met vertrouwen: »Waarheid, openbaring, genade, des menschen grootste schatten, heeft u daar van iets ontbroken? Zorge der Voorzienigheid, roepstemmen ter behoudenis, vertroosting en door het kruis van Christus: hebt gij

daarvan iets gemist?" — Hier wordt teleurstelling vervulling, de armoede des levens ware rijkdom. Of hebt gij ze uit de graven niet gehoord, christenen! heeft zij op het ziekbed u niet in het oor gefluisterd, sprak zij niet in de bezoeking, riep zij niet in den nood, de goede stemme Gods? En hebt gij wijsheid gemist, die gij behoefted; troost, waar voor gij geschikt waart; godzaligheid, die gij vurig verlangdet?

Christen! heeft u op de groote reize naar de eeuwigheid ook iets ontbroken?

Neen! ons heeft van Gods wege niets ontbroken; maar aan ons en in ons, dáár ontbrak veel! Een altijd opregte geest, een welwillend oordeel en helder inzicht, naauwkeurige kennis van ons zelve, hartelijk berouw, krachtig geloof, een zuiver en onverdeeld voornemen ten goede, reine, hemelsche liefde, onwankelbare hoop: — wèl hem, die naauwkeurig weet, wat hem van dat alles dit jaar zijnes levens ontbrak, en die, door veel hier aan te denken, gemakkelijker de doorgestane zorgen en rampen vergeet!..... God, die het weet van ons allen, en van Wien ons nimmer iets ontbroken heeft, moge ons genadig onze vele tekortkomingen vergeven!

VII.

MATTH. XIX : 20b.

Wat ontbreekt mij nog?

Gij kent immers de geschiedenis van den rijken jongeling wel, die tot Jezus kwam uit begeerte *om het eeuwige leven te beerven*, maar, ofschoon dan ook *diep bedroefd*, van den Heer weder weg ging, omdat hij van zijne *vele goederen* niet scheiden kon? — Men is dikwijls laag op dezen jongeling gevallen; als of zij, die hem veroordeelen, zoo gemakkelijk van al hun goed en alle hunne vooruitzigten, op één oogenblik zouden afstand doen! Wij willen het liever betreuren, dat een mensch van zoo edele beginselen het gunstig oogenblik kon laten voorbij gaan, om voor

altijd zich aan Jezus te verbinden. Ja, wij willen, terwijl wij hem dáár met weemoed zien henen gaan, nog iets van hem leeren; iets, waarom de Heer zelf, *hem aanziende, hem lief had*. Het is de vraag: »*Wat ontbreekt mij nog?*» — Eene schoone vraag, vooral in een' Israëliet, die *Gods geboden betracht had van zijne jeugd af aan*, en dus zoo ligt met Farizeeschen trots zich op de hoogte, die hij boven anderen bereikt had, had kunnen neder zetten, om te zeggen: »*Ik dank u, o God! dat ik niet ben gelijk andere menschen!*»

Wat ontbreekt mij nog? — Er is in deze vraag, wanneer wij die bij het einde des jaars de onze maken, eenige overeenkomst met die andere vraag: *Heeft u ook iets ontbroken?* Ongeveer, als wanneer een koopman, na zijne balans te hebben opgemaakt, geluk en ongeluk, verlies en bate van het vorige jaar in rekening te hebben gebragt, bij zich zelven overlegt, hoe hij zijne zaken van nu af aan best kan inrigten, om daarvan nog meer vrucht te trekken. Het geluk heeft hij niet in zijne hand: den oogst der gewassen, noch den wind voor zijne schepen; maar zich dit geluk zoo veel mogelijk waardig te maken, en de slagen des tegenspoeds zonder zelfverwijt te kunnen afwachten, dat is zijn wensch en zijn toelig.

Wat ontbreekt mij nog? — Met deze vraag keeren wij van de beschouwing onzer levensdagen tot die van ons zelve terug. En dit is belangrijk, onmisbaar noodig. Onze dagen toch hebben wij verloren, goede en kwade; maar de aanwinst in ons zelve is een blijvend voordeel, het gebrek in ons eene blijvende schade. En dat wij die vraag juist in deze dagen doen, nu wij een jaar ten einde brengen en eer wij een ander aanvangen, geeft ons hoop, dat wij ze nog onpartijdiger, nog met meer kennis van zaken zullen beantwoorden. Niet alleen toch, dat in deze plegtige oogenblikken de Tijd ons de juiste weegschaal voorhoudt, om de ware en blijvende waarde der dingen te schatten; ook is het afgelopen jaar de beste spiegel, om daarin het antwoord op deze vraag te lezen. O, het is zoo gemakkelijk, in het algemeen te bekennen, dat ons *veel* ontbreekt, en daarom ook onze zuchten en tranen te offeren op het altaar der algemeene schuld; maar *wat* ons ontbreekt, wat juist *ons* ontbreekt, dit is de vraag, waar van alles afhangt, en — die toch velen ontwijken! — De rijke jongeling kon, zonder dat Jezus hem logenstrafte, spreken van een geheel leven, in de betrachtting van Gods geboden doorgebragt; en toch wist hij nog niet, wat *hem* ontbrak: zijn hart was nog niet los genoeg van zijne *vele goederen*. Zoo kan het ook met ons zijn.

Het is dikwijls even moeilijk, zoo niet nog moeilijker voor den mensch, het inwendig leven zijner ziele te kennen, als dat van zijn ligchaam. In beide moeten wij bijkans enkel op verschijnsels en uitwerkselen afgaan. Wij kunnen de wortels van den levenden boom niet opgraven, zijne aderen niet openen, en daarin den omloop der vochten nagaan, de werking der levenskracht bepalen. Hij is dood, eer wij hem ontleiden. Even min hebben wij eene duidelijke zelfbewustheid van het bloed, dat in ons omloopt, en de spijs, die in ons verteert; — van de denkkraft, die in ons hoofd werkt, en de begeerte, die in ons hart nog sluimert. En juist op die oogenblikken, wanneer er het meest in ons is waar te nemen, zijn wij zelve, door inspanning, aandoening of harts-togt, minst tot waarneming geschikt.

Jezus, die met éénen blik den mensch doorzag, en hem, die ooren had om te hooren, deed gevoelen, wie hij was; Jezus is niet meer bij ons op aarde, alleen beschijnt het licht zijner genade ons nog van den hemel. Hoe kunnen wij dan nu beter te weten komen, wat ons nog ontbreekt, dan wanneer wij, met zijn woord als maatstaf in de hand, op onze eigene voetstappen nog eens terug keeren, en, ontslagen van de drift of ingenomenheid van het oogenblik, die rustig nagaan? ons zelve bespieden, gelijk wij gedacht en gesproken, geleefd, gehandeld en geleden hebben? Of wanneer kan de landman best oordeelen over de vruchtbaarheid van eenen akker, en de soort van onkruid, waar van hij de zaden en wortels bevat? Is het niet aan het einde van eenjaar, waarin hij dien zelf heeft bebouwd?

Wat ontbreekt mij nog? — Daar die vraag zoo vele antwoorden vordert, als er menschen zijn, kan ik hier alleen de vraag, niet het antwoord neder schrijven. En dat antwoord, zal het overal onpartijdig worden gezocht, en juist worden gegeven? — Ach neen! dat zal het zeker niet.

Ziet gij dien mensch dáár, die met even rustigen blik de jaren ziet gaan, als komen; wien de tevredenheid met zich zelve op het welvarend gelaat of in het trotsche oog geteekend staat? Hij denkt er niet aan, dat aan hem iets ontbreekt. Of spreekt hij er al van, het is alleen om te zeggen, dat hij zeker altijd mensch is en blijft, — en ook wel blijven wil! Hij heeft het, door eene goede, zedelijke opvoeding, of ook wel door eene latere verandering in zijn gedrag, tot eene matige hoogte gebragt, tusschen den berg der volmaaktheid, welks kruin zich in de wolken verliest, en het grondelooze moeras der zedelijke verdorvenheid. En op die hoogte is en blijft hij nu; daar geniet hij het leven, en wacht er

den dood af, als of niet altijd het gevaar groot bleef, om weder in dien afgrond neêr te storten; als of de weg naar den hemel niet hooger en hooger opwaarts liep, zoodat men op iederen heuvel, waar men een oogenblik adem schept, vragen moet: »*Wat ontbreekt aan mijne reize nog?*»

Ginds zien wij een' ander' onrustig het hoofd afkeeren, als hem de vraag wordt gedaan: »*Wat ontbreekt u nog?*» en het zwervend oog elders heen wenden, wanneer het jaar bij het scheiden hem den spiegel voorhoudt, waar in hij zijn eigen beeld zou kunnen zien. Hij gevoelt, dat *alles*, alles wat hij noodig rekent om gerust te sterven, hem nog ontbreekt; en hij heeft den moed niet, om hier op door te denken, om aan het aanvullen van het ontbrekende te beginnen, of liever met een stout besluit alles op een' nieuwen grondslag op te bouwen: — hij woont in zijn bouwvallig huis, tot het hem verplet!

En zouden niet vele anderen te zeer naar een gunstig antwoord verlangen, om het ongunstige, dat hun het geweten geeft, goed te kunnen verstaan? Hoe partijdig oordeelt niet menige zieke, die zoo gaarne herstellen en leven wil, of zich noode aan eenen gestrengen leefregel onderwerpt, over zijn gestel! Hoe moeilijk ziet niet vader of moeder of vriend gebreken in hem, in wien hij ze niet zoekt of wacht! — Zóó partijdig oordeelt ook *hij* over zich zelve, die gunstig wil oordeelen; zóó moeilijk vindt *hij* gebreken, die alleen deugden zoekt.

Daarom ontmoet velen het eene jaar, gelijk het andere hen gekend heeft; en verlaat hen weldra weder, even als het hen vond!

O, hoe veel zegt het niet, tot onze blijvende levensspreuk te kiezen het: »*Strijdt om in te gaan!*» en *niet*, met trotsche zelfvoldoening, *om te zien naar het geen achter ons is, maar ons uit te strekken met vurig verlangen naar het geen vóór ons is; te jagen, of wij het grijpen mogen!*

En kost het reeds zoo veel moeite, deze vraag juist te beantwoorden: *Wat ontbreekt mij nog?* hoe veel genade van God zal er niet noodig zijn, om dit ontbrekende, om de verzuimde deugd en het gepleegde kwaad te bedekken; hoe veel geest en kracht van boven, om lang gekoesterde gebreken uit te roeijen, lang verwaarloosde deugden aan te kweeken! Hoe dikwijls zullen wij nog die vraag van den rijken jongeling aan Jezus moeten herhalen: *Wat ontbreekt mij nog?* eer de vraag, die de Heer hem deed, in ons haar doel bereikt heeft: *Wilt gij volmaakt zijn?*

VIII.

PS. XXXIX : 6.

Ziet! Gij hebt mijne dagen een handbreed gesteld, en mijn leven is als niets voor U: immers is een ieder mensch, hoe vast hij staat, enkel ijdelheid?

De bijbel is niet alleen onnavolgbaar in zaken, maar ook in woorden. De ware kracht der menschelijke taal, het eenvoudig verhevene, vind ik nergens zoo.

Zoo vinden wij hier eene beschrijving van onze dagen, van ons leven: en hoe veel lezen wij in die weinige woorden!

Het zijn woorden van David. Toen hij die uitsprak, was hij ongelukkig en vernederd, tot straf voor zijne zonden. Misschien was het op zijne vlugt voor een' ondankbaren zoon. Een' tijd lang, zoo beschrijft hij het zelf, bedwong hij zijne droefheid. Eindelijk kon hij die niet langer inhouden: zijn hart gloeide in hem als een brandend vuur, en hij stortte zijne smart uit in zijn gebed.

David bidt: »*Ontdek mij mijn einde! Laat mij zien, wat de maat is mijner dagen; gevoelen, hoe vergankelijk ik ben!*» — En nu is het, als of hij zich zelve beantwoordt in het volgende: »*Een handbreed zijn mijne dagen, mijn leven als niets!*» — Deze gedachte doet den ongelukkige goed: hij gevoelt daar door, dat ook zijne smart ijdelheid is en ras voorbij gaat; maar God, God is eeuwig: van Hem is zijne hope!

Een handbreedte, eigenlijk *handbreed tens*, zijn zijne dagen: voor iederen dag de breedte van een vlakke hand; en alle die levensdagen te zamen, handbreed bij handbreed gemeten, een niets bij den eeuwigen God..... Is dat ook de maat van *ons* leven?

Als het kind een' grijsaard ziet, en denkt ook zoo oud te worden, en ondertusschen duizend plannen maakt, duizenden genoegens zich voorstelt; dan zijn de dagen lang, de jaren onmetelijk, die hij vóór zich ziet; en hij jaagt voort, om ze te verhaasten. Maar als hij zóó al verder en verder komt, vraagt hij gedurig verwonderd: »*Waar blijven mijne dagen?*» Dat onmetelijke wordt hem kleiner en kleiner; zijne dagen eerst, en daarna zijne jaren meet hij met een handbreed, omvat hij met een span.

Eindelijk overziet hij tachtig en negentig jaren met een' enkelen opslag van het oog, en zegt: »Mijn leven is een droom, eene schaduw, een niets geweest!»

En wat stelt zich de jeugd, ja wat stelt ook de krachtvolle man, de bezige huismoeder zich voor, oud en grijs te zullen worden? Vraag het aan die grijsaards, gij jongeling! hoe weinigen zij zijn overgebleven van velen. Die honderd en duizend anderen zijn als kinderen gestorven, als jongelingen en maagden weg gerukt, in de kracht des mannelijken levens bezweken; en zij, zij alleen zijn over: — een handbreed meer, eene langere schaduw, een duurzamer droom is hun leven!

Nemen wij alle menschenlevens te zamen, verdeelen wij die gelijkelijk, dan is er voor ieder weinig meer dan dertig jaren: — dertig jaren, waar van zoo spoedig elke lente eenen zomer, en elke zomer eenen herfst aanbrengt, en vóór men het verwacht, de winter het einde verkondigt! — En van die weinige jaren, geef aan de kindsche dagen, aan den slaap, aan ziekte en lijden, elk zijn aandeel: hoe veel blijft er over, waar in de mensch waarlijk leeft?

En nu, o mensch! stel u met dat luttel tal van jaren tegenover den Onvergankelijke van dagen, Hem, *die is van eeuwigheid tot eeuwigheid, bij Wien duizend jaren zijn als ééne nachtwake, als de dag van gisteren, wanneer die voorbij is*, — en zeg in het volle gevoel uwer nietigheid: »*Gij hebt mijne dagen als handbreedten gesteld, en mijn aanzijn is als niets voor U. Ja, de mensch, hoe vast hij sta, is enkel ijdelheid!*»

En die handbreedten zelfs, daar van is alleen ons eigendom, wat wij op dit oogenblik als met een span omvat houden: onze overige dagen liggen onbruikbaar achter ons, of vóór ons liggen ze, maar wij zijn daar van niet zeker. Hoe vele wapenen bezit niet de Engel des doods! Reeds in het eerste jaar van zijn leven kampt de mensch met den dood, en de helft van het menschedom houdt op te leven, eer het nog weet, wat leven is. En naderhand, welk een onnoemelijk aantal kwalen en onheilen! Het voedsel, dat wij nuttigen, de lucht, die wij inademen, koude en warmte beide, brengen den dood in onze leden. Hier teert een jeugdig, bloeiend mensch op het onverwachts tot op het gebeente uit; dáár overvalt eene beroerte den sterken man, of hevige pijnen sloopen het afgestreden ligchaam;..... en wij, wij vervolgen onzen weg naar den ouderdom, omgeven door doodsgedevaren, terwijl wij den een' voor, den ander' na aan onze zijde zien vallen. Zóó gaat eene legerbende door een vijandig land: zij ont-

moet openlijke wapenen en bedekte hinderlagen, overal; en strijdt, zoo lang zij voort trekt, tot de laatste man bezwijkt!

Immers (vs. 7 en 8) *gaat de mensch als een schaduwbeeld daar heen? immers woelen zij te vergeefs? Men stapelt op, en weet niet, wie zijnen oogst zal inzamelen. Nu dan, wat is mijne verwachting, o Heer? Van U alleen is al mijne hoop!*

IX.

PS. XC : 12.

Leer ons alzoo onze dagen tellen, dat wij een wijs harte bekomen.

Dat *onze dagen zijn gelijk handbreedten, ons leven als niets voor God, en de sterkste enkel ijdelheid*; dat leert en herinnert gedurig weder het onstuimige najaar, de doodsche winter, het naderend einde des jaars. Weinige menschen, geene misschien, die het nimmer hebben opgemerkt, ja velen, de meesten welligt, willen daar aan wel eens indachtig gemaakt worden: zij zien zelfs met zeker weemoedig genot op die beelden der vergankelijkheid. Dit is goed; en toch, het is niet genoeg. Of zien wij overal, waar deze groote waarheid herinnerd wordt, waar zij als in de oogen springt, er goede vruchten van? Neen, voorwaar! Zelfs, hoe vreemd dit schijnen moge, het is zeker, dat er wel eens kwade vruchten uit voort komen. Zoeken wij ons dit te verklaren door een voorbeeld, aan de ondervinding ontleend.

Wanneer in tijden van oorlog of pest of andere zware rampen, eene noodlottige tijding wordt bekend gemaakt, die niemand kan weerspreken, niemand betwijfelen, niemand veranderen; dan neemt ieder ze mede, maar ze werkt verschillend. Want de menigte verstroot zich: de een, om er over te *spreken*; de ander, om zoo veel mogelijk nog te *zorgen* voor den nood, of tegen het nakend kwaad zich te *wapenen*; de derde, om al zijn leed te *vergeten*. Men jammert of men denkt na, men bidt of vloekt, men geniet het leven of bereidt zich ten dood. Hier scheiden zich dus de

wegen der menschenkinderen, en het wordt openbaar, wat in hen is.

Is het niet even zoo, als de groote tijding der *vergankelijkheid* hun in de ooren klinkt?

Wij zien er, enkel door de zucht tot het vreemde of het gevoel voor het schoone en verhevene beziel, het *idée* met bewondering aanstaren, als of zij, zelve buiten het gebied der vergankelijkheid wonende, het slechts van verre beschouwden of als reizigers het bezochten. — Bij anderen maakt die vergankelijkheid eenen indruk van diepe *moedeloosheid*; zij hebben den lust niet, om het werk aan te vatten, dat immers toch als een damp onder hunne handen verdwijnt. — Maar velen ook, de meesten misschien, keeren van die sombere beschouwingen met nieuwen levenslust tot het genot van het tegenwoordig oogenblik terug. — Dit laatste vooral is gevaarlijk, omdat wij daar door zoo ligt het eeuwige vergeten, dat in ons is, en voor de stemming rijp worden, door den profeet onnavolgbaar schoon en krachtig in deze weinige woorden beschreven (*Jes. XXII: 13*, verg. *1 Kor. XV: 32*): »*Laat ons eten en drinken: want morgen sterven wij!*»

Ik wilde daarom aan de woorden: *Gij hebt mijne dagen een handbreed gesteld!* die van eenen anderen psalm doen aansluiten: *Leer ons alzoo onze dagen tellen!* — Gij gevoelt, hoe juist zij daarop volgen. Wat toch telt men met de meeste zorgvuldigheid? Immers wat klein en weinig, en tevens kostbaar is?

Naar het opschrift van den psalm, stellen wij ons bij deze bede den grijzen godsgezant voor, die zijne dagen telde ten nutte van een ondankbaar volk, den meer dan honderdjarigen Mozes. En hoe geheel anders is bij hem het besluit, uit eene eeuw levens, die hem zijn naderend einde verkondigt, en uit het nog haastiger weg kwijnen zijner tijdgenooten opgemaakt; hoe geheel anders, dan de roekeloze taal, door Jesaja's tijdgenooten bij het naderend doodsgevaar uitgeslagen! Leeren wij van den vriend van God, dat wij in onze korte en onzekere levensjaren, niet allermeest het *levensgenot*, maar, oneindig meer dan dat, een *wijs harte* te zoeken hebben.

Gij hebt mijne dagen een handbreed gesteld. Leer mij alzoo mijne dagen tellen, o God!

Tellen kunnen wij onze dagen niet, voor zij er zijn. Op niet éénen kunnen wij rekenen; maar wel berekenen, hoe vele zij *kunnen* zijn, hoe weinige zij misschien *zullen* wezen. Zoo doende zullen wij, terwijl ze ons gegeven worden, er niet één onbedachtzaam laten voorbij gaan; ze ons zelve, om zoo te zeggen, toetellen

als een' kostbaren schat. Of zijn de levensdagen niet kostbaar, daar ze ons geschonken worden van God; daar wij ze in Gods wil moeten doorbrengen, daar mede woekeren voor den hemel? Zie! zoo wordt in den bijbel, vooral als wij de openbaring Gods aan 't menschdom in haar geheel nemen, de nietigheid onzer dagen vergoed, door die te verbinden met de eeuwigheid van God, met de onsterfelijkheid van ons zelve en van de deugd.

Wat zal dan nu de vrucht zijn van dat tellen onzer dagen? Zal het ons alleen ernstig en somber doen voort leven, gelijk de gierigaard elken penning naooft, dien hij uit de hand geven moet? Neen, wij moeten onze dagen tellen, *opdat wij een wijs harte bekomen*. Zóó alleen wordt de overwinst van elken dag voor den volgenden bespaard, wordt ieder jaar de leermeester van een volgend jaar.

Opdat wij een wijs harte bekomen. Die de dwaasheid van zijn eigen hart kent, — en de nadenkende mensch kan hiervan niet geheel onkundig zijn, de ware christen vooral zal ze levendig gevoelen; — die de dwaasheid van zijn hart kent, zal wel verlangen, een wijs harte te bekomen; en een wijs hart is, naar de taal des bijbels, die alleen *godvruchtige* wijsheid als zoodanig erkent, te gelijk een edel, een vroom en menschlievend hart. Dat verkrijgt men, door te letten op de broosheid en kortstondigheid zijnes levens, door het ijdele in te zien van zoo vele bemoeijingen en begeerten en drijven der menschenkinderen; en dan, het oog van al die dwaasheid afgewend, te berekenen, hoe men zijnen kleinen en kostbaren levensschat best besteden kan, tot het verkrijgen en rondom zich verspreiden van ware kalmte en vreugde. Zou dat niet, in den geest des bijbels, zijn: *onze dagen tellen, om een wijs harte te bekomen?*

Iets ontbreekt nog aan het daar gezegde: dat wij namelijk deze gedachten, deze voornemens tot gebeden maken; maar liefst niet, dan nadat het eerst *onze* gedachten, *onze* voornemens geworden zijn. Het gebed toch ontslaat ons van onze verpligting niet; integendeel, het bindt die te sterker aan. Ook door de leiding onzer eigene gedachten *leert* ons God; ook door eigen verstandige opmerking en zedelijke ontwikkeling, kweekt Hij in ons *een wijs harte* aan.

O, dat ieder jaar deze onze bede met vuriger aandrang voor Gods troon brenge; ieder jaar hare vervulling ons in ruimer mate doe ondervinden!

X.

JOH. IX : 4b.

De nacht komt , wanneer niemand werken kan.

Menig maal vinden wij bij Johannes , zoo wel in de gesprekken van Jezus , die hij bij voorkeur vermeldt , als in zijn eigen schrijven , het beeld van licht en donker , dag en nacht. Zijne reine ziel , vreemd van de werken der duisternis , en verlangende naar het eeuwige en volmaakte licht des hemels , had vooral zulke beelden overgenomen van hem , die het Licht der wereld was.

Hier bewaart hij ons woorden van Jezus , die eene korte , maar volledige beschrijving behelzen van zijn altijd werkzaam leven. De Heiland , met zijne discipelen wandelende , zag bij den weg een' blind geborene , die daar zat en bedelde. En gevraagd zijnde , waarom juist deze man het licht der zon missen moest , wedsprak hij de harde Joodsche denkbeelden der zijnen , waardoor zij in allen rampspoed slechts een bewijs van den goddelijken toorn meenden te zien. Gods Zoon zag , zelfs in de donkerste wegen zijnes Vaders , het licht der eeuwige liefde. »*Het is noch om zijne schuld , noch om die zijner ouders ,*» was zijn antwoord : »dat deze man met blindheid geslagen is ; *maar in hem moesten de werken Gods geopenbaard worden ; ik moet die werken , zoo lang het dag is ; de nacht komt , wanneer niemand werken kan.*»

Dit was het dan , wat Jezus altijd voor den geest stond , bij zijne onwandering op aarde ; — eene korte , moeilijke reize voorwaar ! — Wat hem van den morgen tot den avond deed voort gaan , rond ziende , of hij ook de werken zijnes Vaders te doen vond ; wat zijnen mond opende , waar iets nuttigs te zeggen viel bij den weg ; wat hem geen' enkelen dag deed rusten van weldoen , ook niet (gelijk heden) op den sabbat , — en deed bidden in den nacht. Zijn levensdag was kort , en hij moest dien wel besteden : *de nacht komt , wanneer niemand werken kan.*

Wie is er aan Jezus gelijk , die in zoo weinige woorden ons telkens een rijk en altijd vruchtbaar denkbeeld , een werkzaam en steeds levendig beginsel , een' sterken en immer nieuwen prikkel tot de deugd , op onzen levensweg mede geeft ? Ook deze herin-

nering, — als zij ons maar zoo eigen geworden is, dat wij die niet meer van buiten af behoeven, — voor hoe veel zonde, voor hoe veel noodeloos en dwaas gesnap, voor hoe veel nalatigheid en traagheid zal zij ons behoeden! Als eene opzigtster over onzen aardsehen arbeid, zal zij bij ons staan; als eene vriendin ons de hand bieden, om ons op te rigten, of ons moed inspreken op steile en bezwaarvolle wegen. »Spoed u, mijn vriend!» zal ze tot ons zeggen: »Vlijtig en moedig voorwaarts! *De nacht komt, wanneer niemand werken kan.*»

De levensdag spoedt ten einde, ook de onze; de dood komt, ook voor ons. Dan is ons aardse werk afgedaan: goed of kwaad, voltooid of onvoltooid, naauwkeurig of nalatig, — afgedaan! Zonder ons te vermeten, onze taak met die van den Heiland der wereld te vergelijken, kunnen wij toch ook zeggen: »Wij moeten werken de werken Des genen, die ons in dit land van vreemdelingschap uitgezonden heeft.» — Wat God ons oplegde, moeten wij doen, ieder in onzen kring. En dat niet alleen. Verstaan wij dat *werk Gods* alleen van eene opgelegde taak, die men afwerkt, om gereed te zijn, dan zijn wij nog slechts loondienaars en geene zonen. Onze Heer bedoelt, en ook wij moeten met lust en vreugde zoeken te volbrengen: alles, wat een werk Gods, wat naar Gods wil is, wat Hij zelf doet en van ons zien wil; opdat wij kinderen mogen zijn van den Vader, die in de hemelen is. Zoo is dan niet enkel dat gene ons dagwerk, wat de maatschappij van alle hare leden vraagt, wat de behoeften des gezins van den huisvader en de huismoeder vorderen; neen! ook alles, wat onze hand vindt om te doen, alles, wat goed en edel, wat schoon en voortreffelijk is. Voor den hemel te leven, en op aarde nuttig te zijn: dit is uw dagwerk, o mensch! Vergeet *daar bij* niet één oogenblik, dat *de nacht komt, wanneer niemand werken kan.* O, hoe kostbaar wordt u dan uw korte levenstijd! De dag van den zaaijer, — het uur van den parelvisscher, — de schooltijd van den leerling.

De nacht komt. Niet alleen, dat hij eens *komen zal*, maar hij *komt*, hij nadert reeds tot u. Hoort gij dien klokslag? Dat is weder eene zijner schreden! Zoo spoedt hij, en staat straks voor u: zijne laatste schrede is nog bijna altijd onverwacht. De nacht onzes levens valt niet altijd met eene avondschemering in.

Zie! hoe spoedt zich de werkman aan zijne bepaalde taak, wanneer de zon hem in de oogen schittert, dalende naar de westerkimmen, en het avondrood de wolken begint te kleuren!

Zie! hoe haast zich de dienstknecht, als hij een oogenblik poosde, en nu de voetstappen des meesters van verre hoort!

En de werkman ziet, en de dienstknecht hoort nog; maar u overvalt ligt de nacht, en met den nacht de komst des Heeren.

De nacht komt. Wee hun, die dan jammeren zullen: »Och of het nog morgen ware!»

XI.

JES. XI: 15a.

Ziet! de volkeren zijn geacht als een droppel van eenen emmer, en als een stofke van de weegschaal.

Zonderling is de aard van den menschelijken geest: beperkt in eene zoo enge woning, dikwijls zoo zwak, zoo verstompt, of zoo zinnelijk, zoo dwaas; en toch door een' inwendigen aandrang negen, om zich te verheffen tot het eeuwige, zich uit te breiden tot het oneindige. Wilt gij de verklaring hier van lezen? Zoo keer nog eens terug tot het geen gij als kind hebt geleerd, en lees in uwen bijbel: *De HEERE God formeerde den mensch uit het stof der aarde, maar Hij schiep hem naar zijn beeld, naar zijne gelijkenis.* (Gen. II: 7, en I: 26, 27.) Het eindige is dus de vorm, het oneindige het wezen van den mensch.

En gelijk nu het schip door afwisselenden en dikwijls tegenstrijdigen stroom en wind wordt her- en derwaarts gestuwd, zoo dat nu eens de een, dan de ander hem te magtig is; zoo gevoelen ook wij ons aangedreven, nu eens meer door den stroom der zinnelijke dingen, die ons mede sleept, en dan weder sterker door den adem der Godheid, die op ons blaast; en wij zelve, zijn wij wel altijd de wijze stuurlieden, die getij en wind berekenen, om daar door de gewenschte haven te bereiken?

Kostbaar zijn die oogenblikken, waarin meer dan anders de Geest des Oneindigen, *die den adem des levens blies in onze neusgaten*, het ware leven in ons opwekt, waarin een hemelsch licht de verflaauwde kleuren van het beeld Gods in ons, als met nieuwen glans doet schitteren; die oogenblikken, waarin de ziel behoefte gevoelt, om zich te verheffen tot den hemel der hemelen, ten einde met nieuwe kracht ge-

wapend weder te keeren op de aarde. Die dit bij ondervinding niet verstaat, hem zal ik misschien een dromer, een dweeper zijn; en ik schaam mij dit niet. Maar gij begrijpt mij, gij, die zulke kostbare, onvergetelijke oogenblikken vindt in de heerlijke pracht van den lentemorgen, of in de doodstilte van eenen zomernacht, alleen door flonkerende starren verlicht, of op een' ruwen *November*-dag, wanneer de wind ruischt door de dorre bladeren, of in den somberen *December*-avond, waar mede een jaar, oud en afgeleefd, ten einde spoedt.

Op zulke oogenblikken ken ik geen' stouter', verhevener' geest, met wien mijne gedachten gaarne opwaarts stijgen, als gedragen op de vleugelen der arenden, dan dien van Jesaja.

Geene woorden kunnen hem voldoen, geen menschelijk beeld zijne gedachten ten volle uitdrukken, wanneer die zich verheffen tot het Wezen der wezens, tot Hem, die is, die was en die zijn zal; *Die de wateren meet met zijne vuist, en met eene span de hemelen; bergen weegt Hij in zijne wage, en eilanden strooit Hij uit als stof.* (Vs. 12 en 15^b.) Gevoelt gij niet bij deze woorden, dat des menschen geest nog verder gaat, dan de taal hem vergezellen kan? En wanneer nu Jesaja van de hoogte, waar toe de gedachte aan God hem opvoert, op deze aarde neder ziet, op den mensch inzonderheid, die zoo dikwijls zich vermeet te spreken en te handelen, als of *God met hem had raad gehouden, als of hij den Geest des HEEREN bestuurd had*; wat is hem dan die mensch, zoo groot in eigen oogen? — *Gansche volkeren zijn bij God geacht als een droppel van eenen emmer, als een stofke van de weegschaal!* — Maar de droppel vult den emmer nog, bij duizend maal duizenden; een stofke kan nog de weegschaal, al is 't dan ook onmerkbaar, doen doorslaan. Nog eens ziet Jesaja, bij het hooger stijgen, de gansche aarde over. Nog meer wordt zij als een stipje in zijn oog. Ziet! *alle volkeren te zamen zijn als niets voor Hem; ja, zij worden bij Hem geacht minder dan niet, en ijdelheid.* (Vs. 17.)

Met zulke gedachten moet ik alléén zijn; zelfs de tegenwoordigheid van een' vriend schijnt mij den geest aan banden te leggen; de menschelijke stem, het menschelijk gelaat zelfs voert mij te spoedig in den kring terug, waar in ik mij dagelijks bewege, dien ik een oogenblik voor hooger' verlaten had.

En keer ik uit die eenzame mijmering terug in de wereld, op dit stofje aan de weegschaal der oneindigheid; hoe geheel anders komen mij dan vele dingen voor, waar over wij dwazen ons bekommeren of vermoeijen!

De menschen woelen in rustelooze beweging, en zij zullen dit blijven doen. Verschillende veren brengen dit groote raderwerk der maatschappij in beweging, maar eigenbaat is daarvan de sterkste. Zij breekt niet, zij verlamt niet: zij blijft altijd gespannen, en springt eerst aan den rand van 't graf. Daar door gedreven, spannen de menschen alle hunne krachten in en jagen voort, gaan en keeren weder, kiezen somwijlen den regten weg, maar meestal kronkelpaden. Nu eens kruisen zich hunne wegen, en zij botsen tegen elkander: dan haten zij en strijden ten bloede toe. Maar dan weder loopt het pad des eenen naast dat des anderen voort, en elk zoekt de oogen tot zich te trekken; zij wedijveren, zij verheffen zich, zij benijden met bitterheid!.....

En gelijk de menschen, zoo zijn de natiën; alleen met dit onderscheid, dat er wel over de burgers van het zelfde land, maar niet over de volken van den zelfden aardbodem eene regtbank hier beneden is: en de hemelsche regtbank, die schijnt den mensch zoo verre, die vonnist zoo laat! — Zie! roem en grootheid en uiterlijke welvaart, is den volken, ook den christen volken der negentiende eeuw, het ideaal der hoogste gelukzaligheid; volkstrots, eigenbaat en bedrog zijn daar door zoo vaak hunne staatslieden; oproer en oorlog hunne wapenen; en de godsdienst eene vaan, die wordt opgestoken, om de menigte aan te vuren: — *Zoo woelen de natiën, en bedenken de volken ijdelheid!*

Een mierennest, zal het u ook verhinderen uw huis te bouwen? Wel nu dan, wat vreest gij, gij die op God vertrouwt? Beef niet voor de list en het geweld der menschen; en gij, o mijn vaderland! voor het woelen der volkeren. Te zamen zijn zij als een stofje op die weegschaal Gods, waar mede de bergen zijn afgewogen; ja, ook dit stofje stuift daar henen als een niets, voor den adem zijnes monds!

XII.

HEBR. XIII: 8.

Jesus Christus is gisteren en heden de zelfde, en in der eeuwigheid.

Gelijk menschen en volken woelen, in gestadige en rustelooze

beweging, door verschillende driften aangespoord, onder afwisseling van voor- en tegenspoed; zoo woelen, zoo wisselen ook de meeningen der menschen. Bij het komen en heen gaan der jaren zien wij denkwijzen en stelsels, van geloof zoo wel als van wijsbegeerte, dobberen als de golven van een meer, of door storm gejaagd bruisen als de baren der zee, die woedend haar schuim opwerpen. Het nieuwe zien wij oprijzen als een' waterberg, maar ook even spoedig weder in zich zelf terug zinken, terwijl het bijkans vergetene van nieuws het hoofd opsteekt. Nimmer rust, nimmer eene volkomen effene vlakke.

De rivieren verheffen, o HEER! de rivieren verheffen haar bruisen. Doch de HEER in de hoogte is geweldiger, dan het bruisen van groote wateren, dan de geweldige baren der zee. — Hij heeft eene pale gesteld, die zij niet overgaan zullen: zij zullen de aarde niet weder bedekken. (Ps. XCIII: 3, 4, en CIV: 9.)

Ja, dat is ook waar van de golvende zee der menschelijke meeningen, van den stortvloed der nieuwe of vernieuwde denkbeelden, die de menschheid voort brengt. De Heer in de hoogte is geweldiger dan hun bruisen, en bestuurt hunnen stroom; Hij heeft ze eene grens omschreven, die zij niet zullen overschrijden: zij zullen niet weder, als in vroeger eeuwen, de geheele aarde met onkunde, verwarring, zonde en jammer bedekken.

Maar wij nu? Zullen wij ons kunnen vrij waren van den invloed dier verschillende meeningen, van den loop des tijds, die ook ons mede voert? Ik geloof het niet, mijn medemensch! Ik zoek het niet eens. Een kind zal zijn best doen, om op het golvende water zijn schuitje volkomen stil te houden, en schreeuwen, als het dobbert; maar een man zal, zelfs door de hevigste branding heen, slechts toezien, dat hij van den regten koers niet te ver afwijke. Onwillekeurig dringt het goede en verkeerde onzes tijds ook in ons door, en de denkbeelden, die wij van anderen hooren, vormen onze denkbeelden. Het is als 't ware de lucht, die wij inademen. En daar niets in of rondom ons onveranderlijk is; zoudt *gij* alleen willen leven zonder afwisseling van gedachten, waar door nu het een dan het ander meer op den voorgrond komt, nu het een door iets nieuws vervangen, dan het ander meer ontwikkeld of nader gewijzigd wordt? Vergeefs zoudt gij het beproeven, onveranderlijk te blijven van denkwijze; of zoo het u al gelukken mogt, dan zou het leven van uwen geest kwijnen, en het licht in u zou verflaauwen, gelijk de lamp, die brandt in eene grafspelonk, wel buiten den wind, maar ook zonder vrije gemeenschap met de voedende levenslucht.

»Maar hoe? Moeten wij dan met de wispelturige wereld, die ons omringt, gestadig van denkbeelden, als van kleederen, verwisselen? morgen leugen heeten, waar op wij heden als onfeilbare waarheid afgaan?»

O neen voorzeker! De waarheid is te dierbaar, om haar te verlagen tot een kinderspel voor de mode; *de schat, dien mot noch roest verteert*, heeft blijvende waarde; goud is goud, als voor duizenden jaren. Doch wij moeten onderscheid maken, hoewel het somtijds moeilijk is dit naauwkeurig te bepalen, tusschen de eeuwige waarheid en de tijdelijke vormen der waarheid; tusschen het hemelsch licht en de verschillende kleuren, waar in die lichtstralen zich op aarde breken; tusschen het gehalte van het goud, en de afwisselende gedaante, waar in de grillige smaak der menschen het gedurig weder giet of smeedt. En zijn geliefkoosde boeken de afdruk van de denkwijze en den smaak van 't algemeen; ook in iedere bibliotheek en boekwinkel is eene kas, juist niet van minder waarde, maar *zonder fatsoen*.

Het is moeilijk, zeide ik, altijd even naauwkeurig dit onderscheid, tusschen de waarheid en de vormen der waarheid te bepalen: evenwel, het is voor een groot deel des menschedoms niet meer zoo moeilijk, als voor twee duizend jaren. Want onder alle *verschillende en vreemde leeringen* (vs. 9), *is Jezus Christus gisteren en heden de zelfde, en tot in eeuwigheid*.

Reeds toen deze woorden geschreven werden, was er een *gisteren* voor de christelijke gemeente. *Goede voorgangers hadden haar het woord Gods gesproken, en zij had de uitkomst hunner wandeling aanschouwd*. (Vs. 7.) Maar ook *heden*, terwijl het getal der eerste getuigen van Christus verminderde en anderen in hun voetspoor traden, ook heden bleef *de groote Herder der schapen* (vs. 20) de zelfde, zoo als hij hun eerst verkondigd was. En wanneer ook die overgeblevene getuigen zouden ontslapen zijn, ook dan nog zou hij de zelfde blijven, ja, *in der eeuwigheid!*

Zoo zij het ook ons eene vertroostende opmerking, bij het terug zien op den stroom van meeningen en denkwijzen, die ons reeds weder van de apostolische dagen scheidt; dat toch altijd het evangelie van Jezus den gekruiste, hoe vaak ook misbruikt en verduisterd, is bekend en in eere geweest, en in zijn eigenlijk wezen bewaard, zelfs onder alle valsche sieraden, waar mede het werd omhangen. En nu, nu geene oude wijsbegeerte meer voldoet, ja de nieuwe haastig voor nog nieuwere plaats maakt; nu levenswijs, openbare meening, zeden, regeringsvorm, kortom

de gansche gedaante der menschenwereld geheel is veranderd en nog dagelijks anders wordt; nu nog — Gode zij dank! — leeft in volle kracht dat zelfde evangelie van licht en vrede, van verzoening met God en reinheid des harten, van geloof en zalige hope. Jezus Christus *blijft heden en gisteren de zelfde en in der eeuwigheid.*

Maar deze woorden zeggen nog meer: niet alleen het onveranderlijke van het *eeuwig blijvend woord*, het evangelie van Christus, maar ook het onveranderlijke van Christus zelve, den Oversten Leidsman ter zaligheid. Dit heeft het evangelie vóór, boven elke andere godsdienst. Die laat alleen, na den dood des instellers, eene leer, uit denkbelden, en eene eeredienst, uit gebruiken zamen gesteld, achter. Maar Jezus Christus, de zelfde, die de woorden sprak, waar in wij de eeuwige waarheid vinden; Jezus Christus zelf is nog, die hij toen was: de Vriend der menschen, de Zaligmaker van zondaren, de zachtmoedige, de volmaakte, de getrouwe, de Zoon van God; alleen is hij nu verheerlijkt ter rechterhand zijnes Vaders, en *hem is gegeven alle magt in hemel en op aarde*, hoewel hij toch *met ons is alle de dagen, tot de voleinding der wereld.* (Matth. XXVIII: 18, 20.)

Wat zullen wij dan op namen jagt maken, aan uiterlijke leuzen en vereenigingen hangen? Wat ons angstig vast klemmen aan de veranderlijke meeningen der menschen, als of aan het behoud daar van onze zaligheid verbonden ware? Dierbaar moge ons die gemeente zijn, waar in wij voor het eerst den naam van christenen ontvingen; eerbiedwaardig de namen der genen, die bij monde of geschrifte ons het eerst de hemelsche waarheid deden kennen; treuren wij niet al te zeer, wanneer die uitwendige vormen veranderen, gemeenten zich ontbinden en andere zamen stroomen, namen en geschriften in de achting der menschen rijzen of dalen! Jezus Christus *is de zelfde, heden en gisteren, en tot in eeuwigheid.* Achter ons ligt het *gisteren* zijner edele zelfopoffering en zijner zorgen voor de wereld; bij ons is het *heden* zijner genade; en vóór ons strekt zich de *eeuwigheid* uit van zijne trouw, zijne magt en zijne heerlijkheid. Wat hij voor ons is, indien wij door hem tot God gaan, dat zal hij ook nog voor onze kinderen wezen en voor de kinderen onzer kinderen!

XIII.

MATTH. XIII: 47.

Het koningrijk der hemelen is gelijk een net, geworpen in de zee, en dat allerlei soorten te zamen brengt.

Wanneer wij op de jaren en eeuwen, die reeds verlopen zijn, terug zien, behoort zeker tot de belangrijkste verschijnselen in de geschiedenis des menschedoms de vestiging en de lotgevallen der christelijke kerk. Dat *koningrijk der hemelen*, die nieuwe orde der dingen, van Jezus oorspronkelijk, duurt voort, breidt zich uit, ontwikkelt zich meer en meer: ze zal eens volkomen haar doel bereiken, en in al de kracht des woords een koningrijk van God over de gansche aarde zijn.

Maar is het niet vreemd, dat juist de geschiedenis van dat koningrijk ons eene aaneenschakeling vertoont van dwalingen en verdeeldheden, van jammerlijke misbruiken en woedenden godsdiensthaat, van gedurige woeling en verandering? dat juist die gemeente des Heeren de zonderlingste vereeniging bevat van verschillende meeningen en karakters, van de zuiverste wijsheid en het grofste vooroordeel, van hemelsche deugd en helse ondeugd?

Jezus Christus is wel *heden en gisteren de zelfde en in der eeuwigheid*; maar helaas! niet zijne gemeente, niet zijne belijders!

Strijdt dit niet eenigzins tegen de bedoeling van onzen grooten Meester? Zou het zijn oogmerk niet geweest zijn, zich eene gemeente te verzamelen, geheel door zijnen geest geheiligd, standvastig en onbewegelijk in de goede belijdenis, volkomen één in geloof, hoop en liefde, en afgescheiden van eene verdorvene, dwalende en ongeloovige wereld?

Hooren wij het uit zijn' eigen' mond.

Het dertiende Hoofdstuk van Mattheüs' Evangelie is bijzonder geschikt, om ons met de bedoelingen en uitzigten van Jezus omtrent zijne leer en zijne gemeente bekend te maken, daar het eene reeks van gelijkenissen bevat, waar in die worden voorgesteld. Zoo vergelijkt de Heer onder anderen het koningrijk der hemelen bij een vischnet..... Een vischnet! Wat is zijne leer eenvoudig, gelijk altijd de hoogste wijsheid eenvoudig is; en hoe aandachtig zullen de discipelen hebben toegeluisterd, daar velen

hunner eerst kortelings hunne netten verlaten hadden, om hem te volgen!

Het net, dat Jezus bedoelt, (de *sagena*) komt in naam en daad over een met onze *zegen*; het wordt uitgeworpen, en hoe langs zoo verder uitgebreid, tot het geheele water is afgevischt; en terwijl het wordt voort gesleept, neemt het alles in zich op: alle soorten *van visschen* niet alleen, — zoo als onze vertalers zonder noodzaak hebben ingevoegd, — maar ook van schelpen en waterplanten: al wat het op zijnen weg ontmoet; eindelijk wordt het zamen getrokken en op den oever gesleept, en dáár zoekt men — *de visschers* heeft onze vertaling, maar minder juist, ingevuld: — alles, wat goed en bruikbaar is, uit het gevangene bij een.

De *zee* is de menschenwereld, dat uitgebreide en rusteloze element, dat zoo veel belangrijks en nietigs, nuttigs en gevaarlijks bevat, dat onophoudelijk boozen en goeden doorkruisen. Het *net* is de uiterlijke vereeniging der christelijke kerk, die, langzaam voort gaande, al meer en meer in zich opneemt, maar ook goed en kwaad vereenigt. Die uitzoeken aan het strand, zijn de engelen, de onzichtbare dienaren des grooten Konings, die eenmaal het goede van het kwade, de goeden van de kwaden scheiden zullen.

Na dat eens op dit beeld (in eene leerrede, die ik voor jaren hoorde,) mijne aandacht gevestigd was, begreep ik, dacht mij, beter de geschiedenis der christelijke kerk, waar toe ieder jaar nieuwe bijdragen levert. Ik zag de uiterlijke vereenigingen, die de naam van Christus verbindt, met zekeren wedijver zich al verder en verder over de aarde verbreiden. — Immers de vleugels der *zegen* moeten de geheele breedte van het water bezetten, het ten einde toe doorwaden? — Ik zag ook boozen, zoo wel als goeden, daar in opnemen, niettegenstaande alle menschelijke voorzorgen; en de dwaling de waarheid als hare schaduw volgen, terwijl alle inrigtingen verbasteren, die haar moesten weren. — Wat nood? Het net zelf zal daar niet door scheuren, en eens komt de Heer met zijne engelen, om rein en onrein te scheiden.

Zoo kon ik met rustigen blik dat alles beschouwen, wat mij vroeger verontrustte: immers de Heiland zelf heeft het vooruit gezien, eer nog de groote *zegen* in de wereldzee was uitgeworpen. Zoeken wij dan voor ons zelve de zuiverheid des geloofs te bewaren; ja, indien wij kunnen, bewaren wij die ook rondom ons; maar verwonderen wij ons niet, dat nimmer eene vereeniging van menschen zuiver zijn en zuiver blijven kan. Genoeg, dat de waarheid en de genade Gods, door menschen noch iets mensche-

lijks weêrhouden, rustig haren weg vervolgen tot aan de einden der aarde. Zalig het oog, dat den laatsten, zwaren trek zien, en de hand, die daar aan helpen zal! Zalig het oor, dat de mare van de groote, ontelbare vangst vernemen, en het harte, dat zich daar in verblijden zal!

En wat doen nu zij, die, ook waar zij het evangelie en vrijheid van geweten hebben, roepen van gevaar voor de kerk en de gemeente, en leer en zeden met geweld willen zuiveren? — Wat zoudt gij denken van den man, die, in gedurige vrees, dat het net scheuren zou, het werk der visschers wilde verstoren, en de *zegen* optrekken en uitschudden en zuiveren, eer zij aan den oever gekomen is? Zou hij geen gevaar loopen, om het goede met het kwade te verliezen? niet verschrikken en verwarren, die hij anders stil vóór zich uit dreef? — Wat vermoeit zich dan de mensch, die hoogmoedige dwaas, om nu reeds het werk der engelen op den jongsten dag te verrigten?

XIV.

I SAM. XII: 1—4.

Toen zeide Samuel tot gansch Israël: »Ik ben oud en grijs geworden, en ik heb voor uw aangezicht gewandeld, van mijne jeugd af tot dezen dag toe. Ziet, hier ben ik! Betuigt tegen mij voor den HEER, wiens os ik heb genomen, en wiens ezel ik genomen heb, en wien ik verongelijkt heb, wien ik onderdrukt heb, en van wiens hand ik een geschenk genomen heb, dat ik mijne oogen van hem zoude verborgen hebben; zoo zal ik 't u lieden weder geven.»

Toen zeiden zij: »Gij hebt ons niet verongelijkt, noch gij hebt ons niet onderdrukt, noch gij hebt van niemands hand iets genomen.»

Het menschelijk leven heeft eene hoogere, zedelijke waarde. Nietig op zich zelf, — in vergelijking der eeuwigheid, waar heen

zich ons denkvermogen uitbreidt, — wordt het gewigtig, niet door dat gene, wat het is, maar door dat gene, wat het achter laat: de *volmaking*, die het moet uitwerken, de *verantwoording*, waar op het moet voorbereiden. Verliest men dit zedelijk doel, deze zedelijke waarde van het leven uit het oog, dan moge men dichter genoeg zijn, om Horatius na te zingen, wijsgeer genoeg, om Voltaire en Strausz te verstaan; ja! men moge godsdienstig gevoel genoeg hebben, om vele beschouwingen van den Prediker over te nemen; maar nimmer zal men zich verheffen tot het hooge standpunt, van waar reeds sommige oude bijbelheiligen hunne dagen beschouwden, maar waar toe inzonderheid het evangelie zijne belijders opvoert.

Zoo stelt de aangehaalde bijbelplaats ons den grijzen Samuel voor, op het oogenblik, waar mede hij van het woelig tooneel der openbare magt aftreedt, om in den stillen kring eens eenvoudigen burgers de rust van den ouderdom te genieten. Van zijne jeugd af was zijn leven aan zijnen God en zijn volk gewijd geweest; reeds vroeg had hij de teugels van het volksbewind opgevat, aan de zwakke handen van Eli door den dood ontvallen; en lang, vreedzaam en gelukkig waren de jaren van zijn rigterambt geweest. Nu was hij hoog bejaard; het volk had in zijne plaats eenen koning begeerd, en Saul was hun gegeven; maar deze werd eerst na eene schitterende overwinning op de Ammonieten algemeen erkend en gehoorzaamd. In de feestelijke volksvergadering te *Gilgal*, waar de inhuldiging van Saul vernieuwd werd, legde ook Samuel zijne waardigheid als rigter neder, om voortaan alleen Jehovah's profeet te zijn. Maar eerst nog wil hij weten, hoe hij afscheid neemt; men heeft zijn ambt verworpen, of men ook hem zelve verwerpe! Van hier zijne vraag: »*Beluigt nu tegen mij: wiens os of ezel heb ik genomen? wien heb ik verongelijkt of onderdrukt? door wien uwer heb ik mij laten omkoopen?*» — En het antwoord, uit duizend monden hem toegeroepen: »*Dat hebt gij niet gedaan; daarvan zij Jehovah getuige!*» is de schoonste eerekroon, die immer grijze haren versierde.

Denk nu niet, al zijt gij in minder gewigtige betrekking geplaatst dan Samuel, dat daarom uwe verantwoordelijkheid minder dan de zijne is. Iedere werkkring heeft zijne eischen, waar aan men voldoen moet; ieder burger pligten, welker betrachting de maatschappij regt heeft van hem te vorderen. Eerlijkheid en rechtvaardigheid in handel en wandel, en opregtheid in den omgang, mag men billijk van elk onzer vragen. Die hier aan niet voldoet, hij verdient de plaats niet, die hij op aarde beslaat, verdient

geene achtung, al ware hij voor eenen tijd om hoogen stand of rijkdom geëerd. Onmiskenaar is hier omtrent, door alle tijden heen, in alle landen der wereld, de uitspraak van het gezond verstand en natuurlijk zedelijk gevoel der menigte. Moet zij al eenen tijd lang iemand onder zich dulden, dien zij niet achten kan, of zelfs voor zijne magt bukken; zij wreekt zich hier over, zoo dra zij van den knellenden band der noodzakelijkheid ontslagen is. Samuel, indien hij zijne medeburgers had onderdrukt of verongelijkt, mogt tot in den ouderdom de teugels der regering met een ijzeren vuist hebben omklemd; toen hij die neder legde, zou de algemeene verachting hem vergezeld hebben, de openbare haat hem achtervolgd zijn in zijne afzondering. Zoo vonnist de maatschappij elk harer burgers, bij hun leven of na hunnen dood; en moge zij al, gelijk iedere regtbank, in de toepassing harer beginselen falen, in die beginselen zelve faalt zij zelden of nimmer.

Wèl u, in wat kring, in wat betrekking of werkzaamheid ook geplaatst, die van de verloopene jaren uwes levens verantwoording zoudt kunnen doen, gelijk Samuel van de zijne! die den moed zoudt hebben, om te vragen: »Wien heb ik onregt aangedaan?» en de zelfverloochening, om er bij te voegen: »Getuigt het, zoo zal ik het u vergoeden!»

Wij weten wel, dat er onderscheid is tusschen de verantwoording voor de menschen, en die voor God; dat hij, die voor de maatschappij regtvaardig is, het daarom nog niet zijn zal voor den Regter van hemel en aarde. Maar is hier in onderscheid, er is toch ook hier tusschen een naauw verband. Die reeds voor menschen het aangezigt bedekken moet, hoe zal hij het hoofd opheffen voor Hem, bij wien zelfs de engelen niet rein zijn? En die met een gerust hart zijne verantwoording voor de menschen kan afleggen, hij is minstens niet verre van het koninkrijk der hemelen: want tot de eerste beginselen der godzaligheid behoort ontegenzeggelijk eene *onergelijke conscientie*, ook *voor de menschen*. Daarom, beginnen wij met de mindere rekening belangrijk te achten, die de aarde van ons vraagt; om met des te meer ontzag en naauwgezetheid aan de veel grootere verantwoording te denken, die eens de hemel van ons vragen zal! En achten wij die rekening met de wereld, waar van wij het *voordeelig* of *nadeelig slot* niet zelden op de aangezigten onzer medeburgers lezen kunnen, te belangrijker, omdat zij nog niet gesloten, omdat zij nog te vereffenen is!

Wèl hem dan, wiens oudejaars-avond, ook in dit opzigt, zulk

eene goede balans oplevert, dat hij een' rustigen nacht en blijden morgen kan tegen gaan! Wèl hem boven al, wiens grijze haren eens de kroon van Samuel versieren zal! De avond zijnes levens wordt door het zachte rood eener kalm ondergaande zon gekleurd; en over zijn graf zal het heldere maanlicht schijnen eener onbevleete nagedachtenis.

 XV.

MATTH. VI : 12.

Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren!

Is altijd het gebed ons eene wezenlijke behoefte; moet elk onzer dagen daar door worden geheiligd; mij dunkt toch, dat ik nooit zoo vurig van geest den naam van God aanroep, nooit zóó op de vleugelen des gebeds mijne gansche ziel omhoog stijgt, als wanneer de dagen, en weldra de uren van het jaar geteld zijn. Dan verheft zich mijn geest, bij het henen vlieden der jaren, tot Hem, wiens dagen geen einde hebben; en ik zamel bij een, wat ik nog aan den avond des jaars, eer des zelfs zon voor altijd onder gaat, tot den Oneindige, den Vader van onzen Heer Jezus Christus, te spreken heb.

Hoe vele zielverheffende of bemoedigende bijbelwoorden zweven mij dan voor den geest, die door hunne eenvoudige waarheid en innige kracht, even zeer als door hunnen hemelschen oorsprong, eene blijvende waarde hebben! Nu eens zijn mij in de gedachte de liederen van *Sion*, gericht tot den *Hoorder der gebeden*, de *Toevlugt van geslachte tot geslachte*; en dan weder het hemelsch onderrigt van den *Eenig geboren' Zoon, die in den schoot des Vaders was, en ons Hem heeft geopenbaard*. En hoe vele dankzeggingen en gebeden van oude bijbelheiligen komen mij daar bij te binnen: van de woorden des stervenden aartsvaders, gedenkende aan *dien God, die hem gevoed heeft van dat hij was tot op dezen dag*; tot op de laatste bede in de boeken des Nieuwen Verbonds: *Amen! Ja kom, Heere Jezus!*

En wanneer wij nu nog eens op dezen plegtigen avond denken aan onze *verantwoording*: hoe wij onder menschen verkeerd hebben niet alleen, maar hoe wij voor Gods aangezicht hebben gewandeld; zoude ons dan niet *die* bede voor den geest komen, die van de eerste kinderjaren af ons in het geheugen ligt, die bede, door hem alleen nooit gedaan, die ze ons geleerd heeft, omdat hij alleen zonder zonden was: *Onze Vader, die in de hemelen zijt, vergeef ons onze schulden!* — Had de Heer die bede voor zich niet noodig; hij kende de zijnen, hij kende ook ons, eer wij geboren waren en kennis droegen van goed en van kwaad: hij wist, hoe zij die behoefden, en wij die behoeven zouden. En wanneer wij ons dan nu, in eene rustige ure van nadenken, voor God stellen, geheel zoo als wij zijn; wanneer wij eerst terug zien op aarde, en daar na opwaarts tot den hemel; zouden wij dan deze bede kunnen missen?

Terwijl wij op dezen avond ons tot eene kalme, eenzame herinnering neder zetten, schetst zich het beeld van het verledene met frisscher kleuren, dan anders, in onze ziel; zoo ongeveer als de heldere beeldtenis der voorwerpen, die buiten zijn, door het bol geslepen glas in eene *donkere kamer* valt. En wat ziet gij dan in die schilderij van een woelig en afwisselend levensjaar? De voorregten, die gij genoten, de vreugde, die gij gesmaakt hebt; maar *genoten* en *gesmaakt* is *voorbij*. Het ongeluk, dat gij gedragen, de tranen, die gij geweend hebt; doch ook *gedragen* en *geweend*, — de woorden zeggen het reeds: — is *voorbij* *gegaan*. Maar het kwaad, dat gij gedaan hebt, is niet gansch en al *voorbij* *gegaan*; het gaat niet, als een vlugtig beeld in de *camera obscura* des levens, daar henen, zonder een spoor achter te laten: eene vlek op het doek, een pijnlijk gevoel in het oog blijft er van na. En zoo lang gij daarover niet tot rust kunt komen voor u zelve, dringt de prikkel, die u later kwellen zal, al dieper en dieper uwen boezem in.

Wanneer u dat kwaad in de gedachte komt; wanneer gij nu inziet, dat gij zoo geheel anders hadt moeten leven; o! besluit dat verkeerde niet onder den algemeenen naam van *menschelijke verdorvenheid*, van *onzer aller zonden*. Onder dien dekmantel verschuilt zich menig een, die den moed of den lust niet heeft, om zijn leven dieper in te denken, en te vragen: »Wat heb *ik* gedaan?» — En toch is de bede niet: »Vergeef den mensch, den zondaar zijne schulden!» maar »— ons de onze, mij de mijne!»

En waarom toch zouden wij ze niet naauwkeurig berekenen, gelijk wij elken bezwarenden post op ons grootboek doen, dien wij

zoo gaarne willen vereffenen? Waarom zoudt gij uwe gedachten bedwingen, uwe tranen weêrhouden, wanneer het u te binnen komt, hoe zeer gij uw eeuwig belang verwaarloosd, den naaste verongelijkt of vergeten, den hoogen God schandelijk beleedigd hebt? Immers behoeft de vrucht dezer herinnering niet de sprakelooze wanhoop te wezen noch de woede der vertwijfeling, maar alleen de ootmoedige en hartelijke bede: *Hemelsche Vader, vergeef mijne schulden!*

En zou de Zoon van God ons zulk bidden geleerd hebben, indien God zelf niet tot de verhooring, dat is tot volle vergiffenis, geneigd ware? Heeft niet die zelfde Jezus ons den verloren' zoon geschetst, met vreugde ontvangen in de armen des beleedigten Vaders? Ja, is het niet zijn bloed, dat vergoten is voor velen, dat reinigt van alle zonden? Is niet, als eene blijde boodschap uit den hemel, ons verzekerd: *Hij, die ter rechterhand Gods zit, hij bidt voor ons?*

Wat wij bij deze bede voegen: *gelijk of omdat ook wij vergeven onzen schuldenaren*: dat is geen grond, waar op wij onze aanspraak bouwen, geen regt, waar op wij ons beroepen; — of ligt er niet reeds eene tegenstrijdigheid in het denkbeeld: regt en aanspraak op genade? — Het is veel eer eene herinnering, die wij ons zelve doen, om de verhooring niet te missen; het zijn woorden, waar mede wij die stemming des gemoeds uitdrukken, zonder welke wij niet kunnen noch mogen bidden om genade. Die dit nog niet begrijpen mogt, hij leze de schoone en menschkundige gelijkenis in het achttiende hoofdstuk van Mattheüs (vs. 23—35), waar in de Heiland zelf de beste verklaring van zijne eigene woorden geeft.

»*Ik vergeef mijnen schuldenaren*; niemand, die mij beleedigde of benadeelde, wil ik het toerekenen; niemand, die mij haatte, haat ik meer.' — Het valt moeilijk, dit te zeggen, het te zeggen met zijn gansche hart. Hoe zeldzaam is het waarachtig vergeven, de volkomene verzoening, waar bij geen heimelijke angel van bitterheid over blijft! Het kwaad, dat men ons doet, wordt meestal nog in het geheugen bewaard, als het goed reeds lang vergeten is: omdat het kwaad op ons hoogmoedig hart een' veel dieperen indruk maakt; en al is de oppervlakte van het geheugen door den tijd effen gemaakt, wat zoo diep is ingedrongen, komt bij onguur weder gedurig weêr boven. Van hier die scherpe oordeelen, die bittere woorden, dat hatelijk gedrag, somtijds onder een' vriendelijken schijn, waar mede wij ons zelve en anderen bedriegen. Neen! dat is de geest van Christus niet, en het kan even min

de geest zijn van hen, die door hem tot den Vader gaan.

Wij vergeven onzen schuldenaren: het valt moeilijk, dit te zeggen, het te zeggen met ons gansche hart. Maar zou het toch nu, op den oudejaars-avond, niet gemakkelijker vallen, dan anders? Terwijl gij de rekening en slotsom opmaakt van een afgeloopen jaar, wilt gij daar van wrok en bitterheid over houden, den vuilen droesem, waar van de vlugge geest vervlogen is? Terwijl gij uwe zonden bedenkt en belijdt, hebt gij nog lust en kracht, om een' ander de zijne te verwijten? Terwijl gij tot het eeuwige u verheft en de jaren u oogenblikken worden, hoe komt u die strijd der menschelijke hartstogten, die botsing van onderlingen hoogmoed voor? Het leed van éénen dag! De toorn van een kind! Een dwaze drift, nog dwazer tusschen de graven!

Beproeven wij het dan eens. Eer wij bidden: *Hemelsche Vader! vergeef ons onze schulden, ook de schulden van dit jaar!* roepen wij ons den naam in de gedachte van hem of van haar, die ons dit jaar het meeste leed heeft gedaan. Gevoelen wij het bloed niet meer koken? Zouden wij hem niets kwaads meer gunnen? Kunnen wij ook voor hem bidden: »Vader! vergeef mijnen vijand en mij?»

Vergeten wij het niet: die uit een jaar haat met zich draagt, die zal aan den grenspaal van het zelve geene vergevende liefde vinden. *Hij gedenkt, en God zal gedenken*; dit is de wet der eeuwige regtvaardigheid.

Doorgrond ons, en ken ons harte, o God! en zie, of binnen in ons een schadelijke weg zij. En leid ons op den eeuwigen weg! Amen.

XVI.

PRED. III: 11.

*God heeft ieder ding schoon gemaakt in zijnen tijd; ook heeft Hij de eeuwe in hun harte gelegd, zonder dat een mensch het werk, dat God gemaakt heeft, kan uitvinden *)*, van het begin tot het einde toe.

Het boek *De Prediker* heeft eene eigenaardige aantrekkelijk-

*) Beter: zoo dat een mensch het werk niet kan uitvinden enz.

heid, vooral in die oogenblikken, waar in de geest half ontwaakt uit den droom des levens, en zoekt naar het licht van een' beteren morgen. Zou die sombere weêrzin van 's werelds ijdelheid, die opkomende twijfel aan hooger bestuur, maar ook dat gedurig weder keeren tot het kinderlijk geloof; zou die dreigende wanhoop en die terugkeer van blijmoedigen en dankbaren levenslust, de geschiedenis niet zijn van menig godvruchtig gemoed?

De wijze koning heeft de ijdelheid van het aardsche naar eigen ondervinding geschetst; hij wil evenwel niet, dat men het verachte: want *alles heeft zijn' bestemden of geschikten tijd*. (Vs. 1.) *God heeft ieder ding goed en schoon op zijnen tijd gemaakt. Geboren worden en sterven, planten en uitroeijen, opbouwen en afbreken, weenen en lagchen*; alles moet wezen, moet afwisselen. En wat is nu daarbij de les der echte, gematigde levenswijsheid? — Dien tijd op te merken, en hem waar te nemen of zich daar in te voegen; niets te zoeken of al te zeer te betreuren, waar van de tijd nog niet is aangebroken of reeds voorbij gegaan. — En waarom is die levenswijsheid, in schijn zoo gemakkelijk, zoo moeilijk te vinden, te bewaren, in beoefening te brengen? *God heeft het eeuwige* (het onbestemde, oneindige) *in ons harte gelegd*. En van daar *de bezigheid, die God den kinderen der menschen gegeven heeft, om zich daar mede te bekommeren*. (Vs. 10.) Niet tevreden met het gedeeltelijk bezit, het tijdelijk genot der dingen, eindelooze begeerten omdragende in het hart, is de mensch in gestadigen strijd met de wereld rondom zich; zoo dat hij *het werk Gods niet uitvinden*, het doel der schepping en het bestuur der Voorzienigheid zich uit de opmerking en ondervinding niet verklaren kan, *van het begin tot het einde toe*. *Ja, indien ook de wijze zeide, dat hij 't zoude weten, zoo zal hij het toch niet kunnen uitvinden*. (H. VIII: 17.) Wat er is, wat de Tijd in zijne hand hem voorhoudt, dat ziet hij; maar het eeuwige en volmaakte, dat hij wel wenschen of gaarne weten zou, het begin en het einde der dingen, de aarde van uit den hemel, en de tijd van uit de eeuwigheid beschouwd, dat vindt en dat vat hij niet.

En zoo, mijn broeder en reisgenoot! zoo vinden wij telken jare weder: *den tijd rondom ons, de eeuwigheid in ons, en boven ons het onverklaarbaar Godsbestuur!*

Niets staat stil; alles wisselt met dag en uur. Dat vergaten wij, toen een oogenblik van vreugde ons zalig maakte; dat scheen ons zoo niet toe, toen de smart uren tot dagen en weken tot jaren rekte; maar dat heeft de ondervinding ons geleerd: — de

wijzer ging voort, al zagen wij hem niet bewegen; oogenblikken werden uren, uren telden dagen, dagen vulden het jaar..... Zóó valt de sneeuw als ligte vlokken op de bergen, en stort als een zware sneeuwklomp daar af!

En gelijk nu van duizenden bladeren op éenen boom, geen twee volmaakt gelijk zijn, zoo ook onze oogenblikken: stilte en gewoel, leed en vreugd, vrees en hoop, eer en schaamte, alles heeft in ieder afgeloopen jaar weder zijne plaats gehad; ook de juichtoon rondom den jong geborene;.... helaas! ook de tranen, op het graf geweend! — Alles boezemde ons belangstelling in op het oogenblik, meer of min; maar alles was ook voor eenen tijd. En op zijnen tijd is het zeker noodig en goed geweest: want *God heeft het gedaan!* Hij buigt het riet door den stormwind; Hij rigt het door den zonneschijn weder omhoog; en wie keerde ooit zijne hand?

Maar in ons is iets, dat aandruischt tegen die wisseling, of zich daar boven zoekt te verheffen. Wij zouden somwijlen het rad des tijds radeloos willen voort drijven; somwijlen de hand in de speeken slaan, om het staande te houden. Nu eens zouden wij ons gaarne met arendsvleugelen verheffen, boven en over afstand en hinderpaal; en dan weder stil staan of terug keeren. Gevoelt gij het niet, menschenkind! dat er een dorst in u is, dien geen aardsche bron lesschen kan? een beeld op den bodem uwer ziele, waar van het oorspronkelijke binnen tijd en ruimte niet te vinden is? — *God heeft het eeuwige in onze harten gelegd.*

De hand op het hart! Het klopt en jaagt, het wordt warm en zet zich uit, het is een opgesloten springveer, een half bedwongen vuur, — de adelbrief uwer onsterfelijkheid! — O, gelukkig de christen, zelfs boven Salomo, daar hij in dat rusteloze leven een *eeuwig* leven voelt! De tijd jaagt voort, — maar naar de eeuwigheid. Wij vergrijzen en vergaan; — maar de jeugd onzer ziele vernieuwt zich met elken dag. *God heeft de eeuwigheid ons in het harte gelegd; en die onverderfelijkheid en dat leven*, die voor dat hart onmisbare behoefte zijn, bragt Christus aan het licht.

Wat verwondert het ons nu nog, dat die hoogere magt, die de golven drijft en de starren wentelt, die geslachten doet geboren worden en vergaan; die *onzigtbare* hand, die ook wij *gevoelen*, ons onverklaarbaar is? Vermoeijen wij ons dan niet te zeer, om het *waarom* der dingen uit te vinden. Ach! van ieder, ook van dit jaar, is die vraag de treurige nagalm! Het *daarom* ligt in den schoot der eeuwigheid verborgen. Het begin en het einde van alle werk Gods valt buiten ons oog. Somtíjds wel schemert

het als door een' donkeren sluijer henen, en bemerken wij orde en zamenhang in het godsbestuur; soms vermoeden wij een groot en heerlijk godsplan, gevoelen eene onzichtbare nabijheid des hemels; maar die daar op verder peinzen, die wat hij gelooft overal weder vinden wil, hij wordt moede, hij duizelt, hij is als de gevangen vogel, die zich kwetst aan de tralieën zijner kooi. Genoeg dus, christen! dat alles te zijner tijd goed is, voor hem, die gelooft.

*Zoo zwijg dan en berust! Want wie verklaart die wegen,
Waarop slechts de Almagt zelf het zonlicht dagen ziet?
O neen! De mensch bepaalt Zijn' onverdienden zegen,
Zwaait tot der boozen straf Zijn schrikbre roede niet.*

*Neen, spoor dien draad niet op, het weeftouw ingesponnen!
't Is zeker, dat Gods hand uw levenswebbe vlecht;
Maar waar die hand ze hechtte, en hoe die draden kruisen, —
Zie daar, wat de ijdle dwaas, noch de achtbre wijze u zegt.*

XVII.

MATTH. XIII: 39b.

De oogst is de voleinding der wereld.

De akker, is de wereld; die daar in het goede zaad zaait, is de Zoon des menschen; en de oogst, is de voleinding der wereld. Zie daar de verklaring eener gelijkenis, en tevens de verklaring van de geschiedenis der menschheid, uit Jezus' mond. Het is eene dier schoone schilderijen, waar mede het wet- en geschiedboek van het koningrijk der hemelen is opgeluisterd, omdat zoo menig lezer traag en stomp van begrip is, en wij allen, staande voor dat groote boek, niet meer dan kinderen zijn.

Beschouwen wij in dit beeld het goede en kwade dezer wereld, hoe leerzaam, maar ook hoe bemoedigend is die beschouwing! Het naakte, omgeploegde veld zelfs, de werkzame zaaidag, het

hatelijke onkruid, storm en regenvlaag, alles wijst op dien dag des oogstes, waar op de engelen maaijers zijn; en door die beschouwing eerst verkrijgt de rustelooze wenteling der eeuwen, en de afwisselende rampen en zegeningen der menschengeslachten, hare orde, haar doel, hare bestemming.

Het was avond geweest, het was morgen geweest: de eerste dag! Dit is de oudste tijdrekening; en zij gaat voort, alle eeuwen door. *Het is winter en lente, zomer en herfst geweest: al weder een jaar!* Zie daar de uurslag van den tijd, als die minuutwijzer der dagen zijn' omloop heeft volbragt. De klokslag is telkens de zelfde, maar het uurwerk loopt af. Alles is geboren, alles sterft, — uitgenomen God! — En zoo als ook deze aarde eenmaal is geboren, toen zij uit den oceaen, als uit een' windeldoek, is los gemaakt; zoo zal zij eenmaal sterven, als bij den grooten wereldbrand hare asch verwaait. (2 Petr. III: 7.) Maar wanneer de takken en bladeren en bloemen van den boom dezer aarde vergaan, ook dan nog zullen de vruchten blijven. Als de afgemaaide akker zal weg zinken in het niet, het onkruid door vuur worden verbrand, dan zal de tarwe worden ingezameld in de schuren.

Zoo geeft ons de natuur zelve in gedurige beeldspraak het doel van haar aanzijn te kennen. O, dat voor ons geen enkel uur voorbij ging, zonder zaaijen voor den oogst, zonder wasdom in het goede; gelijk zeker voor den Heer des oogstes geen enkel uur voorbij gaat, waar in niet het gewas dezer aarde rijpt voor den grooten dag!

En beoordeelt de landman iederen zomerdag, bij het bezoeken en bearbeiten zijner akkers, in des zelfs betrekking tot den oogst; zegt hij het elken avond den zijnen: »*Hier op* heeft het weder mij gediend; *dat* is, vrees ik, verloren; *daar* zijn wij gevorderd, *ginds* is tijd verzuimd; maar, God dank! ik hoop, en de oogst is weder éénen dag nader;» — zal dan niet de christen ook zoo spreken, staande aan den avond eenes jaars? Zal het ook ons niet op iederen oudejaars-avond een weemoedig genoeg zijn, te vragen: »Wat heeft het koninkrijk der hemelen, en wij daarin, voor dien grooten dag des oogstes gewonnen?»

Wat een jaar, dat voorbij is, voor den hemel heeft opgeleverd, dat kan wel niemand met zekerheid zeggen, eer de engelen gemaaid hebben. Zelfs zijne schoven kan de landman niet tellen, eer ze zijn afgesneden; zijne tarwe niet meten, eer ze is gedorscht. Maar op het graf onzer vrome vrienden, maar in het midden van braaf opwassende kinderen, maar bij het herdenken van zoo menig uur, met God of voor den naaste geleefd, mogen wij toch hopen op den dag des oogstes.

Ons oog onderscheidt niet altijd het onkruid van de tarwe. Ach ! wij zien den Booze zelden , als hij zaait bij den nacht. Maar ook het goede zaad zien wij in den grond niet kiemen, in de schaduw der distelen niet rijpen. Houd goeden moed , christen ! De Heer des oogstes waakt. Waak ook gij slechts , waak en bid !

Onvermoeid dan gearbeid , daar de Booze niet slaapt ; rustig het hoofd neder gelegd , ook aan den avond van onzen zaaidag , daar de Zoon des menschen zijnen eigenen akker bewaakt. Eens is het uurwerk dezer aarde afgeloopen. Dan roept de stem des engels , dien Johannes hoorde in den geest (*Openb.* XIV : 15) : »*Zendt uwen sikkkel en maait : want de oogst der aarde is rijp geworden !*» o Gij , die dan komt , om uwen dorschvloer te doorzuiveren ! dat van ons en het onze veel vrucht rijp worde bevonden voor den hemel , waar niemand meer *zaaijen zal met tranen* , maar allen *maaijen met gejuich*.

XVIII.

OPENB. XX : 12b.

En de boeken werden geopend.

Stellen wij ons , naar het laatste boek des bijbels, den grijzen Johannes als balling voor ; o hoe veel gelukkiger was hij , dan landvoogd of keizer , voor wien hij bukken moest ! De geest Gods verlichtte hem , en hij zag de verdere worsteling van het rijk des lichts met dat der duisternis , en daar na den troon , waar op Hij zat , *voor wien hemel en aarde vlood* , en de dooden opgewekt , staande voor dien troon. Hij zag de eindelijke en volmaakte verlossing der regtvaardigen , het wereldgerigt en den zaligen hemel ! . . . Maar neen ! Hij zag van dit alles alleen het beeld ; slechts was de doffe spiegel voor hem iets opgehelderd , de nevel verdund ; en ook hij schreef in het volle gevoel eener nog ongeken- de heerlijkheid : *Het is nog niet geopenbaard , wat wij zijn zullen.* (1 *Joh.* III : 2.) — Zien dan ook wij *door dien spiegel in de raadselachtige rede* , en denken wij met eerbiedige hui- vering aan den dag , waar op wij zien zullen *aangezigt tot aan- gezigt.* (1 *Kor.* XIII : 12).

Dáár staat de grootste van alle troonen opgerigt, en vóór dien troon die duizend maal duizenden, staande voor God! De hemelburgers, die den troon omringen, hebben boekrollen in de hand, die zij openen; en vóór Hem, die op den troon zit, ligt een ander: *het boek des levens*. En ondertusschen breidt zich de onoverzienbare schare met ieder oogeblik uit, en de zee geeft hare dooden, en het graf zijne dooden, en alles ontwaakt met de gedachte, die zoo dikmaals schemerde door het schijnschoon der wereld en dreunde door haar geruisch henen: EEN OORDEEL!!

Dat *boek des levens*, daar in staan de namen, nooit juist op aarde bekend, de namen der ware burgers van Gods koninkrijk. (H. III: 5; XIII: 8; XVII: 8.) Één regel in dat boek is werelden waard. De Zoon heeft daar in geschreven, en de Vader leest!...

Maar neen, niet naar dat boek wordt geoordeeld. Het is geene keus, maar regt, dat het lot beslist. Elk moet zijn eigen vonnis onderschrijven kunnen, al is 't ook met bevende hand; en zelfs in het tandengeknars der helle moet de kreet te hooren zijn: »Die op den troon zit, zijn oordeel was regtvaardig!»

En de dooden wierden geoordeeld uit het geen in de boeken geschreven was, naar hunne werken.

Gij, jaar, dat daar henen snelt! Wat voert gij mede van ons? — »Een gesloten boek, het boek der gedachtenis!» — Ja, wij gelooven het. Want er is een God, en zijn aanzijn is eeuwigheid, zijn wezen liefde, zijne gedachte alwetendheid, zijn bestuur het regt. En toch, — zie daar dien braven huisvader, bezwijkende in de worsteling met den rampspoed; die vrome huismoeder, vergeefs biddende om het leven harer kinderen; dien onschuldige, stervende onder de schandelijkste verdenking; — en daar tegenover dien rijken woekeraar, dien huichelenden bedrieger, met eere ten grave gedaald: — hunne gerechtigheid en hun onregt is als een gesloten boek! — Het zegel der armoede en des rijkdoms sluit zoo veel weg; de schijn werpt vlekken op de letters; de grafsteen bedekt alles, en de tijd slijt effen, wat nog te lezen stond. Neen! zóó kan het niet altijd blijven. Wij gelooven u gaarne, scheidend jaar! Gij brengt een boek der gedachtenis voor Gods troon; een engel is daar van de wachter, en eens worden de boeken geopend!

Als het jaar zijn boek eens opende voor de wereld, eer het scheidde; hoe zouden wij ons schamen, als wij daar in tot onze geheimste gedachten toe weder vonden!... Eens vinden wij ze weder voor meer dan de wereld: voor de engelen, voor den Verlosser, voor God!

Och, geef ons nog eens dat boek der gedachtenis! Laat ons uitscheuren, slechts één blad; uitwisschen, slechts één woord!... Helaas! het zegel is gesloten, en de klok slaat: dat is de laatste voetstap, dien de engel van dit jaar op aarde zet!..... o God! wees ons genadig!!

Wikkel u digt in uwen mantel, bedrieger! Vast het masker voor, huichelaar! Weg gescholen voor het daglicht, wellusteling! Dat *wij* u niet zien, wij, die vergeten; maar... God, God vergeet niet... o God! wees ook hun genadig, dat zij *ontwaken uit den slaap en Christus over hen lichte!*

Troost u, mijne ziele! *Het bloed van Christus reinigt van alle ongerechtigheid.* (1 Joh. I: 7, 9.) — »Maar wischt het dan ook die letters uit, die letters van het boek der gedachtenis, die mij als met een scherpe stift in de ziele geschreven staan?» — Neen, dat zegt het evangelie niet. Schaamte zal nog eens het aangezicht, ook der verlostten, bedekken. Maar als dan de volgende bladzijden van hun levensboek spreken van geloof en goede werken, dan wordt hun naam gevonden in het boek des levens, en het oordeel wijkt voor de genade. En toch, toch zal iedere zonde dáár nog eens, als een tweesnijdend zwaard, in het harte dringen. *Indien dan de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt, waar zal de godlooze en zondaar verschijnen?* (1 Petr. IV: 18.)

O, vergeten wij het nimmer, een volgend jaar, alle volgende jaren: »Ook deze dag, dit uur, dit oogenblik wordt ingeschreven in het boek der gedachtenis.» Dan zal toch onze hand nog wel eens beven, eer zij zich uitstrekt om kwaad te doen, en onze voet aarzelen, bij de eerste schrede op een' kwaden weg. Er staat reeds te veel in die gedenkrol opgeteekend! En indien ééns uit dat boek des levens de namen worden afgelezen, en wij dan den onzen wachten,.... wachten en wachten, met angstig hijgen, met doodelijke siddering!.... vergeefs wachten!..... o God! wees ons armen zondaren genadig; en geef ons, is het noodig, daar toe al was het nog maar één jaar, een jaar voor eene eeuwigheid!

NOG EEN BRIEF TOT BESLUIT.

Gij ontvangt hier nevens, mijn waarde Thomas! de laatste der beloofde opstellen, en daarbij een' brief van uwen vader.

Ik heb u daar in alleen nog te melden, hoe het mij bij het schrijven gegaan is.

Gelijk gij wel bemerken zult, is niet al het gezondene juist uit de leerredenen op den oudejaars-avond gekozen. De reden daar van kunt gij gemakkelijk begrijpen. Er was zekere herhaling van denkbeelden in, die *daar* wel onvermijdelijk was, maar *hier* kon en moest vermeden worden. Tusschen de eene oudejaarspreek en de andere lag een geheel jaar, vol bezigheid en afleiding, doorgeleefd onder verschillende lotwisselingen; en dan is het ons wel eens welkom, als de zelfde waarheid weder tot ons komt, even leerzaam en even vertroostend als een jaar te voren. Maar tusschen *deze* blaadjes lag die tusschenruimte van het werkelijke leven niet; slechts het oogenblik, waar in men het eene neder legt en het andere opvat. Er moest dus eenige meerdere verscheidenheid wezen: somwijlen de nadere ontwikkeling der gedachte, waar toe het eene opstel ons gebracht had, in het andere; somtijds eene tegenoverstelling van twee even zekere en gewigtige waarheden; en dan weder een plotselinge overgang tot andere denkbeelden.

Evenwel, gij zult in al het gezondene éénen grondtoon ontdekken, die klinkt: »voorbij gegaan!» Daar uit volgen de afgeleide klanken; — de geheele toonladder: VERGANKELIJKHEID; — de samenstemmende toonen: *herinnering*, *verantwoording*, *volmaking*; — en de hoogste toon van alle, de tegenklank der vergankelijkheid, en het akkoord, waar in alles harmonisch wordt opgelost: EEUWIGHEID. — Bij dit alles is het mij zoo wèl; het is mij eene hemelsche, onbeschrijfelijke harmonie, waar van het muzijkschrift in den bijbel staat; maar die daar voor geen muzikaal gehoor heeft, voor hem bevat dat schrift alleen onbeduidende stippen, noten zonder klank, woorden zonder zin.

Tot dus verre over den *inhoud*. Wat den *vorm* der u toegezondene blaadjes aangaat, ik heb minder *nageschreven*, dan eerst mijn voornemen was: ik heb meestal mijne opgestelde leerredenen slechts *nagelezen*, en die daarna weggelegd, om, vervuld van de zelfde denkbeelden, iets *voor u* op te schrijven. De geheele toon moest veranderd worden. Mij dacht: als ik nu bij mijnen zoon op de kamer kwam, zou ik niet tegenover hem gaan staan in eene plegtige houding, maar ik zou mij vriendelijk bij hem neder zetten. Hoe vreemd toch zou men opzien, als een vriend, ons bezoekende, zich vóór ons in postuur stelde, om te preken; en een boek, een geschrift, een brief vooral, moet een vriendenbezoek afleggen bij den lezer.

Hoort gij nu des niet te min den toon, dien ik heb willen vermijden; zoo denk bij u zelve, dat, gelijk meestal bij ons menschen, het voornemen beter was, dan de daad. Als wij predikanten de pen opnemen, en die zoo vlug zich beweegt over het papier, dan beklimt wel eens onwillekeurig onze geest den kansel, en zegt ons de woorden voor; en wanneer wij de pen neder leggen en het geschrevene inzien, bemerken wij met verwondering, dat wij in de kerk geweest zijn.

En nu, mijn jongen! er ligt mij nog iets op het hart, en dat moet er af. Ik vertrouw wel, dat gij op die plechtige dagen, die wij hier in huis zoo gaarne godsdienstig en toch vergenoegd doorbragten, uwe kinderlijk vrome stemming bewaren zult; ik vertrouw dit wel, maar... gij weet, hoe teeder de ouderlijke bezorgdheid is: zij zal u daarom niet beleedigen.

Ik dacht daar, terwijl ik bijgaande blaadjes in een vouwde: »Nu is mijn Thomas op de akademie. Ik ken die van hare goede en kwade zijde; zij is de plaats, waar alle denkeelden zich vrij ontwikkelen, elders door de banden van gezag en algemeene denkwijze bedwongen. Dat wrijven van verschillende meeningen, die vrije loop der hartstogten zal immers den oudejaars-avond van mijn' zoon niet verbasterd hebben?»

Het minst van allen vreesde ik, dat gij u zoudt laten mede slepen door die ruwe losbandigheid, die grove, onbemanterde zinnelijkheid, die alles, wat edel is, in den bruisenden beker doet verzinken; die met ongebondene, woeste vreugde alles goeds bedekt en versmoort, en zelfs op dien plechtigen avond de vergankelijkheid viert, om ze te vergeten! Neen, ik meende u genoeg te kennen, om te weten, dat het kwaad zich in bedekter gedaante aan u vertoonen moet, om niet terstond met verontwaardiging te worden afgewezen.

Meer nog zou ik vreezen voor die zoogenaamde wijsgeeren, die gij waarschijnlijk reeds zult aangetroffen hebben, waar van gij er misschien wel onder uwe vrienden tellen zult; wier filosofieren bestaat in alles weg te redeneren, wat het algemeen gelooft, zich boven alles te verheffen, wat vroom en kinderlijk is. Eene gemakkelijke wijsbegeerte voorwaar, maar ook onvruchtbaar, ja allergevaarlijkst. Zij wil al het menschenlijke aan onze denkeelden ontnemen; en terwijl zij die ontbindt, laat zij ons alleen de grove deelen zien, waar van de geest reeds lang onder hunne handen vervlogen is. O, denk toch, dat even min als eene scheidkundige ontbinding en zamenstelling brood en wijn geeft, wij met

enkele koele redenering, zonder gevoel en geloof, de waarheid kunnen ontwikkelen of zamen stellen. En wat is nu de slotsom van dat uitpluizen en weg redeneren van alle eerste en eenvoudigste denkbeelden? Niets anders, dan eene verfijnde zinnelijkheid. Nadat men aan zijne gedachten en aan zijn geloof al het menschelijke heeft zoeken te ontnemen, en daar door alles op losse schroeven heeft gesteld, eindigt men (ik heb dit dikwijls, maar vooral op de akademie, waargenomen:) met niet meer te denken en niet meer te gelooven, en de booze vindt eene ledige plaats, om bij ons in te wonen.

Wanneer dan nu zulk een zonderling tot u komt, en vraagt: »Zijt gij ook nog zoo dwaas? Hecht gij nog aan vaste dagen? Weet gij niet, dat dit louter *chimère* is, daar alles in eene eeuwige beweging voort gaat, en er dus geene vast terug keerende dagen zijn? Wat heeft een jaar van de wereld of van ons leven, boven elke andere tijdruimte voor? Wat is *nu* waar en goed, dat niet *altijd* waar en goed is?» — Zeg hem dan: »Ik weet dat alles, zoo wel als gij; maar ik houd er dezen dag nu eens voor, om dat ware en goede te bedenken: doet gij het elken dag en nimmer te weinig, dan zijt gij boven den oudejaars-avond verheven; maar laat mij mijn' stok, zoo lang ik zwak, en mijn' bril, zoo lang ik kortzigtig ben: ik hoop die toch af te leggen aan den rand van het graf.»

En als die heilige avond ten einde is, Thomas! slaap dan gerust: het afgeloopen jaar zij u eene peluw, waar op gij zacht rusten kunt, en die niet steekt door de prikkels van het naberoow!

Nog vele na dezen! En elke oudejaars-avond vinde u meer bevestigd in alles goeds, en nader bij onzen Heer Jezus Christus en bij den hemel.

Ik ben reeds over de helft mijner jaren; van u weet ik het zoo juist niet; maar de eeuwigheid strekt zich, daar vóór ons beiden, even ver uit. Daarop zij onze hope. En nu, *den Koning der eeuwen, den onverderfelijken, den onzienlijken, den alleen wijzen God, zij eer en heertelijkheid in alle eeuwigheid!* Amen.

MIJN

A L B U M.

MIJNE VRIENDEN.

Terwijl ik het volgende schreef, heeft menige herinnering mij bezielde, zijn mij vele namen in de gedachte geweest, sommige met aandoening, andere met blijdschap. Niemand uwer evenwel neme dit gedeelte van mijn schrijven met eenigen schroom in handen, als of ik het heiligdom der vriendschap voor ongewijde oogen ontsloten had. Leest gij daar in eenige bepaalde herinnering, zij zal alleen voor u leesbaar zijn: het kleed, dat de verbeelding daar om heen geworpen heeft, maakt ze voor vreemden onkenbaar. En leest gij er al uwe gevoelens mijwaarts, — uwe eigene woorden, aan mijn' vriendschat toevertrouwd, zult gij er niet in weder vinden. Ook mijne geschiedenis zult gij er niet in lezen: ik heb die veel eer trachten te verbloemen, dan bekend te maken, en daartoe verdichting met herinnering gemengd; maar gij, die kennende, zult er misschien hier en daar de sporen van aantreffen.

Het is immers alleen noodig, dat wij elkander verstaan, mijne vrienden? De vreemde lezer behoeft u noch mij te kennen; en ik heb mijn doel bereikt, als hij, niet de bijzondere trekken, maar den geest mijner herinneringen begrepen heeft: misschien zullen zij dan eigene herinnering, voor hem aangenaam en nuttig, gelijk mij de mijne, bij hem opwekken.

MIJN ALBUM.

Zonderling is het genoeg der herinnering. Niet alleen, dat de schoone beelden van het *aangenaam* verledene, als zij tot ons weder keeren, onze vreugde vernieuwen; ook het *akelig* oogenblik, dat als een spooksel dreigde, eer het tot ons kwam, dat als een dwingeland zijnen voet op ons hart zette, toen het bij ons was, heeft in de herinnering een zachter, een minder vreeselijk voorkomen. De gloed van den brand wordt in de verte gelijk aan het glogen van een vriendelijk avondrood, het bulderen van den stormwind als een zacht gesuis door de bladeren.

Van waar, dat het zoet der vreugde, die wij gesmaakt hebben, gewoonlijk veel meer en levendiger tot ons terug keert, dan de smart der doorgestane rampen? Zou het niet zijn, omdat bij de laatste juist een anders onaangenaam denkbeeld aangenaam wordt? Immers het treurige: *Alles is voorbij gegaan!* luidt bij de herinnering van bittere smarten: *Ook dit alles is geleden.*

Dus ligt in de herdenking van smart en vreugde beide een zeker genot; zij is het tijdverdrijf des eenzamen, de bezigheid van den ziekelijke, de troost des ouderdoms. En buitendien, niet alleen dat gene, wat wij ons nog eens te binnen brengen, is de bron van velerlei weemoedig genot; ook de herinnering zelve gaat vergezeld van een eigenaardig gevoel, dat de namen *vreugde* en *smart* niet kunnen uitdrukken. Het is eene zekere uitbreiding van onzen geest, waar door hij, ontslagen van de banden, die het tegenwoordige en plaatselijke hem aanleggen, jaren in oogenblikken dóórloopt; — een gevoel, te gelijk van de ingeschapene krachten onzer ziel, en van de broosheid en onbestendigheid hares aardschen aanzijns. Voor dit gevoel komt *weemoed* mij de geschiktste naam voor. Het woord drukt eene stemming uit, die wel met een' ligten nevel het leven van onzen

geest bedekt, maar tevens al het scherpe, bittere, kleingeestige daar uit weg neemt; eene mengeling van vreugde en smart, die een waar genot is voor onze betere natuur.

Zoo brengt het kalme, gelijkmatige maanlicht ons in eene weemoedige stemming, die tegen de vrolijkheid van den dag rijkelijk opweegt; — en is niet ook de herinnering een kalm en helder maanlicht, de terugkaatsing van het zonnelicht des werkelijken levens? Wel verspreidt de maan dien gloed en die warmte niet, waar door de zon het bloed in onze aderen doet bruisen; maar zij stilt ook meestal de heftigste stormen, en verheldert den benevelde dampkring.

Er zijn zeker menschen, wien dit alles overgevoelig (*sentimenteel*) voorkomt, en die mij daarom medelijdend aanzien. Maar ik laat ieder, die daar aan genoeg heeft, gaarne dat vermeend gezond verstand, dat nooit verder gaat, dan den dag, die is, en de wel aangerigte tafel, en de goed gevulde beurs. Ik voor mij gevoel behoefte, om nu en dan, ontslagen van de banden, die het tegenwoordige mij aanlegt, mij neder te zetten in eenzame mijmering en aan de beelden der herinnering den vrijen loop te laten, of met afzwervende gedachten een' bekenden weg te wandelen. Dan keeren de uren en dagen, die geweest zijn, tot mij weder, als oude vrienden, waar mede ik lief en leed beleefd heb. Of zij mij het een of het ander in de gedachte terug roepen, altijd is hun bezoek reeds mij welkom. En zijn zij mij somtijds minder welkom geweest, dit was zeker geen goed teeken. Want alleen het kwaad geweten huivert van elke herinnering, en zou gaarne met den nevel der vergetelheid den bewandelde weg voor eeuwig willen bedekken; alleen twijfel of ongelooft twist nog met de Voorzienigheid over reeds doorgestaan leed; en alleen wanneer wij in het eeuwige onzen hoogsten schat niet bezitten, veroorzaakt de gedachte aan het voorbij snellen der jaren onzes levens eene onrustige klopping van het hart.

De verbeelding, die het verledene terug roept, is natuurlijk te levendiger werkzaam, naar mate de zinnen minder belangrijks vinden op te merken. Als het tegenwoordige weinig afwisseling aanbiedt, treedt vroeger gewoel weder voor den geest; als het geen ons omringt, alle teekenen draagt van verval, bloeit het verledene in onze gedachten met nieuwe schoonheid.

Van daar dat, als het geritsel der bladeren de *November*-maand aankondigt, en de nacht gedurig grooter deel van den dag verovert, ook de herinnering levendiger wordt; ongeveer, zoo als de grijsaard op zijne winter-dagen nog geheel leeft in den zomer-tijd,

die voor hem voorbij is. En als daarop de stille *December*-nevel zijn somber dekkleed spreidt over de ingeslapen velden; als de gezellige haard zoo vrolijk brandt en het licht reeds vroegtijdig wordt opgestoken: wie spreekt dan niet gaarne gulhartig met de zijnen over vroegere dagen, of maakt nieuwe plannen voor de toekomst? Of, als hij in de eenzaamheid op het gewemel der vlammen het oog gevestigd heeft, wien speelt dan niet de verbeelding die tooneelen voor den geest, die in het gewoel van het dagelijksch leven op den achtergrond der ziel terug treden?

Welkom dan, — en dubbel welkom bij ons, die Gods zorgende vaderhand tegen de bezwaren van den winter heeft gewapend, — de rustige winteravond! Wij zullen daarop niet van verveling spreken, ten zij het ledig is binnen in ons, en dat ledig door een' onophoudelijken toevloed van nieuwe werkzaamheden, ontmoetingen, nieuwstijdingen, lotgevallen, ieder oogenblik moet worden aangevuld.

Het jaar spoedde ten einde; één der langste nachten begon; en terwijl de huisgenooten door hunne werkzaamheden werden bezig gehouden, begaf ik mij naar mijne kamer, en sloot de deur, en stookte mijn' kolenhaard eens regt goed op. Ik was dezen avond veel meer geschikt om mij zelven gezelschap te houden, en te denken zonder te spreken, dan om een dier noodzakelijke bezoeken af te leggen, waar men spreekt zonder te denken.

Ik zette mij dan neder in den bekenden leuningstoel, die gemakkelijker wordt en voor mij in waarde klimt, hoe onaanzienlijker hij den vreemdeling toe schijnt, en hoe liever eene nette huisvrouw hem met een' nieuweren zou willen verwisselen. Dringende bezigheden hielden nu juist hoofd en pen niet bezig, en ik liet oog en gedachte den vrijen loop.

Hoe genoegelijk rust niet het oog op die eenvoudige witte muren, die door geene bonte schakering van kleuren de gedachten afleiden! Hoe vriendelijk zwijgend staan daar die bekende rijen boeken! Het zijn *de mijne*, meestal sedert vele jaren; en ieder, die lang met eene eigene bibliotheek heeft omgegaan, zal weten, hoe veel meer dit uitdrukt, dan alleen, dat zij *mijn eigendom* zijn. Dit kan immers ook die oude Israëliet zeggen, die op elke verkooping de boeken met de hand weegt, op elken marktdag ze op zijn stalletje uitkraamt? Neen! deze boeken zijn mijne oude bekenden, mijne getrouwe vrienden. Zij roepen mij

menigen dag en avond voor den geest, dien ik met hen heb doorgebracht. Hoe heb ik op dien quartijn, bij de angstige inspanning van het examen-werk, gezwoegd! Met wat geestdrift dat octavo-deel, van mijn' boekverkooper in de akademie-stad, ontvangen en verslonden! En dat vlugschrift, nu in een' vergeten' hoek weg gelegd, het heeft eens bij mij de hevigste verontwaardiging opgewekt, zoodat ik naauwelijks de jeugdige geestdrift tot de uitgave van een tegenschrift kon bedwingen. — Het is toch met de boeken van iemand, die oud wordt in studie, als met de vrienden van hem, die oud op de wereld wordt; men kan nieuwe vrienden maken, die beter zijn, uit wier omgang men meer leeren of van wie men meer voordeel trekken kan; maar de gehechtheid aan een' ouden vriend: — neen, die op hen over te brengen, is onmogelijk!

Staat daar vreedzaam, vriend en vijand bij elkander, gij mijne boeken! Zoo lang ik leef, al werden wij te zamen oud, vindt gij nog belangstelling bij een' trouwen vriend, en gij blijft jeugdig door zijne herinnering. Maar daarna, dan gaat het u al spoedig, gelijk uwe schrijvers; in een' of anderen vergeten hoek wordt gij allen, vriend en vijand en vreemde, door het zelfde stof bedekt.

Daar zult ook gij rusten, gij bladen, die het evenbeeld zijt van mijn eigen handschrift; die ik, met de pen in de hand, zoo zorgvuldig heb nagegaan, gelijk eene moeder hare kinderen nog eens monstert en van alle zijden beziet, met even veel trots als zorgvuldigheid, eer zij ter speelpartij uitgaan. Ik heb u ook eene plaats in die vreedzame rijen gegeven, en gij moogt die behouden; maar zelden zal ik u bij de hand nemen. Ik twist altijd nog met u, als ik u lees, en zou u nog anders, nog beter willen hebben. Blijft daar dan maar rustig staan. Gij hebt mij werk en zorg genoeg gekost, al hebt gij mij die ook rijkelijk beloofd. En als ik niet meer ben, dat dan mijne kinderen nog eens denken aan de hand, die u schreef.

Doch terwijl alle die boeken, om zoo te zeggen, meer het eigendom zijn van mijn verstand, daar ik er de denkbeelden van anderen in vond of de mijne in uitdrukte; is er één boek, dat het uitsluitend eigendom is van mijn hart. Terwijl die schat voor het algemeen geopend is, en ook elders gevonden wordt; is er een andere, voor mij alleen bestemd. Het is een boek, niet door éénen schrijver voor vele lezers opgesteld, maar door vele schrijvers voor éénen lezer bestemd, voor mij alleen: en zou het mij dan niet boven alle andere dierbaar zijn?

Zoo denkende, stond ik op en opende de eikenhouten kast, om uit de geheimste lade het boek te nemen, dat in der tijd den post van Album vervuld had. *In der tijd*..... want, ofschoon ik dit mij zelve naauwelijks verklaren kon, in de laatste jaren scheen het dien post te hebben neder gelegd: slechts had ik het enkele malen, en nu in een gansch jaar niet eens ingezien. »Waarom,» zoo vroeg ik, met het Album nog ongeopend in de hand: »Waarom lag die satijnen band zoo lang in zijnen omslag besloten? waarom de overgeblevene witte bladen reeds veel langer oningevuld?» — Ik wist mij die vraag niet zoo spoedig te beantwoorden. Zou ook het couranten-proza, dat de stijl is van ons dagelijksch leven, het enthousiasme doen bekoelen, waar mede een Album moet geopend en beschreven worden, gelijk de krater van een' vuurspuwend berg met den tijd is uitgebrand, gelijk van den wijn de geest vervliegt? Of zou in de vriendschap het vooruitzicht dikwijls aangener zijn, dan de herinnering? de ondervinding, op vroegere blaadjes voor den bezitter leesbaar, de hand terug houden, die de volgende meende uit te reiken? Of wel, zou in rijper jaren het hart zelf een voldoende Album worden?

Liefst wilde ik het laatste gelooven; maar nu toch gevoelde ik lust en behoefte, om den omslag te openen, de bladen te herlezen, en mij nog eens zoo menige dierbare hand voor te stellen, die daar op geschreven had. Of die overige, nog ledige vertrekken in het pantheon der vriendschap nog eens nieuwe bewoners zouden vinden? Deze vraag liet ik vooreerst onbeantwoord: het was mij op dezen avond alleen te doen, om de oude nog eens te bezoeken.

Het was mijn vijftiende verjaardag. Mijne slaapkamer was met bloemen opgesierd door jongere zusters; kleine geschenken waren voor mij gereed gelegd door eenige schoolkameraden, met wie ik de moeilijke lessen van Vossius leerde; en toen ik, uit aangename droomen gewekt, de huishoudkamer binnen trad, werd ik door de gelukwensching van vader en moeder hartelijk verwelkomd. Maar hoe welluidend mij nu nog die wenschen in de ooren klinken, en hoe zeer ik nu geloof, dat de goede God in mijn verder leven ook hunne gebeden verhoord heeft; toen — ik wil het gulhartig bekennen, en het is misschien een nadeel, dat de verjaarsgeschenken onvermijdelijk met zich brengen: — toen waren mij de oogen nog meer dan de ooren geopend.

Na het regt huiselijk en genoegelijk ontbijt, waar bij vooral het oog mijner moeder van stille, zalige vreugde tintelde, kwam er van tijd tot tijd een en ander vriend des huizes, en maakte gebruik van de rijkelijk voorziene kofflijkan mijner moeder, en van het geen zij verder daar bij met eene gulle hand rond deelde, terwijl allen ongeveer indinstemden met de vreugde van dezen dag.

Op het laatst kwam, met bedaarde, ofschoon nog vaste schreden, eene veel oudere zuster van mijnen vader binnen. Het was eene vrouw, die ik altijd schoon gevonden heb, ofschoon men bij de vrouwen gewoonlijk deze eigenschap alleen met de jeugd verbindt. Maar de waardige, regelmatige, vriendelijke en tevens hoog ernstige trekken van het gelaat; het godsdienstig leven, in de oogen uitgedrukt; het heldere voorhoofd, waar op een rein gewisse troonde: — dit alles kwam mij voor, eene schoonheid te zijn, die met den eersten bloeitijd niet verdwijnt, die integendeel haar' zuiversten, liefelijksten glans werpt op den laten herfst, ja nog op den doodschen winter.

Tante Aaltje — grimlach niet over den prozaïschen naam, mijn lezer! — haalde uit hare hengelmand een pakje voor den dag, dat ik met nieuwsgierige oogen begluurde; maar vragen durfde ik niet: want ik had in zoo verre het kinderlijke reeds afgelegd, dat ik niet meer wilde weten, hoe nieuwsgierig ik was. Als zij zich daarop bedoord had neder gezet en haar kop koffij geledigd, riep zij mij tot zich. »Mijn beste neef!» met deze woorden vatte zij mij bij de hand: »Ik kom u geluk wenschen; en zegen ook: want alle geluk is zegen, en in dat ééne woord is alles besloten. Als gij nu naderhand gebruikt en van tijd tot tijd inziet, wat ik u heb mede gebragt, denk dan nog eens aan uwe tante. Ik heb er mijnen naam niet in gezet, omdat ik gaarne heb, dat gij alleen dien leest; en hij zal toch, hoop ik, als ik u ben voorgegaan en voor Gods troon u wacht, wel in uw hart geschreven staan. Evenwel, ik heb er iets in geschreven. Maar laat naderhand een ander niet op de woorden vitten: het is misschien beter gemeend, dan gerijmd.»

Ik wil wel weten, dat ik bijna ongeduldig was geworden: — ik was ook nog maar vijftien jaar, en het papier zoo naauwkeurig toe gevouwen! — Nu eindelijk opende ik het pakje, en zag een Album in sierlijken satijnen band, die weder in een' keurigen kartonnen omslag besloten was. Op het satijn was eene slang afgebeeld met den staart in den bek; maar dit teeken der onsterfelijkheid lag op een spinneweb uitgestrekt. Beteekende deze dubbelzinnige beeldspraak het menschelijke leven? Of was zij het

beeld der vriendschap? Ik heb vergeten, dit aan tante Aaltje te vragen; en nu weet ik niet meer, wien ik het vragen moet.

Ik opende, met zekere opgetogene en eerbiedige voorzigtigheid, het fraaije, lang gewenschte Album, en las op het eerste der losse blaadjes deze

WAARSCHUWING.

*Rozen looijen 't leven,
Dat u de Almagt gaf;
En bij 't voorwaarts streven
Is de hoop uw staf.*

*Jeugd en vriendschap bloeijen,
Bannen angst en smart;
Bloemenkransen boeijen
't Harte aan 't jeugdig hart.*

*Bladen, dichten, bloemen,
Die men 't Album bood,
Doen u weldra roemen
Vrienden tot den dood!*

*Maar.... zoo luttel is de vreugde,
Door de jaren niet verstoord!
Maar van vriendschap en van trouwe
Blijft zoo vaak..... het enkel woord!*

Het is nu twintig jaren geleden. De waardige vrouw heeft reeds voor lang mij de hand tot afscheid gedrukt, en is in vrede ontslapen. Zij staat mij evenwel bij dit haar geschenk zoo helder voor den geest, als of zij het mij heden morgen gegeven had. En de twintig jaren, die tusschen beide liggen, zijn er alleen in mijne gedachten bij tegenwoordig, om te getuigen: »*Zij heeft de waarheid gesproken!*»

Het eerst volgende blaadje bevat slechts twee namen, met eene bevende hand geschreven; maar men kan het, dunkt mij, die letters aanzien, dat de bevende hand door een' vasten wil bestuurd werd. Ik heb er een cypresenkrans om heen gevlochten.

God verhoede, dat ik immer meer dan die namen behoeve, om hun beeld mij voor den geest te brengen, of meer dan dat eenvoudig zinnebeeld, om den rouw te vernieuwen, waar in ik, een jaar na de ontvangst van mijn Album, gedompeld werd!

Dierbare grootouders! die een zoo groot deel hebt gehad aan de vorming mijner eerste jeugd, die zoo gaarne het kind zaagt opwassen, gelijk de moeder was opgegroeid! Hoe helder staat mij uwe beeldtenis op dezen stillen avond voor den geest! Neen, het is uwe beeldtenis niet; gij zelve zijt het, gelijk gij daar zit, ieder in uwen eigenen leuningstoel, terwijl kinderen en kinds kinderen u bezoeken, en vooral de oudste kleinzoon u iederen ochtend zijn' morgengroet brengt en iederen avond den hartelijken nachtkus geeft. Nog dank ik u, dat gij niet, met de gewone zwakheid van den ouderdom, mijne kleine ondeugden hebt gevoed, zoo dat de ouders die moeilijk konden uitroeijen, als zij grooter werden, onder zulk eene achtbare schaduw opgewassen; en dat gij even min door norschen ernst mij de borst hebt toe geklemd, zoo dat ik alleen om de niet alledaagsche geregten en de kleine geschenken bij u toefde. Neen! gij zijt mij een andere vader en moeder geweest; en gij hadt nog meer dan zij den tijd, om het voor mij in het bijzonder, en tot in de minste kleinigheden te wezen.

Mijn grootvader was een rondborstig, driftig, maar godvruchtig man. In verschillende betrekkingen was hij werkzaam geweest, en rustte nog niet in zijnen ouderdom. Wel deden de werkzaamheden van den dag, die de ouderdom altijd zwaarder tilt, menige sombere wolk over zijnen geest te zamen pakken; inzonderheid viel het hem moeilijk, altijd weder de onedele eigenbaat en den kleingeestigen hoogmoed onder verschillende gedaanten te moeten verdragen; — maar had hij des avonds de pijp gestopt en de vlam van den kolenhaard doen opflikkeren, dan weken de nevelen van zijnen geest en de rimpels van zijn voorhoofd, en hij deelde ons uit zijn bedrijvig leven een' schat van menschenkennis en ondervinding mede. Hoe menig maal schudde ik toen ongeloovig het hoofd, als hij den droom mijner jeugdige verwachting stoorde, de kaartenhuizen om ver blies, die mijne levendige verbeelding had opgebouwd; zelfs nu nog komt het mij voor, dat de brave man uit een te donker oogpunt de wereld en de menschen beschouwde; en toch heeft de ondervinding maar al te zeer zijne waarschuwingen bevestigd!

Mijne grootmoeder was eene waarlijk vrome vrouw. Hare vroomheid miste geheel den steun van het wereldkundige en was zich zelve genoeg: zij verwijderde haar geen oogenblik uit den kring

van hare pligten en bezigheden; zij was ingeweven in haar geheele bestaan, in al de werkzaamheden van haar leven; kortom, het was een eigen schat, in stilte op rente gezet en niet tot een ijdel optooisel gebezigd.

Mij dunkt, er is eene innige, natuurlijke overeenstemming tusschen het hart van eene vrouw, en dat van een kind. De Schepper heeft in het eerste eene koesterende warmte gelegd, die het laatste behoeft. En de betere natuur van het kind, van die eerste vrouwelijke liefdezorg verstoken, kwijnt bij het opwassen, gelijk de jonge vogel, die met de pen wordt gevoerd, gelijk het wicht, dat de moedermelk missen moet. Dikwijls heb ik bij menschen, die geloof en deugd niet met de moedermelk hadden ingezogen, zelfs al waren zij later daar toe gekomen, iets gemist, waar aan ik geen' bepaalden naam wist te geven. Niets kon ik juist in hen afkeuren of veroordeelen; er bestonden deugdelijke proeven van welgemeende en werkzame godsvrucht; maar het was, als of de godsdienst, als een vreemdsoortig toevoegsel, er van buiten was aangehecht; zij scheen niet genoeg in een gewassen met het geheele karakter, niet doorgedrongen in den wortel van het aanzijn: — zou het niet juist die kinderlijke vroomheid, de vrucht der moederlijke leiding, zijn geweest, die hun ontbrak en later niet meer kon vergoed worden?

Mijne grootmoeder vereenigde moederlijke liefde en zorg met de achtbaarheid van den ouderdom. Nog heb ik dat oog vóór mij van zachte, stilzwijgende bestraffing; dien blik van diepe droefheid over het eerste gevaar, dat mijne kinderlijke onschuld bedreigde; die wolk van bezorgdheid voor mijn volgend leven op haar voorhoofd: — o! ik vreesde dien aanblik meer, dan ik de gestrengste tuchtroede zou gevreesd hebben. — Nog hoor ik, hoe zij met hooge ingenomenheid mij de schoonste der bijbelsche geschiedenissen verhaalde, vooral het leven van Jezus en zijne onnavolgbare gelijkenissen. Nog leg ik de kinderlijke handen op hare knieën bij een, om te leeren bidden. En wanneer ik nu, na zoo veel nadenken en na zoo veel ondervinding, na zoo veel afdwaling en berouw, twijfel en verzekering, op die kinderlijke eenvoudigheid des geloofs terug zie; dan moet ik wel de goddelijke genade danken voor het licht, dat bij het vervolgen van den levensweg voor mij is opgegaan; maar gaarne zou ik toch eens weder keeren tot die ongestoorde en onbevleete kinderlijke vroomheid, die aan zonde noch twijfel denkt, en door geene herinnering daar van wordt beangst.

Die dankbare hulde was ik schuldig aan de twee namen van

mijn eerste albumblad. Zij zelve zijn ontslapen. Hun stof ruste in vrede! Ik denk aan hen zonder bittere droefheid. Ik misgun den moeden reiziger geen kalm nachtverblijf. Hun beeld leeft in mijn hart. Zij moesten sterven, maar het kinderlijk aandenken niet.

Onder eene mengeling van verschillende aandoeningen blader ik het volgende door. Ik herinner mij nog, als den dag van gisteren, hoe ik, na het eerste bezoek bij mijne grootouders, met het Album onder den arm den geheelen kring mijner jeugdige vrienden rond ging. Niemand weigerde mijn verzoek. En nu ga ik weder met mijne gedachten dien kring rond, terwijl ik hunne albumblaadjes vóór mij heb.

Zeker, als een vreemde achter mij stond, en over mijnen schouder gebukt mede las, dikwijls zou ik een' spottenden lach zien in den spiegel tegenover mij. Ik voor mij kan er naauwelijks om grimlagchen. Die zwellende toon van de poëzij der eerste jongelingsjaren, die rijke uitzigten in het volgend leven, die beloften van eeuwige en onverbreekbare vriendschap, zonder aarzeling geschreven en gelezen zonder wantrouwen, die kleine pedanterie zelfs van de latijnsche school, die met klassieke dichtregels en spreuken pronkt: dat alles heeft iets heiligs, iets bekoorlijks voor mij. Het is immers de eerste poëzij des levens, die altijd edel blijft, al is het later proza veel verstandiger? het getrouw afbeeldsel van dien tijd, waar in het leven zich aan ons vertoont als een rijk veld van werkzaamheid, besproeid door eene onuitputtelijke bron van genoeg; den tijd, waar in de jeugdige weetlust alles wil kennen, de jeugdige moed alles meent te vermogen, en de jeugdige hoop alles denkt te genieten?

Zoo valt mijn oog op de twee volgende blaadjes:

*Eer zullen hemelhooge bergen
Verzinken in de zee;
Eer sleept de stroom in zijne woede
De hechtste steden mee;*

*Eer zat de zon den dag vergeten,
Of toeft des nachts de maan;
Eer vriendschapsbanden, hecht geklonken,
In rook en damp vergaan!*

*Hecht de vriendschapsband
Hart en hart te zamen ;
Laat dan vrij het lot
Moeite en zorg beramen !*

*Die de hand van trouw u gaf,
Blijft getrouw tot aan het graf.*

Hoe zeer zijt gij bekoeld, mijne jeugdige kameraden, nu twintig winters over ons hoofd zijn heen gegaan ! Wat toen lust en leven was, is bij velen enkel *verplichting* geworden, en de vriendschap *betrekking*. *Verplichting* : een juk, door een' ander ons opgelegd, in plaats van een' last, dien men vrijwillig torscht, en waar mede men blij daar henen dartelt, zonder het gewigt te gevoelen. En *betrekking* : een ijskoud woord, iets mathematisch, dat alleen ontstaat door de plaatselijke nabijheid en de burgerlijke verbindtenis ; een spinneweb over een tuinpad : het wordt verbroken, als er iemand door gaat ; en de struiken, waar aan het was vast gehecht, knakken er niet van, — zij buigen nauwelijks !

Bijna zou ik bitter worden, als ik aan vele van die jeugdige vrienden denk. En toch, zij hebben niet opzettelijk hun woord gebroken. Zij meenden, wat zij schreven. De vriendschap is door hen niet gewelddadig vermoord ; zij is alleen gestorven, nadat zij lang bij gebrek aan voedsel kwijnde. En nu hebben zij andere vrienden, waar mede zij te zamen wonen, geld winnen en verteren. De vriendschap is hun een koophandel of een kontrakt geworden, eene uitwisseling van voordeel en genoeg. Verandering van betrekking of verwijdering van woonplaats, doet zulk eene overeenkomst opzeggen ; dan wordt de rekening opgemaakt en de liquidatie geteekend. En waar toe zouden hun nu nog aandoeningen dienen ? of als zij al oprijzen, waar toe lang ze bewaard en gevoed ? Er kunnen immers opvolgers in de vriendschap worden benoemd, die even goed rooken, politizeren en kaartspelen ; die even vlijtig handel drijven, en even gaarne bij de gezellige wijnflesch vrolijk zijn ?

O ! was zulk eene verkoeling der edelste gevoelens en aandoeningen de noodzakelijke eigenschap van den mannelijken leeftijd, dan zou ik kunnen wenschen, dat ik als jongeling gestorven ware !

De akademie-tijd opent een nieuw tijdvak van het leven ; ja,

men zou het bijkans een nieuw, een ander leven kunnen noemen: een leven, dat men zich niet regt kan voorstellen, zonder het genoten te hebben; en dat zelfs, jaren daarna, eerst bij aanleidende omstandigheden als uit eene zekere sluimering in het geheugen ontwaakt, maar dan ook geheel en al, met zijne eigene trekken en kleuren.

De bladen, door akademie-vrienden beschreven, zijn zoo vele kostbare gedenkteekenen, uit die vijfjarige reize door een vreemd land mede gebragt. Aan die bladen hecht zich menig tafereel, daar door voor de vergetelheid bewaard. Er staat veel voor mij op te lezen, dat een ander er niet op lezen kan.

Het eigenaardige van het akademie-leven wordt misschien niet beter uitgedrukt, dan door het woord *vrijheid*. Dat edele voorregt van den mensch, als redelijk wezen, wordt welligt nergens in eene beschaafde maatschappij zoo onbegrensd genoten. Elders boeijen banden, die wel noodig en nuttig, aangenaam zelfs zijn, maar toch altijd min of meer knellen: banden van huiselijk leven, van bepaalde werkzaamheid, van maatschappelijke betrekking. Maar de student is vrij op zijne kamer, vrij in zijn opstaan en naar bed gaan, in zijn eten en drinken. Hij is vrij in de inrigting zijner werkzaamheden: zijn de collegiën afgeloopen en is het examen nog ver, dan drijft hem alleen de lust tot kennis en waarheid op de onbegrensde baan der wetenschappen voort. Hij is ook vrij in zijne betrekkingen: een akademie-vriend wordt alleen gekozen, omdat hij ons bevalt en met ons instemt; een huiselijke kring in de akademie-stad alleen bezocht, omdat men er eene plaats vindt van ontspanning, een' hartelijken en leezamen omgang, en eene herinnering van het ouderlijke huis.

Inzonderheid wint de vriendschap bij deze vrijheid. De vriendschap der akademie is geheel die der vrije keuze. Die keus moge niet altijd even wijs beraden zijn, niet altijd gewikt en gewogen, berekend op voorkomende of mogelijke veranderingen; zij wordt ten minste niet, gelijk elders, bestuurd door de verdeeling der standen in de maatschappij, door nabuurschap en burgerlijke betrekking, door lage eigenbaat inzonderheid, die haar geheel doet ontaarden. Neen! zij, wier ouders in één gezelschap niet zouden durven verschijnen en elkander met een' geheel verschillenden groet voorbij gaan, zij gaan arm in arm over de straten der akademie-stad; de eerzame burger van een kleine landstad of de kundige boerenzoon noodigt er den erfgenaam van een' rijken koopman te gast; en de Vries reikt aan den Zeeuw de broederhand, de Gelderschman kout vriendschappelijk met den Hollander.

Want alleen de keus van studie en levenswijs knoopt hier de vriendschap aan, of werpt een' onoverkomelijken hinderpaal daar tegen op. Zoo vormt zich, in de plaats der standen van koopman, handwerksman, geestelijke en ambtenaar, in plaats van den adel- en burgerstand, boer en stedeling: — uit het vrije kroost van die allen, een stand van vrolijke weetnieten en een andere van stijve geleerden, een stand van zuinige akademieburgers en een van rijke verkwisters, een stand van vrolijke vrienden der wetenschap en der godsvrucht en een andere van verachtelijke losbollen. Het is hier de mensch zelf, die kiest; en overeenstemming van die keus is het, die de vriendschap vormt. Gij verstaat mij, gij overgeblevenen van mijne tijdgenooten, en gij jeugdige akademieburgers! Gij verstaat mij ook nog, gij grijze getuigen eener vroegere hooge school! En hoewel gij nu vele gebreken afkeurt, aan die dagen eigen, de losbandigheid boven al, de bastaardzuster der ware vrijheid, ik kan mij niet voorstellen, dat gij der akademie het vrije leven zoudt willen ontnomen hebben, haar tot eene kostschool zoudt wenschen vernederd te zien; — ja! al ware het zelfs, dat gij die akademische vrijheid uit een donkerder oogpunt beschouwdet, of dat gij niet anders, dan met afschuw of minachting, op die dagen van uw eigen leven kondet terug zien: toch zult gij begrijpen, indien er nog eenige herinnering van het ware studentenleven bij u overig is, hoe mijn oog zich verheldert, terwijl ik op deze bladen van mijn Album zie; hoe mijne pen met vrolijken spoed over het papier zweeft, als uit haar dat blijde aandenken vloeit aan eene jeugdige vrijheid.

Maar reeds stuitte ik en legde een oogenblik de pen neder, bij het lezen van het tweede albumblad uit deze onvergetelijke jaren. Ach! met de blijde herinneringen der akademie, keeren ook treurige beelden voor den geest terug. Met aandoening lees en herlees ik op nieuw die regels:

*Vriendschap doet te zamen juichen ;
 Vriendschap weent den zelfden traan ;
 Vriendschap slaat de zelfde snaren
 In twee eedle harten aan.*

*Vriendschap is de bloem van 't leven :
 En als iedre bloem ontblaart ,
 Worden haar onwelkbre kransen
 Voor een' betren hof bewaard.*

Ach! gij rust in het stof, gij vriendschappelijke hand, die ik zoo dikwijls drukte, en die op dit albumblad de ongeveinsde, ongekunstelde taal des harten geschreven hebt!

Te zamen hadden wij, met jeugdige ingenomenheid, de latijnsche scholen doorgelopen; dikwijls temperde hij met zijn helder verstand en zijn' zachtmoedigen aard mijn minder vast karakter, dat zich ligt aan onbedachte drift of aan ijdele aanmatiging overgaf. Te zamen waren wij tot de hooge school overgegaan, en ook dáár had de keus van nieuwe vrienden ons geen' enkelen dag van elkander verwijderd. Hoe dikwijls, wanneer de werkzaamheden van den avond waren afgelopen, bezochten wij elkander, om het eenvoudig studenten-brood te zamen te nuttigen! Dan rees kronkelend en langzaam de tabaksrook omhoog, en de dampende theeketel zong zijn' eentonigen krekkelzang. Dan werd met jeugdig vuur eene of andere stelling vóór en tegen bepleit, en met luchtige sprongen zwierven wij om door het ruime gebied der waarheid. Opperde ik eene stoute meening, tegen het algemeen gevoelen opgevat en met drift staande gehouden; zoo wist mij mijn vriend in de gevolgtrekkingen van mijn eigen denkbeeld te vangen. Vatte ik iets aan met ingenomenheid, omdat het mij nieuw voorkwam, of dwaalde ik met anderen verre van den gewonen weg, alleen om vrij en onafhankelijk te denken, hij beschouwde met bedardden, vromen zin, den samenhang van iedere vreemde stelling met erkende waarheden, berekende hare gevolgen en woog ze naar hare zedelijke waarde. Zoo werd veel, dat schitterde, geen goud bevonden. . . . Maar ik vergeet, dat ik mij niet meer met den doode, maar met de levenden onderhoude; niet meer met den afgestorvenen vriend, maar met vreemden, die hem niet gekend hebben, spreek. Voor mij worden die herinneringen door geest en leven beziel, en het tooneel zelf, waar op het verledene eens tegenwoordig was, staat mij daar bij zoo geheel voor oogen: ik vind nog mij zelve terug op de beknopte studenten-kamer, op de wandelwegen buiten de akademie-stad, op den collegie-gang of op het vriendenmaal; en ik hoor weder den vrijen stroom van den vriendenkout, of den golfslag van eenen twist, warm zonder bitterheid. Maar een vreemde ziet niets en hij hoort niets, hij leest alleen; — en leest misschien reeds te veel, en legt gedachteloos het boek uit de hand, om het in een oogenblik van verveling weder op te vatten!

En toch, hij moge het mij ten kwade duiden, maar ik kan nog van deze herinnering niet scheiden. Ik ondervind daar bij al te zeer, het geen ik dikwijls bij hoog bejaarde menschen heb opge-

merkt: dat namelijk niets zoo geschikt is, om in den geest de jeugdige kracht te doen herleven, als het aandenken aan een vroeger tijdvak, dat als 't ware geheel van het later leven is afgesloten. Denk ik aan andere vrienden, dan staan zij vóór mij, gelijk ik hen daar na heb zien ontwikkelen, of nog met hen omga. Het is eene schilderij, waar andere verwen over heen gelegd zijn; ik kan die niet meer weg nemen, opdat het vroegere beeld zich zuiver herstelle. Maar denk ik aan mijn' overleden' vriend, hij is jongeling gebleven. De jeugdige, onbezorgde, openhartige trekken staan nog op dat gelaat. Zijne hartelijke vriendschap heeft door de jaren niets van hare eerste warmte verloren. Leefde hij, dan ware hij een man geworden; misschien wel — ofschoon ik het mij nauwelijks denken kan! — ook de eerste vertrouweljkheid tusschen ons bekoeld. Nu heeft de dood het jeugdige beeld ongeschonden bewaard, even als de lava van den *Vesuvius* de bedolvene steden bewaarde, terwijl andere gestadig eene nieuwe gedaante ontvangen hebben. En bij dat beeld der jeugd, gevoel ik ook mij zelve jong. Ik ben daar bij niet, die ik nu ben; maar die ik met hem was.

Ik heb u nog iets dank te weten, mijn vriend! en nooit zal het uit het boek mijner herinneringen worden uitgewischt: — het aandenken aan een christelijk sterfbed. — Ik wilde u wel derwaarts geleid hebben, u, mijne lezers! die leven en sterven zoo onderscheiden, zoo tegenstrijdig rekent, dat men niet tot beide tevens kan bereid zijn; u, die eerst den kelk der levensvreugd tot den laatsten druppel wenschte te ledigen, en daar na vrolijkheid en genot vaarwel te zeggen, om zoo vroom en kalm mogelijk te sterven.

Op zekeren avond vond ik hem weder op zijne kamer, die hij sedert eenige weken niet verlaten had. Hij zeide mij: »Ik ga morgen naar de ouderlijke woning. Vergezel mij voor de laatste maal, mijn vriend! Want ik zal niet meer terug keeren.» — Ik was verplet door die kalme beradenheid, en gevoelde mij daar bij zoo klein en zoo zwak! Ik stamelde eenige woorden van hoop op beterschap. Hij viel mij in de rede: »Het kan mogelijk zijn: want bij God is niets onmogelijk; maar ik ken te wel die voorboden van eene langzame uittering, en hoe dwaas zou het nu wezen, ze niet te willen zien! Ik geloof wel niet, dat de laatste weken van onzen levenstijd bepaaldelijk voor de eeuwigheid beslissen; ik geloof weinig aan die laatste afrekening van een geheel leven, aan die haastige voorbereiding voor een ander en hooger, waar van dit geheele aanzijn toch de kiem wezen moet. Maar even

zeer acht ik het beklagenswaardig, als een zieke die laatste heldere dagen in beuzelingen doorbrengt, of aan eene ijdele hoop zich angstig vast klemt. Waar toe dient dan toch onze wijsbegeerte en ons christelijk geloof, als ze ons niet eens kunnen bevredigen met het denkbeeld: »Ik ga sterven?»

Ik vergezelde hem op die laatste reis. Ach! ik kon mij nog maar niet voorstellen, dat het de laatste reis zijn zou, vóór die naar het stille graf. Ik zag de tranen der diep bedroefde ouders. Ik zag den echt christelijken heldenmoed, waar mede een vader zijn vijfde volwassen kind op het laatste ziekbed neder legde. Ik las het smartelijk gevoel van aan de grenzen der menschelijke kunst te staan, op het gelaat van den geneesheer, die tevens huisvriend was. En met diepe smart keerde ik, eenzaam en verlaten, tot mijne studiën terug. Dáár waren mij de drukst bezochte plaatsen het ledigst. In de eenzaamheid was ten minste mijn vriend bij mij.

Weinige maanden daar na werd ik dringend uitgenoodigd, om hem nog eens te bezoeken: het noodig examen-werk had dit bezoek reeds van week tot week doen uitstellen, in de hoop van daar na eenige rustige dagen bij hem door te brengen. Maar nu reisde ik met gejaagden spoed, als om den dood vóór te wezen. Ik zag hem nog een maal. Ik beefde van die ingevallen wangen, die dorre handen! Alleen het oog had nog al zijne kracht behouden, en zag blijmoedig opwaarts. Hij herkende mij terstond, en sprak met eenige inspanning: »Ik had gaarne meer nut willen doen op de wereld, en het geloof verkondigen, waar van ik nu al de kracht gevoel. Maar Gods wil is anders. Mijn Verlosser leeft! Ik geloof, ook waar ik niet begrijp. Dáár boven is het eeuwig licht.» — Vermoeid van deze inspanning, zeeg hij neder; maar straks weder drukte hij mij de hand, en zeide: »Wij kennen elkander :..... gij blijft in het strijdperk ;..... behoud het geloof!»

Ik heb hem met de zijnen grafwaarts begeleid, en zijne laatste woorden niet vergeten.

Het volgend albumblad is van een' meer dan zeventigjarigen vriend, bij wien ik, op de akademie zijnde, menigen huiselijken avond heb doorgebracht. Nog zie ik hem zitten in den ouden trijpen leuningstoel, de voeten in wijde, gebloemde pantoffels gestoken, die op het kurkenblad voor den haard reeds in voorraad zijn gereed gezet; terwijl de oude huiskat genoegelijk spint in den gloed

van het knappend vuur, en de getrouwe krulhond den kop op de knie van zijnen meester uitstrekt. Hij had, met de bezorgdheid van den ouderdom, een albumblad in wit papier gewikkeld, en na dat ik plaats genomen had, reikte hij het mij over met de woorden: »Nu kunt gij nog eens van mij spreken in later jaren, gelijk ik zoo dikwijls van de vrienden mijner jeugd tot u gesproken heb.»

Te huis komende, las ik deze regels, die ik nu nog met aandoening herlees:

*Waar toe in mijnen wintertijd
Een bloem nog van mijn kunst gevraagd,
Die, bij mijn' lente- en zomergloed,
Slechts zeldzaam is geslaagd?*

*Gij wilt het echter, jeugdig vriend!
Voor 't kransje, dat gij gaárt:
Zie daar! — Veelligt de laatste bloem!
Mijn hof is reeds ontblaárd.*

*Maar zet haar in de schaduw toch
Van jeugdiger gebloemt:
Ze is, door gemis van kleur en geur,
Tot deze plaats gedoemd.*

*Wanneer ik in mijn grafkuil rust,
Denk dan nog aan uw' vriend:
En schenk zijn nagedachtenis
Dat bloempje, 't geen gij meent, dat zij van u verdient.*

Ja, gij zijt mij dierbaar, gij laatste toonen eener bijna verbrokene lier! woorden der gedachtenis, als met eigen hand op de grafzerk geschreven, die verre van mij uwe assche dekt! Rust zacht, mijn grijze vriend! Slaap zoo voort tot den dag der opstanding, wanneer ook de grijsaard in jeugdige kracht ontwaken zal.

Ik heb reeds als kind een' diepen eerbied gehad voor den ouderdom, en meer dan eens zocht en vond ik later in een' achttingswaardigen grijze eenen vaderlijken vriend. Bedrog en huichelarij in den hoog bejaarde, doen mij eene kille huivering door de leden gaan. Dronkenschap en andere walgelijke ondeugden in den ouderdom, vervullen mij met een smartelijk gevoel van me-

delijden. Maar de gewone gebreken van den ouden dag kan ik gemakkelijk dragen, gelijk ik hoop, dat men ze in mij dragen zal, wanneer het mij gegeven wordt, die hooge jaren te bereiken. — Ik verwacht den ouden man bezwaard en bezorgd: de ondervinding, die rijke schatkamer voor den mannelijken leeftijd, is voor hem een drukkende last geworden. Hij geeft gaarne raad, maar nog liever waarschuwt hij. Hij treedt den jongeren gedurig met zijne vaderlijke wijsheid in den weg. Hij kan zich niet begrijpen, dat men niet stil staat om hem aan te hooren: zóó was de jeugd in zijne kindschheid niet! — Ik verwacht den oude van dagen rijk in woorden, nog rijker in herinneringen en herhalingen. Het verhaalde uit vroegere dagen vergeet hij niet, maar telkens vergeet hij, dat hij het u reeds verhaald heeft. — Ik verwacht hem traag in zijne plannen, al te voorzigtig in de uitvoering. Nu is het hem daar voor te koud, dan te warm; nu te vroeg, dan te laat. Zijne berekening gaat langs de uiterste grenzen der mogelijkheid om, en hij verzint de gevaren. — Hij laat u uit tot op de stoep, om nog eens naar de lucht te zien, om u na te oogen, als gij op reis gaat of eenen uitstap tot vermaak wilt doen. Hij toont zijne vriendschap, met zich te huis over u bekommerd te maken; terwijl zijn zoon dit doet, door u te begeleiden en voort te helpen; zijn kleinzoon, door met u mede te dartelen en u hartelijk de hand te drukken.

Die gebreken des ouderdoms wacht ik, en zij hinderen mij niet; zelfs hebben zij voor mij iets eerbiedwaardigs, daar ze eigenaardig en op hunne plaats zijn. Ongaarne, daar toch de gebreken den mensch als zijne schaduw op het levenspad volgen, zou ik ze door die van andere leeftijden bij den ouden man vervangen zien. Maar ik verwacht daar bij ook eene rijpe, wel wat eenzijdige, maar toch verstandige beschouwing der wereld, de vrucht van eene halve eeuw opmerking en nadenken. En gaarne hoor ik van die bevende lippen ernstige, maar toch liefderijke taal: inzonderheid de taal der godvruchtige wijsheid, de taal des christelijken geloofs. — Ja, gij mijne grijze vrienden, wier namen mij op dit oogenblik in de gedachte zijn, maar die zelve reeds zijn ontslapen! Gij hebt mij overtuigd, meer dan de doorwrochte dictaten mijner professoren, van de zekerheid der hope, die nog met bevende hand op het evangelie steunt. De grijze wijsgeer komt mij voor als eene heldere flambouw, wier roode gloed in een' rookwalm weg sterft: zijn geest, door inspanning verzwakt, wordt als met eenen nevel omgeven; zijne eigene wijsgeerige beginselen vervreemden van hem; zijne eigene gevolgtrekkingen en uitzigten,

de kinderen van zijn' krachtvollen geest, zijn hem ontgroeid: hij kan ze met de magtelooze armen niet meer omvatten. Maar de bejaarde christen is als het starrenlicht, dat des te helderder schittert, na dat de zon is onder gegaan; en keert al zijn geest, na de vermoeijende inspanning van het leven, weder eeniger mate tot den kindschen leeftijd terug, ook het kinderlijk geloof herleeft met nieuwe kracht in hem, en hij ondervindt het: der zulken is het koningrijk der hemelen!

Zoo is mij ook uwe gedachtenis, mijn vriend! Dit is de bloem op uw graf, waar om uw albumblad mij vraagt.

Slaan wij weder een blad om:

*Is hij uw vriend, die met u 't leven smaakt,
Met u naar vreugd, maar ook naar wijsheid haakt?
Is hij uw vriend, die 't volle hart u biedt;
Wien 't eenzaam toeschijnt, waar hij u niet ziet?
Is hij uw vriend, die bidt voor uw geluk,
Zucht bij uw smart, hijgt onder uwen druk;
En, waar hij zwerft in 't kronklend levensdal,
Op berg of vlakte uw' naam steeds lezen zal?*

ZOO IS HET ***

Zou het waar zijn?..... Zoudt gij mijnen naam nog lezen, mijn beeld nog voor uw geheugen zien spelen, als gij in de digte wouden van *Java* of door des zelfs moerassen omzwerft, of magteloos neêr gezonken op uwe mat, de brandende zonnestrallen ontvlugt? Zoudt gij u zelve u nog kunnen en willen denken, gelijk gij, in het groene jagersbuis en den ruimen pantalon gekleed, met de muts op de gekrulde blonde lokken en de duitsche pijp los in de hand, de trappen opstormdet, die naar mijne kamer leidden, en te gelijk met de eene hand kloptet en met de andere reeds de deur geopend hadt? — Maar misschien dekt u reeds mos en blad in het gevaarlijke woud, of zijt gij in een' eenvoudigen grafkuil neêr gezonken, of gleeed uw lijk langs het boord van een transportschip in de onpeilbare diepte! Misschien heeft het veraderlijke roer van een' *Javaan* u reeds getroffen, of de vreeselijke cholera heeft zijn' vergiftigen pijl op u afgeschoten:..... en ik weet het niet!

Ik durf uwe geschiedenis nauwelijks aan den nieuwsgierigen

lezer verhalen. Zij is zoo gewoon, zoo alledaags. Met eene kleine wijziging in de bijzonderheden, gebeurt zij zeker jaarlijks aan iedere hooge school van ons vaderland. Maar telkens kost zij ook even heete tranen aan ouders en vrienden; telkens is zij even treurig in haren alloop, even doodelijk in hare gevolgen.

Toen de blonde, levendige knaap voor het eerst bewijzen gaf van zijne vlugheid en schrandrheid, toen de eerste vruchtbaarheid van zijnen geest zich in rijken en weelderigen bloei openbaarde; hoe verheugde zich toen niet de vrome, eenvoudige moeder! hoe helderde niet het gerimpeld gelaat der brave grootouders op! en hoe vele en gewigtige beraadslagingen kostte het niet, voor een' jongeling van zóó veel aanleg eene zijner waardige bestemming te kiezen! De vader zag alleen, dat de jongen geen geduld en geene bedaardheid genoeg had, om op zijn kantoor te zitten, en liet nu het verder overleg aan zijne vrouw over. Deze, opgewonden door de loftuitingen van spraakzame vriendinnen, had zich reeds tot *studeren* bepaald. — En waar voor nu? — O! duidt het der Hollandsche moeder niet ten kwade, al dwaalde zij ook in hare keuze, dat zij meende, zulke uitstekende geestvermogens aan niets beters te kunnen toewijden, dan aan de zaak van Hem, die ze in haar kind gelegd had; dat zij alle hare uitzigten in dit ééne zich zag oplossen, om nog eens in de groote kerk zijner geboortestad, met het kerkboek in den schoot, tot haren zoon op te zien, aan alle zijden gedrongen door de aandachtige en diep getroffen menigte, terwijl bij eene pauze eene vaste geburinne haar veelbeteekenend toe knikt, en eene andere haar in den arm knijpt en influistert: »Welk een krachtig en sierlijk prediker! het is al leven en vuur, wat er aan is!» en bij het uitgaan, zij door de gelukwenschende en gestichte vrienden henen naauwelijks ruimte kan maken, om toch spoedig den vermoeiden zoon te huis op te wachten, en bef en mantel af te doen.... Arme moeder! zij zit daar nog op hare plaats, met ingevallen wangen, en luistert met godvruchtige aandacht naar den troost der bedrukten;..... maar zij durft niet op te zien:.... hij zal dáár nimmer staan!

Gerard liet zich gezeggen. Wel schudde hij het hoofd over het deftige plan; maar het had nog jaren tijd, en waarom dit niet zoo wel als iets anders? Het studenten-leven was in ieder geval niet te verachten. Ondertusschen was hij een paar jaar te oud, om de latijnsche scholen door te kruipen; en buitendien, dit duurde hem te lang. Privaat lessen moesten dit vergoeden, en hem in twee jaren een weinig latijn en een klein weinigje grieksch

inprenten; waar bij de bezorgde moeder hem wel eens tegen overmatigen arbeid waarschuwde, als zijne blozende wangen wat bleeker zagen dan gewoonlijk. Ondertusschen bleef de poëzij en nieuwere letterkunde zijne uitspanning. In zijne vaderstad was, — dank zij onze hoog verlichte eeuw! — geen gebrek aan geletterde genootschappen en wetenschappelijke kringen, met spreekgestoelten voor redenaars en dichters van vijftien jaren en daar boven. O, die wierook deed hem zoo goed!

De twee jaren der voorbereiding waren spoedig verloopenen. Een examen — nu ja! een examen.... bragt hem op de akademie en op mijne kamer. De jongeling beviel mij: zijn waarlijk schoon en edel voorkomen, en de vonken van het genie, dat in hem gloorde, deden hem een weinig ijdelheid gemakkelijk vergeven, en een geestige kwinkslag verontschuldigde terstond iederen trek van jeugdige ligtzinnigheid. Het was in die eerste maanden onzer kennismaking, dat hij deze regels improviseerde en in mijn Album schreef. Ik weet, dat ze hem uit den vollen, warmen boezem stroomden. De vriendschap was hem eene behoefte; en gelijk aan alles, wat hem aanlachte, zoo gaf hij zich ook aan haar met onverdeelde geestdrift over.

Eene eerste verwijdering, zonder merkelijke verkoeling evenwel, gaf onze verschillende levenswijze. De collegiën, slechts met inspanning door hem verstaan, had hij bijna geheel verlaten. Hij genoot het leven met volle teugen. De bron, door zijne grootouders hem daar toe geopend, vloeide rijkelijk; en met eene volle beurs, kon een karakter als het zijne nooit rustig wezen. Wanneer die ledig was, kwam hij wel eens bij mij, om te zamen te werken, en beloofde alles, en meende ook, wat hij beloofde; maar schertste weldra weder den ernst bij zich en zijne vrienden weg.... Doch wat behoef ik verder den onmerkbaaren overgang te ontleden van het opzien tegen inspanning tot de geheele ongeschiktheid voor alien arbeid; van ligtzinnige vrolijkheid tot woesten hartstogt; van zorgeloosheid tot verkwisting? wat den maalstroom van den wellust te beschrijven, aan welks rand niemand ongestraft dartzelt, en den weg te teekenen van eene ledige beurs tot geheime schulden, en van deze tot schandelijk bedrog?

Sedert maanden had ik hem weinig gezien en nooit gesproken. Op eens staat hij vóór mij.... Ach! de vadervloek vervolgde hem: zou hij nog terug keeren?.... Maar neen! reeds had de wanhoop hem den zwijmelbeker aan de lippen gezet, en de drijvende oogen en bolle wangen deden mij weifelen aan zijne behoudenis. Ik sprak lang met hem. Hij weende bitterlijk. Nog had ik gaarne

hem bij mij gehouden , maar het kon niet meer. Hij moest het land verlaten , en vroeg mij alleen om ondersteuning en voorpraak.... Ik heb evenwel nog eenige hoop , dat de gebeden zijner vrienden en de herinneringen , die met hem reisden , zijn pad , al is het dan ook te laat voor onze wenschen , eene betere rigting gegeven hebben.

En nu , het zij gij nog leeft , of uw verzwakt ligchaam lang bezweken is , waar voor gij , naar uw' laatsten brief , reeds voor eenige jaren vreesdet : God zij uwe ziele genadig , mijn vriend !

Terwijl ik het volgende doorblader , komen mij de laatste akademie-dagen weder , tot in hunne minste bijzonderheden , voor den geest. Een allerbelangrijkst tijdvak van mijn leven sluit zich met die dagen ; een uitgebreide kring van bekenden , een naauwere , maar mij boven alles dierbare kring van opregte vrienden , werd daar door ook voor mijn' dagelijkschen omgang gesloten.

Iedere reis heeft hare bestemming , en zij zou alle doel missen , als de reiziger die bestemming niet bereikte. En toch kan de reisweg zelf meer aantrekkelijks voor ons hebben , dan het land , waar heen hij ons voert. Zoo is het ook met den akademie-tijd. Zijn doel is de maatschappelijke loopbaan , waar toe hij ons voorbereidt ; maar het meer bestendige en nuttige van die loopbaan kan nauwelijks vergoeden , wat met die jaren van vrijheid voor ons voorbij is.

Met smart zag ik dikwijls , hoe velen zich een geheel verkeerd , een te laag en onedel denkbeeld vormen van het genot dier jaren. De wilde uitpattingen der academische vrijheid , hoogstens de luidruchtige vermaken der jeugd , en de levendige trekken van een weelderig vernuft : zie daar in veler gedachte de vreugde van het studenten-leven. Ongelukkig hij , die niet zonder schaamte zich in die dagen kan terug denken , of hoogstens , wanneer hij met ernst de jaren van zijn leven telt , deze , als in ijdelheid doorgebeuzeld , haastig voorbij gaat ! En arme herinnering , die alleen in eenige , later nog vergroote en opgetooide studenten-grappen , in den nagalm van menig Bacchanten-maal bestaat ! Neen , van edeler' aard is het ware genot der akademie : het is een vrij en onbevooroordeeld onderzoek der waarheid , door opregte vriendschap begeleid ; het is de eerste ontwikkeling eener denkwijze , die in het volgend leven hare blijvende zetting verkrijgt ; het is ronde , echt Hollandsche trouw , en wel gemeende , gulle vriendschap. En verdwijnen al later eenige hersenschimmen , de waarheid blijft ; wordt al de ruwe bolster door de hand der jaren

afgescheld, of door den gelijkmatigen stroom des maatschappelijken levens los geweekt, de edele kern blijft de zelfde; en wordt al menige vriendschapsband verbroken, niet iedere akademie-vriend ontvalt ons.

Wij zaten voor de laatste maal rondom een' eenvoudigen disch. De feestbokaal en het studenten-lied hielden beurt met de hartelijke afscheidsgroeten, waar van ik er eenige met aandoening in mijn Album weder vind. Hoe ver heeft des werelds loop u van mij verwijderd, gij mijne vrienden en bekenden, in een tiental jaren!

De verdiensten van den een' zijn met rijke lauweren gekroond; die van den ander' worden, op eene afgelegene standplaats tot een' kleinen werkkring bepaald, bij de wereld vergeten. En wie is gelukkiger, wie beter: hij, die, door eene grenzeloze eerzucht gedreven, al hooger en hooger stijgt, of die in landelijke stilte de eenvoudigheid zijner eerste vrome voornemens bewaart?

Bij sommigen heeft de doctorale geheimzinnigheid, bij anderen de deftigheid van regter of pleitbezorger, of het strenge gezag van den onderwijzer, of de stijve ernst van den weleerwaarden stand, de ongedwongen studenten-trekken tot op weinige sporen na uitgewischt. Bij velen echter vind ik nog den natuurlijken toon en het gul gelaat, bij sommigen ook de volle kracht der oude vriendschap weder. — Er zijn uitzonderingen, maar doorgaans verwacht ik dien natuurlijken toon daár het meest, waar stemming en levensgedrag het minst verandering behoeften; en doorgaans zie ik daár de meeste gemaakte deftigheid, waar de wezenlijke ernst en waardigheid van karakter nog geheel en al ontbraken, toen zij er op eens, echt of nagemaakt, *moesten* zijn.

De kring, die mij toen omgaf, hoe is hij van jaar tot jaar uitgebreider in ruimte, beperkter in getal geworden! En ware het alleen door den dood van sommigen! Maar treurig is mij de herinnering van eene afgestorvene vriendschap, terwijl de vriend nog leeft. Evenwel, ik zal niet klagen; er zijn mij niet meer vrienden ontvallen, dan ik verwacht had: want ik kende hen, ik begon ook eenigzins de wereld te leeren kennen. Op wie ik het meest bouwde, zij zijn mij bij gebleven, en na een proef van ruim een tiental jaren, te zamen in lief en leed doorgebracht, zal nu toch wel alleen de dood ons scheiden.

Terwijl deze bladen, — zwijgende getuigen van verloopene jaren, maar die toch *voor mij* zoo luide spreken, — mij de verschillende tijdvakken en kringen van mijn leven in de gedachte terug roepen, leg ik voor een oogenblik mijn Album uit de hand, om mij nogmaals met genoegen te herinneren, dat er één tijdvak bijna geheel ontbreekt. Het is de *proponenten-tijd*, waar in later voor zoo velen eenige jaren langzaam voort kropen, of nog, zonder dat het einde van den vervelenden weg te zien is, treurig daar heen gaan. Met genoegen herinner ik mij dit. Niet alleen om het onaangename, aan dat wachten en hopen, aan die telkens herhaalde teleurstellingen verbonden. Daar van toch wordt het meeste op den dag der bevestiging bij eene eerste gemeente, en het overige spoedig daar na vergeten, vooral in de armen eener verheugde, nu dubbel gelukkige gade. En heeft niet bovendien iedere andere stand zijne min aangename voorbereiding? Wordt niet gewoonlijk iedere plaatsing in de maatschappij, door wachten en hopen en menige teleurstelling vooraf gegaan? Ik zal even min zeggen, dat zoo doende eenige jaren uit den werkzaamsten, kracht- en hoopvolsten levenstijd werkeloos verloren gaan: de voortgezette studie, en de ondervinding, hier en ginds opgezameld, kan daar tegen rijkelijk opwegen. Neen! er is eene andere reden, waarom ik in mijne herinneringen dien langdurigen proponenten-tijd zoo gaarne mis. De jongeling, die nu man geworden is, en den edelsten stand gekozen heeft, (indien het althans eigen *keus*, en geene *berekening* van hem of zijne ouders was!) hij begeeft zich met al het eerste vuur der overtuiging aan den heiligen arbeid: hij wil de christelijke waarheid, die in hem leeft, aan anderen mede deelen, hun als 't ware instorten; hij verlangt, de kracht te beproeven van het zwaard des Geestes, het welk is Gods woord, de hechtheid van het schild des geloofs, waar op alle vurige pijlen des Boozen worden uitgebluscht. De Geest Gods bezielt hem. Komt hij zóó bij zijne eerste gemeente, dan moge onervarenheid hem doen dwalen, uitputting hem moedeloos maken; de eerst aangeslagene toon blijft toch, ook bij nadere vorming, de grondtoon van al zijn volgend spreken en arbeiden.... Maar neen! Hij wordt, hij blijft *proponent*. Dat is: hij wordt sollicitant naar eene plaats op den akker van Christus, mededinger naar een opziensers-ambt in het koninkrijk der hemelen. Hij leert speculeren op openvallende plaatsen, en den dood van een' voorganger berekenen; de gemoederen van zijne toehoorders voorzigtig polsen, in plaats van die door de kracht der waarheid te bewegen. En dan die keurmeesters! zoo gestreng en toch dik-

wijls zoo onkundig; veelal zoo weinig wezenlijk belang stellende in den wijnberg des Heeren, waarvan zij den ingang bewaken, maar des te meer acht gevende op den tol, aan hunne hooge waardigheid verschuldigd; of godvruchtig en welmeenend, maar niet bestand tegen het net des listigen vogelvangers of tegen den blinddoek van eenen kwakzalver!..... »Is de tred wel goed? de houding, de handdruk, de groet? Heeft de stem den noodigen omvang, de leerrede de maat, de toepassing de zwaarte?''.... O! wie gevoelt niet, dat de hevigste tegenstand, dat herhaalde te-leurstellingen zelfs, niet die doodende, uitblusschende kracht hebben op den geest des jeugdigen, vurigen evangeliepredikers, als dat koele oog, die stijve maatstok, dat looden gewigt?

Maar ik zie daar: mijne afzwervende gedachten hebben zich van mij meester gemaakt, mij buiten den kring mijner eigene herinnering, en nog meer buiten het gebied van mijn Album weg gesleept. Nu! het geschrevene sta dan hier, niet tot vernedering, maar juist tot vereering van zoo velen, die aan dit alles weêrstand bieden, volharden in hunne keuze, tot geen misdadig gunstbejag zich verlagen, en daar na met meer ondervinding en toch met ongekrenkten ijver het heilig dienstwerk aanaarden.

Gewigtig en beslissend is die tijd, waarin de jongeling en de maagd vrijwillig een deel der geliefde jeugdige vrijheid ten offer brengen op het altaar der huwelijksliefde. Wee hem, die zich later dit offer te beklagen heeft! De herinnering van dien stond zal hem van het eene in het andere jaar vervolgen, en hare bitterheid zal niet worden weg genomen, ook door al het zoet, dat daar na het leven hem biedt. Een *later* aangegaan huwelijk kan eene *berekening* zijn, die dus, bedrogen uitkomende, alleen eene *misrekening* worden zal; maar in de *eerste* keuze mis te tasten, de jeugdige vrijheid met slavenketenen te verwisselen, jeugdige liefde te overleven, en de hoop van een geheel leven te moeten laten varen; — dat is, de *eerste* bloesems door eene baldadige hand te zien afgeplukt: de volgende kunnen slechts late en misdragen vruchten voort brengen! En toch acht ik het eene goede beschikking der hemelsche Wijsheid, dat de ondervinding van het zorgvolle, ja rampzalige huwelijksleven van sommigen, de jeugdige hoop van anderen niet verstoort. Of zal hij,

die de schoonheid en het genot der natuur bemint, geene vruchtboomen in zijnen hof planten, omdat de rups aan die van zijnen nabuur knaagt? Neen, hij moge door de schade van anderen leeren, zijn geboomte zorgvuldig te voeden, en de eerste nesten te storen, waar uit zich het verwoestend insekt verspreidt, omdat daar na, zoo dra het eens over alle takken is voort geslopen, het bezwaarlijk, ja onmogelijk meer kan worden uitgeroeid; maar hij zal niet uit moedeloosheid zijnen hof eene eentonige vlakke of onvruchtbare wildernis laten worden.

Ik heb de beschrevene blaadjes vóór mij, die van de stemming dier dagen getuigen. Ik herinner mij nog — neen, dit woord is te zwak! — ik zit nog in het midden van die zaal, op vaderlandsche wijze versierd, en ontvang, bij zoo vele brieven, waar in alles van de drukpers schijnt te komen, behalve de vorm der letters, ook de welmeenende wenschen van sommigen, die mij nog dierbaar zijn onder de levenden of onder de dooden. Ik hoor nog, te midden van vele stijve buigingen en haperend opgezegde formulieren, eenige hartelijke en rondborstige woorden, of den ernstigen, christelijken toon van eenen vaderlijken vriend of eene moederlijke vriendin. En nog zit hij daar tegenover mij, dien sedert het lot van mij verwijderde, maar wiens woorden, gelijk zij toen bij het vroegtijdig lamplicht den beker der vriendschap deden rond gaan, ik nog met genoegen in mijn Album lees, ter wille van de hand, die ze schreef:

*Nog luiken geen bloemen
Op veld en in hof,
Nog dekt ons de nevel,
Zoo graauw en zoo dof.*

*Nog kwelen geen vogels
In minnegekoos;
Nog dartelt geen bijtjen
Op anjer of roos.*

*Maar rozen van liefde
Ontluiken ten feest;
Maar zangen van vrienden
Verheffen den geest!*

*Ras welken de bloemen
Na 't bloeijen der Mei ;
Ras zwijgen de vogels,
En schuilt weér de bij.*

*Maar zomer en winter ,
Maar grijsheid en dood
Verduren de bloemen ,
Die liefde u ontsloot ;*

*Maar zomer en winter ,
Maar grijsheid en dood
Omvatten de wenschen ,
Die vriendschap u bood !*

Ja, mijn vriend! die bloemen der liefde zijn niet verwelkt, schoon aan den zelfden stengel reeds de blijde vruchten hangen; die wenschen der vriendschap zijn niet vergeten, noch ijdele woorden gebleven: zij leven voort in de zoete herinnering zoo wel, als in de blijde vervulling.

Een heilige, ernstige dag volgt in de eenvoudige levensgeschiedenis, die deze avond mij verhaalt. Neen! men moest u de bloemen van het bruiloftsfeest, den beker van het vreugdemaal niet leenen, gij heerlijke, God gewijde dag, waar op de jeugdige man al de krachten van zijnen geest, al de vruchten zijner studie, alle de jaren van zijn leven aan de schoonste zaak verbindt, zich toewijdt aan het heil eener gemeente, en beschroomd maar toch moedig den weg op gaat, waar op Jezus Christus hem is voorgedaan, den weg om te zoeken en terug te brengen, die van hunnen Schepper afgedwaald en voor hunne bestemming verloren zijn.

Reeds is de hand verdord, die mij, terwijl ik daar neder knielde, vaderlijk werd op het hoofd gelegd, en de mond zwijgt reeds jaren lang, die toen met heilig vuur tot mij sprak; maar in hunne volle kracht klinken mij nog de woorden in de ooren, die ik toen hoorde, en die de zelfde hand op dit albumblad geschreven heeft:

Wees sterk en heb goeden moed, en loop volstandig de loopbaan, die u geopend wordt: want Hij, die u roept, is getrouw.

Onvergetelijk oogenblik, nog verblijdend en dierbaar in de herinnering, zelfs na dat de dood over die herinnering een rouwfloers heeft uitgespreid! De leeraar, die niet, zelfs op de ongebaandste en donkerste wegen, waar op zijne bestemming hem brengt, dat oogenblik zegent; die niet den ingesluimerden ijver voelt ontwaken bij de gedachte, hoe hij de eerste maal zondaren, aan hem alleen toevertrouwd, de blijbaar toeriep: »*Laat u met God verzoenen!*» Neen, die had nimmer leeraar moeten worden; en als de onzalige ijzeren keten, die men maatschappelijke betrekking noemt, hem niet bond, hij moest zoo spoedig mogelijk het gewaad afleggen, dat andere gedachten, andere geneigdheden bedekt.

En gij allen, die te gelijker tijd met mij of een weinig vroeger of later, den herderstaf in de hand hebt gevat, waar en hoe bevindt gij u op dezen oogenblik? Denkt gij ook nog aan de hoopvolle jongelingsjaren en aan de plegtige eerste wijding? Zijn uwe christelijke beginselen uit eigen kracht ontwikkeld, bezielde door den levend makenden Geest des Allerhoogsten, of zijn ze in den stijven vorm van twistgierige stelselzucht of geregelde loondienst verwrongen? Is het vuur des jeugdigen predikers bewaard en gelouterd, of is het in eene verterende vlam of in eene koude flikkering ontaard? En gij, mijn oude bekende, nu in een' geheel anderen en ver verwijderden kring werkzaam, herinnert gij u nog uwe woorden, die hier vóór mij staan als eene gedachtenis onzer gelijktijdige bevestiging:

*Of de reiskaart van ons leven
 't Oosten of het westen maat:
 En, als goud op groene dreven
 Of met bladerloof omgeven,
 Ons het morgenlicht bestraal;*

*Of des landmans egge giere,
 't Loeijen van het vee ons wekk',
 Boom en bloem het uitzigt siere,
 Of der steden weelde zwiere —
 Vóór ons kalm studeervertrek;*

*Ééne lucht blijft ons omzweven,
 Eén gewelf is 't, dat ons dekt;
 Één de ziel van al ons streven,
 Dat ten doelwit aan ons leven
 En tot steun der vriendschap strekt.*

*Zoo kan 't tot ons hier slechts scheiden;
 Eenmaal scheidt geen afstand meer!
 Zoo kan vreugd den een' geleiden,
 Smart den ander' doornen spreiden:
 Onder vreugd en smarte beide
 Zien wij op den zelfden Heer.*

Zonderling, dat de volgende jaren, even rijk in blijde en droevige herinneringen als de vorige, en zeker rijker in nuttige bezigheden en gewichtige betrekkingen, zoo weinig sporen in mijn Album hebben nagelaten. Enkele bladen slechts vind ik, in die jaren beschreven; en dan nog, — ik kan de gedachte niet van mij weren! — meer dan de vroegere bladen, beschreven *om te worden nagelezen*. Men kan maar al te dikwijls zien, dat het adres luidde: *Aan den WelEerwaarden Zeer Geleerden Heer****, dat de handteekening die was van een' eerbiedigen leerling, of van een' zedig' en bedachtzaam' toehoorder. »Zie daar nu,» zoo dacht ik bij het herlezen: »Zie daar reeds den stand, onzen stand vooral, in zijn verdoovend gewigt, dat drukt zelfs op de ware vriendschap!» En toch, in het werkelijke leven was dit niet altijd zoo. Zoo dra de eerste dwang, die aan onze betrekking onafscheidelijk verbonden schijnt te zijn, was geweken, vond ik dikwijls ware, innige vriendschap, te hartelijker en duurzamer, naar mate de grondslag, waar op zij rustte, vaster gelegd was. Of ligt niet de kracht der vriendschap in de *overeenstemming*, — niet altijd geheele *overeenkomst*, maar harmonie, zamenstemming van gevoel en karakter en beginselen? En wat zamenstemming is edeler, duurzamer, dan die van twee harten, aan God en de eeuwigheid, aan Christus en zijn evangelie gewijd? Was niet in dien geest de vriendschap, waar door Jonathan de ziel van David lief had als zijne eigene ziele, met hem weende en zijn hart sterkte in God? de vriendschap inzonderheid, waar door de

discipel, dien de Heer lief had, in zijnen ouderdom nog met jeugdig vuur van hem sprak?

Neen! gij staat in geen Album uitgedrukt, gij heilbegeerig oog en toegenegen oor van dien leerling, bij wien het onderwijs niet alleen in het geheugen werd opgelegd, maar den regten weg vond tot het hart; en die daar na, de taal der volste overtuiging en des innigsten gevoels sprekend, in de hand uwes leeraars het onderpand uwer trouwe, de dierbare en beslissende belijdenis hebt afgelegd! — Neen, gij staat daar niet, gij eenvoudige gift, zoo veel meer waard dan de zilveren praal der rijken; onbeduidend geschenk, uit het volle hart en met eene beschroomde hand toegereikt! — En gij, handdruk van den stervende, die het vaarwel zeide, dat de lippen niet meer konden uitbrengen; gij, strakke maar nog dankende blik, de laatste groet van den reiziger naar de eeuwigheid!..... Geen schrift drukt vooral die sprake uit, geen ongewijd oog mag ze lezen: zij maakt den dood welsprekend, wiens stem velen doet sidderen; het stervend gelaat schoon, dat velen eene kille huivering aanjaagt.

Maar waar hebt gij mij heen gevoerd, gij vruchtbare herinnering? De verloopene jaren hebt gij met het tegenwoordige aan een gehecht, en onder één oogpunt geheel mijn leven voor mijnen geest te zamen gebragt; mijne gedachten zijn tot mij zelve ingekeerd en de pen is mij ontzonken, bij het denkbeeld aan al het geen geweest is;.... maar ook, helaas! aan al het geen had kunnen en moeten zijn!

Nog eens neem ik die losse bladen in de hand, die zoo vele beelden mij voor den geest tooveren. Komt, gij mijne vroegere gemeenten, gij door mij verlatene woonplaatsen! keert nog eens terug, als of ik u in dezen stillen avond, door niemand gezien, bezocht en doorwandelde. Maakt mij nog eens, eer weldra ook dit jaar zich tusschen ons beide stelt, tot uw' bewoner, tot herder uwer kudde!

Het is toch iets geheel anders, een bestendig verblijf op een dorp te verlaten, of de gehuurde stadswoning. Daar buiten, voor hem, die het buitenleven regt kent en geniet, daar behoort iedere kleinigheid tot ons dagelijksch leven: afleiding en gewoel verhinderen niet, er op te letten, er belang in te stellen. Ieder

bed in bloem- en moestuin, elke boom, elke zitplaats in den hof, hebben hunne eigene herinneringen, hun eigenaardig belang. Hier heeft een vorig leeraar voor ons geplant, dáár planten wij misschien voor die ons volgen zullen; of de oudste jongen legde een' kersensteen in den grond, het meisje plantte een rozenstruik, en nu groeijen, nu bloeijen zij reeds! En de kamers der pastorij, 't zijn de tooneelen van zoo vele blijde en droeve dagen, waar van sedert eene eeuw het geheugenis werd bewaard, en ook tot ons kwam door de hoog bejaarde gemeente-leden; — want eene eeuw ver reikt de overlevering van een dorp: dáár begint zij door het stof der vergetelheid bedekt te worden; — en dan die studeerkamer inzonderheid, de plaats van vrije afzondering en nadenken voor ons, als voor zoo vele voorgangers; — o! als ik teekenen kon, dan had ik elke pastorij op een dezer blaadjes afgemaald, en eene blijvende plaats in mijne zwiigende vriendschaar toegezegd! — En wat is nu daar bij de woning in het midden eener stad, tusschen andere woningen bekneld, en bij jaar en dag betrokken: even als de kamer van een logement, die men alleen bij het nommer onderscheidt, en die wij ruimen moeten of weder keerende bezet vinden, als aanzienlijker en voordeeliger gasten daar naar gevraagd hebben?

Maar ik heb u moeten verlaten, gelijk wij vóór en na alle onze vrienden, ook onder de menschen, verlaten moeten. Hoe rustig zie ik nu, jaren later, op die woelige bedrijvigheid, die bezige aandoening van het verhuizen terug! Ik zie mij zelven, onder snel afwisselende gedachten en gevoelens, bedenken, wat nog tot afscheid moet gezegd, vóór 't vertrek moet gedaan worden; en mijne huisgenooten zie ik vol hoop en smart, bezigheid en herinnering. Hier staat eene half gepakte kist; dáár ligt een brief, die naauwelijks begonnen is. De kinderen pruilen om hun speelgoed: — »Het is ingepakt, lieven! Moeder zal het u terug geven, als wij in de mooie koets gereden hebben!» — De meid vraagt om doek of lap: — »Die ligt al onder in de sluitmande!» — Ondertusschen belt de schipper, om over het goed te spreken, en achter hem om gaat eene arme oude vrouw, die de vrijheid heeft, om overgeschoten brandhout mede te nemen, terwijl op het brugje een hartelijk vriend met een bedrukt gelaat en langzame schreden nadert; en nog ligt de preek, de afscheidspreek half afgewerkt boven!.....

Er is toch iets geheel eigenaardigs in die voorstelling van vroegere dagen, van de tegenwoordige zoo geheel verschillend. Die beelden zijn ons niet vreemd; dat vuur laat ons niet koud;

en des niet te min, wij zijn toch niet meer, wat wij toen waren. Het is mij op dit oogenblik, als bedacht ik mij plotseling bij het lezen van een uitgebreid werk, en nam een vroeger deel nog eens in handen. Ik herinner mij alles, ik begrijp het zelfs beter, dan toen ik voor de eerste maal las; en toch, ofschoon het mij nog innig ter harte gaat, dat wegslepemde, die vurige ingenomenheid daarmede, kan ik moeilijk weder vinden: — heb ik gewonnen of verloren?

Maar moge ik dan iets verloren hebben, ik heb ten minste niet alles verloren. Bitter zouden mij die tranen van afscheid wezen bij de herinnering, als van die aandoening, die liefde, niets ware overgebleven. Des noods, hoe vreemd dit misschien sommigen schijnt, had ik mij daar op voorbereid. Ik dacht aan de verkoeling en vervreemding van later dagen, op het oogenblik zelf, dat zich geheel van mij wilde meester maken. Want ik heb mij nooit, zoo ver mij bewust is, geheel en onverdeeld aan hartstogtelijke vreugde of smart overgegeven. Ik vreesde altijd, den geheelen schat op eenmaal te verteren, en naderhand een akelig ledig over te houden.

Neen, geheel verloren zijt gij voor mij niet, gij hartelijke naburen, wier namen ik hier lees in mijn Album, of niet eens behoef te lezen, om ze daar in te vullen! Die namen staan nog in mijn hart geschreven, en uwe aangename, leerzame gesprekken worden uit mijn geheugen niet gewischt. Er is iets bijzonder aantrekkelijks in den broederlijken omgang van naburige dorps-predikanten. Ook andere bewoners van het platte land, inzonderheid die in den zelfden stand zijn geplaatst, mogen iets dergelijks genieten; maar mij dunkt, niemand toch zoo als wij. Daar buiten vergezelde ons de gulle vrijheid der akademie, maar zij werd gelouterd door den heiligen ernst van gewigtiger bezigheden. En wanneer wij dan, — is het niet zoo, mijne voormalige naburen? — wanneer wij dan die gewaarwordingen en gevoelens, die kundigheden en nieuwstijdingen, die opmerkingen en ontmoetingen uit onzen werkkring elkander mededeelden, na eene vermoeijende wandeling, in den winter bij den vrolijken haard, in den zomer onder het digte lommer, terwijl de vrouwen met moederlijken trots van hare kinderen spraken..... Maar neen: ik bedenk mij daar, dat deze herinneringen onder de oogen van vreemden zullen rond zwerven: zij zouden grimlagchen, en denken, dat ik idealen vormde, dat de verbeelding

en niet het geheugen schilderde. Doch *gij*, *gij* moogt aan de schilderij ontdekken, dat de verbeelding eenige onessenheden heeft glad gestreken, een luchtig vernis over de verwen gelegd; dat hier en daar de onaangename tint van een enkel oogenblik, als de wasem van onreine dampen, door de hand des tijds is afgewischt; de gelijkende trekken, het sterk sprekend karakter der beelden zult *gij* toch niet miskennen.

Ook uw beeld wil ik niet teekenen voor vreemde oogen, *gij* eenvoudiger vrienden, die te beschroomd zoudt geweest zijn, om hier een blad te beschrijven, omdat *gij* beter kondet gevoelen, dan uw gevoel uitdrukken. Ik wil niet, dat iemand een lach op het gelaat kome over boersche eenvoudigheid, die alleen de stempel is van een' kleiner' kring, niet het merkteeken van bekrompener verstand. Op dit oogenblik, nu de jaren als uren, het leven als een dag voorbij mij henen gaat, komt mij iedere kring klein en nietig voor, ook die van den geleerde, die zich een' Européschen naam heeft gemaakt, ook die van den staatsman, wiens geoefend oog koninkrijken overziet; en wezenlijk groot is mij alleen, wat in een gezond en helder hoofd gedacht, eene vrucht der eeuwige waarheid is; maar bovenal, wat gevoeld wordt in het christelijk gemoed, in overeenstemming met alle braven, als de adem der eeuwigheid!

Terwijl ik zoo voort schrijf, vloeijen de herinnering van 't verledene en de bemoeijng van het tegenwoordig oogenblik in een; vroegere kringen hechten zich aan dien, waar in ik nu leef, en deze kring breidt zich uit in de toekomst.... De toekomst, hoe zal zij de vriendschap, die ik nu geniet of gevoel, louteren? Wat zal van het leven vervliegen als de al te vlugtige geest, of als de grove droesem op den bodem des bekera zinken?

Gij, overige bladen van mijn Album! juist omdat *gij* nog onbeschreven zijt, geeft *gij* mij zoo veel te denken. Wat de tijd en de vriendschap daar op schrijven zal? Zie! terwijl ik ze in de hand neem, is het mij, als of het jaren van mijn leven waren, die vóór en na worden beschreven, en even haastig door de vingers glijden, en even weinig gewigts achter laten: te zamen een boekdeel, dat men in de hand weg draagt!... De

bladen zijn los en ongeteld; er worden af genomen of bij gevoegd, versierd of beklad; op eens wordt het boek gesloten en daar valt mij het zinnebeeld weder in het oog: de slang, het beeld der eeuwigheid, maar uitgestrekt op een spinneweb.....

DE KLOK SLAAT MIDDERNACHT.

TWEE DAGEN

VAN EENEN

G R I J S A A R D.

DEN OUDEN VAN DAGEN.

De grijsheid is eene sierlijke kroon. *Dat denk ik, zoo dikwijls ik u zie, vooral als de graauwe en verbleekte, of zilverwitte haren uwen schedel dekken: die kroon heeft de Schepper zelf u op het hoofd gezet, zij hangt van geen stand of rijkdom af. Maar wel moogt gij nog eens, en wij jongeren ook, op de woorden letten, die Salomo er bij voegt: Zij wordt op den weg der gerechtigheid verkregen. Niet altijd is lengte van dagen het loon der deugd; maar voor hem of voor haar alleen is de grijsheid waarlijk een sierlijke kroon, die op den weg der gerechtigheid is grijs geworden. De grijze booswicht is de afschuw van God en menschen. Mij dunkt, de engelen zelfs sidderen, als zij hem daar henen zien waggelen, — met den éénen voet in het graf en den anderen op den weg der zonde!*

Ik heb in de volgende bladen een wijs en vroom grijsaard zoeken voor te stellen, zoo als ik hem gaarne zie. Er is wat ideaal in, misschien; maar ook gij, mijne hoog bejaarde vrienden! trekt immers uw beste kleed nog aan en schikt de weinige haren in orde, als gij onder de menschen komt? In de hoofdzaak heb ik ze toch gekend, die aan dit beeld beantwoordden. Bevalt het u, zoo vergelijkt er uwe eigene beelddenis mede. Het is nooit te laat, om er nog iets aan te veranderen. Laat dit uwe taak voor den oudejaars-avond zijn, terwijl de kinderen spelen en de volwassenen wenschen. En bidt voor ons, dat Gods genade ons leide op den weg der gerechtigheid, en eens met de sierlijkste kroon ons dekke. Het gebed is zoo schoon en zoo krachtig, als het van lippen vloeit, die reeds meer dan een halve eeuw lang gebeden hebben!

I.

DE KORTSTE DAG.

»Gij woont hier toch regt lief!" — Zoo opende, gelijk meer malen, een der heeren het gesprek, na dat men den kring gevormd en gedurig al wijder en wijder gemaakt had, tot er geene verdere uitbreiding meer te verwachten was: »Gij woont hier toch regt lief, en nog al niet afgelegen ook."

»Ja maar," merkte een ander aan, blijde, dat de eerste slagboom van het algemeen gesprek geopend was: »Ja maar, het is toch liever in den zomer dan in den winter: ik mag gaarne wat meer menschen zien."

»Neen, dat kan ik juist niet zeggen," hernam een derde: »de vrije, schoone natuur in den zomer is wel het gemis van eenige voorbijgangers in den winter waard!"

Zoo liet de grijsaard, tot wien de eerste aanmerking gerigt was, tijd genoeg voorbij gaan, dat ieder naar zijnen smaak er eenige van die gewone gezegden kon bij voegen, die de kaatsballen onzer vaderlandsche gezelschappen zijn: men heeft ze naauwelijks af geworpen, of houdt reeds de hand om hoog, om die van anderen op te vangen. Het zijn gezegden, die alleen schijnen te zijn uitgedacht, om de pauzen in de gesprekken onzer ernstige en veel zwijgende landgenooten aan te vullen, en waar mede men zich dan terstond onder de vanen van eene of andere bekende denkwijze plaatsen kan. Als men niets beters te doen weet, houdt men op die wijze ten minste nog eens een spiegelgevecht over duizend maal besprokene zaken, eene kollekte van woorden ten behoeve van den gastheer, opdat hij weten zou, dat men zich goed bij hem amuseert.

Na dat dan deze wisseling van vaste denkbeelden nog eenige oogenblikken was voort gezet, en ondertusschen de oude man de pijp, die hij juist aanstak, had omgekeerd, om te zien, of de tabak wel aan alle zijden had vuur gevat, nam hij eindelijk zelf het woord: »De smaken, mijne heeren, zullen wel altijd blijven verschillen; en ofschoon ik vrij wat leden van het gezelschap vóór mij heb, verwacht of verlang ik niet, dat de mijne met algemeene stemmen zal worden aangenomen. Daar die evenwel de slotsom is van eene veelzijdige beschouwing van stad en land, heb ik misschien op mijn' tachtigsten verjaardag wat meer regt dan anders, om u de redenen daar van eens te mogen mede deelen, en dan te vragen, of ik, na zoo veel ondervinding, wel geheel gedwaald heb.»

Op deze woorden volgde eene algemeene aandacht. De grijsaard was niet alleen de gastheer, maar ook de koning van het feest; en het vragend oog van den een, het voorover buigen van het hoofd bij den ander, zoo wel als het zachtkens nader schikken van menigen stoel, om toch van de woorden, met eene zwakke stem uitgesproken, niets te missen, waren voor hem zoo vele aangename teekenen, dat hij op een eerbiedig en aandachtig gehoor vaster rekening maken kon, dan menig beroemd redenaar bij zijn aanzienlijk publiek.

Maar eer ik hem verder u sprekende voorstel, mijne lezers! ben ik wel verplicht, u iets meer te zeggen van den grijsaard, dien ik in mijne verbeelding tot den hoofdpersoon stel van deze twee huiselijke dagen.

Wij zullen hem Bronkhof noemen, en verder u nu alleen nog maar verhalen, dat wij hem ons denken op zijn' tachtigsten verjaardag, die te gelijk zijn gouden bruiloft is. Deze morgen heeft kinderen en kleinkinderen, en menigen belangstellenden vriend bij hem gebragt; de meesten zijn ook genoodigden tot het middagmaal. Bij den haard zit hij zelf, terwijl zijne vrouw, aan het raam gezeten, hare dochters en vriendinnen bij zich heeft, aan wie hare bedrijvige kleindochter Charlotte stoel en stoof rondom de tafel heeft aangewezen. Gaarne had zij ook grootvader naast de oude vrouw aan het hooger einde der tafel geplaatst; maar dit mogt niet, vóór de tafel gedekt werd. Lagchende had de oude man opgemerkt, dat hij, noch eene parade zien, noch eene audientie vertoonen wilde, daar er toch buitendien stille toekijkers en buigende vleijers genoeg in ieder gezelschap zijn. Hij had dus de geliefde plaats bewaard, waar hij zonder op te staan den pook kon hanteren, en een weinig kolen op werpen, wanneer de doffe gloed hem waar-

schuwde, dat het tijd werd. »Vuur en vaste grond,» zeide vader Bronkhof altijd: »zijn de elementen voor ons oude lieden; kinderen hebben meer lucht en water noodig.»

Nu weten wij dan vooreerst genoeg, om ons bij de volgende woorden den spreker voor te stellen:

»Ik heb bijna altijd, mijn goede vrienden! de keus gehad, waar naar zoo velen vurig verlangen: de keus, waar ik wonen wilde. Maar laat het den meesten uwer, die ze niet hebben, tot troost zijn: keus- baart zorg, en juist dáár, waar naar de rekening van 't algemeen de zorgen ophouden. Hoe menig een op een dorp vond ik niet opziende tot de stad, gelijk het kind opziet naar een' heuvel, dien het niet beklimmen mag! Hoe menig een in de stad zag ik met een beklemd borst hijgen naar het buitenleven, gelijk de gevangene staroogt op de tralieën van zijnen kerker! Geef beiden hunnen wensch; zullen zij gelukkig wezen? Waarlijk, geloof mij, het zou alleen goed zijn voor de schippers en voerlieden, als ieder verhuizen kon, zoo dikwijls hij wilde. Het gaat er mede, gelijk met u, lieve kinderen! toen gij nog klein waart: als de vacantie-dagen aanbraken, en het pakje boeken van grootmoeder tegen *St. Nikolaas* kwam; dan was er zoo veel weifeling, zoo veel geschil, wat te spelen en wat te kiezen, dat men eindigde met niets te nemen en niets te doen, en ik gewoonlijk nog moest tusschen beide komen, om den twist te stillen en de keus uit te maken. — Zoo kiest God voor ons, mijne vrienden!

»Maar ik zou verhalen, 't is waar. Als kind woonde ik dan in de stad. Mijn vader kwam nooit verder daar buiten, dan de gewone wandelingen strekten; hij bleef altijd, dit was zoo zijn geliefkoosde term, onder den rook der stad, en ik met hem: dus natuurlijk, dat ik mij nimmer regt buiten, geheel en al in de vrije, rustige natuur bevond. Maar eens in het jaar, — nog tel ik de maanden, de weken, de dagen: ik heb er de wetenschap van den almanak door bestudeerd voor geheel mijn volgend leven! — eens in het jaar ging ik bij mijn' grootvader van moeders zijde drie weken doorbrengen. Dat waren weken! Vrij te rennen in de geschoren lindenlaan, de goudvischjes te voeren, de steenen watergoden te bespatten, of in het bosch de schaduw te zoeken en in de weide de zon te zien opgaan; en dan aardbezieën, of, als het wat later in het jaar geworden was, peren te plukken, die daar *voor niet* groeiden, zoo veel men maar plukken en eten kon: — o, dat waren zalige dagen! dat vond men in de steden niet.

»Mijn grootvader stierf. Ik kwam niet meer buiten. Ik las er des te meer over. Het was toen zoo wat in den tijd, dat de wereld sentimenteel begon te worden: men gaat altijd meer dan men denkt, met de wereld mede, en ik deed het met hart en ziel. En zoo dra ik nu mijn eigen meester werd, nog eer ik huwde, werden de kluisters van de stad afgeschud, en als een vogel, die uit de kooi los gelaten wordt, snelde ik met de eerste lente naar buiten.

»Maar Jan, kom eens hier, jongen! werp eens wat steenkolen op..... Hei, hei, niet te veel, dan dooft het uit. — Zoo, nu is het genoeg. —

»Waar was ik gebleven? — Ja, ik ging buiten wonen. De eerste weken behoorden tot de gelukkigste van mijn leven. Ik had eene buitenplaats gehuurd, op een' kleinen afstand van een regt lief en landelijk dorp. Het huis was wel wat groot, maar dat zou niet schaden: mijn huisgezin kon ook groot worden; zelfs wandelde ik met eene zekere zelfvoldoening door die oude sombere zalen, waar nu ik alleen heer en meester was. Ik droomde dan van zoo menig menschenleven, in stille deugd en rein genot hier doorgebracht, in de nabijheid van de natuur en haren Maker, ja als aan den ingang en onder de kinderen van het paradijs; terwijl de stedeling zich in weelde en zonde baadde!..... En ik ging ook, als mijne voorgangers, vrij en ongekleed, door weide en boomgaard mij vertreden, om in het geloei der runderen en het gezang der landlieden, in het nederig veldviooltje en onder de schaduw der eiken, den lof des Scheppers te hooren; terug te keeren tot de Natuur, als onzer aller moeder.....

»O, wat is dat dweepen toch zoet! Maar het ontwaken uit dien droom is dan ook koud en bitter. De eerste week reeds werd ik in mijne stille mijmeringen gestoord door een dof gemor in de keuken. De tweede week brak het onweder los. De meid, die uit de stad was mede gegaan, was geene vriendin der schoone natuur, of het mogt van den moestuin zijn; zij kon hier niet met de buurmeisjes praten, had niemand, om mede te vrijen, zocht twist met den tuinman, die de groenten met wortels en slijk er aan in de keuken bragt, en — vertrok. Geen nood! Waarom was ik ook zoo dwaas geweest, om zulk eene ongevoelige, verschroeiide keukenziel in een vreemd element te brengen? Ik zou nu een eenvoudig landmeisje nemen, met frissche blozende wangen, die geheel in de vrije natuur te huis was;..... maar ach! ik had mijn verdriet niet overzien: de gasten werden lomp weg aan de deur af gezet, de spijs dreef in

vet of in water, voor het vleesch kwam ik kiezen te kort, en alle deuren en vensters openden iederen morgen den wijden mond, om mij eene verkoudheid aan te blazen! Dat alles was nu wel zeer *natuurlijk*; maar ik gevoelde toch, dat *mijne natuur* te zeer verwend was, om er zich gemakkelijk naar te schikken.

»Ik sla een honderdtal andere kleine ongemakken over: brieven, die te laat kwamen; meubels, die barstten van het vocht; een' dorpstimmerman, die mijn' verrekijker aan stuk timmerde, — en zoo vervolgens.

»Met dat al had de zomer toch menigvuldig en onbetaalbaar genot, voor mij inzonderheid, die er zoo vele jaren naar gesmacht had en daarom bijna niet te verzadigen was. Maar de winter! Ik had niets, volstrekt niets tegen den winter buiten. Ik mogt die besneeuwde velden gaarne zien, en den storm, als door een groote Aeolus-harp, door mijn geboomte hooren loeijen. Maar het was toch, al wilde ik het niet voelen, het was toch koud in die groote, holle kamers! Ik meende dan nog eene kagchel te laten komen, de grootste uit de stad; maar de dorpschuit lag stil, de wegen waren onbruikbaar, en ik had het alleen aan mijn warm en jeugdig bloed te danken, dat ik onverzeerd de lente bereikte.

»Dit alles evenwel zou nog gegaan zijn: ik moest toch ook — 't is immers de wet der gansche natuur? — bij de lusten, de lasten dragen. Ook werd ik van dag tot dag meer volleerd in de kunst van buiten te leven. Maar niets viel mij meer tegen, dan de buitenlieden. Ik had juist wel geene Arkadische herders gewacht, maar toch, om u de waarheid te zeggen, slechts weinig minder: ronde, gulhartige, eenvoudige en vrome zielen, onbekend met de misdaden, de listen en lagen der beschaafde maatschappij; kinderen der natuur, minstens een weinig nader aan het paradijs, dan wij..... Ach! ik ben nooit meer bedrogen geworden, dan juist door hen, mijne lompe dienstmaagd niet uitgezonderd! — En dan die gedurige twisten! Processen om een landpad, familieveten om een huwelijk, verklaarde opstand om een' nieuwen predikant of meester, hevige debatten in kerkeraad of gemeentebestuur en tusschen die beide, bacchanaliën bij de kermis, een scherp doemvonniss daar over in den mond der vromen; en dat alles gekaauwd en herkaauwd, opgekookt en nog weër eens opgedischt, een' ganschen winter door! En nooit iets over de schoone natuur, dan van aardappelen en tarwe, van bunders en schoften; het schoon der boomen bij den zak appelen of peren berekend, en de bekoorlijkheid der weilanden bij het voer

hooi of het etmaal melk! — Het was niet uit te staan; — dan liever naar de stad terug!

»Janlief, nog een schepje, jongen! — Maar laat ik er eerst den pook eens in steken. — Best zoo, genoeg!

»Nu, ik woonde dan weder in de stad. De lasten van het buitenleven was ik moede geworden, en dit gaf mij twee goede oogen voor de gemakken en genoegens van het steedsche leven. De winter was dan ook alleraangenaamst, vooral na mijn huwelijk. Evenwel, telkens als ik in de volgende jaren de eerste groene blaadjes zag, wenschte ik mij weder, al ware het maar ééne week, op mijne oude buitenplaats. Ook mijne vrouw haakte naar de buitenlucht. Eindelijk gingen wij *op een dorp* wonen: dus niet meer zoo afgelegen, als vroeger. Ik werd ook met de buitenlieden weder verzoend, en begreep, dat het rijkelijk zoo veel aan mij gelegen had, als aan hen. Ik dwaas! hoe had ik ook kunnen vergeten, dat zij menschen waren; en dat juist die ongevormde zinnelijke natuur des menschen adel niet uitmaakt, daar het goede in den mensch eerst door ontwikkeling geboren wordt? Ik leerde nu dat goede, in zoo verre het ook bij hen ontwikkeld is, hooger waarden; mij verheugen, dat zij zoo veel kwaads missen, waar toe zij niet in de verleiding zijn, of waar op strenge voorvaderlijke zeden het merk der schande gedrukt hebben; mij verplaatsen in hunnen engen, in zich zelve besloten' kring; mij bij hen stellen op hun lager standpunt; en ik heb er, gelijk overal, zelfs edele menschen onder gevonden, zoo dra ik de kunst verstond, om die te zoeken.

»Eenige jaren hebben wij op dit dorp doorgebracht, en de ongemakken, die ook daar van onafscheidelijk waren, — bij voorbeeld het gebrek aan goede geneeskundige hulp, — doorgeworsted. Eindelijk werdt gij, mijne kinderen, grooter; en de behoefte aan eene voor u geschikte school dreef ons weder naar de stad terug. Hier ontstond een nieuwe strijd, tusschen de zucht voor het buitenleven en de voordeelen der zamenwoning met menschen. Eindelijk meende ik het gevonden te hebben. Wij huurden *een' tuin*, even buiten de stad. De kinderen waren er gelukkig door; wij minder. Wat al gezorg en gesleep! Wat bezwaar, eer de kinderwagen er was; en vooral, eer de moe gedraafde kleinen weder te huis waren! Er kwam een goed vriend, en er was geen tabak; eene vriendin, en de regen overviel ons. Maar inzonderheid was het dat bekrompene, dat afgepaste, het geen mij hinderde. Dat men eene schilderij in eene lijst zet, is natuurlijk; maar verbeeldt u nu eens uw eigen gelaat, in een lijst

gezet! Zoo omtrent ziet de natuur er uit, opgesloten tusschen houten schuttingen, geklemd tusschen de natuur van twee bureu, die door eene reet van de schutting in de uwe neuzen..... Neen, ik was regt blijde, dat de kinderen de school niet meer noodig hadden!

»Toen zou het beter gaan: *des zomers buiten en des winters in de stad*, dat zou eerst het ideaal zijn van levensvreugde! — Wij hebben het twintig jaren bijna onafgebroken gedaan; wij hebben, mijne vrouw met zedig vóór zich te zien en ik met grimlagchen, alle complimenten aangenomen, die ons over onze goede keus gedaan werden. Maar, om u de waarheid te zeggen, de mensch is geen trekvogel: hij heeft te veel aan de beenen hangen, en de vleugels zijn hem te log. Het is ook niet regt huiselijk, twee huizen te hebben; het hart, even als het huisraad, is verdeeld: des zomers keert het naar de stad terug, des winters haakt het naar buiten. En de naburen, zij rekenen u gelijk met een' officier in garnizoen, die altijd tot inpakken gereed staat. Ook begon juist dat inpakken en verhuizen ons met den ouden dag hoe langs zoo zwaarder te vallen; en even als de grijsaard gewoonlijk wat later opstaat, waren ook wij niet meer met de eerste lente reisvaardig.

»Zoo waren wij oud geworden. Eens zaten wij, moeder en ik, de courant te lezen, en zagen den verkoop van dit huis aangekondigd; en bijna gelijktijdig uitten wij den wensch, dat het voor ons eene rustige haven worden mogt. En nu woon ik weder zoo wat, om met mijns vaders vasten term te spreken, onder den rook der stad, buiten of binnen, zoo als men het nemen wil. Hier genieten wij nu de genoegens van beide; ook wel een weinig de lasten, maar zij drukken niet; zij zijn als de melkemers der boerin: aan elke zijde is wat..... Hier hopen wij te sterven.»

Deze laatste woorden, met een weinig verheffing van stem uitgesproken, werden ook van de oude vrouw gehoord, die anders door hare doofheid weinig van het gesprek aan den haard verstond; en toestemmend knikte de goede oude, en zeide op een' zachten toon: »O ja! ik wil nog maar ééns verhuizen.»

»Maar vader Bronkhof!» zoo brak een der jeugdige gasten eindelijk de stilte af, die gewoonlijk op een lang verhaal volgt: »Maar vader Bronkhof! dat is nu voor u eene goede slotsom: gij zijt vrij, en niet onbemiddeld; maar wat goeden raad hebt gij voor ons?»

»Wel, mij dunkt,» was het antwoord: »dat er reeds genoeg

in ligt opgesloten. Schik u naar dat gene, waar God u in plaatst : want de idealen van buiten- en stadsleven zijn even zeer waterbellen, waar kinderen mede spelen. Verlustigt gij u van verre in het gezigt, dan gaat het nog; maar vat gij ze wat hard aan, dan houdt gij een paar natte vingers over."

»Maar als er nu toch eenige keus is, zonder dat wij de uwe kunnen navolgen?" vroeg een derde.

»Wel nu: ik geloof, dat de mensch, hoe meer hij zich zelven genoeg is, ook des te meer aanleg voor het buitenleven heeft; en hoe meer hij menschen behoeft, in de stad te huis behoort."

»Dat klinkt niet bijzonder vereerend voor ons, die nog al aan de stad verkleefd zijn!" hernam een der ligtst geraakte gasten.

»Zoo als gij het opvat, mijn vriend! De *wijze* heeft wel aan zich zelven genoeg, omdat hij zich nooit verveelt, en de *vrome*, omdat God altijd bij hem is; maar de *slaper* ook, omdat hij alléén even goed ronken kan, en de *menschenhater*, omdat hij zich boven allen verheven acht. Even zoo heeft de *lediglooper* wel menschen noodig, om zijn ijdel brein aan te vullen, en de *pronker*, om zich te doen bewonderen; maar ook de *menschen-vriend*, om zijne deugden in beoefening te brengen, en de *opmerker*, om wijzer te worden. Gij ziet, er is rijke keus; maar dit acht ik zeker, dat de ware vriend van God ook de vriend der natuur zijn zal, en zich niet vervelen, als hij met haar en haren Schepper alleen is, ook al woonde hij liever niet altijd tusschen hooibergen en mesthoopen in."

Op dit oogenblik verkreeg het gesprek eene andere wending door het binnen treden van een paar gasten, die de noodiging slechts hadden aangenomen onder beding, van eerst hunne zaken in de stad af te doen. Hunne komst was Charlotte, door den ouden man toe gewenkt, het teeken om den morgenwijn op te dragen. Zij deed het, en huppelde daarop heen, om eerst de stoof van grootmoeder nog eens te voorzien, en daar na de aangerigte tafel in de achterkamer in naauwkeurige oogenschouw te nemen, en den haard zoo wel te verzorgen, dat de overgang den ouden lieden niet hinderlijk kon zijn.

Ondertusschen hadden de groeten en gelukwenschingen der nieuw ingekomenen zich geheel van het gesprek meester gemaakt, in welk meesterschap weldra ook het presenteerblad met alle daar aan verbondene vragen, dankbetuigingen en complimenten deelde. — Zou het ook eene zekere armoede aan algemeen gesprek, of zou het voorzigtigheid daar in wezen, die in ons vaderland zulk een groot terrein van dat gesprek aan verwelcoming en af-

scheid, en inzonderheid aan eten en drinken heeft afgestaan? —

Later werden de gesprekken verdeeld, en terwijl de een heren de ander derwaarts het hoofd wendde, zag de eerwaardige grijsaard met een vergenoegd gelaat vóór zich henen, en koesterde de stramme leden in den aangename gloed.

Korten tijd daarna bragten de weinige woorden van Charlotte: »Alles is gereed!» bijna even veel opschudding onder het gezelschap te weeg, als de komst van een' courier uit Parijs op eene aanzienlijke beurs. De een zocht naar zijn' hoed, de ander vatte de pijp in de hand; sommigen haastten zich om hunne vrouwen te geleiden, anderen nog meer om de jonge meisjes den arm aan te bieden; en terwijl grootvader den geliefden kleinzoon met de tabaksdoos en het komfoor belastte, spoedde Charlotte zich naar grootmoeder, die gebrekkig ter gang was, om haar te ondersteunen, en naar den zachten, met zijde bekleeden armstoel te geleiden.

Er is iets gezelligs in den vaderlandschen disch. Wanneer men daar zoo dicht bij elkander schikt, en alle zorgen ter zijde stelt, om te zamen de goede gaven Gods te genieten, met eene milde hand den gasten aangeboden; wanneer de nabuur zijne geburinne of de vriend den tegenover hem zittenden vriend den gullen beker reikt; dan ontsluit zich menig hart, dat anders als met eene ijskorst omsloten scheen, en vele lippen openen zich tot den vriendenkout, die anders alleen voor groote wolken tabaksrook zich ontsluiten.

Ook de inrigting van den maaltijd is niet onverschillig. Geeft de natuur ons het voorbeeld van eene schoone regelmaat, zelfs in de cellen der bijen; en ligt de honig, vóór zij die vergaderen, in de prachtigste verscheidenheid van kelken opgedischt; waarom zouden wij ons niet verlustigen in den fijnen smaak en de geoefende orde, waar mede eene hupsche vrouw of liefstallige dochter den maaltijd heeft geschikt?

Het eerste woord van vader Bronkhof, toen hij de wel toebereide tafel overzag, was dan ook tot Charlotte gerigt: »Bravo, meisje, dat is in orde! Zoo wenschte ik het nog wel eens bij uwe bruiloft te zien." En terwijl een ligte blos over de wangen der kleindochter heen vloog, gelijk een vlugtig wolkje over het azuur van den zomerhemel, rigtte de oude man zich in ernstiger stemming tot haar, die aan zijne linkerzijde gezeten was, en

sprak: »Margaretha, dat is onze derde bruiloft: het zal onze laatste zijn! Kom, danken wij God!» En nu stond de grijsaard op, ontblootte het eerwaardige hoofd, en bad, dankende, om den goddelijken zegen.

Regt genoegelijk was het bruiloftsmaal. Daar men de denkwijze der oude lieden kende, gaf niemand, al ware hij anders daar toe gestemd geweest, zich toe in die opgewondene, woeste vreugde, die wulpsche dartelheid, die doorgaans op al, wat bruiloft heet, zoo al niet gezocht, ten minste geduld wordt. En toch heerschte er eene ongedwongene vrolijkheid; maar zij was getemperd door den invloed der jaren. Het was eene levenswarmte, gematigd onder de schaduw der trotsche eiken, die hun loof over dit feest uitbreidden.

»Het is geene deugd in ons oude lieden,» zoo pleeg vader Bronkhof te zeggen: »dat wij ernstig zijn: het is de natuur, die dit mede brengt; en een oud man, die kinderlijke vrolijkheid najaagt, een tachtiger, die de stramme leden in de danszaal brengt, is een even onnatuurlijk verschijnsel, als de arme bloesem, die men op een' schoonen *November*-dag nog wel eens aan de vruchtboomen ziet. Maar het is eene deugd, wanneer wij onzen ernst niet als een' zwaren last den jongeren op de schouders leggen. Wij moeten niet willen, dat de geheele wereld oud worde, omdat wij het zijn; maar wij moeten met een gulle hand van de vruchten des ouderdoms uitdeelen, en de scherpe doornen voor ons zelve houden, om er anderen niet mede te kwetsen.» — Zoo was dan ook nu zijne stemming. Hij grimlachte, als aan het lager einde der tafel, waar de jonge lieden gezeten waren, een luid geschater gehoord werd; hij deelde in het gesprek der meer bejaarden aan het midden van den disch; en — want dit was eenigzins zijn zwak — somtijds gaf hij, na eene poos zwijgens, door eene kleine verheffing van stem te kennen, dat hij iets belangrijks in het midden te brengen had: dan deed men gaarne den ouden man het genoegen, om aandachtig toe te luisteren, en al hoorde men nog eens het bekende, het was toch altijd waardig om gehoord te worden.

De grijze bruid, aan zijne linkerzijde gezeten, genoot in stille dankbaarheid de voorregten van dezen dag. Eene ligte hardhoorendheid, die met de jaren toenam, had haar reeds lang dat doffe, in zich zelve gekeerde voorkomen gegeven, dat den dooven meestal eigen is. De gewone gang van het gesprek ruischte haar als een golvende stroom voorbij, en de gezellige vrolijkheid trof slechts als een klaterende waterval haar oor. Dan gaf zij

aan stille, godvruchtige mijmering zich over, en het was haar, als of zij reeds van verre, uit de gewesten der eeuwige rust, eene wereld beschouwde, die haar nog van alle zijden omgaf. Somtjids echter werd zij uit deze mijmering door eenige woorden, van nabij gesproken, opgewekt. Dan dankte zij voor de liefderijke opmerkzaamheid met een' vriendelijken hoofdknik, of vond in enkele woorden, die bij anderen door de volgende weder spoedig werden verdrongen, voor een geheel uur stof tot nadenken. Hare ziel was als het aantekeningboek van een' opmerker: iedere beschrevene bladzijde werd daar in zorgvuldig bewaard; terwijl die van zoo vele anderen aan de lei der kinderen gelijk is, waar op, om de volgende les of teekening, gedurig de vorige wordt uitgewischt.

De plaats aan de rechterzijde van den eerwaardigen bruidegom, werd bezet door een zacht en innemend jong mensch van zeventien jaren, dien wij reeds ontmoet hebben als den lieveling van vader Bronkhof. Niet alleen toch was Jan met Charlotte de eenig overgeblevene van den korten, doch zaligen echt zijnes jongsten zoons, die door den dood eerst los gemaakt en toen weder zamen geknoopt was, waar na de oude lieden de weezen bij zich in huis genomen hadden; maar de aanvallige jongeling, die van kinds af innig aan zijnen grootvader gehecht was, verjaarde ook op den zelfden dag met hem, en het was dus heden zijn feest, zoo wel als dat der oude lieden zelve. Iets kinderliks was hem eigen gebleven, misschien door de al te zorgvuldige opvoeding, het gewone zwak der grootouders; maar geene lage vleijerij, die om geschenken bedelt, geen loos bedrog, dat van de gebreken des ouderdoms partij trekt, en geene verslaafdheid aan lekkernijen en voorregten hoven andere kinderen, waren door die opvoeding bij hem aangekweekt.

Het desert was opgedischt. Keurige ruikers van winterbloemen, met zorg bij een gezocht en gerangschikt, wisselden de vruchten en het gebak af, en bewezen den goeden smaak van Charlotte; terwijl sierlijke lampen hun glansrijk licht wierpen over de wel voorziene tafel. Als gewoonlijk, werden nu, daar de eerste honger verzadigd was, vele wenschen ontboezemd, vele conditiën, inzonderheid ter eere van bruid en bruidegom, ingesteld. Reeds hadden de meesten het een of ander voor den dag gebragt, en meer malen had de oude man met een vragend oog zijnen dertigjarigen vriend Roelofs aangezien, die tegenover hem gezeten was. Deze was een *dichter*; niet in den verheven' zin, waar in de gebo-

ren poëet de vertrouweling der Muzen, de roem zijns volks is; och neen! eenvoudig — als deze naam zijne vele medebroeders niet te prozaïsch in de ooren klinkt! — een *gelegenheids-dichter*, de poëet der gezelschappen, der feesten en verjaardagen, om wien de criticus schamper lacht, maar die toch in zijnen kring welkom, ja bijna onmisbaar is. Niet vrij van eenige ijdelheid, die nu toch eenmaal de schaduw der poëzij schijnt te wezen, miste Roelofs toch de aanmatiging, van meer te willen schijnen, dan hij was; en hij verlangde voor zijne gedichten geen' sierlijken druk noch kostbaren band, maar alleen een toegenegen oor, en bovenal een hart, dat even warm als het zijne, voor waarheid en deugd klopte. En dit vond hij bij vader Bronkhof, zoo wel als in den kleinen kring, die dezen gewoonlijk omgaf. Ook de oude man gevoelde nu en dan die hoogere aandrift, waar voor het proza te koud is; maar hij gevoelde tevens, dat hij zich nooit vrij genoeg bewoog in dichtmaat, dat zijne zucht tot redeneren te veel den boventoon hield, ook waar hij alleen zijn gevoel wilde uitdrukken. Daarom bragt hij zijne gedichten zelden aan het licht, zelfs in den vriendenkring, maar lokte te meer anderen daar toe uit. Dit maal verlangde hij vooral iets van den vriend te hooren, die zijne beschouwing van de wereld en de menschen zoo goed begreep en zoo hartelijk daar in deelde. Maar deze was moeilijker te bewegen, dan gewoonlijk. Anders dichtte Roelofs wel eens (schoon hij 't zich zelve ontveinsde) om den *naam* van dichter; maar heden morgen, toen hij zich met pen en papier neder zette, had alleen het hart gesproken; wel niet juist in de vereischte maat en keur van rijm, maar toch het volle, warme hart; — en het hart is schroomvalliger en bedeesder dan het hoofd! — Daarom wilde hij eerst slechts het toe gevouwen papier den grijzen bruidegom overhandigen; en voor deze maal was zijne aarzeling wel gemeend; maar er ging een algemeene kreet op: — gij zult dien wel kennen, mijn lezer! wanneer gij slechts één maal zulk eenen maaltijd hebt bijgewoond; en wij willen nu zoo naauwkeurig niet onderzoeken, uit welke bronnen hij opwelt: — »Neen! dat gaat zóó niet: wij moeten het ook hooren.» — »Kom, kom, geen complimenten. Het zal zeker wel iets goeds zijn.» — »Lees maar, wij zijn geheel aandacht.»

Roelofs kon tegen den stroom niet opzeilen, en met eene mannelijk krachtige, maar diep bewogene stem, las hij het volgende voor:

AAN MIJN'

VADERLIJKEN VRIEND BRONKHOF ,

EN

ZIJNE BRAVE GADE.

- Schoon is mij 't beeld van vijftigjarig huwen.
Hoe zeldzaam, wien dit lot verbeidt!
Aan menig paar heeft reeds die vijftig jaren
Het graf ten huwlijksbed gespreid.*
- Aan menig' man bleef van den huwelijkszegen,
Slechts eene gade in 't graf;
Aan menig vrouw alleen het droef herdenken,
Dat de echt haar 't rouwfloers gaf.*
- Een halve eeuw! — Hoe ruim is 't voor den stervling,
Hem, die bij uren tellt!
Een halve eeuw! — En toch, ze is als een schaduw,
Een droom, daar heen gesneld.*
- Geluk met 't lief, te zamen lang genoten!
De bloem, die luikte op 't pad.
Geluk met 't leed, bejammerd, maar — gedragen!
Den doorn, waar uw voet op trad.*
- Gij zaagt te zaaam de wereld zorgen, zwoegen,
In vrede en krijgsgewoel.
Een menschedom zonk in 't graf, een ander menschedom daagde
Uit wieg en kinderstoel.*
- Gij zaagt ons land, het erf van onze vaadren,
Vrij — en in slavenband;
Een' man des bloeds zaagt ge opstaan, zaagt gij vallen,
Der volkren roede in 's Heeren hand.*
- En nog — maar beter ware 't, u te vragen,
Wat ge in die vijftig jaren zaagt:*

*Hem , die de baan eerst kort is in getreden ,
Hem past het , dat hij vraagt.*

*Tot antwoord zie 'k den lach om uwe lippen ,
Den lach van Sokrates ;
En 'k hoor het woord :*

*»Mijn zoon , neem , eer ik scheid ,
Van mij des werelds les.*

*»Ik zag den naam van ijdelheid geschreven
Op al , wat is en leeft.*

*'k Was vijftig jaren man en grijsaard : —
Dit is de les , die God bij jaren geeft!*

*»Maar onder 't ijdel , dat in duizend vormen
Den mensch bedriegt ,*

*Sprak tot me een stem , die , schoon ze ook raadsels spreke ,
Toch nimmer liegt :*

*»'t Is 't Woord van God , mijn zoon ! dat woord uit beter streken,
Waar 't ijdel wezen wordt.*

*Ja , uit dat Woord heb ik met moed en hope
De lendenen omgord.*

*»Dat , dat alleen geeft aan ons leven waarde ,
Schenkt ons geloove en deugd :*

*Een' kostbren schat , dien niets op aard' kan rooven ,
Die blijft in smart en vreugd.*

*»En vraagt gij , wat , van 's hemels andre gaven ,
Mij meest nog aan zich hecht ?*

*De wetenschap , mijn zoon ! — nog meer de Vriendschap , —
En boven alles de Echt .*

*»Ja , de Echt schonk , als de parel zijner kroone ,
Mij eens den vadersnaam ;*

*En de Echt vouwt nogmaals om de kinders mijner kindren ,
Mijn bevende armen zaam.*

*»In God , — in mij , — in vriend , en gade en kindren
Vond ik het meest ."*

»Ja, grijze vriend! 'k herken: dit was uw leven,
't Is altoos ook mijn hoop geweest.

Een wensch hierbij? — Gij vraagt: »Wat zult ge wenschen
Een' tachtigjarig man?»
't Is waar. Maar is, ook op de dertig jaren,
Het leven niet een span?

Ik zie bij u de zon ten westen neigen:
Zij spellt reeds 't onder gaan.
O mogt zij langzaam, statig, vreedzaam zinken
In 's werelds oceaan!

De dag was lang, als onze zomerdagen;
Uw avond zij den dag gelijk:
Een heldere avond, kalm na zomerhette,
En waar aan 't Oost de star der hope prijkt!

Tezaam hebt gij het zonnelicht genoten,
En hette en onweërskracht weërstaan;
Tezaam verkwikke u thans nog de avondkoelte.
Tot eens uw zon gelijk moge onder gaan!

En het geslacht, dat eenmaal zijne schreden
Op uwe graven zet,
Verheug' zich nog in 't scheemren van haar stralen,
Daar 't op uw voorbeeld let.

Ook ons, — schoon bij de jaren, die ik leefde,
De tijd u vijftig draán in 't broze webbe weefde, —
Dat ons de vriendschap zamen hecht!
En, mij verheugende in den avondstond van beiden,
Leer ik door u, eer ons de dood zal scheiden,
De Godsvrucht kennen, 't Leven en den Echt.

Eene diepe stilte verving de stem van den hartelijken huisvriend. Zijn hart, zijn toon, zijn kinderlijk eerbiedig gelaat had vergoed, of liever verhinderd op te merken, wat hem aan kunst ontbrak. Zijne beminde gade vooral, het jeugdig evenbeeld van de grijze bruid tegenover haar, boog het hoofd op zijnen schouder en fluisterde: »Ja, Roelofs! mogten wij zóó, en anders liever niet

oud worden." Eindelijk brak vader Bronkhof, wien een edele traan in de oogen blonk, het algemeene stilzwijgen af, en terwijl de oude vrouw den bril opzette, om het geschrevene nog eens na te lezen, en de leemten van haar gehoor aan te vullen, sprak hij: »Ja, mijne vrienden! ik weet hier weinig meer bij te voegen: mijn vriend kende mij, hij heeft uit mijn hart gesproken; alleen heeft zijne vriendschap een zeker blinkend vernis over mijne beelden gelegd, waar door zij boven het oorspronkelijke ver uitmunt. Doch dit is waar: aan de wereld en hare genoegens bindt mij weinig meer; maar sterk zijn nog de banden, die mij aan gade en vrienden hechten; ik verlang niet, dat de ouderdom ze los make; het is tijds genoeg, wanneer de dood het doet. En ik gevoel het, hij zal niet lang meer toeven!..... Maar ik ben misschien te ernstig, ik zou uwe vreugde kunnen storen; eene bruiloft moge zich eerbaar en betamelijk kleeden, maar zij moet het rouwgewaad van eene begrafenis niet aantrekken. Ook hebben moeder en ik rust noodig. Wij zullen dus een uurtje gaan sluimeren, en bij de thee ons weër laten vinden. Kom, Jan! kom, Charlotte! helpt ons eens, lieve kinderen!"

En oogenblikkelijk waren beiden gereed: de een om het benooidigde over te dragen, de andere om grootmoeder te ondersteunen; en de oude lieden rustten in de voorkamer, waar Charlotte het vuur had gaande gehouden, eenigen tijd uit, terwijl de gasten in gulle vrolijkheid den maaltijd ten einde bragten, waar aan evenwel nog menig ernstig woord in stilte werd gewisseld.

»Waar blijven de oude lieden? Het is toch al hun tijd, dunkt mij." — Dit was, na dat de maaltijd was afgefoopen, de vraag van een hunner kinderen, terwijl hij de levendige Charlotte op den schouder tikte.

»Dat zult gij aanstonds zien, lieve oom: want zij hebben ons bij zich in de voorkamer genoodigd, en grootmoeder wacht ons reeds met de thee."

Deze woorden waren het sein tot een' algemeenen opstand. Met die verwarde mengeling van onderdrukten trots en verlegene bescheidenheid, van vertoon eener uitlandsche wellevendheid en boertige deftigheid, die aan zulke gelegenheden eigen is, streed men over de orde van den togt; tot sommigen eindigden met alle orde weg te schertsen, waar toe vooral de jonge lieden, en menig bejaarde, dien de maaltijd in eene jeugdige luim gebragt had, gestemd waren.

In de voorkamer gekomen, zag men het gezegende paar weder als heden morgen gezeten, en zette zich ook het binnen tredend gezelschap meestal op de vorige plaatsen neder. Toen nu de verfrisschende drank den ouden man den geest verhelderd had, nam hij eene kleine gaping in het gesprek te baat, om, gelijk hij zoo gaarne deed, met de pijp los in de hand en de oogen grimlagchend een weinig neder geslagen, het woord op te vatten:

»Mij dunkt, vrienden! ik ben nu lang genoeg met mijne beste Margaretha koning en koningin van het feest geweest. Wij, oude lieden, hebben wel gaarne, dat wij mede geteld en zelfs in de eerste plaats geteld worden; maar dit mag ons niet onregtvaardig omtrent de jeugd maken. Mijn lieve Jan is heden ook jarig, en ik wil hem voor het verdere van dezen dag mijnen troon: — mits niet den gemakkelijken zorgstoel! — afstaan. Daarom zal ik beginnen met hem, en u allen, indien gij het hooren wilt, iets voor te lezen, dat ik voor hem vervaardigde.»

Het was natuurlijk, dat de een met een woord, de ander met een' wenk, Jan zelf met een regt vriendelijken en kinderlijk nieuwsgierigen blik, en allen met zich tot aandachtig luisteren te zetten, hunne toestemming te kennen gaven; zoo dat dan ook de grijsaard weldra vervolgde:

»Nu, verwacht maar niet te veel: het zijn eenige regels rijm, meer niet. En om u de waarheid te zeggen, toen ik, in 't vooruitzicht van dezen heerlijken dag, mij tot dichten opgewekt gevoelde, toen kwamen er ruim zoo vele herinneringen als wenschen mij voor den geest, en ik heb mijn' eigen' geboortedag met dien van mijn' braven jongen verward. Wij, oude lieden, denken toch maar altijd aan ons zelve; en die kwaal wordt niet beter, als wij door zoo vele kinderen en kinderlijke vrienden verwend worden.»

Na deze inleiding, — de inleidingen zijn wat lang in den ouderdom! — hoorde men, onder eene diepe stilte van de zijde der gasten, met eene heldere, ofschoon door jaren en aandoening somtijds afgebokene en bevende stem, de volgende regels uitspreken:

DE VERJAARDAG.

VOOR MIJN' KLEINZON, JAN BRONKHOF,
TOT AANDENKEN AAN ONZER BEIDER GEBOORTE-FEEST.

*Kent gij den dag,
Die eens aan 't bitterst wee de zoetste vreugde paarde;*

Waarop, den moederschoot ontworsteld, die het baarde,
 Het teeder wicht zijn' eersten traan vergoot op aarde,
 Terwijl de mare en vriend en maag vergaârde
 Ten feestgelag?

Kent gij den dag,
 Die blij den morgengroet, als koning zijner dagen,
 Aan krib of legersteê van 't sluimrend kind kwam dragen,
 Terwijl 't ontwakend oog, op 't morgenrood geslagen,
 Niet ziet, hoe ginds de bange stormen jagen
 En hagelslag?

Kent gij den dag,
 Zoo vaak in 't blij gejuich gevierd der jonglingsjaren,
 Waar vrienden in den kring noch scherts, noch beker sparen;
 Den dag, als 't wolkgespan des zomers heen gevaren, —
 Gelijk het vroeger purpren kimmen waren
 En kindertlach?

Kent gij den dag,
 Dien men, (behaagt het God, der bloem haar vrucht te geven,)
 Omringd van gade en kroost, op kalme en effen dreven
 Met meer en meer versnelden tred, voorbij ziet zweven,
 In stil genot, zoo veel dit aardsche leven
 Ons schenken mag?

Kent gij den dag,
 Die dra den grijsaard komt zijn naudrend einde spellen,
 Daar hij het luttel tal, dat mogelijk rest, kan tellen;
 Herdenkt, hoe gade of kind hij grafwaarts moest verzellen,
 En 't leven noemt, terwijl zijn tranen wellen,
 Een spinnerag?

o Heilige dag!
 Steeds, — als een meetpaal bij het klimmen en het dalen,
 Een boom, welks lommer voor het vuur der zonnestralen
 En 't woên der stormen schut, — deedt gij mij adem halen,
 Terwijl, gesterkt tot moedig verder dwalen,
 't Oog opwaarts zag!

Ja, heilige dag,

*Voor mij reeds de echo van een haast vervlogen leven,
De laatste dronk des vreugdebekers, mij gegeven;
o Hoed nog menig jaar dit jeugdig, hoopvol leven!
En dat ik dáár, van 't nietig stof ontheven,
't Nog bidden mag!*

Met diepe aandoening boog, na het hooren van de laatste hartelijke woorden, de geliefde kleinzoon het hoofd op de knie van den eerwaardigen grijsaard, en plegtig legde hem deze de stramme hand op de blonde lokken. Weldra stroomden ook uit den mond van alle aanwezigen blijde en rijke wenschen; en welk een ruim veld is daar voor niet geopend op de zeventien jaren! Ondertuschen had reeds Charlotte, — die van alles wist, en daarom tot nu toe had gewacht, — zich in stilte verwijderd, en hing nu terug komende den keurigen horologie-band, van heur eigen haar gevlochten, den geliefden broeder om den hals. De oude man gaf haar daar op het gouden zakuurwerk, dat hij zijnen lieveling had toegedacht; en met de woorden: »Mogt gij er nog vele uren levens voor onze dierbare grootouders op tellen!» hechtte zij er dit aan.

Maar nu ook begon de een en ander, dien zijne zaken stadwaarts riepen, door het gezigt van het horologie om de haastig voorbij gevlogene uren te denken, en het zijne uit te halen. Langzamerhand vernaauwde zich de kring, gelijk die in den morgenstond zich had uitgezet, tot eindelijk de laatst overgeblevenen, een zoon en eene dochter, die nog een rustig uurtje bij de oude lieden hadden doorgebracht, de waardige moeder, die reeds door eene kleine dommeling bevangen was, goeden nacht kusten, en vader Bronkhof, die hen nog tot aan de deur uitgeleide deed, met een' hartelijken handdruk de noodige rust na zoo veel vermoeijenis toe wenschten.

II.

HET OUDE JAAR.

Voor de tweede maal wil ik mijne lezers uitnoodigen, om mij naar het zelfde zijvertrek te vergezellen, waar wij reeds vroeger vader Bronkhof en zijne goede vrouw ontmoet hebben. Het gezelschap is dit maal merkelyk kleiner; evenwel, zoo verre wij het onderscheiden kunnen, vinden wij in allen oude bekenden terug. Ik zeg: voor zoo verre wij het onderscheiden kunnen; want men is juist, en dit is in menigen huiselijken kring van ons vaderland niet de minst aangename tijd, aan het zogenoemde *schemeravonden*. De gedurig opflikkerende en heen en weder golvende vlam, trekt lange en hoe langs zoo donkerder strepen over den grond, achter de stoelen der gasten, en schaduwft fantastische figuren op den wand, terwijl eene onzichtbare hand gedurig een digter gaas voor de vensters schijnt te schuiven. In den achterhoek, naast den kolenhaard, blinken de oogen der spinnende kat met eenen groenachtigen glans, terwijl een schitterende vuurregen uit de aangestokene pijp spat, en van den theeketel kronkelende wolken murmelend opwaarts rijzen, maar die slechts nu en dan, door den vuurgloed verlicht, zichtbaar zijn.

In zulke oogenblikken heeft het gesprek zelden eene levendige opgewektheid: het wordt meer afzonderlijk dan algemeen, meer fluisterend dan luidruchtig gevoerd. De grijsaard evenwel, die het algemeen gesprek in een gezelschap beminde, voerde nog nu en dan het woord. Maar de avondschemering scheen langzamerhand hare schaduwen ook over zijnen, nog zoo helderen geest uit te breiden. »Kinderen!» zoo sprak hij weemoedig: »Gij hebt nu voor weinige dagen ons feest gevierd. Ik had God dikwijls gebeden, dat hij dit jaar nog tot de hoog geklommene jaren van mijne Margaretha en mij mogt toe voegen. Zijne goedheid heeft mijne bede verhoord. Maar nu ook is de levensdraad afgesponnen, en staat op het breken. Drie malen hebben wij bruiloft gevierd. De eerste was aan eene krooning gelijk, de tweede aan een rijk oogstfeest, maar de derde is onze uitvaart geweest. Wij leven nu alleen nog, om het aan u, jongeren! inzonderheid op dezen laatsten dag des jaars, te

zeggen, dat wij gaan sterven en tot onze vaderen verzameld worden."

Op deze woorden rees Charlotte op, en drukte den ouden man een' kus op de ingevallen wangen, waarbij de traan, dien zij meende, dat de schemering verbergen zou, hem over het gerimpeld gelaat vloeide. »Neen, zóó niet, grootvader!" bad zij vleijende: »Kom, ik zal licht halen, en dan van wat anders; al was het maar, om mij genoeg te doen."

Ieder zat weldra met de hand voor de oogen, om die door een' zachten overgang aan het licht te gewinnen; en toen men ze weder vrij in het rond kon laten weiden, was het elk duidelijk, dat de woorden van den ouden man eenen indruk hadden gemaakt, dien men wel niet door scherts en luim wilde uitwisschen, maar toch door eene gepaste afleiding verzachten.

Terwijl nog deze en gene zich hier op bedacht, sprak reeds de zelfde huisvriend, dien wij ook aan het bruiloftsmaal hoorden: »Wel aan, vader Bronkhof! nu kunnen wij hooren en zien beide: dan vangt men toch beter de woorden als van de lippen op; verhaal nu eens iets van uwe eigene levensgeschiedenis. Dat zal voor mij inzonderheid, omdat ik u eerst sedert een zestal jaren als vriend en nabuur ken, belangrijk, en toch ook voor niemand anders vervelend wezen."

Op deze woorden keerde de zachte, half spottende, half ernstige grimlach, die gewoonlijk op het gelaat van den grijsaard zetelde, daar op terug. »Wel nu, vriend Roelofs!" was zijn antwoord: »aan dat verzoek is gemakkelijk te voldoen. Geen geschiedschrijver zou voor den loop mijner tachtig jaren twee malen de pen te vermaken hebben; ja, er is naauwelijks genoeg, om eene grafzerk mede te vullen. Wanneer ik geboren en gehuwd ben, weet gij reeds door het feest, dat gij mede gevierd hebt; de lotgevallen mijner verhuizing, heb ik u verhaald; en als ik er nu nog bij voeg, dat ik altijd een ambteloos leven heb geleid, en slechts eens, weinige jaren na mijn huwelijk, eene gevaarlijke ziekte heb doorgestaan, dan zullen wij al zoo wat de geschiedenis volledig hebben. Of wilt gij? dan zal ik u nog het geslachtboek laten zien, met de geboortedagen en de namen mijner kinderen en kinds kinderen. Is dat nu geene korte levensbeschrijving, mijn goede buurman?"

De aangesprokene wist naauwelijks, of hij deze vraag voor ernst of spotternij houden moest; en hij dacht bijna, dat hij een te onbescheiden vrager geweest was, en het dus raadzaam zou zijn, in het gezegde te berusten, toen de oude man, hem aanziende, vervolgde:

»Ik zie, dat gij meer, dat gij geheel iets anders begeert; en ik heb u ook alleen willen doen gevoelen, hoe weinig nog dat gene, wat men *lotgeval* noemt, de geschiedenis van den mensch uitmaakt; ja, hoe onbelangrijk die lotgevallen op zich zelve zijn, wanneer men in den ouderdom daar op terug ziet: ze zijn alsdan weinig meer, dan voor den volwassene, die eene school bezoekt, de plaatsing der kinderen op deze of gene bank, die voor hen zelve op het oogenblik zoo belangrijk, waar aan zoo veel eer of schande, gezelligheid en genoegen, of verveling en afschuw verbonden is. — Wereld! o wat zijt gij mij geworden in die tachtig jaren! Gij zijt nu, gelijk mij eens de stad mijner geboorte was, toen zij voor 't eerst daar diep beneden mijne voeten lag.

»Laat ik u dat eens verhalen, mijne vrienden! — Het was een schoone zomersche dag. Nog nooit had ik den toren beklommen, maar daar beneden was ik bekend genoeg; en de straten, de huizen, de menschen, wáár ik ook henen drentelde, schenen mij daar talloos en eindeloos. Maar nu klom ik met mijnen vader den wenteltrap op. Bij iederen omgang, dien wij bestegen hadden, omvatte mijn oog gemakkelijker dat gewoel en die opeenstapeling van de menschen en hunne bezittingen; en toen wij eindelijk den top bereikt hadden, zeide mijn vader: »Dat is nu de geheele stad.» En die *geheele stad* lag daar aan onze voeten, als het gebloemde middenvak van het tapijt hier, omzoomd door Gods heerlijke en eindeloze schepping, en de menschen woelden er in als mieren; terwijl het mij somwijlen voorkwam, als of ik maar een weinig hooger behoefde te stijgen, om met de hand de wolken te grijpen! Zoo is mij ook nu de wereld, mijn leven, mijn lotgeval veel kleiner geworden; maar de hemel is nader bij mij.»

»Meent evenwel niet,» zoo vervolgde de grijsaard na eene poos zwijgens, terwijl zijne weemoedige stemming zich ook over de huisgenooten en gasten uitbreidde, en hun een onwillekeurig stilzwijgen oplegde: »Meent evenwel niet, dat ik daarom het menschelijk leven gering acht, en des menschen geschiedenis onbelangrijk. O neen! Maar er is eene andere geschiedenis, dan die ik u straks verhaalde, ook van *mijn* leven. Zij is gelijk aan den inwendigen groei van eene vrucht, die wij slechts van buiten zien, ja die somwijlen, weg schuilende tusschen de bladeren, voor ons oog geheel verborgen is. Die geschiedenis onzer ontwikkeling tot mensch, onzer redelijke overtuiging en zedelijke vorming, schrijft de vinger des Almagtigen in het ge-

denkboek der eeuwigheid; en slechts in enkele heldere en gelukkige oogenblikken, kunnen wij van dat schrift iets ontraadselen; slechts als wij lang en opmerkzaam ons leven hebben nagegaan, kunnen wij de eerste omtrekken dier geschiedenis onderscheiden. — Ach! voor hoe velen misschien zal zij geheel in het duistere liggen, tot de bliksemstraal des gerichts ze voor hunne oogen ontdekt! — En wat mij nu aangaat, het geen ik daaromtrent van mij zelve meen te weten, zou zeker meer voldoen aan het oogmerk, waar mede mijn belangstellende vriend daar even naar mijne geschiedenis vroeg. Ook wil ik u gaarne, vooral op dezen heiligen avond, daarvan iets mede deelen. Ik had mij dit reeds voorgenomen, indien geene andere, meer belangrijke gesprekken het verhinderden.

»Vooraf moet ik u alleen nog zeggen, dat er veel tot deze geschiedenis behoort, wat geene mededeeling lijden kan; dat alles namelijk, wat mijne *zedelijke* verbastering of vorming betreft. Mijns inziens, — schoon ik ieder hier in gaarne zijne eigene denkwijze wil vrij laten, — is de zedelijke toestand van den mensch een geheim tusschen hem en den Alwetende, waar van alleen door hooge noodzakelijkheid, en dan liefst tot één' enkelen vertrouwden vriend, iets mag uitlekken. De verborgene omgang met God en den Zaligmaker wint zelden, bij de openbaarmaking van dat geheim; en de eigenliefde, die de afzigtelijkheid van ons kwaad zoekt te bedekken, kunnen wij misschien wel voor den Vader, die in het verborgen ziet, maar zeker nooit voor de menschen geheel en al afleggen. Wat ik u dus verhalen wil, zal meer mijne *redelijke overtuiging* betreffen.»

De lezer ziet, gelijk wij reeds gezegd hebben, dat de langzame inleidingen van den ouderdom allerminst vader Bronkhof vreemd waren. Gelijk hij zich zelden in zijn leven had behoeven te haasten, zoo deed hij het nog veel minder, nu hij op jaren gekomen was. Er ging dan ook nog eene wijle tijds met het gewone tusschenbedrijf in een winteravond-gezelschap, — het bezorgen van het vuur, het stoppen van eene versche pijp en het vullen der ledige kopjes en glazen, — voorbij, eer de achterswaardige grijze aldus met verhalen aanving:

»Mijn leven behoort juist voor de helft aan deze, voor de andere helft aan de vorige eeuw. Dit is niet alleen eene bijzonderheid in de tijdrekening mijner jaren, maar het is ook van veel belang voor mijne vorming geweest. Het is wel waar, dat de Bestuurder aller dingen der wereld hare lotgevallen niet bij eeuwen toe telt: want wat zegt het, in het onmetelijke plan

des Scheppers, wáár de kortzigtige mensch zijne bekrompene meetpalen zet? Dit maal evenwel scheen, na een' woeligen avond, de zon der vorige eeuw bloedig te moeten onder gaan, opdat een nieuwe dag over hare dochter mogt aanlichten.

»Toen ik een kind was, waren de instellingen van den goeden ouden tijd nog in volle kracht. Indien ik instemde met den bijna algemeenen chorus der menschen van mijne jaren, ik zou zeggen: »Toen werden de kinderen anders opgebracht, dan tegenwoordig! Toen was er nog godsdienst in de huisgezinnen, waren er nog goede zeden in de maatschappij, eerlijkheid en trouw in den handel, en de waarheid werd nog zuiver den volke verkondigd en den kinderen ingeprent.» — Maar tot deze lofspraak op den goeden ouden tijd, reeds het zwak der oude lieden in de dagen van Horatius, zal ik het zwijgen toe doen; en gij zult weldra begrijpen, waarom.

»Ik wil dan met de eerste leiding mijner jeugd eenen aanvang maken. Mijn vader was een oude Hollander, stedeling met hart en ziel, en gehecht aan zijn land en des zelfs instellingen, zoo wel als aan de toenmaals heerschende kerk. Door afkomst en bezittingen tot den deftigen burgerstand behoorende, hield hij den afstand tusschen zich en de onaanzienlijke menigte voor eene even natuurlijke zaak, als die tusschen haar en den orang oetan, en betwistte ieder stijf en sterk het regt, om deze door God gestelde palen omverre te rukken. Zijne godsvrucht was naauwgezet, maar streng orthodox. Eene *Armini-aansche* kerk kon hem doen gruwen, en *de Papen* haatte hij met een' geweldigen haat. Overigens was hij een waardig, door en door braaf en weldadig man.

»Elken zondag-avond kwam een der predikanten ons als huisvriend bezoeken, en klaagde toen reeds, gelijk men het nu doet, over eene domme menigte, die in hare gewaande geestverlichting hare leeraren woog op de goudschaal der regtzinnigheid, welke zij niet hanteren kon. Ik heb het op dit oogenblik zoo levendig voor den geest, als of het gisteren gebeurd ware, hoe ik daar, als een kind van acht jaren, weg gekropen zat, en bevend staroogde op de geweldige parui en de strakke gelaatstrekken, terwijl de plegtige toon mij, als de adem van den oostewind, verstijvend over het teedere gemoed heen ging. Maar mijne schuilplaats baatte mij niet; ik moest voor het licht komen, en de geduchte zedeles hooren, die de *tegenwoordige jeugd* zoo hoog noodig had. En toch denk ik nu nog met diepe achting aan den ernstigen, zoo naauwgezet

en gemoedelijk godvruchtigen man, voor wien ik toen beefde.

»Ik kon tamelijk vroeg en vloeiend lezen. Die gave kwam mij wel te stade, om iederen morgen de twee hoofdstukken aan het gezin te doen hooren, die aan de beurt lagen. Ik herinner mij niet, dat er ooit iets bij gesproken werd. Alleen kreeg ik voor het zonder haperen lezen der geslachtregisters, eene bijzondere belooning. Weldra bragten mijne gaven nog meer rente op. Door onze bijzondere vriendschap met den predikant, van wien ik sprak, werd ik boven anderen uitgekozen, om de catechismus-vragen in de kerk op te zeggen. Het is de eenige maal, dat ik immer in het publiek gesproken heb; en niemand deed het zeker ooit met meer zelfvoldoening, dan ik.

»Ondertusschen was ik een opgeschoten knaap geworden; maar de gewone vermaken van dien leeftijd vielen weinig in mijnen smaak. Bijna van kindsbeen af, had eene brandende weetgierigheid zich van mij meester gemaakt. Nu vestigde die zich vooral op het godsdienstige. Ik wilde de hemelsche dingen kennen, gelijk ik de aardsche meende te kennen; ik wilde de beschrijving van het land hebben, waar onzer aller reize henen gaat. Met aandacht had ik wel eens gelet op de leerredenen, die ik hoorde; maar het duurde lang, eer ik er iets meer van begreep, dan van de opgezegde antwoorden uit den Heidelberg-schen Catechismus, die voor mij louter klanken waren. Toen het mij eenigzins begon te schemeren, hoorde ik van eene vreeselijke praedestinatïe, eene voorbestemming ter verdoemenis; ik las in een van mijns vaders boeken de gedrochtelijkste beschrijving der drieëenheid; en toen ik mij verstoutte, hem hier naar te vragen, was zijn antwoord eenvoudig: »Dat is zoo, en dat moeten wij gelooven.» — En als ik, na die beslissende uitspraak, het nog eens waagde, den mond te openen, werd die terstond gesloten door het ijskoude antwoord, dat het gulle kinderhart als in zich zelf deed weg krimpen: »Kind, daar kunt *gij* nog niet over oordeelen!»

»Ongelukkigerwijze was de brave predikant, bij wien ik het onderwijs in de godsdienst ontving, geen bijzonder kindervriend; ongelukkigerwijze leerde ik in onze naaste familie een paar vrouwen kennen, zoo regtzinnig en zoo scherp, zoo vroom en toch zoo valsch, dat zij mij voor een vierde van eene eeuw een' diepen afkeer van alle vroomheid en regtzinnigheid hebben inge-boezemd, dien ik mij later wel eens bitter heb beklaagd.

»Ik besloot dan van nu af, zoo dra zich de gelegenheid daar toe zou opdoen, alles op te offeren voor de beantwoording der vraag:

Wat is waarheid? eene vraag, die mij meer waard was, dan mijn leven. Ik besloot, dit antwoord, van wien ik het ook ontving, aan te nemen, zonder aanzien des persoons, al moest het mij van Turk of Heiden toekomen. En nu zocht ik zoo veel mogelijk mijnen weetlust, inzonderheid bij onze Duitsche en Fransche naburen, te bevredigen. Het waren de Fransche schrijvers inzonderheid, die door hunne gemakkelijke en bevallige schrijfwijze mij aan zich boeiden; en het was onder dezen vooral Rousseau, die mijne dweepachtige liefde voor de natuur voedde, wiens beminnelijke zedekunde mij weg sleepte, maar die ook de zaden van twijfelzucht ongemerkt op den akker van mijn hart uitstrooide. Ja, mijn eerste en misschien mijn eenige jeugdige diefstal bestond in het weg nemen van de nachtkaars, waar bij ik heimelijk zijn *Emile* verslond: want mijn vader, die zich overigens niet bijzonder met mijne lectuur bemoeide en den naam van Rousseau niet eens kende, kon evenwel geene *fransche prullen* ongemoeid in mijne handen laten.

»Ondertusschen deed ik in dien tijd mijne belijdenis, en, zoo als men mij verzekerde, eene *goede* belijdenis. Mijn geheugen bewees mij hierbij de uitnemendste diensten, en ik voldeed, als een gehoorzaam kind, aan alle formaliteiten, die met het doen dier belijdenis verbonden waren..... Goede God! wat is er toch weinig noodig, om iemand tot een' huichelaar te maken!

»Na dat eene harde ondervinding mijne dweeperij met de natuur en den natuurmensch genezen had, kreeg ik hoe langs zoo meer smaak in Voltaire. Rousseau kwam mij nu een beminnelijk dweeper voor, en zijne denkwijze een schoone droom mijner jeugd. Tot mannelijke rijpheid gekomen, had ik gezond verstand noodig; en ik verlustigde mij (daar buitendien de geschiedenis mij altijd bekoord heeft) in de scherpe, juist treffende geeselslagen, die Voltaire zoo gemakkelijk en onnavolgbaar het bijgeloof en fanatisme wist toe te brengen. Lang heeft hij mij bezig gehouden. Gelijktijdig met de zijne, heb ik de toenmalige Duitsche schriften van Reimarus of Lessing, van Bahrdt en anderen gelezen, en zag meer en meer de ketenen van volksgeloof en overlevering mij als van de voeten los gemaakt. Nu volgde ik ook de latere Fransche vrijdenkers, die door hun' bijtenden spot en populaire helderheid, zoo wel als door hunne droomen van toekomstig volksgeluk, de baan der omwenteling hebben effen gemaakt. En zoo als ik altijd gaarne mij zelven gelijk ben gebleven, besloot ik, met hen den weg zonder schroom ten einde toe te bewandelen, om het heerlijk doel, de *eeuwige waarheid*,

te bereiken. Maar met schrik ontdekte ik weldra, dat die weg hoe langs zoo woester en ongebaander werd, en eindelijk tot het onbezielde stof in plaats van tot den Ongeschapene leidde. Eerst had mij Voltaire van den blinden eerbied voor kerkgeloof en priestergezag genezen, en het dwaze der ketterjagt onder alle partijen der christenheid doen inzien. Daar na had hij al meer en meer de openbaring van het Oude Verbond mij verdacht gemaakt, en die voor mijn oog in den rang der oude oostersche volks-godsdiensden terug gezet. De Duitschers inzonderheid hadden hier op de leer des christendoms voor mij van hare geheimnissen ontdaan, en als de kern mij eene schoone zedekunde, eene Sokratische wijsbegeerte, doen over houden. Maar nu bleef ook deze niet. Het zuiver geestelijke, reeds bij Voltaire twijfelachtig, werd mij hoe langs zoo onzekerder. Alles neigde meer en meer naar eene eeuwige natuur, waar van een zeker blind noodlot de springveer is; en ik zag mij zelve, als een klein, onaanzienlijk rad in dit uurwerk geplaatst, doelloos en werktuigelijk voort bewegen;.... maar neen! want een rad, hoe klein ook, behoudt nog zijn eigen aanzijn en zijne eigene werking; — ik zag in mij zelve, bij het licht dezer wijsbegeerte, niets meer dan eene kieur in den regenboog, die weldra in de lucht weder verdwijnt; dan eene gedaante, op de wateren afgespiegeld, die eene enkele golf uitwisch; dan het schaduwbeeld van één oogenblik, door de werktuigelijke omwenteling van het rad der natuur op het doek der wereld geteekend!.... Het was mij gegaan als den knaap, die van den boom een' bladknop afplukt, en dien ontbladert, om het binnenste te vinden: hij blijft ontbladeren, en ziet ten laatste met schrik, dat hij niets over houdt.

»Neen, mijne vrienden! het is onmogelijk, hem, die het niet ondervonden heeft, een denkbeeld te geven van dien vreeselijken zelfstrijd, waar mede geen lichaamspijn noch krankheid kan vergeleken worden; van die ontzettende ziekte der ziel, die zij in koortsachtige spanning op zich voelt drukken en niet kan afwerpen, waar in zij voor haar eigen aanzijn vreest, en toch met ontzetting gedurig zich zelve weder vindt! Nog staar ik slapeloos op de wanden mijner slaapstede, nog grijp ik ontwakend naar den troosteloozen gids, afgedwaald als ik, of poog weder mijnen voet te wringen in den kinderschoen van onbepaald geloof, dien ik ontwassen ben; — en ga dan uit, met een schijnbaar helder gelaat, om door veien benijd te worden om het ellendige geld, dat ik met handen vol had willen weg werpen voor één oogenblik verademing!

»Het was om dezen tijd, dat ik het eerst bekend werd met de werken van den beroemden Immanuel Kant. Velen in ons vaderland werden door zijne vreemde spreekwijzen en ingewikkelde redeneringen afgeschrikt, om die te lezen. Voor mij was geene moeite te groot, ja zelfs alle moeite uitlokkend, omdat zij mij hoop gaf, dat ik mij eindelijk eens aan de verschrikkelijke draaikolk zou ontworstelen, waar in ik gestort was. Zijne grondbeginselen namen mij in. *Afbreken, om weder op te bouwen*, was zijne leus als de mijne. Ik gevoelde, als hij, het ongenoegzame van allen bewijsgrond, om ons gevoel voor het hoogere en eeuwige te bevredigen; en toch die sterke eischen van onze zedelijke en betere natuur; de vraag: *Zou het waar zijn?* in mijn binnenste, en dan het antwoord: *Het moet waar zijn; ja, al kon men het tegendeel bewijzen, daar moet een God wezen, eene eeuwigheid!* — Ofschoon ik dan ook in later jaren sommige zijner beschouwingen eenzijdig, andere noodeloos duister en omslagtig gevonden heb, gij zult het den schipbreukeling niet ten kwade duiden, dat hij nog met aandoening en hooge ingenomenheid denkt aan de eerste reddende hand, die hem in Gods bestuur werd toe gestoken, toen hij juist wanhopend de laatste krachten inspande, en niets dan eene onpeilbare zee onder de voeten voelde.

»Zoo was dan de grootste strijd gestreden! Maar waar nu heen? Bij deze eerste beginselen der waarheid, kon ik het niet laten blijven; bij de eerste schreden op haar ruim gebied, niet rusten. Van Frankrijk, waar de veel belovende dag der verlichting in bloed onder ging, en de nacht van het ongeloof zijne vreeselijke vleugelen uitspreidde over het plein der guillotine, wendde ik met diepen afkeer de oogen af; en de leerlingen van Kant zochten den meester vooruit te snellen, en verloren zich in een land van droomen. Toen keerde ik, gewapend met een redelijk geloof in de waarheid, tot het evangelie weder. Het Oude Verbond liet ik vooreerst nog rusten, niet omdat ik het onbepaald verwierp, maar omdat met de lezing van het zelve, ook mijne Voltairiaansche twijfelingen en spotternijen weder bij mij oprezen. Dit toch, mijne vrienden! is eene treurige eigenschap van den menschelijken geest, en zal een maal den vervaardigers van ligtziinnige of schadelijke schriften tot eene groote verantwoording zijn: zelfs het geen wij afkeuren binnen in ons, kunnen wij niet vergeten. Het blijft daar, als een smet, die onuitwischaar aan ons kleeft, eerst met den tijd verbleekt, en altijd nog iets wankleurigs achter laat; het is als een verzuimde

ziektestof, die te zeer met onze vochten vermengd is, om zonder levensgevaar daar uit geheel, of althans spoedig, te worden verdreven.

»Ik las dan het evangelie, onafhankelijk — dit ten minste had ik door zoo veel strijds gewonnen! — van de verschillende beschouwingwijzen der onderscheidene christelijke gezindheden; ik las het, gelijk een heidensch wijsgeer het lezen zou. Ik zal u den arbeid niet beschrijven, dien ik daar aan besteedde; de taalstudie zelfs, die ik nu, voor het eerst sedert mijne kindsche jaren, weder opvatte; de hulpmiddelen, die ik daar bij gebruikte. Het zijn zoo vele krukken, waar op de verlamde voor het eerst weder voort waggelt, en die hij later vergeet, als hij ze niet meer behoeft, of die hij niet alle onbepaald aan anderen kan aanbevelen. Genoeg, dat ik het evangelie las, en daar in vond, wat mijn verstand en mijn hart beide behoefden: voor mijn *verstand* het Licht der wereld, het beeld des onzienlijken Gods, Jezus Christus, die ons in zijne bovenmenschelijke, zedelijke volkomenheid, zoo wel als in zijne reine leer, den Eeuwige geopenbaard heeft, en in wien wij gelooven moeten, over het onbegrijpelijke ons oordeel opschortende, gelijk men omtrent een ver land den reiziger gelooft, die er vóór ons geweest is; — en voor mijn *hart*, dat zoo lang verre van God had omgedoold, althans niet in het licht van zijn aanschijn zich verkwikt, vond ik bij Jezus Christus, den gekruiste, den verheerlijkte, verzoening met den heiligen God, die den mensch wel eens eenen tijd lang laat wandelen in zijne wegen, maar zich toch nooit geheel aan hem onbetuigd laat. Nu traden die wonderen en verborgenheden, waar op vroeger mijn verstand stuitte, als op den achtergrond terug. Ik vond ook het eigenlijk onbegrijpelijke, het schijnstrijdige, veel minder aan de bron zelve, dan in de daar uit afgeleide stroomen, die wel eens, opdat zij maar diep zouden schijnen, met opzet zijn troebel gemaakt. En voor zoo verre er verborgenheden bleven en altijd blijven zullen, veront-rustten zij mij thans niet: zij waren de hoofdzaak niet meer, maar zij behoorden toch bij het geheel der godsdienst, even als de wolken aan den hemel, dien zij ten deele bedekken. Nu eindelijk keerde ik ook tot het Oude Verbond terug, en vond daar in, ofschoon in de nevelen der grijze oudheid gehuld, den eenigen waren en goddelijken weg tot het evangelie. En, gelijk ik in dien tijd een' vroom' leeraar hoorde zeggen: het Oude Verbond voerde mij aan de hand van God tot Christus, gelijk het Nieuwe mij aan de hand van Christus tot God gebracht had.

»En ziet daar nu, mijne vrienden! eene geschiedenis, die, dunkt mij, meer waarde heeft, dan eene opvolging van gebeurtenissen, even ijdel als de wereld zelve, en slechts het gewemel der schaduwbeelden, die ons hier omgeven. Deze geschiedenis, ik zie het nu helder in, is door de hand van God geschreven; en zij heeft ten opschrift: OPLEIDING VOOR DE EEUWIGHEID.»

Ingespannen en krachtvol had de oude man gesproken, en zok nu bij de laatste woorden vermoeid in zijnen leuningstoel neder. Ieder eerbiedigde zijnen ernst en zijne rust, en Beijverde zich, om door eene kleine oplettendheid hem genoeg te doen. En het was eerst eenigen tijd later, toen des grijsaards oog weder de gewone helderheid terug gekregen had en blijmoedig in het rond zag, dat de vriend, die hem tot dit verhaal had uitgelokt, hem dus aansprak: »Uwe woorden, vader Bronkhof, zullen ons allen onvergetelijk zijn. Mij althans hebben zij eene ruime stof tot nadenken gelaten. Maar daarom juist, als ik u niet te zeer vermoeije, wenschte ik u nog ééne vraag te doen. Acht gij u dan nu weder ongeveer op het zelfde standpunt terug gekomen, waar op men u in uwe kindschheid plaatsen wilde? Mij dunkt, er ligt nog een, wel kleiner, maar toch wezenlijk onderscheid tusschen beide, dat ik wel duidelijk meen te gevoelen, maar toch liever nog eens uit uwen mond wilde hooren.»

»Wel nu, mijn vriend!» was het antwoord: »dan zal ik u daaromtrent mijne gedachten zeggen. Hoewel ik nu zeer veel goed keur, wat ik toen met weêrzin hoorde; hoewel ik het geloof, waar op mijn achtbare leermeester in de godsdienst, reeds voor meer dan eene halve eeuw, de eeuwigheid is ingegaan, genoegzaam en zaligmakend rekene; zoo heb ik mij toch nooit weder kunnen voegen naar die strenge bepalingen, waar aan toen het geloof gebonden, dat vormelijke, waar mede toen de waarheid omkleed was, en zonder het welk velen het aanwezen van geloof en waarheid nog niet erkennen willen. Die vormen kunnen goed zijn, maar de waarheid zelve lijdt er, mijns inziens, altijd door; en het is mij dikwijls toegeschenen, dat men niet wél gedaan heeft, met meer te bepalen, dan van Gods wege bepaald is. Evenwel, ik wil het tijdelijk nut dier bepalingen en vormen in de christelijke kerk niet onbepaald ontkennen: misschien is de godsdienst te geestelijk en de mensch niet geestelijk genoeg, zoo dat men ze nog niet geheel missen kan; maar mijn eigen geloof wil die banden niet: het heeft aan zijne inwendige levenskracht

genoeg, het is berekend voor mijnen geest en mijn hart, en bestaat niet uit eene verzameling van bijbelplaatsen, maar in eene gevestigde ondervinding van de verlichtende en heiligende kracht des bijbels, waar bij ik gaarne voor alles, wat wij menschen *stellingen* noemen, alle mogelijke ruimte overlate. Het zij echter verre van mij, dat ik hier mede die onbestemdheid en loszinnigheid in geloofszaken zou goed keuren, die velen in onzen tijd vrijheid achten. Neen, ieder punt van godsdienst is mij dierbaar, is mij nadenken en onderzoek waardig, en ik rust alleen, wanneer ik stuit. Maar ik vrees slechts, dat, wanneer wij de vruchten van ons of der vaderen onderzoek tot eene onherroepelijke wet voor anderen willen vast zetten, wij dat onderzoek in hen belemmeren, en de doode letter in de plaats stellen van den levenden geest. Dan bouwt men beslissende uitspraken op elkander; men gebruikt daar alleen sommige bijbelplaatsen toe, die tot bouwstoffen ons geschikt voorkomen, en andere blijven ongebruikt of worden terug gezet. Men hecht meer aan de bepaling der waarheid, dan aan de werking der waarheid. Men ziet ligtelijk met zekeren afschuw op anderen neder, bij wie misschien de uiterlijke vorm minder juist, maar het wezenlijke der godsdienst beter is; of die welligt nog op een' duisteren weg naar het licht geleid worden, maar dan ook, oneindig beter dan wij zelve, er den heerlijken glans van zien en de weldadige warmte van gevoelen zullen. En ondertusschen overdrijft men zijne stellingen, door die te verdedigen, en maakt het ernstige hard, het verborgene ongerijmd, en het stipte huichelachtig.

»Neen, mijne vrienden! de godsdienstige waarheid heeft geen vast gehalte, waar over de mensch tot keurmeester gesteld is. Ik heb nu mijn eigen standpunt, om den hemel te beschouwen, en ik heb dat in zwaren strijd veroverd; maar ik dring daarom een' ander van het zijne niet af, en veel minder zal ik angstig en vol verontwaardiging den noodkreet aanheffen, als de beschouwingswijze van het algemeen eenigzins gewijzigd wordt. Mijn geloof voor de eeuwigheid is daar van niet afhankelijk; en ik zou al weinig vertrouwen op God moeten hebben, als ik meende, dat Hij, om de waarheid, die in Christus is, op aarde te bewaren, onze menschelijke bepalingen en oordeelen, onze wetten en onzen dwang behoefde. Het is immers een *eeuwig* evangelie? Zoo lang er dwalenden zijn, zal het die verlichten; zoo lang er zondaren gevonden worden, die met God verzoenen!

»Eindelijk is mijn stelregel in het godsdienstige, — maar ik wil ook dezen aan niemand opdringen: — meer te denken dan

te spreken, meer te onderzoeken dan te bepalen, meer te zwijgen dan te veroordeelen, meer lief te hebben dan te onderrigten, en oneindig meer te hopen dan te vreezen."

Nog veel werd er in dien geest gesproken, en inzonderheid werden de gebeurtenissen van het ten einde snellend jaar door den grijsaard uit zijn eigenaardig oogpunt beschouwd. Deze en gene mengde daar tusschen eene vraag of eene opmerking; en zelfs de oude vrouw, die een geregeld en eenparig gesprek nog het best volgen kon, voegde woorden van kinderlijke, echt christelijke vroomheid er bij.

Maar reeds een en ander maal had de oude man Charlotte toe gewenkt, en deze dit met een vriendelijk hoofdknikje beantwoord; en toen nu de eenvoudige avondmaaltijd was opgedragen, — juist sloeg de oude huisklok negen ure. — schoof hij zijnen stoel een weinig naar de tafel toe: want voor dezen avond had hij verlangd, aan het gezellig hoekje van den haard te eten. — »Komt, kinderen!» was nu het woord: »Ik maak heden een weinig meer haast, dan anders: want gij kent mijne vaste gewoonte. Sedert jaren houde ik het laatste uur van het jaar voor mij zelve. Ik duid een ander niet ten kwade, dat hij dien overgang in een' vriendenkring viert; maar behalve dat het voor ons oude lieden wat vermoeijend is, heb ik op dat uur een zeker zwak. Wij zullen dus aan den maaltijd gaan; dan kunnen wij daarna nog onder eene rustige pijp het uur van scheiden afwachten."

Het eenvoudige maal was spoedig gebruikt. Nog schoot er, zoo als vader Bronkhof verlangd had, een rustig uurtje vóór het scheiden over. Maar dat bepaalde weten, hoe lang men nog spreken mag, en vooral op den laatsten avond, hoe lang het jaar nog duren zal, schijnt als de kille nachtlucht den stroom van 't gesprek te doen stollen. De gastheer gevoelde dit, en het viel niet in zijnen geest. »Ik ben gaarne alleen," pleeg hij te zeggen: »maar niet, als ik onder menschen ben." Hij bezat dan ook een' zekeren takt, om zulke pauzen aan te vullen, zulke hinderpalen in 't gesprek door eene onverwachte wending te ontwijken. Hierop had hij zich ook nu voorbereid. »Kom, beste Jan!» zoo sprak hij zijnen lieveling toe: »Lees ons dat gedicht eens voor, dat gij onlangs voor mij hebt uitgeschreven. Ik heb het daar boven op de secretaire klaar gelegd. — Maar voorzigtig wat met de kopjes! — Zie zoo! — Ja, dat is het."

En zonder aarzeling, maar ook zonder inbeelding, las de beminnelijke jongeling:

HET BESTE UURWERK.

GESPREK TUSSCHEN EEN' VADER EN ZIJN
TIENJARIG ZOONTJE.

- »Och of ik uw horlogie had :
Het beste , dat er is !
Het wijst zoo juist minuut en uur ,
En loopt geen streepje mis.»
- »Mijn kind ! wat noemt gij 't beste werk ,
Dat maar één dag kan gaan ?
Dat , als men 't 's avonds eens vergeet ,
Men 's morgens stil vindt staan ?»
- »Maar dan die groote klok van u ,
Die zoo veel weken gaat ,
Die speelt , wanneer het uur genaakt ,
En de kwartieren slaat ?»
- »Mijn kind ! wat noemt gij 't beste werk ,
Dat mis wijst , vroeg of spa ?
Dan is het vuil , dan breekt er wat ;
Dan gaat het vóór , dan na !»
- »Maar toch de klok van onzen dom ,
Daar onze klok op gaat ?
Het uur slaat als een onweërslag ;
'k Ben kleiner dan de plaat !»
- »Mijn kind ! wat noemt gij 't beste werk ,
Dat stadig roest en slijt ?
Waar van de hette en regenvlaag
Het urbord bleekt of splijt ?»

- »Kom, vader, ik begrijp u niet!
 Wat dan het best wel is?
 Ik heb de besten al genoemd,
 En telkens raad ik mis!»
- »Ik zal 't u wijzen, lieve knaap!
 Kom, laat ons buiten gaan. —
 Zie zoo, — nu ziet gij, dáár omhoog,
 Het beste uurwerk staan.»
- »Wel wáár dan? 'k Zie geen wijzerplaat,
 Waar op men de uren telt?»
- »Daar toe is ginds dat blaauw gewelf,
 Voor arm en rijk gesteld.»
- »Dat is een vreemde wijzerplaat,
 Waar op geen nommers staan,
 En nergens toont een wijzerspits
 Minuut en uur mij aan!»
- »De maan, mijn kind, zij teekent ons
 Met zilver 't nachtelijk uur;
 En als de zon is opgegaan,
 Dan wordt de wijzer vuur.»
- »Maar al die duizend lichtjes dan,
 Die ik dáár slikkren zie
 Door 't raam, als ik naar bed zal gaan:
 Zeg, vader, wat zijn die?»
- »De mensch, die 't starrenschrift verstaat,
 Leest daar der eeuwen tal:
 Zij wentlen om, als 't raderwerk,
 Of staan, als spijlen, pal.»
- »Of ik den ketting eens mogt zien,
 Die zulk een werk verbindt!»

- »De ketting, die deez' raders wendt,
Heet de Natuur, mijn kind!»
- »En dan de veer, zoo groot van kracht,
Dat zij dit uurwerk drijft?»
- »Die, o mijn kind! is de Almagt Gods,
Waar door de hemel blijft.»
- »En of er iemand is geweest,
Die 't opgewonden heeft?
Of 't eenmaal ook, als iedere klok,
Zijn laatste slagen geeft?»
- »De vinger Gods spande eens die veer
En trok dien ketting aan,
En dreef die raders in het rond,
En deed die wijzers gaan.
- »En eens komt, — kind lief, denk er aan! —
De ontzachtelijke oordeelsdag:
Dan slaat het groote uurwerk Gods
Voor ons den laatsten slag.»

De jongeling had met gevoel en nadruk gelezen, en vooral den naïven kindertoon regt goed gevat, omdat die, zelfs beneden zijne jaren, nog zoo geheel zijn eigen toon gebleven was. O, dat kinderlijke mogt wel bij ons allen wat langer blijven, in plaats van het kinderachtige, dat sommigen nooit geheel afleggen!

Ondertusschen had het voorgelezene wel een en ander woord, maar daarom nog geen geregeld en vloeiend gesprek uitgelokt. »Kom, kom!» sprak vader Bronkhof nu: »Ik merk wel, dat ik met dat *beste uurwerk* de oogen nog meer naar de klok gerigt heb; en om nu elkander de laatste minuten van het scheidend jaar te zitten toe tellen, dat is toch wat droomerig. Gij ziet, buurman! wij moeten ook wat voor den dag brengen. Ik ben

daar nu eenmaal in mijne laatste dagen guller meê , dan anders ; maar ik sluit het jaar gaarne , dus — gij eerst !”

»Ik ben bereid,» sprak Roelofs : »maar om u de waarheid te zeggen , ik had liever gewenscht , over een uurtje het nieuwe jaar in te wijden , dan nu het oude te bezingen. Ik ben het wenschen nu zoo een maal gewoon. Maar daar dat niet mag , heb ik toch iets willen mede brengen. 't Is nog de vrucht van uw' tachtigsten verjaardag. Toen ik daar van te huis kwam , kon ik nog zoo spoedig niet slapen. Ik sloeg daarom uw lievelingsboek eens op , den Prediker ; en wel die treffende beschrijving van den ouderdom aan het slot , waar gij mij laatst eens opmerkzaam op hebt gemaakt. Ik heb beproefd , die in Hollandsche dichtmaat over te brengen ; maar ik vrees , dat ik de schilderachtige beschrijving niet heb kunnen weder geven van het verzwakken der menschelijke ledematen : hand en voet , tand en oog en lippen ; zoo als ook die van de geheele ontbinding des ligchaams , wanneer de zenuwvlecht wordt los gemaakt en de loop der vochten gestuit. Ik geef het dus , bij gebrek van beter.

GRIJSAARDS RAAD.

(Naar Prediker XII : 1—8.)

*Denkt aan den Schepper , jeugdige vrienden !
Eer u de bloesem des levens verlaat' :
Eens komt de leeftijd , naadren de jaren ,
Dat u de lust en het leven vergaaf.*

*Eer dan 't zonlicht doffe nevel ,
Maan en starren 't rouwkleed dekk' ;
En na regen , weêr tot regen
't Wolkenheir zich zamentrekk' ;*

*Eer des huizes wachters beven ,
En gekromd de sterke ga ;*

*Eer de maalsters 't werk verlaten ,
En een blinde aan 't venster sta ;*

*Eer zich bei de deuren sluiten ,
Die nu vrolijk open staan ,
En des molens botte steenen
Naauw nog knarsend ommegaan ;*

*Eer ge als grijsaard slaaploos opstaat
Bij der voogden morgenlied ;
Dat het doffe oor geen streeling ,
't Koude hart geen vreugd meer biedt ;*

*Eer 't geritsel u doe beven ,
't Alles winter om u word' ,
Als de bloeitijd is geweken ,
En de sprinkhaan droevig mort ; —*

*Denkt aan den Schepper , jeugdige vrienden !
Eer u de bloesem des levens verlaat' :
Eens komt de leeftijd , naadren de jaren ,
Dat u de lust en het leven vergaat.*

*Eens gaat de mensch naar zijn eeuwige woning ,
Roept hem de bode : »'t Einde is daar !"
Rouwbeklag volgt eens den slaaf en den koning ,
Vrienden bedroeft de treurige maar.*

*Eer de zilveren streng dan scheure ,
't Gouden vat in stukken splijt' ;
Eer de bron om d' emmer treure ,
En de ketting 't rad verslijt' ;*

*Eer het stof tot de aarde keere ,
Neér zinke in den moederschoot ,*

*En de geest ten hemel stijge,
Die hem in het stof bestoot ;*

*Denkt aan den Schepper, jeugdige vrienden!
Vreest zijnen naam en houdt zijn gebod.
Weet, dat dit ijdele leven zal vlieden,
't Einde de dwaasheid des zondaars bespot.*

»Ja!» sprak nu vader Bronkhof: »Dit is mijn beeld; en gij hebt mij genoeg gedaan, met het nog eens te schetsen. Kinderen! leert er uit.... Maar ik zie daar, dat ik nog maar juist tijd heb, om mijn woord te houden, als ik mijn vrij uurtje niet missen zal. Dit maal dan zonder inleiding. Ik heb een' vreemden inval gehad, en zoo goed mogelijk op rijm gebragt. Hoort maar eens, vrienden!

HET OUDE AAN HET NIEUWE JAAR.

*Mijn kind! 'k word oud en grijs, en al mijn leden beven,
De rug is reeds gekromd en 't hoofd van zorgen moé;
De staf trilt in de hand, de matte knieën knikken,
De levensvonk dooft uit, en de oogen vallen toe.*

*Mijn voet staat vóór den kuil, waarin ik straks zal zinken:
Strooi gij de doodsche sneeuw als lijkkleed op mijn graf;
Doe mij nog menig maal in de herinn'ring leven,
Maar ween niet over hem, die u het aanzijn gaf!*

*En nu mijn laatste wil: — Ik maak u al mijn schatten:
Van aarde, zee en lucht, en mensch en dier en plant:
Van waar het broos insekt in pop en eijer sluimert,
Tot daar de ceder is der bergkruin in geplant.*

*Gij vindt ze wèl bewaard. De winter moge woeden;
Hij breekt den grendel niet van 's hemels rijken schat,*

*De dood draagt in heur' schoot de kiem van 't nieuwe leven,
Getijk de levenskiem den dood in zich bevat.*

*Ik laat u — dwazen veel, en weinig ware wijzen ;
Het kwade — een' zwaren last ! Het goede — een' ligten schat !
Den mensch, zijn eigenbaat en zijne dwaze twisten ,
En 't stille graf, dat eens dit al in zich bevat.*

*Ik laat u — 's werelds loop : bedriegers en bedrooguen ,
Den rijke, ras beroofd, den arme, rijk gemaakt.
Ten slotte : 't voorgestacht ten stoffe om luid te prijzen ;
Het heden tot gemor ; tot hoop den dag, die naakt.*

*En nu, — dat vrij uw wieg de barre winter schokke ,
Mits hij in 't sluimrend kind de levenskiem bewaar' :
Dan wordt ge een wakkre knaap, en vriendelijk vlecht de lente
U ras een bloemenkrans in 't blond gekrulde haar.*

*Dat vrij de zomerzon u 't manlijk hoofd doe grijzen ,
Als maar de milde herfst u rijke korven biedt ;
En, schoon een sombre mist uw laatste dagen dekke ,
't Oog door dien nevel heen een vreedzaam einde ziet.*

*Eens komt, als veler stof bij 't uwe en 't mijne sluimert ,
De dag, die voor 't gerigt ook ons verschijnen doet :
Dat dan de broze mensch, die u met smart zag scheiden ,
Met blijdschap en met hoop voor God u weër ontmoet !*

Opzettelijk had de grijsaard min of meer den luimigen toon aangeslagen, om niet te zeer door den hoogen ernst, die hem bezielde, het genot der gezelligheid te verstoren, dat hij zoo gaarne rondom zijn' huiselijken haard zag. Bij het laatste couplet evenwel beefde zijne stem. Het was hem, of hij zoo gevoelde, dat hij zijn laatste jaar besloot:..... ook hij hoopte het eens met vreugde weder te ontmoeten voor Gods troon, als de herinnering van den kinderleeftijd, op aarde doorgebracht.

Maar het was tijd van scheiden. Toen dan, een oogenblik daarna, de klepper zijne schorre toonen: »Ellef heeft de klok,

elléef:" hooren deed, geleidde ook reeds de oude man zijne gasten tot aan de kamerdeur, van waar zijn kleinzoon hen verder vergezelde; en terwijl de oude vrouw, vermoeid en sluirend, de gemakkelijke legerstede besteeg, door Charlotte geleid, trok vader Bronkhof de warme slaapmuts over de ooren, en vertiet met het licht in de hand de huishoudkamer.

Met bedaarde schreden, de leuning vast in de eene hand geklemd en het licht in de andere dragende, klom de waardige grijsaard den trap op, die naar de bovenverdieping van zijn huis leidde. Hij had er eene vrije kamer, die des zomers een ruim en regt aangenaam uitzigt aanbod, en des winters door eene kleine kagchel gemakkelijk kon worden warm gestookt. Dáár was hij gewoon, zich dagelijks ten minste een enkel uur af te zonderen, om in de eenzaamheid, gelijk hij zich uitdrukte, de snaren van zijn gemoed weder te stemmen, die in het midden der menschen wel eens ontstemd raakten, en wier meer of min zuiveren klank hij dan zoo niet onderscheiden kon.

Ook nu zette hij zich hier — alles was daartoe gereed gemaakt — warm en gemakkelijk neder. Hij bladerde in eenige belangrijke brieven, die hij dit jaar ontvangen had, of die hij had geschreven en in afschrift bewaard; en hij las daarop het een en ander van het in dit jaar geschrevene in zijn dagboek na, waarin nooit een ongewijd oog gegluurd had, en dat hij zelfs opzettelijk aan zijne kinderen had gelast, terstond bij zijn overlijden ongeopend te verbranden. »Ik gevoel," zeide hij tot hen, wanneer zij hier van de reden vroegen: »dat anders de begeerte om nog na mijnen dood bewonderd te worden, mij de kleuren zou leenen, om mijn eigen beeld op te sieren."

Dit maal schreef hij niet. Hij zat na de lezing in diep gepeins, en staarde op zijn horologie, den getrouwen makker, die zoo vele jaren lang hem, ook bij eenzamen arbeid, het voorbij snellen der uren had herinnerd. »Nog maar een kwartier uurs," zoo sprak hij half luide: »en dan gaat dit jaar van mij voorbij, en misschien begint op het zelfde oogenblik het jaar van mijnen dood. En als dat dan ook ten einde is, ben ik in de eeuwigheid..... Ja, wat is de eeuwigheid?.... Hoe weinig weten wij er nog van! Hoe veel zullen wij nog moeten leeren! Maar God wacht mij daar, mijn Regter en mijn Vader tevens; en Jezus Christus, die ook eens leefde in den tijd. Heb rust, mijne ziele! gij zult grooter dingen zien, dan deze."

Een oogenblik staarde hij nu opwaarts, als wilde het matte oog door de zoldering henen dringen, en in het eindeloze ruim den weg zoeken naar zijne toekomstige woning. Toen sprak hij weder: »Maar het is toch niet alles zoo goed met mij, als de menschen het doorgaans schijnen te gelooven. Men houdt mij voor wijs, en vroom, en braaf; en ik ben nog pas even op den weg, om het te worden, schoon ik het zelf wel eens anders zou willen denken. Wat dwaze ijdelheid, als ik spreek en anderen luisteren; ach! dan heb ik dikwijls mijn loon op aarde weg. En dit gansche jaar, — ik had toch met mijnen tijd en mijn geld nog veel meer nut kunnen doen; maar wij zoeken al veel de gemakkelijke pligten, of die, waarbij eer in te leggen is. En dan die onreine gedachten, die twijfelingen aan Gods vaderlijk woord en vaderlijk bestuur, die gehechtheid aan aardsche nietigheden..... O! het zal nog geheel anders moeten worden, eer deze mensch der zonde is afgelegd, en God alles is, ook in mij!.....»

Zwijgend gingen hierop de gedachten van den grijsaard verder, en keerden met vlugtigen tred nog eens in de dagen van het afgelopen jaar terug, zoo verre een oud man zich die herinneren kan. Toen welde een traan langzaam uit de bijna opgedroogde bron; maar deze traan verhelderde het dofse oog veel eer, dan dat hij het benevelde. En met vertrouwen zag hij nogmaals omhoog, toen hij in de stilte van den nacht de slagen van de verwijderde torenklok onderscheidde, en sprak: »Mogten U, die boven jaar en eeuw verheven zijt, die slagen van den middernacht mijnen hartelijken dank brengen voor zoo uitstekende en onverdiende zegeningen. O! wat ware ik zonder U geworden? Gij zijt een toevlugt van geslachte tot geslachte! Nog ben ik verre van U: voor menschen een grijsaard, voor U een kind; maar mijne begeerte stijgt tot U opwaarts, en tot de eeuwigheid, die ik nadere. Verheerlijkte Zaligmaker, o! wek gij eenmaal mijn stof op! — misschien zal ik stervende dit niet meer kunnen bidden; — wek mij eenmaal op en verzoen mij geheel en al met de Ongeschapene Heiligheid, waar bij ik nog van verre sta; ja, leid mij als kind tot uwen Vader!»

Geen zweem van wantrouwen, geen schaduw van de droefgeestigheid des ouderdoms of de vreeze des doods, benevelde nu den helderen geest des grijsaards meer. Zijne gedachten behoeften de woorden niet langer. Zijne wenschen en aandoeningen waren alle in de zaligste hoop opgelost, en deze was tot stellige verwachting geklommen.

In zulke oogenblikken bedekt de tijd zijne wijzerplaat voor den

mensch, dat hij daarop de uren niet meer zie, en omwoelt zijnen slinger, dat hij des zelfs slagen niet meer hoore. Hij schijnt dan, in plaats van ons de oogenblikken gierig toe te tellen, veel eer met nieuwe vleugelen zich voort te spoeden op de baan der eeuwigheid, en ons mede te voeren, zonder dat wij den slag zijner wicken gevoelen.

Ook vader Bronkhof zat lang en rustig in zijne mijmeringen verzonken, tot hij daar in door een ligt en eenigzins vreesachtig kloppen op de kamerdeur werd gestoord. Het was Charlotte, die een oogenblik daarna door de half geopende deur hem toe sprak: »Ik hoop niet, dat ik u stoor, lieve grootvader! maar ik was opgebleven, en begon mij een weinig ongerust te maken, omdat gij zoo alleen zijt, en het wordt zoo laat.....»

»Ik was niet alleen,» was het antwoord: »Ik was niet alleen, lief kind! want mijn Hemelsche Vader was bij mij. En toch hebt gij gelijk: ik ben oud, en kon inslapen en een ongeluk krijgen. Geef mij daarom een' nachtkus, dan volg ik u.»

En weinige oogenblikken later luisterde de zorgvuldige Charlotte nog eens aan de deur van de slaapkamer der oude lieden, en haastte zich, om de hare op te zoeken, vol plannen en vol hoop tegen den eersten dag des jaars, waar van binnen weinige uren het licht zou aanbreken.

HET KERKHOF.

AAN MIJNE DOODEN.

Mijne dooden — dat zijt gij in de eerste plaats, gij, mijne bloedverwanten en vrienden, die mij zijt voorgegaan, en mij toe wenkt, dat ik u volgen zal! Maar dat zijt gij ook, die van mijne gemeenten door den dood zijt ingezameld tot den grooten oogst, terwijl ik onder u daar voor arbeidde en zaaide. Hoe menig grijze, dien ik vond bij mijne komst, is reeds ter ruste gegaan! Hoe menig vader en moeder, die ik in al hunne kracht en het volle levensgenot kende, en met wier kinderen ik reeds weende! Ja, de zeisse des doods sloeg ook onder mijne leerlingen, onder de kinderen, mijne lievelingen: hij maaide den bloemknop en de uitbottende aire af, met het rijpe graan. En reeds zoo menig, menig maal heb ik dien droeven gang naar het open graf mede gemaakt! Reeds zoo menig', menig' kennis en vriend heb ik onder de dooden! Dierbare grafplaats! gij wordt mij hoe langs zoo rijker, zoo leerzamer; en terwijl ik mijne dooden overzie, hoe vele namen en herinneringen, hoe vele raadsels van het menschelijke leven, maar ook hoe vele dwaasheden — en te midden van die alle de eenige wijsheid, — rijzen voor mijnen geest uit de graven op! Rust zacht, mijne dooden! Schoon ik telkens voor mij zelven en mijnen arbeid bij u kracht en wijsheid zoek, ik zal voor den vreemde uwe nagedachtenis niet ontwijden; niet openbaar maken, wat de spade van den graver met aarde bedekt heeft. Maar ik wilde toch in uwen naam en onder verdichte beelden, de levenden indachtig maken, wat ernstige lessen de dooden hun toeroepen! Mogt gij zelve die lessen niet te laat hebben verstaan!!

HET KERKHOF.

Er is iets in het aanzien eener huishouding, zoo wel als in dat der huisgenooten, dat ons dadelijk het gemis eener vrouw verraadt. Eene goede *vrouw* in huis en opregte *godsvrucht* in het hart, geven iets welbehagelijks, bevalligs en welvarends aan alles; werpen een liefelijk daglicht, de eene over den uitwendigen, de andere over den inwendigen mensch, een licht, dat de scherpste hoeken afrondt en de donkerste schaduwen verzacht.

Dáár, in die kamer, waar de kostbare piano-forte in tegenspraak is met de dof zwarte, roestige kagchel; waar een doodshoofd u aangrijnst, en daar onder het spinrag eenige rijen boeken (vooral de oude kwartijnen, die den grondslag der kleine bibliotheek uitmaken) aan een vlocht; waar de overblijfsels van het ontbijt op het aanrigten der koffij wachten; — dáár ontbreekt eene *vrouw*.

En bij dien man daar, die in den gemakkelijken huisjas en met de kagchel tusschen de beenen, den pook schijnt te willen gebruiken, om in de lucht te leeren schermen; die den *Juif errant* juist heeft weg geworpen, om *Pickwick* nog eens in te zien; die de schoone, lange, zwarte haarlokken achteloos ter zijde werpt, en op het dertigjarig voorhoofd reeds plooijen laat zien zonder zorgen, op de magere wangen bleekheid zonder gebrek; wiens spottende mond en fijne gelaatstrekken lagchen om den grooten humorist, welks werk hij leest, maar lagchen zonder vreugde; wiens donker oog, waarin het vuur nu eens plotseling opflikkert en dan weder geheel uitgedoofd schijnt, te gelijk levenslust en levenszatheid uitdrukt: — bij dien man ontbreekt de *godsvrucht*.

»Is de heer de Montville te huis?» — Zoo laat zich beneden eene zware basstem hooren, en die vraag klinkt als een bevel.

De man bij de kagchel grimlacht: er is iets geestigs en toch onaangenaams in dien lach.

»Binnen!» roept hij een oogenblik later, op het tikken aan de kamerdeur; en wij hooren reeds in dien éenen klank, wat heldere, muzikale stem menig maal gindsche piano accompagneert.

De binnentredende is het sprekendst contrast met den bewoner der kamer. Terwijl hij dezen al de vormen van ligchaam en gelaat rank, sijn gevormd en bevallig zijn, merken wij in zijnen vriend Bankers terstond den man op, wiens bloedvaten meer dan zijne hersenen zijn uitgezet, wiens zenuwen veel minder dan zijne spieren zijn ontwikkeld. Den een' kunnen wij ons, met enthousiasme op het gelaat, voor zijne piano gezeten voorstellen; den ander' geven wij in onze gedachte reeds eene pijp in de eene en een nieuwsblad in de andere hand, onder de habitués van een koffijhuis. Den een' denken wij ons aan een uitgelezen vriendenmaal, waar hij de patrijzen keurt en de champagne onder den neus houdt; en den ander aan eene rijke tafel, in moedigen strijd tegen eene magtig groote runderribbe. Maar het is hem dan ook aan de opdragtige gelaatskleur, de neêrgetrokken wenkbrauw en de groote onderlip aan te zien, dat de onverteerde massa in zijne maag dikwijls kwade dampen naar de hersenen doet opstijgen; terwijl de hooge borst en in de vuist geklemde stok ons waarschuwt, dat de zon der liefde niet ligt door die neveln henen breekt.

»Wat nieuws, Willem?» sprak de Montville, terwijl hij in zijn gemakkelijk postuur bleef zitten, zoo als een ongetrouwd heer voor den huisvriend doet.

»Ja en neen! Vervloekte lastige zaken, maar waar *gij* om lagchen zult, dat weet ik.» — Zoo klonk het barsche antwoord, terwijl ondertusschen de spreker een' stoel nam, dien bij de kagchel schoof, en, dáár gezeten, met de rotting op den grond stampte.

»Nu, biecht maar eens op! Ik zie toch wel: *gij* moet uw hart uitluchten; en ik ben 's zondags morgens altijd vrij landziekig, dus een geduldig hoorder.»

»Ja, wat zal ik opbiechten? 't Is altijd nog die duivelsche Renke, die mijn kantoor op alle wijzen zoekt te benadeelen. En dat nog wel een buurman! Ik moet den kerel elken dag in zijn' tuin zien, die met een' hoek in den mijnen schiet; en als dan dat gemeene, lage gezigt onder mijn venster komt, blijft hij expres staan, om er brutaal in te kijken. Maar ik zal hem nu een kool stoven, die hij niet gemakkelijk vergeten zal. Hij heeft aan mijne schutting getimmerd, zonder mijne voorkennis. Beer-

sing heeft het reeds in handen. 't Zal mij geld kosten, maar hem nog heel wat meer."

»Al weér in de processen! en ik meende, dat gij er nog een paar hangende hadt? Hoor eens, vriend Willem Bankers! als gij bij leven en welzijn den weg van alle vleesch opgaat, zal ik zorgen, dat gij door deurwaarders gedragen, en door prokureurs, advokaten en zaakwaarnemers, met treurhoeden op, naar het graf gevolgd wordt."

»Dank u wel! Ik heb op die begrafenis nog geheel geen plan." — Bij deze woorden zag Bankers zijdelings in den spiegel, om met een' blik van vergenoegen zijne welvarende gedaante op te nemen. — »Ik kan ook niet zeggen," zoo vervolgde hij: »dat ik bij een jong mensch van dertig jaren, die eeuwige discoursen over dood en begrafenis amusant vind. Gij hebt dat zeker van 't gedurig kijken op dien mageren vriend dáár. En gij wordt er toch waarachtig niet vromer op!" — Hij wees met den stok op het doodshoofd, dat tusschen eenige anatomische praeparaten en de brokstukken van een oud scelet, de boekenkast versierde. Gelijk men onwillekeurig doet, zag de Montville den zelfden weg uit, en antwoordde:

»Dat zijn mijne reliquiën, Willem! de overblijfsels van mijn' zwaren arbeid tot heil der menschheid; maar die, na vijf zalige studentenjaren, gestaakt is, insgelijks tot heil der menschheid. En wat verder den mageren vriend betreft, het is een spook, dat men onder de oogen moet zien. Gij zijt, met uw verlof, als een kind, dat er voor weg kruipt, en zich zelve daar door hoe langs zoo banger maakt. Ik ken mageren Hein nog van het hospitaal en de anatomie. Geloof mij, hij is zoo kwaad niet! Hij waarschuwt mij elken dag, om toch te *leven*, zoo lang ik leef; en in den nood houdt hij altijd nog een achterdeurtje voor mij open. Zie eens, Willem! als het leven mij vroeg of laat te lastig valt, — dat nu gansch het geval nog niet is, — dan hangt ginds een beste, met een' dubbelen loop, waar een voor-naam kassier, op zijn ledige geldkist gezeten, zich zelve honoreabel mede opgeruimd heeft, om den beul alle moeite te besparen. Gij ziet, 't is ook eene reliquie, eene gedachtenis..... Maar hemel, Willem! wat begint gij?"

Bevende en toch brommende, als een bange hond, die getergd wordt, was Bankers opgestaan, en dreigde de kamer te verlaten. De tengere ex-student, die niets anders bedoeld had, zag met een genoegelijk gevoel van meerderheid den kolossalen koopman aan. Dikwijls vond hij er zijn vermaak in, dezen op die wijs

als op de pijnbank te leggen, maar hield ook altijd op, zoo dra hij hem getroffen had. En de rijke brompot keerde toch steeds weder tot den vriend zijner jeugd terug, die door zijn vernuft en zijne belezenheid hem aangenaam bezig hield, zijne tafel met fijne scherts kruide, gaarne zijne maatschappelijke meerderheid erkende, vooral in tegenwoordigheid van vreemden; en dus een der weinigen was, met wie hij nooit in proces behoefde te komen.

»Ik vind u vervloekt onaangenaam, Henri! 't Is waarachtig om iemand, die toch al uit zijn humeur is, dol te maken!» — Zoo bromde Bankers, en dreigde altijd nog heen te gaan, en — deed het niet.

»Nu, Willem! ga toch eens zitten en versta rede. Gij wijst mij op een' vriend, en ik vertel u wat van hem; dat is alles. Geloof mij, gij sterft er geen uur vroeger om; en ik heb nog niets geen' lust of uitzigt, om uw scelet te praepareren of uwe gezonde maag op liquor te zetten.»

De welvarende man voelde zich gestreeld, en ging zitten. Hij bromde altijd nog wel, maar op zachter' toon: »Nu, gij zijt een zonderling! Men moet u nemen voor 't geen ge zijt. Maar 't is toch bizar, zoo als uw geheele leven was: — dat zeg ik.»

»Nu gij van mijn geheele leven begint, Willem, moeten wij eens afrekenen. Wat is uw leven? Gij wilt groot zijn in de wereld, en leeft in gestadige onrust; ik wil klein blijven, en heb vrede. Gij leeft om te *schitteren*, en ik om te *genieten*. En tot dat *genot* behoort: niets te vreezen, ook die spoken niet, waar men vrouwen en kinderen mede bang maakt. »Ik word er niet vromer op,» zegt gij, en gij hebt gelijk: want ik verlang er ook niets naar. Vroomheid is vrees, vrees voor dingen, die men niet kent of niet durft kennen; anders niet. Daar is bij voorbeeld uwe vrome vrouw....»

»Spreek mij van mijn wijf niet! Scherp als een naald en even fijn; altijd keffen, tot ze 't laatste woord heeft, en de lieve kindertjes voorspreken, als ik den rotting gebruik..... Man! gij weet niet, wat eene vrouw is! Maar enfin, al die ballast behoort nu eenmaal tot onzen staat in de wereld, en ik zou ook zóó niet kunnen leven.» — Hierbij ging zijn oog door de kamer heen. De Montville deed, als of hij 't niet bemerkte. Op dit punt liet hij zijnen vriend altijd de meerderheid.

»Gij zegt, dat ik niet weet, wat eene vrouw is. Het tegendeel heb ik bewezen, door er veel mede om te gaan en er nooit eene te nemen. Eene vrouw is een schoone bloem, maar in de open

lucht: men moet ze niet in een' pot zetten en onder dak brengen, en dat allermint eene vrome vrouw. Een vroom meisje mag ik nog wel eens: dat dweepen geeft haar iets zachts en gevoeligs, en vrome meisjes worden spoedig verliefd; maar eene vrome vrouw is een ondragelijk wezen. 't Is een sibylle, een catechiseer-matres, — een kwelduivel met één woord! En ik zie nog niet in, dat gij en anderen, die de vroomheid nog zoo wat in eere houdt en vrome vrouwen hebt, er veel beter door zijt; wel banger....."

Een zacht, voorzigtig belletje stoorde de Montville in zijn filosofieren. Hij stond op en trad naar den spiegel, om de fraaije lokken in orde te schikken en de cravat om te doen, terwijl hij zeide: »'t Is waar ook, ik meende het u straks al te zeggen, toen gij zijn' naam noemde. Ik wacht Beersing, om met mij afspraak te maken tegen morgen. Hij heeft eene corvée te *Duinwijk*, en kon mij dus franko mede nemen. Misschien hebt gij ook wel lust in het toertje. 't Is heerlijk winterweder."

Op dit oogenblik werd de deur beneden open gedaan, en was tevens de Montville met zijne inspectie voor den spiegel gereed. Zonderling! Voor den rijken koopman bleef hij zitten, en om de komst van den eenvoudigen zaakwaarnemer stond hij voor den spiegel. Zou onze ijdelheid niet dikwijls het meest opgewekt worden door lieden, van wie wij eenigzins afhankelijk zijn of die wij niet regt mogen lijden?

Ondertusschen antwoordde Bankers op de tot hem gerigte vraag: »Ik zou 't waarlijk haast doen, al was 't alleen, om het geteem van mijne vrouw te ontloopen. Ik ben wel geen spotter, zoo als gij, maar ik laat de kerk de kerk, en verlang ook aan huis geen preken. En nu is in deze dagen mijne egè verbruid kerkziek. Pas zijn er een paar kerstdagen voorbij, en ik heb mijn' kerkgang gedaan, als op alle feesten; maar nu is het drie dagen achter een haar uitgaandag: zondag, oude jaar en nieuwe jaar. Wat zal mijne goede vrouw zuchten over de stemming, waar ze in en weér uit gebragt wordt, en kijven tegen de goddelooze wereld! — Bah! — 'Tegen wanneer is de partij?"

»Tegen morgen ochtend acht ure: vroeg dag!"

Maar op dit oogenblik trad de man binnen, van wien gesproken was, en dien wij den lezer nader moeten leeren kennen.

De heer Ernst Beersing was een klein, mager man, van iets meer dan veertig jaren; nu, als altijd, deftig in 't zwart; de weinige haren zorgvuldig glad gestreken, om de kale kruin te bedekken; rok en hoed niet nieuw, maar met zorg afgeschuijerd.

Zijn gelaat, smal, lang, uitgerekt en taankleurig bleek, en het bijzonder korte en platte voorhoofd, stond geheel in staat van rust, zonder vreugd en zonder smart, zonder liefde en zonder haat; alleen toonde het een scherp oog, om goed toe te zien, en een' net bedwongen' mond, om juist te spreken. Kortom, het was iemand, die altijd *om zaken* uit ging, en wiens geheele ziel in eene algebraïsche som scheen te zijn opgelost. En verwondert het u misschien, hoe dat drooge, koude, onbehagelijke wezen, dat met afgepasten tred en koele buiging hier binnen komt, zich toch zoo op zijne plaats schijnt te bevinden, tegenover den rijken koopman en den vernuftigen *bon-vivant*? Zoo weet, dat de heer Ernst Beersing zaakwaarnemer is; dat hij met die beide heeren, reeds kennis hunner jeugd, nog vertrouwelijker is bekend geworden, omdat hij sedert jaren *affaires* met hen heeft; dat hij de Montville aan geld, en Bankers van zijn geld af helpt, en bij het een, zoo wel als bij het ander, wel vaart.

De zon stond juist aan de kimmen, en verwe de vale sneeuw-wolken met een' rossen gloed. De steenen van den straatweg blonken, als met diamanten-gruis bestrooid; en de lage elzen, die den breeden weg tusschen een' smallen rand besloten, schudden bij het minste zuchtje wind hunne takken, die als witte pluimen over de bevrozen sloten hingen, af. Het paard van de postkar, die juist de poort binnen reed, schudde insgelijks den rijp van de manen; en de post zelf deed dien aan zijnen baard gedurig weder met den warmen adem smelten. Slechts een enkele houthakker bragt nog zijnen arbeid van de vorige week ten einde, den laatsten arbeid van een jaar; in treurig gepeins, hoe hij de eerste weken van het nieuwe jaar leven zou, zonder geld, zonder voorraad, zonder werk, — met een vrouw en zes kinderen! — Een paar half naakte meisjes waren huiverend van het stroo opgestaan, om te sprokkelen; zij bliezen met den warmen adem in de holle handjes, en haastten zich, in het vrolijk uitzigt op een' warm' kop koffij, — zoo dra er hout zou zijn, om vuur aan te maken.

»'t Is niet vriendelijk buiten!» sprak eene zware basstem, die in een wel gesloten rijtuig door de wolken van een duitsche pijp heen drong.

»'t Zal een lieve winterdag worden. 't Is waarlijk eene schilderij, dat groepje ginder!» hernam eene welluidende stem, langs eene welriekende cigaar.

»Als de ijzel maar wat ontlaat, rijdt het gemakkelijk en zonder

gevaar," voegde een derde stem er bij; en die stem was scherp, afgepast, bijna mathematisch.

Het rijtuig, dat met het ons bekende gezelschap de poort uit, postkar en houthakker en kinderen voorbij reed, voerde den heer Beersing *cum suis* naar *Duinwijk*, op last en voor rekening van zijne principalen.

Na eenige oogenblikken zwijgens, waar in ieder zich met welbehagen in zijnen mantel wikkelde, een welbehagen, dat door het gezicht van de open postkar, den bedrukten arbeider en de bevende kinderen nog was toegenomen, nam de Montville het eerst het woord op:

»Nu zult gij mij zeker weder bizar heeten, Willem! maar ik heb ook zaken te *Duinwijk*; en ik zal u die noemen, als Beersing ons eerst met de zijne gelieft bekend te maken."

»Mijne zaken? Dood eenvoudig: eene hofstede te aanvaarden, in naam van mijn' principaal, die haar bij deugdelijk contract gekocht heeft. De zaak is mij haast al te veel gesneden brood. Ik mag nog wel eens eene meer gecompliceerde procedure. Nu is 't alleen overnemen, aanzeggen, verhuizen, — en daar mede basta."

»En die hofstede is, zonder al te nieuwsgierig te wezen? Ik ben van ouds op *Duinwijk* nog al bekend."

»De *Honderd Morgen*; wel wat mager duinland, maar anders een goed perceel."

»Hoe, Beersing? Zullen die weduwe en zeven kinderen van Arie van der Velde daar af moeten?"

»Ei, kent gij ze, mijn heer de Montville? O ja, daar is een aardig meisje onder van zeventien jaar, die dikwijls met boter in de stad komt; — 'tis waar ook!"

»Laat dat lieve kind in eere, geldzak! Maar het krenkt mij, dat we als 't ware mede in de commissie zijn, om eene weduwe met zeven kinderen ongelukkig te maken."

»Er worden zoo veel vrouwen, op verschillende wijze, ongelukkig gemaakt!" antwoordde Beersing kort en scherp: want daar hij ieder' mensch als eene gepersonifiëerde geldbeurs beschouwde, durfde hij tegen de kleine en zwaar belaste lijfrente, — den heer de Montville, — eenen toon aannemen, dien hij zich tegen het groote kapitaal, — den heer Bankers, — nooit zou veroorloofd hebben. De laatste was ook niet fijn genoeg, om den schoen aan te trekken, schoon die hem anders weinig minder paste. Ook hij maakte eene vrouw ongelukkig door zijnen hoogmoed, gelijk deze door wellust en die door hebzucht. — Arme vrouw! hoe dikwijls zijt gij het offer, dat de zonde der mannen draagt!

De Montville had oogenblikken van gevoel, van menschlievendheid; maar hij bleef ze altijd meester, om zich daar door in zijn genot niet te laten storen. Ja, misschien was het dikwijls nog meer eene zekere theatrale vertooning van gevoel, of liever een aesthetisch welgevallen daar aan. En wat de zinspeling op zijne levenswijze betreft, het was zijn vaste stelregel, elken twist te ontwijken, en zich liever later door scherpe satire te wreken. Hij sprak dan op verzoenenden toon:

»Gij wordt scherp, Beersing! scherp als de noordewind; en dat past nu wel goed bij uw beroep, maar bedroefd slecht bij het doel van ons uitstapje. Dus gij gaat naar *Honderd Morgen?*»

»Zoo als ik zeide. Voor mijn' principaal heb ik vroeger hypotheek op dat pand gelegd, en later een heimelijk contract van verkoop met den eigenaar aangegaan, op voorwaarde van levenslang vrij gebruik: want de man had een leverkwaal, en was geconfsiskeerd. Nu is die voorwaarde vervuld, en de vrouw trekt op; dat spreekt. 't Is wel geen vrolijke verrassing, die ik haar bezorg; maar *enfin!* het zijn *affaires*, en men gewent aan alles. Het gaat ons, als de lijkbidders, die na de eerste vijf en twintig dooden over niemand meer treuren, wiens overlijden zij aanzeggen. Strikt genomen, zie ik ook niet in, waarom deze weduwe niet even zoo goed arm zou kunnen zijn, als elke andere. De wereld is nu eenmaal eene loterij, en ik ben de loterij-jood: ik breng prijzen en nieten te huis; — verder gaat het mij niet aan.»

Deze woorden werden met eene kleine inbeelding van wijsbegeerte uitgesproken; ja met eene bijna opzettelijke koelheid, die zelfs de twee andere vrienden een oogenblik hinderde. Bankers was echter op een' kouden wintermorgen niet helder en op zijn gemak genoeg, om zich veel over 't lijden van anderen te vermoeijen; en de Montville, die toch ook in al wat met zijne levens-philosophie eenige overeenkomst had, genoegenvond, had zich nu eenmaal voorgenomen, het heden allerminst te doen. — »Ziet gij wel?» sprak hij spottende: »Ik vergeleek u te regt bij den noordewind: want ge zijt even koud als scherp. Maar 't is waar, het is toch gemakkelijk, dat een mensch zijn karakter tot alles zetten kan. *C'est le premier pas, qui coute!* Gij weet er nu even weinig van, om de levenden te villen, als ik, toen ik het de dooden nog deed. *Chacun son métier!* Er is een tijd voor alle dingen, zeide de wijze koning Salomo reeds; dus zeker ook, om weduwen en weezen te laten verhuizen.»

En de Montville neuriede eene passage uit de nieuwste opera, als in triomf over deze nieuwe verkrachting zijner betere natuur!

»Maar wat hebt *gij* toch van zaken gesproken?» zeide Bankers: want alle redenering over *principes* verveelde hem geweldig; hij vond er niets geen noodzaak in, zich zelven of anderen reenschap te geven van 't geen hij wilde en deed. — »Wat spreekt *gij* van zaken? Behalve uwe *amourettes*, waar *gij* ons wel niet bij zult roepen, weet ik waarachtig niet, wat zaken *gij* zoudt hebben.»

»Als *gij*, mijne heeren! alleen tabak, koffij en thee, huis en hofstede, geld en bankpapier zaken noemt, heb ik ze niet. 't Is een eenvoudig bezoek; misschien alleen een weinig bizar, zoo als ik straks zeide: want het geldt de begraafplaats, of, zoo als men altijd nog spreekt, het kerkhof.»

»Al weér met die praatjes, Henri! terwijl een mensch nog nauwelijks de oogen heeft uitgewreven. Laat dan toch de dooden rusten!»

»Nu, ik ga ook de dooden niet bezoeken, Willem! maar den wachter der dooden; en als ik u hem noem, zult *gij* misschien ook lust in het bezoek krijgen. Herinneren de heeren zich den ouden Heinrich nog?»

»Den tuinman van uw' oom Eduard, die ons jongens altijd een hoed vol vruchten gaf?»

»Juist en een hoofd vol zedelessen op den koop toe, die wij vergaten mede te nemen, om met beide handen naar den hoed te grijpen.»

»Ook Beersing zal hem zeker nog wel kennen,» vervolgde de Montville, terwijl hij hem scherp onder de oogen zag. — Het was een kleine wraak, dat hij hem de dagen herinnerde, toen hij nog, als de arme loopjongen van een' kassier, menig maal aan de buitenplaats van zijn' oom kwam. — Beersing kleurde niet, dat kon hij niet doen; alleen was zijne stem wat minder fijn en scherp, dan gewoonlijk, toen hij antwoordde, altijd nauwkeurig, tot in zijne kleinste herinneringen: »Ja! Heinrich Ranstorf, met dien grooten haviksneus en den sabelhouw over 't voorhoofd en de linkerwang. Anders een geschikt en vriendelijk man.»

»De zelfde. Altijd even geschikt voor zijne minderen, en even lastig voor zijne meerderen: jegens kinderen vriendelijk, en tegen ouderen barsch; een gansch originele brompot en onverbeterlijke zedemeester. Nadat hij bij mijn' oom lang en eerlijk getuiniert had, is hij door hem, bij wijze van legaat, aan mijn' neef vermaakt; en deze heeft zich van hem ontslagen, door hem aan dit postje te helpen. Reeds lang meende ik hem eens op te zoeken;

maar ik ga niet gaarne opzettelijk naar *Duinwijk*, om niet te dicht onder de lucht van mijn' neef te komen, die er maar een goed kwartier van af woont. Nu was het eene ongezochte gelegenheid. En ik mogt Heinrich toch altijd gaarne lijden. Hij was al een philosophisch tuinman, en zal een perfekte doodgraver zijn. 't Is dus eene rariteit, die ik ga bezigtigen. De heeren zijn immers mede van de partij? De oude is gul en hartelijk; zijne woning ligt allerlieft, en niets kerkhofachtig; en als wij hem maar eens op gang hebben, zult gij kluchten beleven."

Na eenig tegenstribbelen van Bankers, werd onderling goed gevonden, dat men in de herberg den afloop der commissie van Beersing zou afwachten: want lang kon deze niet duren; daarna zou men op eene wandeling door de schoone duinstreken, het bewuste bezoek doen, dat daarbij juist een geschikt rustpunt opleverde.

Ondertusschen reden de drie vrienden het nette en groote dorp *Duinwijk* binnen, en vonden in den *Vergulden Roskam* een smakelijk dejeuné; en gelijk de heldere winterzon de morgendampen buiten had opgetrokken, zoo verdreef een vrolijk knappend vuur daar binnen de verdrietige luim, die nu en dan het gesprek in het rijtuig beneveld had.

Op gindschen heuvel, waar een breed rijpad, van den algemeenen weg uitgaande, slingerend opwaarts voert, ziet gij eene wit gepleisterde woning, en daar naast een breed ijzeren hek. Wij komen nader, en slaan een' nieuwsgierigen blik door de zware traliën. 't Is eene buitenplaats, naar het schijnt, met zorg aangelegd en onderhouden, maar aan eene ondankbare natuur ontwoekerd: de ranke berk is een struik gebleven; de eik is krom gewassen; de rozen en andere heesters hebben schaars gebloeid; alleen de spar verheft zich regtstandig, en slaat aan alle zijden de breede armen uit. — Maar wat schemert daar, door het schrale struikgewas henen? Het is een grafnaald, en daar nevens eenige zerken, en verder op de dunne zoden, die de graven van vorige jaren dekken, en de kale vakken aarde, voor dit jaar de akkers van den dood. En op dat gindsche vak, aan het lager einde, dat voor de armen is afgezonderd, zien wij een geopend graf, een graf, waar voor nog iemand sterven moet..... 't Is gemakkelijker zóó, en er sterft immers spoedig genoeg een arme!

De drie vrienden naderen, in vrolijk gekout. Het bizarre

idée van den een' komt nu toch ook den tweede een heldenstuk en den derde een goed tijdverdrijf voor. Men schelt, met vrij wat beweging; en een grijs hoofd laat zich uit het geopend raam op de bovenverdieping zien. Een oogenblik later gaat de voordeur open, en de bewoner, veel eenvoudiger in het voorkomen, dan zijne fraaije woning, ontvangt de wandelaars, als oude bekenden, met hartelijke, oud-duitsche gulheid. Henri vooral drukt hij hartelijk de hand, als den lieveling van zijn' overleden' meester, als kind zijn' plaaggeest en toch zijn' oogappel; — de brave Heinrich had altijd veel van kinderen kunnen verdragen: de volwassenen hadden hem zoo veel zwaarder en opzettelijker leed aangedaan!

Heinrich Ranstorf had een' zonderlingen levensloop gehad. Hij was in *Hessen-Cassel* uit fatsoenlijke ouders geboren, en had zelfs eene geletterde opvoeding ontvangen; maar een deel van zijn toekomstig vermogen had hij door de uitspattingen van zijnen vader, en het overige door de oneerlijkheid van zijne voogden verloren. Nadat hij daarop als huzaar dienst genomen, en in de bevrijding van zijn vaderland eene zware en eervolle wonde ontvangen had, was hij door toedoen van een' overste, die nimmer kruid had geroken, zonder pensioen heen gezonden; tot hij eindelijk in het weder opvatten van de liefhebberij zijner jeugd, den tuinbouw, een eerlijk stuk broods gevonden had.

Na zoo vele rampen meende de oude eenig regt te hebben, om de menschen te wantrouwen en te minachten; ja, hij zou ze wel gaarne gehaat hebben, maar als een' echt' christen was hem dit onmogelijk. Van daar, dat hij zich vooral de kinderen en de armen aantrok, waarin hij zijne lotgenooten, de slagtoffers van anderer dwaasheid en zonde, meende te vinden. Maar hoe innig lief hij kinderen had, tegen eene moeder had hij altijd opgezien: — de zijne had hij nooit gekend; — en hij was daarom ongehuwd gebleven.

Gelijk de meeste menschen, zoo was ook Ranstorf in ruime mate de schepper van zijn eigen lot. Hij was, zoo als de Montville hem genoemd had, — en hierin bestond zijn voornaamste gebrek, — een *onverbeterlijke zedemeester*; en juist zij, die door zijne scherpe lessen zich getroffen voelden, zochten zich onder een of ander voorwendsel van hem te ontslaan, of hem heimelijk den voet te ligten. Alleen zijn' ouden meester had hij met kinderlijken eerbied en trouw aangehangen; en deze waardige man had zijne vrijpostigheid altijd om zijn eerlijk en godvruchtig hart gedragen, en zelfs nog na zijnen dood voor hem gezorgd.

Zonderling is ons het voorkomen van den ouden Heinrich, terwijl wij hem daar, altijd nog in de open deur, zijnen Henri de hand zien schudden, en bij de herinnering van diens oom hem een traan in de oogen springt. Het door de zon sedert lang bruin gekleurde gelaat is over het voorhoofd en de linker wang door een' sabelhouw ontsierd, die een' diepen, bleeken naad heeft achter gelaten. De oogen zijn als door een wonder gespaard, maar wat ter zijde uitgeweken en onder zware grijze wenkbrauwen weg gescholen. De haviksneus was eens schoon gevormd; de bijna witte lokken zijn eenmaal gitzwart geweest. De rug, door arbeid gekromd, maakt zijne hooge gestalte eenigzins gedoken, en het zware gebeente, getuige van een' krachtigen lichaamsbouw, is bijna geheel en al ontvleescht, als had de natuur zelve hem langzamerhand voor zijn' tegenwoordigen post gevormd.

»Wel, vader Heinrich!» sprak de Montville, nadat men eindelijk gezeten was, en de oude man koffij en al wat hij er in zijne eenvoudige huishouding maar bij vinden kon, had opgedischt: »Gij woont hier waarlijk op eene buitenplaats.»

»Vindt gij niet? Mijn schitterend wit huis is een schut, om het donkere graf voor de wereld te bedekken; en mijn plantsoen een bloemenkrans op het hoofd van den dood. 't Is geen goed teeken voor onzen tijd, mijne heeren! dat eene rei treurwilgen of cypressen en eene zode gras niet genoeg meer is, om het grafte dekken. De dooden behoeven geene buitenplaats, en de levenden wandelen hier voor hun genoeg en toch niet. Ik wenschte eenen akker, en geen' tuin met slingerpaden. De kist is regt, vierkant; het graf is effen; de dood is ernstig, onwrikbaar, onpartijdig. 't Moest hier alles ook zoo zijn!»

»Ziet gij wel? Heb ik het u niet gezegd? Heinrich is nog altijd de zelfde onverbeterlijke zedemeester, en men heeft hem hier tusschen de dooden geplaatst, omdat hij het de levenden zoo lastig maakte.»

Bij deze woorden van de Montville ging er een algemeen gelach op, waar in zelfs de afgemeten Beersing deelde. Als volwassen menschen het er eenmaal op gezet hebben, zich geheel te ontspannen en voor éenen dag weder kinderen te zijn, zijn ze dikwijls nog darteler en kinderachtiger, dan dezen. In zulk eene luim waren de drie wandelaars, en menige ongepaste grap, met een luid geschater beantwoord, was er 't bewijs van. De oude Heinrich bewaarde onder dat alles de zelfde onveranderlijke koelbloedigheid, en bediende de gasten zoo nederig, als of hij nog

tuinman was bij den heer Eduard de Montville. Slechts nu en dan, als hij een' donkeren blik op Henri sloeg, werd zijn zonderling gelaat door een' vreemden trek nog meer misvormd: de breede naad, dien de sabelhouw van den vijand had achter gelaten, werd dan op eens bloedrood. Zoo dra de Montville dit wel bekende teeken zag, meende hij, dat de scherts nu ver genoeg gedreven was, en zeide op een' gulhartigen, maar nog altijd spottenden toon:

»Maar wat zijt gij stil, goede oude! Zeg ons liever eens: wat doet gij toch wel, tusschen al die zwijgende bewoners, waar van niemand meer naar uwe welmeenende lessen hooren kan? Arme man! En gij hebt niet eens vrouw en kinderen, om op te knorren.»

»'t Is waar,» sprak de grijze met langzamen nadruk: »Ik heb het hier eenzaam, maar verlies er niets bij. Zoo als gij gezegd hebt, men heeft mij tusschen de dooden gezet, omdat ik het de levenden te lastig maakte. Dat komt, omdat ik in ieder' volwasen mensch een bedorven kind zie, en in iederen rijke een' verbasterden arme: want arm en als kind komt de mensch op de wereld; hij wordt alleen slecht door de jaren en de weelde. Daarom heeft men mij een' goeden post gegeven: want als de dood den rijke weér arm en den man weder een kind heeft gemaakt, dan leg ik ze allen te zamen in het stof... 't Ware beter voor menig een, dat hij er nooit was uit genomen!...»

Deze laatste woorden werden met een' sombereren, maar niet minder hartelijken ernst uitgesproken, die toch eenigen indruk scheen te maken. Buitendien had het hardnekkig zwijgen van dien oude op alle ongepaste spotternij, de dartele luim een weinig ontwapend.

»Maar, oude vriend!» hernam Bankers, terwijl hij, door de koude graag geworden, nog een stuk ham op zijn brood legde: »Gij woont hier echter, met al uwe reflecties op de menschen, wat al te eenzaam. Men wil toch wel eens een' mensch zien.»

»Ik woon zoo eenzaam niet, als gij denkt. Gewoonlijk krijg ik eens of twee maal in de week bezoek. Niemand, rijk of arm, acht dat beneden zich. En de menschen komen hier voor mij juist in hun beste kled.»

»Wel, vader Heinrich! zijt gij al zulk een menschenhater geworden, dat gij de menschen liefst in den rouw ziet?»

»God beware mij daar voor, jonge heer Henri! Neen, juist omdat ik de menschen lief heb, zie ik ze gaarne met een gebogen hoofd en een geopend hart; al rigt zich dat hoofd ook weldra

weder zoo trotsch omhoog , al sluit zich dat koude hart weér zoo spoedig. Eerbied voor den dood is eerbied voor God , en een traan op het graf is een gebed. — Maar komt , mijne heeren ! nu zij toch hier zijt , moet gij mijne heerlijkheid eens zien. Ieder is immers grootsch op zijne zaken ? Vroeger was het mijn tuin , en nu zijn het mijne graven ; eerst het leven en nu de dood.”

Weinige oogenblikken later zat de opzigter der begraafplaats met zijne drie gasten op eene bank. Deze stond op eene verhevenheid , van waar men de geheele plaats overzien kon. Toen ze zich daar hadden neêr gezet , ontging het de Montville niet , dat de oude man met een' bedroefden , bijna onheilspellenden blik hem inzonderheid aanzag , en dan weder het oog naar boven sloeg. Bankers , die nooit sijn in het opmerken geweest was , had hierin geen het minste erg ; hij had gedurende geheel dit zonderling bezoek eenige moeite , om zich onverschrokken te houden , ten einde later de spotzucht van zijn' vriend Henri niet te moeten verdragen. Hij alleen van deze drie *geloofde* ; — dat is , naar den uitleg , dien de spotter er aan gegeven had , hij alleen *vreesde* : want op zijn hart en leven had zijn zwakke , bijgeloovige eerbied voor God en eeuwigheid geen' merkbaaren invloed. — En Ernst Beersing nu ? Ook hij dacht ernstig na : want... hij maakte de berekening , dat men hier , zoo hoog gezeten , al was het ook nog zulk een schoone winterdag , ligt kou kon vatten ; en hij nam een stuk wol uit den zak , dat hij met mathematische juistheid tusschen zijn regter- en linker oor verdeelde. Toen dacht hij niet meer ; in zoo ver het geregeld volgen van ééne gedachten-reeks , eigenlijk alleen denken is.

De oude man trok het sprekend oog onder de zware wenkbrauwen terug ; de gewone , rustige trek keerde op zijn eenigzins misvormd gelaat weder. »Ziet eens !” zoo sprak hij op een' somberen toon : »Die twee slingerpaden daar tusschen mijnen hof , herinneren mij elken dag de onverbeterlijke dwaasheid der menschen. Als de dood aan onze laatste sponde staat , dan neemt hij allen rijkdom en alle schoonheid ons af , en vaagt al die molshoopen van menschelijke grootheid effen. Dan is de mensch een lijk : de koning is een lijk , de slaaf is een lijk , even koud , verstijfd , bleek , afzigtelijk.... Maar dan sluit men het lijk van den rijke in een zware kist , dat de geur des doods maar niet verraden zou , wat hij geworden is ; en men rijdt hem hier heen , met de fraaiste paarden , zoo als hij immers altijd prachtig gereden heeft ! En dan moet hij dáár , op een' afzonderlijken hoek van den godsakker , onder cypressen en schoone heesters , nog eens de armen den

rug toe wenden, die ginds in de laagte tusschen de berken sluimeren, en den nijveren middelstand, die hier tusschen de sparren uitrust."

»Maar, oude! dat kan immers niet anders?" viel Beersing hem in de rede: »'t Zal natuurlijk meer geld op den eersten en tweeden rang zijn. 't Is eene belasting, dood eenvoudig; en eene belasting, die zeker gewilliger, dan de meeste andere wordt opgebracht, omdat men ze in zijne eigene keus heeft."

»Juist dat ergert mij!" Zoo antwoordde de grijze met vuur en bitterheid den koelen financier: »Juist dat ergert mij, dat men den trots der rijken op contributie moet stellen, om hen te laten betalen, wat den dood toekomt. Konden zij op de beste plaats hunne dooden binnen smokkelen, zij zouden niets betalen! En dat heet dan nog eene eer, den overledene aangedaan: als of er voor de overledenen nog eene andere eer was, dan eene goede nagedachtenis! Neen! 't is eene eer, die de overledene de gekken aandoet, die hij op de wereld heeft achter gelaten!"

»Maar mijn goede Ranstorf! nu wordt gij toch waarlijk op uw' ouden dag nog, wat oom Eduard u zoo dikwijls voorspeld heeft. Mij dunkt, ik zie den braven ouden heer nog zijne paruik schudden, en hoor hem nog zeggen: »Heinrich! Heinrich! Gij zult nog een dweeper of een menschenhater worden." En gij zijt waarlijk naar beide al een goed eind op weg. Doe zoo als ik: lach om de dwaasheid der menschen, geniet het leven, en laat violen zorgen."

»Om kinderen of broeders, die men lief heeft, kan men zoo gemakkelijk niet lagchen, jonge heer Henri! — Ja, nu gij van den ouden heer spreekt," (en de oude nam zijn muts af:) »moet ik u nog eens zoo noemen, even als voor twintig jaren. Weet gij het nog wel? Daar onder dien juttensboom was het goed! — hé? — Ik geloof, dat gij toen het leven genoot, maar nu...." Een oogenblik hield de oude man op, en zag met den zelfden blik van straks de Montville aan.... »Nu is dat alles voorbij!" Zoo besloot hij met een' onderdrukten zucht.

Zonderling, dat een eenvoudig oud man, tot wien men gekomen was, om zich bij hem en ten zijnen koste te vermaken, van oogenblik tot oogenblik zulk eene onwillekeurige meerderheid verkreeg op dien trotschen rijke en dien wellustigen spotter. Die invloed was niet alleen aan zijne woorden te danken; zelfs niet aan de indrukwekkende plaats, waar zij werden uitgesproken; het was de herinnering der kindsheid, die in iederen mensch zoo magtig is. Tegenover dien ouden man waren zij weder Willem

en Henri, grabbelende onder den jutenboom; en onwillekeurig drong zich het gevoel bij hen op, als zij hun tegenwoordig leven daar mede vergeleken, dat ook zij, naar Heinrichs zeggen, *bedorven kinderen* waren. Alleen bij Beersing herleefde die herinnering niet. Hij had den oude zoo vroeg niet gekend; hij was ook nooit regt kind geweest; altijd droog, stijf, koud, inhalig. Het eenige gevoel, dat bij hem door het lang zitten op die bank werd opgewekt, was dan ook koude en verveling. Hij stond op; de anderen volgden.

Het scheen, of de oude man, tevreden met den overwegenden indruk zijner woorden, daar van opzettelijk een bescheiden gebruik wilde maken. Althans hij zelf begon van onverschillige zaken te spreken; en toen men in huis kwam, noodigde hij zoo dringend, dat men toch den ouden rijnwijn proeven zou, dien hij alleen voor een enkel goed vriend bewaarde; en het kleine dienstmeisje had in der haast en met behulp van een paar bureu, een zoo goede koude keuken gereed gemaakt; dat de vrienden besloten, van het een zoo wel als van het ander gebruik te maken; te meer, daar men toch in den *Vergulden Roskam* geen diné besteld had, in het vooruitzicht van het keurig soupé, waarmede de heer Bankers gewoon was, den overgang van het oude in het nieuwe jaar te vieren.

»Maar nu moet gij mijn kantoor toch ook nog eens zien,» sprak Ranstorf, nadat de gasten verzadigd waren.

»Hebt gij nog zoo veel zaken om handen, dat gij er een kantoor op na houdt?» vroeg Beersing.

»Ik ben de boekhouder van den dood,» was het antwoord: »en ik was juist bezig, met het oude jaar zijne balans op te maken, toen de heeren mij zoo aangenaam kwamen verrassen.»

Al sprekende was men den trap opgeklommen, en opende de oude man het vertrek met den sleutel, dien hij altijd zorgvuldig bij zich droeg, als hij elders was.

De eerste gedachte van Bankers, bij het binnen treden van dit zoogenaamde kantoor, bestond daarin, dat hij het vrij bekrompen en laag van verdieping vond; en die van Beersing, dat het gansche ameublement bij executie geen twee drieguldens zou opbrengen, mogelijk de inhoud van een klein boekenkastje, eenige statistieke tabellen enz. uitgezonderd, waar uit blijkbaar was, dat Ranstorf ook zijn tegenwoordigen post, even als vroeger den

tuinbouw, zoo veel mogelijk wetenschappelijk beoefende. Maar de Montville stapte terstond door naar de vensters, om het ruime uitzigt te bewonderen. En in de daad, daarin muntte dit kamertje uit. Aan den hoek van het huis gelegen, had het eene venster een schilderachtig, schoon ook somber overzigt van de graven, door woeste duinen ingesloten, die al hooger en hooger hunne naakte toppen verhieven, en waar achter men de zee op het strand hoorde breken, als waren het de polsslagen van het leven der aarde, en iedere polsslag de doodklok voor één' harer bewoners! Het uitzigt van de andere zijde was van een' geheel anderen, veel vrolijker' aard. Daar zag men den mullen rijweg, met laag geboomte beplant; en die weg liep langs eenige arbeiders-woningen, waar onder ook een lief buitentje het blaauwe dak omhoog hief; terwijl in de verte de torens van een oud adellijk slot tusschen dicht houtgewas uit staken. In den zomer werd deze weg vrij druk bezocht; en waar hij om den heuvel zich slingerde, ging daarvan een zijweg uit, die winter en zomer gebruikt werd: — de weg naar het kerkhof.

Terwijl de Montville in zijne gedachte dit bekoorlijke landschap met zomergroen en krachtiger zonnelicht kleurde, en juist zeggen wilde, dat de dooden hem niet zouden verhinderen, hier een' regt genoegelijken zomerschen dag door te brengen, mits hij zijne piano bij zich had en een paar goede boeken; had Beersing, die zich, als door instinkt, op ieder kantoor dadelijk te huis gevoelde, een' stap nader naar den lessenaar gedaan, waarop een foliant lag, met het opschrift op den band: DOODEN-REGISTER.

»Is dit uw grootboek?» vroeg hij.

»Ja,» antwoordde Ranstorf, en de zelfde zonderlinge trek van des morgens bragt zijne wenkbraauwen nader bij een, en kleurde een oogenblik het bleeke lidteeken vuurrood: »Ja, mijnheer! maar niet, wat *gij* meent. Dat zal dit zijn.» — En met deze woorden sloeg hij een ander en kleiner boek open, waar in naar volgorde de begrafenissen werden aangeteekend, en legde daar nevens den platten grond van het kerkhof, waarop ieder graf zijn nummer had, en op vele nommers reeds de namen der bewoners stonden, terwijl nog vele andere daar op wachtten.

»Hoe vele dooden hebt gij dit jaar gehad?» vroeg Beersing.

»Zeventig,» was het antwoord.

»En dat op eene bevolking —?»

»—van zes en twintig honderd zielen.»

»Is dit niet weinig?»

»Over de geheele bevolking van het land is zeker de sterfte

grooter; de groote steden betalen den zwaarsten tol aan den dood, zoo wel als aan de schatkist; maar in onze eenvoudige en gezonde streek is het zelden veel meer. Dit jaar zijn er ook geene bijzonder heerschende ziekten geweest. De geboorten hebben zelfs de sterfgevallen met twee en dertig overtroffen, en geven, als is't niet altijd zóó veel, doorgaans eene belangrijke aanwinst op de bevolking."

»Al weér meer monden, om den kost te geven!" viel Bankers in. — Maar Beersing liet zich niet van zijn stuk brengen en vervolgde:

»Hebt gij ook berekend, in welke maanden en van welk geslacht en leeftijd de sterfte hier doorgaans de grootste is?"

»Wat den tijd betreft, dit jaar waren de drie eerste maanden van het jaar de vruchtbaarste voor den dood. En dat is meest altijd zoo. Dan maait de winter de rijpe of aangestokene, en vooral de overrijpe airen af, en brengt ze herwaarts in de schuur. De zomer, als er geene bijzondere zware galkoortsen of andere ziekten van ontstekingachtigen aard zijn, is veel gunstiger dan de winter, en de lente is weder genadiger dan de herfst. Ik heb dit over vele jaren berekend: want natuurlijk kan men, vooral op eene kleine plaats, niet op een enkel jaar afgaan. En wat de geslachten betreft, natuurlijk sterven er hier, als overal, meer mans dan vrouwen, omdat er op de twintig ongeveer één meer geboren wordt; maar buitendien sterven ze ook doorgaans vroeger. Vooral merk ik dit op in de eerste kracht van het menschelijke leven, tusschen de achttien en dertig jaren; schoon het ook op den rijpen mannelijken leeftijd waar is; minder in den ouderdom. Maar over het geheel moet die meerdere sterfte onder het mannelijke geslacht op grootere plaatsen nog merkbaarder zijn."

»En waarom behandelt de dood *ons* juist zoo stiefvaderlijk?" vroeg de Montville.

»Zijn stelregel is de spreuk der Romeinen, zoo als mij die nog van de latijnsche school is bijgebleven: *Parcere devictis et debellare superbos.* *)"

»Maar nu de leeftijden nog?" hernam weder de onvermoeide vrager.

»De gevaarlijkste leeftijd is die beneden de twee jaren. Dit jaar zijn mij weder twintig kindertjes van nog geen jaar oud terug gebracht, en daaronder vier, die nooit het daglicht hadden gezien. De hemel had medelijden met hen. Zie! daar sluimeren er vijf-

*) De overwonnenen (dat is: die zich onderwerpen) te sparen, en trotschen te beoorlogten.

ten in den hoek van het armen-kerkhof bij een. Daar zal ten uinste geen rijke meer van zeggen, dat er zoo veel monden meer te voeden zijn! De sterfte der opwassende kinderen is het minst te bepalen, daar die bijna geheel van nu en dan sterk heerschende ziekten afhangt. Na de eerste kindschheid komt de tijd der tering, die de schoonste bloem der jongelingen en maagden voor zich uitkiest, en ze tot jeugdige grijsaards maakt. Maar na de dertig jaren is op onze gezonde plaats de sterfte bij uitstek gering, en het zijn meestal langzaam werkende kwalen, of de ziekte van 't geheele menschedom, de ouderdom, die mij de vermoeide reizigers ter ruste brengt, als zij de gevaren der kindschheid en der jongelings-jaren zijn doorgeworsteld. — Zie eens, mijn heer! Op deze lijst, die ik juist heden morgen gereed maakte, kunt gij het zien. Acht en dertig van de zeventig zijn als kinderen, dat is beneden de tien jaren, begraven. Dit is altijd de grootste helft. De eeuwigheid is zeker nog eene school, dat er zoo veel kinderen worden opgenomen. Van de twee en dertig overigen stierven er twaalf van ouderdom; dus slechts twintig, vóór de lamp was uitgebrand. Er zijn ook onder de menschen van die jaren, nog te veel vaders en moeders. De hemel maakt niet gaarne weezen."

Bankers trommelde op eene ruit; zelfs de Montville duurde het wat lang; maar Beersing stelde ongemeen veel belang in de treurige verliezen, waar van deze plaats getuige was, in de broosheid des menschelijken levens, juist in zijn' eersten en schoonsten bloei.... Geen wonder! Hij was agent eener *Maatschappij van levensverzekering en lijfrente*, en niet vreemd van het denkbeeld, om zich nog eens tot directeur daar van te verheffen. Ook sterfgevallen waren voor hem *zaken!*

Ondertusschen had de Montville gedurig het oog gevestigd op dien geheimzinnigen foliant, dien de oude man met eene zoo vreemde uitdrukking op het gelaat had ter zijde geschoven; en daar hij alles, wat zonderling was, beminde, maakte hij zich de eerste pauze ten nutte, om te vragen: »Maar als al uwe aantekeningen in die boeken staan, Heinrich! wat beteekent dan uw Dooden-Register?»

Met zekere plegtigheid zette de oude man zich neder, nam zijnen bril, opende het bedoelde register, en terwijl hij de grove, beenige regterhand op het open geslagen boek legde, sprak hij: »Gij vraagt mij naar mijn heiligdom, waar van weinigen kennis dragen; en om uwent wil," — op dit woord legde hij eenigen nadruk: — »om uwent wil zal ik er u mede bekend maken.

Maar vooraf moet ik u nog iets meer van het gebruik zeggen, dat ik van dit kantoor maak.

»Het is mijne lievelingsplek. Zie, jonge heer Henri! ik ben een oud man, van een en zeventig jaren. Ik sta aan den rand van het graf, door mijn' post en mijnen leeftijd beide. Nu zie ik hier: regts den dood, en dáár, links af, het leven. Mijn gezigt verzwakt, maar 't is, of mijn inwendig gezigt sterker wordt. Ik zie, telkens helderder en duidelijker, *den dood in het leven en het leven in den dood*. Als ik daar ginds in den zomer onzen rijken baron met zijne vier paarden zie rijden, en naast het rijtuig eene arme vrouw barrevoets, of een half dozijn spelende schoolknapen; dan wordt dat alles langzamerhand geraamte voor mij: een zittend geraamte is de baron, en een staand geraamte zijne doodarme boodschapvrouw; en die kleinen huppelen daar rond, dor en ontvleescht, als speelgenooten van den dood..... Zie! ook terwijl ik u allen aanzie,» — en hier vonkelden zijne oogen van een' somberen, doordringenden gloed: — »zoo is het mij, als of die kleederen u afvallen, en dat vleesch los laat, en dat vrolijke gelaat mij begint aan te grínzen... Ja, ik zie 't al, 't wordt een doodshoofd..... Het knerst met de tanden, en reikt mij de magere hand: ... óók mijn broeder!.....»

Bankers brak het klamme zweet uit; zelfs Henri beefde; Beer-sing alleen dacht er aan, wat de wet hem voorschreef of toeliet, ingeval de oude man in zijn bijzijn eens krankzinnig werd. Onder-tusschen vervolgde deze op zachter' toon:

»Maar terwijl ik overal *den dood* zie *in het leven*, en dus, in uwe gedachte, misschien veel levensgenot mis; heb ik eenen schat aan de andere zijde van mijne kamer, waar 't voor anderen arm en naakt is. Door het gindsche raam zie ik *het leven in den dood*. Daartoe dient mij dit mijn Dooden-Register. Daar in, even als op de kaart van het kerkhof, die gij gezien hebt, heeft iedere doode een nommer, en er is nog plaats. Ik zal dit boek niet vol zien. Onder dat nommer staat geen naam geschreven. De naam van ons menschen is slechts als het bandje, dat een' tweeling wordt om den arm gedaan, om hem van zijn' broeder of zuster te onderkennen. Ongeboornen hebben geen' naam. Dooden hebben dien ook niet noodig onder elkander. Echter herinner ik mij de namen, die ze eens hadden, waar op zij misschien zoo trotsch waren, en vind die op het nommer terug, naar gindschen platten grond. Als ik dan voor het venster zit, staar ik uren lang op mijne graven, en teeken, terwijl ik op zijn graf zie, bij dezen en genen doode iets aan. En aan 't einde van 't jaar overzie ik den geheelen oogst

nog eens: zóó veel onnoozelen, zóó veel gekken, zóó veel schurken, — zóó weinig menschen! — Dan gaat in mijne verbeelding weér de vader mij voorbij, die alleen achter het kistje van zijn eerste kind ging, en de kinderen, die hunne moeder begroeven, en zoo vele anderen; en elke doode roept mij een woord van waarschuwing, of troost, of leering toe: want ik heb ze bijna allen gekend, in hun lotgeval en karakter en levenswijs, behalve de kleine kindertjes, die God alleen nog regt kent. En dan zitten ze daar allen vóór mij, ieder op zijn eigen graf, zoo als ze waren en toch ook zoo als ze nu zijn. — O! dat is een leerzaam gezigt, de dooden van een jaar allen bij een te zien, en ze te hooren verhalen van hun verschillend leven, van den verschillenden uitgang hunnes levens!..... Maar dat is alles nog niet. Dat is nog maar eene schaduw van de schaduw, die men leven noemt. Ik zie ook een ander, een nieuw leven uit den dood oprijzen!..... Gij grimlacht, Henri! Ja, de oude man weet het wel, even zoo goed als de spotter, dat dit gebeente stof is en tot stof vergaat. Ik wil de dooden ook niet zóó terug hebben. 't Is lang genoeg, van één tot tachtig jaren, al naar onzen leeftijd, dwaas en ellendig te zijn. Maar dan zie ik naar gindsche boomen en velden. De almachtige God, die ze in 't voorjaar opwekt en uit het tarwegraan een' halm schept, kan ook de belofte van zijn' eigen' Zoon vervullen: »*Ik zal de mijnen opwekken ten uitersten dage!*»..... Zie, daar verrijst het reeds, dat leven uit den dood! Zie maar! daar staan ze, rijk en arm door een: want de slingerpaden daar tusschen zijn door den Engel des gerichts weg gevaagd. Ik zie al menige herinnering, die ik ook hier in mijn boek had, en die nu een eeuwig knagende worm voor mijne dooden wordt. Wilt gij ze lezen?..... Maar neen!.... Ik schreef zeker dikwijls mis. Ik mag ook het zegel van mijnen meester, den dood, niet breken..... Ik ben ook een zondaar.... Komt! laat ons naar beneden gaan."

Het enthousiasme van den ouden man, wiens verbeelding, door menschenliefde en menschenhaat beurtelings aangedaan, en door de eenzaamheid der laatste jaren overspannen was, had den zaakwaarnemer verbaasd, en den rijken koopman ontroerd; maar Henri de Montville had het met zeker sijn kunstgevoel aangehoord, even als hij eene fraaije passage van Eugène Sue las. Althans zoo verklaarde hij zich het zwoegen van zijne borst, de trilling zijner handen, de hitte in zijn hoofd;..... toen een blik van den ouden man hem onwillekeurig deed gevoelen, dat er iets anders in hem was wakker geworden..... Ja! het was zoo, en toch geloofde hij het nog niet: zijn geweten sprak en het geloof zijner kindschheid!

Reeds stonden de gasten, nu even gedwongen, als zij met dartelen moedwil waren ingekomen, gereed, om te vertrekken. De oude Heinrich evenwel scheen nog iets op het hart te hebben. Eindelijk zeide hij na eenig aarzelen, — en weder keerde de zonderlinge trek op zijn gelaat terug, — dat hij hun een nader en gemakkelijker pad naar *Duinwijk* wijzen zou, als zij hem slechts even, het kerkhof over, wilden vergezellen. Niemand had hier iets tegen; en al had men er ook iets tegen gehad, het was, of een onwillekeurige eerbied hen den grijsaard deed volgen, van wien zij toch verlangden ontslagen te worden.

Te midden van het kerkhof stond hij op eens stil. — »Ik zeide straks, mijne heeren! dat ik het zegel des doods niet breken mogt; en ik heb ook reeds te veel gevergd van uwe goedheid, om het gepraat van een' oud' man aan te hooren. Maar met enkelen mag ik toch eene uitzondering maken, inzonderheid voor vreemdelingen; en dat oogenblikje zult gij mij nog wel gunnen; dan heb ik u alles laten zien: want ik heb hier ook mijne reliquiën. — Ziet gij die potscherf, mijn heer Bankers?»

Verwonderd zag de aangesprokene op de helft van een' aarden pot, daar weder en wind en stof en slijk de kleur en het verglaassel van hadden afgenomen; en hij knikte, terwijl hij de reliquie met den stok voor de voeten weg wierp.

»Gij zoudt dit stuk gebakken leem misschien niet zoo onverschillig aanzien of van u werpen, mijne heeren! wanneer u zoo goed als mij bekend was, hoe het twee menschenlevens heeft gekost en een zestal weezen arm gemaakt. Hier rust een man, die trotsch en twistziek was, buiten, maar nog meer in zijn huis. Eens was deze pan zijne vrouw bij ongeluk uit de hand gevallen, en daar door een lievelings-geregt voor hem verloren gegaan. In hevige drift voer hij tegen haar uit, en wierp haar deze potscherf naar het hoofd.... Zij stierf eenige dagen daar na:..... niet aan de wond, maar aan eene beroerte, een gevolg van den schrik. Het was dus alleen een zedelijke moord; en die straft de wet niet. — 't Is immers zoo, mijn heer Beersing? — Maar *hij*, hij stierf aan de wonde. Troosteloos kermde hij, omdat zijne vrouw hem al het kwaad, haar aangedaan, niet had kunnen vergeven, eer zij stierf. Ware vrienden, om hem te troosten, had hij niet. De twistzieke trotschaard heeft geene vrienden in den nood. Hij kwijnde weg in het midden zijner kracht.... Op den dag zijner begrafenis werd zijn laatste proces met zijne bureu ten zijnen voordeele uitgewezen. Dat ten minste had hij *gewonnen!*»

De laatste woorden sprak de oude man met eene diepe, bijna

holle stem, langzaam uit. — Niemand antwoordde. — Men ging verder, langzaam en statig, als ware het ter begrafenis.

»Ziet gij die grafzerk, mijnheer Beersing?» vroeg Ranstorf, nogmaals stil staande: »Dat was een rijk man, natuurlijk. Armen hebben aan de aarde genoeg, na hunnen dood. Zij dragen *zware* lasten genoeg in hun leven, en gaan op een' *harden* weg, en lijden *koude* elken winter: zij hebben die zware, harde, koude steenen niet noodig. Zie eens! Deze doode ligt zelfs tusschen een' burgemeester en eene barones in het midden. — Dien man heb ik zien sterven; zijn' vader en grootvader ook. De grootvader ligt ginds in een kist van wit hout, die al lang verteerd zal zijn. Hij was elders van de armen besteed, terwijl zijn zoon hier diaken was. Eindelijk deden zich al de teekenen van verval van krachten bij hem op, en de oude man begeerde zoo dringend, hier te sterven, dat het hem werd toegestaan. 't Is ook gemakkelijker, iemand te laten sterven, dan te laten leven. Hij kreeg eene geringe ondersteuning, buiten de gift van het armbestuur, in zijne laatste dagen; het gold ook de *eer* van zijnen zoon! Hij zou zelfs beter begraven zijn geworden, als hij het niet zelf zóó gewild had. Met wie hij had geleefd, wilde hij dood zijn. Zijn einde was — o zoo zacht! want *hij stierf als een christen*. — Ginds, in den tweeden rang der dooden, ligt zijn zoon. Deze had nog de eerlijkheid van den vader geërfd, maar niet de godsdienst, de menschelijkheid. Hij zwoegde, en arbeidde, en won over, van jaar tot jaar. Reeds was hij een der welgesteldste landlieden, toen hij door eene beroerte getroffen werd. Ook bij zijn sterfbed was ik tegenwoordig: — want ik was een goedkoope zieken-oppasser, omdat ik het met genoegen deed. Ik zie den mensch zoo gaarne, gebukt onder Gods hand. — Nu en dan scheen hij een helder oogenblik te hebben. Dan stamelde hij met eene gebrokene stem van morgens land, van zijne woning, van den aanstaanden oogst; ook iets van zijne nalatenschap, — maar bij dat woord vloog hij op eens over eind en stortte toen roerloos achter over. — *Hij stierf als een rijke!* — En die daar nu onder die zerk ligt, die had alleen ongevoeligheid en geldziekte, geene eerlijkheid meer, van zijn' vader geërfd. Hij was een enige zoon, en werd, na het aanvaarden van de erfenis, *Mijnheer* genoemd. Met het uitzetten van geld op woeker, en het koopen van land en vee in een jaar van gebrek, ja! ten koste van het zweet der armen en de tranen van weduwen en weezen, heeft hij zijnen rijkdom in weinig tijds meer dan verdubbeld; en toen — toen kreeg hij den kanker, en had geene vrouw, om hem op te passen, en geene

kinderen , om hem te troosten ; en lokte met zijn goud achtervolgens zes geneesheeren bij zijn ziekbed , en vloekte den een' na den ander' weg , en stierf onder de onlijdelijkste smarten . — Ik waakte ook bij hem , den laatsten nacht . — *Hij stierf als een schurk* , mijn heer Beersing !”

De Montville , bij wien heden de meest verschillende gewaarwordingen zonderling afwisselden , juichte in stilte den ouden man toe , omdat hij het eenige kwetsbare punt van den financier getroffen had : zijn *lage afkomst* . Want zijn vader was aschman geweest , en ook deze was op eene afgelegene plaats van de armen besteed . Daarom beet hij zich dan ook op de lippen , en zijn koud , uitgerekt , doodsch gelaat scheen nog bleeker te worden , dan gewoonlijk .

De Montville ontdekte dit met genoeg , omdat hij in zijn hart den zoogenaamden vriend verachtte , dien hij toch ontzien moest ; want ongodsdienstigheid en onzedelijkheid kon hij verdragen , alleen geene laagheid en ongevoeligheid . Maar hij had weinig tijd , om zich in de nederlaag van een' ander' te verheugen ; en hij beefde reeds , als hij , na weder eenige schreden te zijn voortgegaan , zijne hand met kracht voelde aangrijpen . »Henri, mijn zoon !” zoo sprak Ranstorf met hartelijkheid en aandoening : »o Laat een' zeventigjarig' man u nog eens zoo mogen noemen , eer hij u waarschijnlijk voor het laatst groet ! Ziet gij gindschen boom , dáár , ver in het oosten ? Het is de oudste eik , een uur in het rond . Die boom was de dood van den man , die hier onder onze voeten ligt . Hij was een spotter , mijn zoon Henri ! die aan hemel noch hel geloofde , maar des te meer de aarde genoot . En toen hij niet meer genieten kon , en zijne eer door een valsch handschrift verbeurd was ; toen hing hij zich op aan gindschen eik . Vrolijk had men hem nog hooren uitroepen : »Het scherm kan vallen ; mijne rol is uitgespeeld !” Maar zijne rol was niet uitgespeeld . Voorbijgangers , die dit onbemerkt hadden gehoord , vermoedden zijn misdadig voornemen , en keerden op hunne schreden terug . Men sneed hem los , en bragt hem naar huis ; maar hij was te na bij den dood geweest , dan dat die hem zou hebben los gelaten . Een half jaar lag hij te sterven . En — is 't niet zonderling ? — toen vreesde hij den dood , en durfde niet meer spotten . Hij trachtte zelfs te gelooven ; hij wilde bidden . En dan lachte hij weder in eene brandende koorts , met een' akeligen , hollen lach , omdat hij gebeden had . Maar in de laatste week kon hij niet meer lagchen . Helaas ! hij kon ook niet meer bidden . Hij was geheel verlamd , en had nog slechts in de *hand* en in het

oog eenige beweging. Met de hand op het hart, als of het dáár kookte van binnen, en met het oog ten hemel, als of hij van daar toch nog iets meer wachtte, dan eene uitgespeelde rol, is hij gestorven.... God zij zijner ziele genadig, Henri!"

»Dat is een brutale gast!" bromde Bankers: »Gij moogt ons meer op zulk eene *visite* onthalen!"

»Ik geloof, dat men, tusschen al die dooden in, op het laatst wel een dweeper of een zot *moet* worden," hernam Beersing, zoo scherp mogelijk.

»En toch is 't een origineeltje, de pen van Eugène Sue waardig," besloot de Montville, wien de luchtige, spottende toon evenwel gansch niet van harte ging.

En de drie wandelaars gingen weder zwijgend hunnen weg, door het dal naar gindschen zandheuvel. De drijfveer van hun karakter zocht zich te herstellen van de geweldige spanning, die haar misschien geknakt, maar zeker niet gebroken had.

Ondertusschen was Heinrich Ranstorf, met een gedoken hoofd en strakken blik, naar huis terug gekeerd, en klom den trap op, en nam als werktuigelijk den sleutel van zijn kantoor uit den zak, en zette zich daar binnen neder, aan de linkerzijde, voor het venster der levenden. En juist zag hij de gestalte der drie wandelaars, die, door den vroeg ingevallen' avondnevel henen, den heuvel beklommen, waarover het aangewezen bijpad leidde.

»Goede reis, vrienden!" sprak hij eenigzins bitter: »Ja, ik kende u wel, en had meer van u gehoord, dan gij wist: want ik heb u lief, Henri! al zaagt gij naar den ouden man niet meer om; al bragt gij heden uwe vrienden hier, om te zamen u met hem te vermaken. Zelfs u beiden heb ik lief, omdat ik nog altijd den frisschen, gullen jongen, met het blozend gelaat, en den eenvoudigen, nederigen kantoor knecht in u zie.

»En nu gaat gij daar henen.... 't Is mij, of ik drie helsche geesten achter u zie, die u voort jagen, van dien *onverbeterlijken zedemeester* af. Ja, ik zie het! *Wellust* jaagt den een'; *hoogmoed* den ander'; den derde *geldzucht*. Ik hoor in mijne gedachte u al met de dooden spotten of op mij smalen, om u te houden, als of gij ongekwetst den dood in 't aangezicht hadt getart; en toch zijt gij gewond, al wilt gij het niet gelooven. Die wond vergroeit, maar het litteken blijft en kleurt soms heftig op, even als het mijne....."

Op dit oogenblik hadden de reizigers juist den top bereikt, en spookachtig teekenden zich de drie gedaanten, als uit de laag hangende dampen opgerezen, op de graauwe wolken. Dit wekte in den ouden man die vreemde overspanning der verbeeldingskracht, waar van hij gesproken, en half opzettelijk eene proeve gegeven had. Dit maal bedroog zij hem zelve een oogenblik. Hij deinsde achter uit. »Gij keert al terug?» riep hij angstig uit: »Gij zijt reeds de mijnen? o Neen! Neen! Goede God! laat ze nog tijd van nadenken,..... mijn' Henri vooral!.....»

Maar zijn eigen uitroep verschrikte hem, en 't was, of hij ontwaakte. Hij wischte zich het koude zweet van het voorhoofd. Hij had de drie geraamten der wandelaars gezien. En hij dankte God, dat hij zich vergist had; — ten minste eenige jaren, maanden, weken misschien.....

En op het zelfde oogenblik, waarop de Montville het glas op-hief, om het *gelukkig* echtpaar heil en vreugd te wenschen in een nieuw jaar, en daarna met Beersing *eeuwige* vriendschap klonk, zat er een oud man op den wachttorens des doods, bij eene eenvoudige lamp en een' geopenden bijbel, en vouwde op dit dierbaar boek de handen zamen, om voor hen te bidden.

DE
LAATSTE KLOKSLAG.

VIER FRAGMENTEN

UIT HET

WERKELIJKE LEVEN.

Wie droomt niet wel eens wakende? Wie heeft nimmer, op de wijde zee der mogelijkheid rond drijvende, de riemen ingetrokken, om aan het spelen der golven, aan den adem der verbeelding, het bootje over te laten? — Gelukkige afwisseling der koele, eentoonige werkelijkheid! Oogenblikken, waar in men den klokslag niet meer hoort, niet meer het oog beperkt wordt door de muren der bekrompene kamer of door den gezigteinder eener bekende wandeling!

De volgende bladen zijn de vruchten van zulke wakende droomen. Terwijl ik mij dat laatste oogenblik voorstelde, dat stipje des tijds, het welk aan twee jaren of aan geen van beide toebehoort, werd de verbeelding mijne gedachten meester; zij voerde mij rond in het bont gewemel, het woelend allerlei, dat wij de wereld noemen, en verplaatste mij nu hier, dan dáár, om den laatsten klokslag des jaars te hooren. Ecnige dezer schetsen heb ik nageteekend, en noemde ze Fragmenten uit het werkelijke leven, in het vertrouwen, dat er wel even veel geschiedenis onder deze verdichte namen zal schuilen, als er verdichting is in vele berigten, waarbij de namen eene waarheid zijn; en in de hoop, dat menig lezer de menschenwereld, gelijk zij is, in haar eenvoudig, dagelijksch gewaad, zijner beschouwing niet onwaardig keuren zal.

Welligt, dat men in het derde dezer fragmenten een' anderen toon zal opmerken; het is, omdat men daar, ofschoon in een vrij en ruim gewaad, een denkbeeld van den beroemden Jean Paul weder vindt.

I.

A R M O E D E.

In het zweet uwes aanschijns zult
gij uw brood eten.

Het is donderdag avond. Reeds vroegtijdig is het nevelachtig daglicht in avondschemering overgegaan. De weg begint moeijelijk te worden voor den vreemdeling. Treden wij die hut binnen, die daar aan de afhelling van den dijk gebouwd is. De deurpost is wel laag, zoo dat wij moeten bukken, om daar binnen te gaan; maar men moet immers ook op den drempel der rijken bukken?

Wij staan in de kleine schuur, die, onder één dak gebouwd, de helft van het geheele huis uitmaakt. Eer wij verder doorgaan, zie deze woning eens rond! En gevoeldet gij eenige opgewektheid, om over het geluk der leemen hutten gevoelvolle en overdrevene gedichten te maken, gelijk die van sommigen, die nooit den voet aan dien ruwen drempel gestooten en het hoofd voor dien lagen deurpost gebogen hebben: — misschien zou die lust u nu wel vergaan.

De magere geit, die in een' hoek, tusschen oude, aan een gebonden en gespijkerde planken hare woning heeft, valt ons het eerst in het oog. Lusteloos schudt zij den kop en knabbelt op een' koolstronk, waar van zij reeds, eerst de bladeren, en daarna de groene opperhuid tot voedsel gebruikte: treurig werpt zij juist het overschot weg. Maar zij blaët niet, noch trappelt van ongeduld, om meer en beter voeder. Het is, als of zij het weet, dat zij de geit is van een' arbeider, van een' armen man, en dat nog wel in den winter!

Op den aarden bodem der schuur zien wij verder weinig of niets, dat ons oog tot zich trekt. Hier en daar een' wankelenden stijl, die het rieten dak schraagt, althans het schragen moest; of een' kuil

in den grond, uitgehold door het regenwater, dat de gaten in het riet doorlaten; en in dien anderen hoek aan uwe linkerzijde, tegenover de geit, dáár waar gij in de hoogte het gestommel van drie sluimerende hoenders hoort, staat het gereedschap voor den zomertijd: de zware spade, de kromme sikkel, de houten hoorijf, en touwwerk en zeel. Het zweet van den werkman deed dat ijzer roesten, gaf dat hout een doffe, vale kleur, en heeft die sterke touwen en zelen gesleten.

Terwijl wij nog in de kleine schuur staan, zien wij reeds door eene geopende deur, — de hengsels hebben sedert lang het sluiten verleerd! — in de kamer, het eenige vertrek des huizes. Regt tegenover de deur ligt, op de stukken van eene oude ijzeren vuurplaat, een hoop rijzen en stroo, waar uit eene hooge vlam oprijst. Spoedig echter zinkt deze weder weg, en het is, als of het vuur in zijne eigene asch zal smoren; doch een enkele turf bewaart nog glimmende vonken: die zullen den volgenden hoop brandstof even spoedig in ligte laaije vlam doen opgaan en weder in asch weg zinken, zoo dra het *noodig* zal zijn, dien op te werpen. Gij vindt het nu reeds *noodig*? Maar hebt gij het dan niet gezien? Men stoekt hier niet, om een vertrek te verwarmen, waar door duizend reten de buitenlucht binnen stroomt; waar deur en venster maar half gesloten zijn, omdat men anders van den rook stikken zou. Neen, het is enkel, om het water te koken, en dan van een weinig drab en chicorei een' drank te trekken, die voor koffij wordt ingeschonken. En als nu de vlam opflikkert, waar door het water koken moet, dan dringen de kinderen elkander weg van de vuurplaat: die jongen met zijne morsige handen, en dat meisje met de ongekamde haren. Zie! zij houdt met de eene hand het kleine zusje omvat, dat op een korst roggebrood haar eerste twee tanden beproeft, en met de andere veroverft zij eene plaats bij het vuur, die haar door dien wilden knaap werd betwist; en de gloed valt op de ruwe gelaatstrekken, en de rook bezoedelt handen en kleederen en haarlokken.....

Arme kinderen! Hebt gij dan geene moeder meer, die voor u zorgen kan? — O ja! treed maar eens het vertrek binnen, en sla de oogen naar de linkerzijde, dáár op dien donkeren achtergrond. Er is geen olie genoeg in de lamp; anders was zij al opgestoken, en gij zoudt het beter onderscheiden. Doch zie maar eens scherp toe. Ziet gij daar niet eene vrouw, die met een' ouden trekpot dat zieke kind, dat in de bedstede ligt, staat te laven? Dat kind, het is de oudste zoon; — hij draagt de teekenen van toring in de holle oogen, in de afgezette kleur, op de ingevallen wangen! — En

dat andere, een meisje van drie jaren, dat zij aan de hand heeft, het waggelt op kromme beentjes en dikke knieën; en de blaauwe kringen onder de oogen, de korte, dikke handen, het grootte hoofd, de waggelende gang, alles voorspelt een gebrekkig opgroeijen. — Verwondert het u nog, dat de moeder niet naar die drie gezonde en sterke kinderen omzag?

Hoe steekt van oogenblik tot oogenblik de wind buiten op! De weinige glasruiten rinkelen; de daksparrren kraken; de fijne sneeuw jaagt door de reten; zelfs de arme geit kruipt huiverend in het achterste en donkerste van zijn hol!

De buitendeur kraakt, de stroeve hengsels knarsen, een snerpende noordewind dringt door de opene kamerdeur; men hoort het geklots van klompen, die in de schuur worden uitgetrokken; en hij, die nu op grove, hier gestopte en daar weder doorgesletene kousen binnen treedt, die huiverend van nat en koude zich in den hoek van den haard neder werpt op een' der twee stoelen, waar aan men zich nog veilig vertrouwen kan: het is Pieter Ravels, — de vader, die terug keert in den schoot van zijn huisgezin.

De kinderen bij het vuur zagen al met een wrevelig gelaat naar het openen van de buitendeur: want — het geldt hunne plaats bij de warme vuurplaat! — De moeder ziet even om, maar vervolgt haar werk bij den zieken knaap, die juist op de andere zijde liggen wil: want — deze is haar kind! — Alleen de kleine op de knie van zus springt op, en de andere laat de hand der moeder los, om naar den binnenkomende toe te waggelen: want — zij kennen nog geene zorgen, en vader komt!

»Hoe maakt het Pieter?»

Dit is het eerste woord van den vermoeiden werkman; en het antwoord, zoo als iederen avond: »Niet beter! Hij heeft weër veel gehoest en bijna niets gebruikt den geheelen dag.»

»En is de meester er nog geweest?»

»Neen; hij zeide gisteren: er was toch niets aan te doen, daarom zou hij het de eerste dagen maar eens inzien en geen fleschje geven; in de volgende week kwam hij nog wel eens terug.»

Arme lijder! — *Er was niets aan u te doen!* — U wordt ten minste de waarheid gezegd.

»Waarom wordt de klok geluid, vader?» roept Mietje een weinig later, als juist de lamp is opgestoken. En Ravels luistert... »o Ja! er is kerk van avond, met het oude jaar; ik was dat bijna vergeten; het is mij ook te koud, om te kerk te gaan.»

»Vooral,» voegt de vrouw er eenigzins scherp bij: »sedert uw zondagsche buis weg is.»

Een donkere trek op het gelaat van den arbeider en een onderdrukte zucht is het antwoord. Voor weinige weken had hij zich eens willen vervrolijken, onder zoo veel ellende; de drank had hem vervoerd; en hij had zijn buis te pand gegeven, toen zijne slecht voorziene beurs ledig was!

Eene onaangename herinnering geeft ook in de hutten der armen eene plotselinge wending aan het gesprek, wanneer men den lust of den moed niet heeft, om twist te maken. — »Zeg eens, Lijsje!» zoo begon de man: »Ik denk, dat wij morgen een' goeden dag met wenschen zullen hebben. Dat wil altijd wel, met zulk koud en guur weér: dan wordt er nog wel eens een cent bij gedaan, of de cent wordt een stuiver. Ook denk ik van de diakens wat turf, en van mijn' boer wel een fooi te krijgen.»

»Nu ja, dat is ook wèl noodig!» is het antwoord: — want Lijsje heeft juist de jongste in de wieg en de tweede in de krib gelegd, en roert nu den pot met brij eens om, die over het vuur den waterketel vervangen heeft: — »Dat is wèl noodig: want ik heb er in onderscheiden winkels al met moeite iets op geborgd. Als Arij en Mietje niet nog wat opdoen, weet ik waarlijk geen' raad.»

En nu volgt een ander gesprek, waar toe het vorige aanleiding gaf. Het is tusschen de moeder, en de twee oudste kinderen op den zieke na; terwijl vader er somtijds ook een woordje in mede spreekt, vooral waar de zware toonen van het vaderlijk gezag noodig zijn. Arij en Mietje, — het zijn die twee, die wij in strijd vonden om de warmste plaats, — zullen beiden een' verschillenden weg uit gaan, reeds vóór dag en dauw; en nu ontvangen zij de reiskaart voor dien weg: wáár men best des morgens en wáár des middags wenscht, en hoe men het medelijden wat wakker moet maken, Mietje vooral, die kleine zus mede neemt, en bij de Mevrouw zal gaan en de Jufvrouw van den dominé. En vooral.... hier valt de stem des vaders in, en wijst hij den eiken stok naast den haard, of soms de verzoeking in hen mogt opkomen, om de opgezamelde centen te versnoepen..... Maar neen, wij willen de natuur niet te naakt afschilderen. Deze of gene, die nimmer gevoeld heeft en nimmer denkt te gevoelen, wat armoede is, mogt misschien hart en hand voor haar sluiten; den arme veroordeelen, omdat hij niet is, gelijk hij op het velijn papier van een' roman wordt beschreven, gelijk hij op het keurige steendruk-plaatje van een lief kinderwerkje staat afgebeeld!

De kinderen rusten. Alleen de teringzieke haalt nog benaauwd adem. Vader heeft den berooken bijbel van den schoorsteen gekregen..... Er is geen wintervoorraad in huis, geen bed, geen zondagskleed, maar toch een bijbel. Gezegend zijt ge, gij goede afgezant van den hemel, die ook de stulp des ellendigen binnen treedt, om dáár het woord des Heeren te vervullen: *Den armen wordt het evangelie verkondigd!*

»Wel nu, Pieter!» Zoo spreekt Lijsje, terwijl zij het oog opslaat van de kous, die zij in de hand heeft en stopt: — »Wel nu, Pieter!» — en hare stem wordt vriendelijker, dan die nog geweest is: — »De kinderen zijn nu allen naar bed; waarom leest gij niet hard op? Gij hebt het in langen tijd niet gedaan, en het kort den avond nog.»

»Nu ja dan, voor den laatsten avond zal ik het eens doen. Anders, ik lees niet rad, en heb er juist niet altijd lust toe tegenwoordig; maar de psalmen, dat gaat mij nog het best af, en gij kunt er ook wel enkele meê zingen.»

En nu zoekt Ravels eerst een' bekenden psalm op, en leest hem geheel voor; daarna heft hij met eene zware, maar schorre stem aan:

*Gij zijt, o God! van de allervroegste jaren,
 Voor ons geweest een toevlugt in gevaren.
 Eer berg en rots uit niet geboren waren,
 Eer de aarde rustte op hare grondpilaren;
 Van eeuwigheid, o God, die eeuwig leeft!
 Zijt gij een God, die eind noch oorsprong heeft.*

Neen, grimlach niet om de onhandigheid, waar meê die ruwe vingers zoo lang in het psalmboek bladeren; en gedurig het boek achter de lamp houden, om de nommers te zien, tot eindelijk de bekende gevonden is! Grimlach niet bij hun gezang, om den trillenden somberen toon des eenen, om den schellen, slependen nagalm der andere! Zij hebben dat lied geleerd, toen zij te zamen op de leering gingen, en voor het eerst met elkander stoeiden en baden en zongen. Grimlach niet! Sla liever met eerbied het oog op die moeder, als ze zuchtende ter zijde ziet naar den zieken knaap, terwijl zij zingt:

*Uwe oppermagt, die wij ootmoedig eeren,
 Kan door één wenk den mensch zijn broosheid leeren;*

*Uw wenk alleen, al schijnt ons niets te deren,
Verbrijzelt ons, doet ons tot aarde keeren!*

Zie veel eer op dien traan in het oog van den arme, als hij aanheft:

*Door uwen toorn vergaat ons kwijnend leven;
Uw gramschap doet ons hart van doodschrik beven;
o God! als Gij, in majesteit verheven,
Het onregt, dat we in 't openbaar bedreven,
En 't kwaad, door ons in 't heimelijk verrigt,
In 't licht stelt voor uw glansrijk aangezigt.*

Zie dan in het rond, en begrijp, misschien voor het eerst van uw leven, wat het beteekent:

*Helaas! het best van onze beste dagen
Baart dikwijls smart, geeft dikwijls stof tot klagen;
Daar zorg, verdriet en jammertlijke plagen
Steeds beurt om beurt de matte ziel doorknagen....*

En zing mede, indien gij nog gevoel en adem hebt, zing mede voor het huis, waar in gij staat:

*Uw liefde, uw magt behoede ons voor bezwijken;
Sterk onze hand, en zegen onze vlijt;
Bekroon ons werk, en nu, en t' allen tijd!*

Aan de zelfde zijde der kamer, waar de zieke ligt, is nog eene bedstede, digter bij den schoorsteen: daar in is de krib, en de wieg staat er vóór, en Mietje ligt er bij vader en moeder; terwijl in de andere bedstede nu en dan de zieke steunt om het woelen van Arij, die slaapt zoo dra hij warm wordt, slaapt naast een langzaam stervende: want er zijn slechts twee zakken kaf, en op den zolder in het stroo is het nu te koud.

Naast de bedstede der ouders hangt de bestoven huisklok, reeds in drie geslachten eene erfenis van den vader op den oudsten zoon. Ratelend verkondigt zij den slag, die volgen zal, en te gelijk legt de moeder zich neder: want terwijl allen reeds slapen, is zij voor het laatst naar Pieter gaan zien, heeft hem nog eens te drinken gegeven, en ziet! nu is het bijna, of zij grimlachte: — haar kind sluimert ook voor het eerst!

De rookende turf is reeds lang ingerekend, en de lamp uitgeblazen. Helder schijnt de maan door de in lood gevatte ruiten van het eenige venster. Het geheele gezin rust reeds eenige uren lang: want niemand wacht het nieuwe jaar aan den haard af, dan die er vuur op heeft; niemand heet het welkom aan zijne tafel, zonder goede spijzen en een' vreugdebeker. Alleen de moeder heeft nog van tijd tot tijd het bed verlaten, om bij het maanlicht naar Pieter te zien. Nu legt ook zij zich neder, vermoeid maar gerust gesteld; zij trekt het oude stuk kleed, — de deken heeft de zieke: — het oude stuk kleed trekt zij over zich henen, en hoort niet eens het geratel der verroeste raderen van de huisklok.

Langzaam volgen de twaalf slagen elkander op; maar niemand luistert er naar, dan gij en ik. Wees welkom! gij laatste en eerste slaap van een jaar, die reeds uw zacht dekkleed over den arme hebt uitgespreid! Doe hem zorg en zonde vergeten; doch bewaar in zijn hart de ruwe, maar toch edele denkbeelden van iets beters, iets eeuwigs! Ja, gij vriendelijke bode van het land der ruste, in wiens schoot de vermoeide uitrust! o! verkwik hier en overal waar hij lijdt, den brozen sterveling; herinner hem, dat een Vader over hem waakt; en als hij ontwaken zal, laat dan, naar het geen wij straks hoorden zingen,

Laat met het licht, ZIJN licht voor hem verrijzen!

II.

G E N O T.

Laat ons eten, laat ons drinken:
want morgen sterven wij!

Opmerkelijk is in eene groote stad de verdeeling van den dag. De opvolging der uren schijnt daar eene opvolging van verschillende menschenrassen. Het armste ras treedt het eerst op, vooral in den zomer: de timmerman, die naar de werf gaat; de wei-boer, die zijne versche waar bij het glas uitvent; de water- en vuurvrouw, die vol bedrijvigheid haren onaanzienlijken, maar niet

onvoordeeligen winkel open zet; en daarna de knecht van den koopman, met zijn' bedarden, eenigzins aanmatigenden gang, en de melkboer in de wijk der aanzienlijken; weldra opgevolgd door den afgeleefden couranten-bode, die gromt op de dienstmeid, omdat zij het Handelsblad van gisteren niet vinden kan, en door den barbier, die altijd haast heeft en altijd zijnen tijd verpraat; — tot eindelijk de eerste zwarte rok op de straat gezien wordt, nog tot verwondering der geburen.

In den winter ziet men die opvolging nog meer in den avond. Een wintermorgen, met zijne droevige, nevelachtige, ik zou bijna zeggen onnatuurlijke duisternis, tusschen de hooge huizen en op de morsige straten der stad, heeft te weinig uitlokkends, en drijft alleen door noodzaak dezen en genen ontijdig uit het bed. De winteravond daarentegen heeft juist in eene groote stad iets opwekkends: het is eene tooneelvertooning bij kunstlicht, eene schitterende illusie, waarbij zelfs de armoede en het verdriet iets van hunne afzigtelijkheid verliezen. En hoe meer nu de avond in den nacht overgaat, des te meer verhuist licht en gewoel naar de aanzienlijke wijken. Gelijk het zonnelicht langer op de heuvels vertoeft, dan in de dalen, waarover deze hunne lange schaduwen werpen; zoo spreidt de duisternis, maar ook met de duisternis de rust, het eerst hare vleugels over de achterbuurten uit: er is niet zoo veel goed gezelschap, niet zoo veel nadenken en lektuur, niet zoo veel olie of gas!

Zoo omdwalende door de straten, zien wij nu hier, dan daar, een licht uitgebluscht of door het weifelend nachtlicht vervangen; evenwel, op dezen laatsten avond minder spoedig dan anders. In alle huizen bijna, waar op den dag welvaart of weelde door de vensters zag, is nu nog het kunstleven van den avond in volle kracht. In enkele slechts gaat de kwijnende grijsaard vroeg ter rust, en vallen de dienstboden bij de lamp in slaap; of in afwachting van een' woeligen morgen, wordt alles vroegtijdig weg geruimd; en in het klaaghuis haast men zich meer dan anders, omdat men er alleen slapende het nieuwe jaar zonder tranen ontvangen kan.

Maar daar ginds, op die ruime en prachtige bovenkamer, schittert nog het lamplicht. Een woelig gedruisch lokt ons onder het venster; maar in de zonderlinge disharmonie van zingen en spreken, van lagchen en dreigen, afgewisseld door het gerammel van borden, het klinken der glazen, het stampen van een' voet of het vallen van een' stoel, — kunnen wij niets onderscheiden. Het is, of de muzijk-instrumenten van een geheel orkest in op-

stand zijn geraakt, en tegen den wil hunner meesters aan, een' chaos van hunne doordringendste en tegenstrijdigste toonen laten hooren.

Alles noodigt ons, daar wij nu toch het menschelijk leven in zijne duizendvoudige vormen willen leeren kennen, om ook hier eens in te gaan. Wij treden binnen. In de benedenkamer worden wij niet lang opgehouden: wij vinden daar niemand, dan eene dommelende hospita, die telkens door den klank van eene bel opspringt, als of die bel eene galvanische kracht had voor haar en voor de poes, die met half gesloten oogen op haren schoot zit te spinnen; maar ook even dikwijls wordt zij door het gewoel en geraas, voor haar den kalmsten wiegezing, weder in slaap gestust. Man en kinderen zijn reeds lang in de rust, en worden noch door de bel, noch door het gedruisch gewekt. Beide gaat het niet aan. En indien er nu, behalve het spel der droomen en de werktuigelijke uitvoering van toegeworpene bevelen, nog eenige gedachte in die trouwe huismoeder levendig is, dan is het alleen de berekening, hoe veel met mogelijkheid deze nacht wel zou kunnen opbrengen: — behoudens den goeden schijn, het noodige vertrouwen voor het vervolg, en een weinigje geweten!

Nadat wij den smallen trap zijn opgegaan en de kamerdeur hebben geopend, overzien wij het gezelschap met éenen oogopslag. Het zijn tien mannen van verschillenden leeftijd, aangezeten rondom een' wel toebedeeld, maar slecht geconserveerden disch. De stukken der taart en de kleinere sieraden van het dessert zijn vermengd met den overgestorten wijn, bezoedeld met de asch der cigaren. Schotels en borden, in bonte mengeling over en op elkander geschoven, worden afgewisseld door den voet van een gebroken wijnglas en de scherven eener verbrijzelde bokaal. Het gelaat der aanzittenden teekent dien toestand, waar in de rede haar bestuur nog wel niet geheel verloren heeft, maar toch de teugels reeds laat hangen; waar in men reeds meer ziet, dan opmerkt, en meer opmerkt, dan beoordeelt; en ieder der gasten minder nadenkt, dan hij spreekt, en veel meer spreekt, dan hij luistert.

In de kalme stemming, waar in wij ons bevinden tegenover dien levendigen kring, willen wij eerst de leden van het gezelschap nader leeren kennen.

Regt over ons, in dien gemakkelijken armstoel aan het hooger einde van de tafel, met het opgeheven glas in de hand, zit de gastheer, de heer Reder. Ik wil u nader met hem in kennis brengen. Hij is één van die bevoorregte menschen, die zich boven

de uitspraak des Scheppers verheffen: *In het zweet uwes aanschijns zult gij uw brood eten*. Hij heeft nimmer *gezweet* onder den arbeid, sedert hij op zijn veertiende jaar de scholen verlaten heeft. En *zijn* eigen brood heeft hij nimmer gegeten, daar hij altijd nog teert op het brood, dat zijn vader, een ijverig en boven mate zuinig handwerksman, voor hem heeft opgezameld, en dat nog vermeerderd is met den voorraad, dien een rijke oom hem heeft nagelaten, alleen omdat hij het geluk had, met den zelfden naam gedoopt te zijn. Zijn verder leven van den schooltijd af, in de schaal van maatschappelijke of zedelijke waarde te wegen, zou moeilijk zijn; hij zelf kent daarvoor slechts één gewigt, éénen geldigen maatstaf: het *genoegen*. Hij leeft, om zijn leven te genieten, zoo lang hij kan en zoo veel hij kan; anders niet. Eene zekere natuurlijke aandrift zegt hem, dat dit genot aangener is, als er geen zonde aan kleeft; en daarom is hij een *braaf man*, in den gewonen, maatschappelijken zin. Evenwel, daar hij hier nooit verder op heeft doorgedacht, onderscheidt hij zoo naauwkeurig niet, wat goed of kwaad is, neemt het eerste zoo ruim mogelijk, en getroost zich geene pijnlijke opoffering, om het laatste te ontwijken. Tot zijn genot behoort verder *gezondheid* en *jeugd*, *liefde* en *vriendschap*. Om zijne *gezondheid* te bewaren, houdt hij de maat in zijne onmatigheid. De *jeugd* strekt hij zoo ver uit, als de algemeene denkwijze en zijn eigen gevoel het slechts eenigzins toelaten: daarom heeft hij ook in de laatste tien jaren zijn verjaardag niet gevierd, en reeds menig haar op het hoofd en in den baard zwart geverwd. De *liefde* is in zoo verre noodig tot zijn *genoegen*, dat hij daar van wel de rozen wil plukken, maar zonder de doornen: — de lasten des huwelijks; — hij is dus, geen verleider of *débauchant*, maar een geregeld, een fatsoenlijk wellusteling. De jaren, die hij te *Parijs* heeft doorgebracht, hebben hem ook in dit opzigt gevormd; en door de grenzen van geoorloofde *genoegens* en goede zeden slechts een weinig verder uit te strekken, heeft hij het knellende van pligt en band ontweken, dat hem altijd een schrikbeeld geweest is. Maar vooral is de *vriendschap* hem onmisbaar: immers de vriendschap is een stilzwijgend en gemakkelijk contract, tot weder-opzeggens toe, een contract tot onderlinge uitwisseling van *genoegens*, tot gemeenschappelijk en daardoor verhoogd levensgenot. Daar naar waardeert hij zijne vrienden, en acht ze dan ook hoog; hij getroost zich zelfs gaarne eene kleine geldelijke opoffering voor den vernuftigen, vrolijken tafelvriend; hij heeft een flesch wijn over voor de opgeruimdheid der jeugd,

een' dag vertering voor den bevalligen dichter, een vrij gelag voor den komiek. Met één woord, Reder is een *menschenvriend*. Ja, tot zijne eer moet gezegd worden, dat men zelfs zijn' knecht wel eens met een' kleinen onderstand zag gaan naar een' verarmden vriend, zijne hospita met een mandje versterking of verkwikking naar een' zieke van hare kennis. Maar hem zelve zag men nooit in de sombere stegen, die in de groote steden de hollen der ellende zijn. Nog nimmer heeft hij een' stervenden vriend de hand van afscheid gedrukt; geen lijk, dan alleen dat zijner moeder gekust!

Ik heb u wat veel van den heer Reder zelve verhaald, omdat gij u dan verbeelden kunt, dat gij van zijnen armstoel af, het overige gezelschap met het oog van een' ouden bekende overziet. Aan zijne regterhand ziet gij den eenigen in den kring, die ouder is dan hij. Het is een broeder, dien hij lief heeft — als een broeder. Dat is: hij behandelt met hem alle familie-zaken, die noodig zijn in beider belang; hij noodigt hem, waar hij hem niet kan voorbij gaan, en komt bij hem, wanneer hij het niet weigeren mag. Hij ziet hem dus op geregelde tijden, op zóó veel geboorte- en andere feestdagen in het jaar, zelden meer. Hun broederlijke omgang heeft een' geregelden polsslag aangenomen. Ook op den oudejaars-avond komt hij ieder jaar bij hem, omdat hij er het vorige jaar ook geweest is. Overigens is de oudere Reder, (want hij wordt, als opvolger van zijn' vader, alleen *Mijnheer* genoemd door hen, die iets van hem te verzoeken hebben :) een volstrekt onbeduidend mensch; iemand, die overal of nergens te huis behoort, al naar men het neemt. Hier is hij de eenige gehuwde en lacht mede, als men op het huwelijk schempt; zondag avond was hij in een' kring van gestrenge huisvaders, en schudde het hoofd, even devoot als de anderen, over de losbollen van dezen boozen tijd.

Op den ouderen Reder volgen drie tijdgenooten van zijnen broeder. Zij gelijken naar dezen in de hoofdzaak zoo naauwkeurig, dat het der moeite niet waardig is, de kleinere afwijkingen in bijzonderheden na te gaan, of zelfs de namen te noemen. Wij slaan dan het oog op het andere viertal tegenover dezen, aan de linkerhand van den gastheer. Dáár ziet gij het leven in zijn eersten bloei, het levensgenot in zijn eerste vuur; zoo als wij aan de andere zijde reeds de voorteekenen van het verwelken der kracht, van de verzadiging der vreugde ontwaren. Die vier jongelingen, — ik zou tegen alle maatschappelijk gebruik handelen, als ik ze *slechte menschen* noemde. Zij doen immers

niemand merkbaar te kort; zij worden niet onbekwaam op openbare plaatsen gevonden; zij hebben het een of ander bij de hand, waar mede zij eenige uren van den dag doorbrengen; zij komen als ordelijke en beschaafde burgers op de sociëteit, op het concert en in de comédie, — ja zelfs eene enkele maal in de kerk, als er een beroemd redenaar preekt, die het niet te lang maakt, en bij wien een *fraai gehoor* te zien en iets *brillants* te hooren is; en zijn zij er dan bij het aangaan van de kerk al niet altijd, zij zijn er toch zeker bij het uitgaan. — Kortom, het zijn menschen, (zij verzuimen zelve niet, het bij voorkomende gelegenheden te verzekeren:) op wier gedrag niets te zeggen is. En toch, — misschien vindt gij mij nu wat al te ernstig, maar toch spijt het mij van dien jongen mensch, die daar aan het eind der tafel, tegenover den gastheer zit, dat ik hem in hun gezelschap vind.

Maken wij ook met dezen nader kennis. Het is Karel Edeman, die uit een afgelegen landstadje voor weinige maanden herwaarts gekomen is, en die nu door een' verren neef van vaders zijde in fatsoenlijke kringen geïntroduceerd wordt. Zag ik hem onder gemeene losbollen, onder woeste en schaamteloze dronkaards, ik zou niet voor hem vreezen; maar nu, — mij dunkt, hij kon wel eens spoedig smaak gaan krijgen in zulk een gedrag, *waar niets op te zeggen is*. Het is somwijlen, als schaamt hij zich reeds half en half zijne ouderwetsche woonplaats, waar men nog iederen zondag te kerk gaat, en elken morgen of avond uit den bijbel leest. Zal hij misschien eindigen met zijnen vader te bedriegen, als die hem geld voor boeken en kleederen zendt? of met zijne moeder te bespotten, als zij nog van bidden en eenen Zaligmaker schrijft, en dat in een' brief!.... O gij, wereld! Gij hebt ziekten, nog doodelijker dan de cholera, nog besmettelijker dan de pest!

Nu kennen wij dan het tiental, dat wij rondom de tafel zien aangezeten, en onze geest kan eenigen zamenhang brengen in de bonte mengeling van woorden, die met de zelfde kracht en luidruchtigheid van alle zijden ons toestroomen. Aan het hooger einde van de tafel is juist een gesprek over eerbare huisvaders en moeders afgeloopen, en eene niet zeer uitlokkende schilderij van schreeuwende kinderen opgehangen. Aan de linkerzijde werd daar even een vrij hevige twist over eene der *beautés* van de stad bijgelegd, toen die reeds dreigde, van woorden tot daden over te slaan. En de naburen van Karel Edeman zijn nog bezig, om een bevallig tafereel te schetsen van zijne kleine vaderstad,

welker bewoners, met hunne oudmodische rokspanden en zilveren of gouden kerkboeken, des zondags morgens geregeld op het appèl komen; ja, men kan wel zien, dat de verlichting er nog niet ver doorgedrongen is!

Op dit oogenblik hooren wij, bij eene kleine pauze in het gesprek, een' anderen spreker. Het is de fraaije albasten pendule, die regt over den gastheer, in den achtergrond van het vertrek, op eene commode geplaatst is. Zij laat den voorslag van twaalf uur hooren. Straks zal ze spelen, en daarna middernacht verkondigen; — als of de uren, dagen en jaren altijd spelende tot ons kwamen! — Reeds een en ander maal hebben de gasten een druk gesprek gestaakt, om naar die pendule te zien. Nu schijnt de tong op eens geheel en al geboeid. Het is hier op dit oogenblik, even als het buiten is, wanneer een stormachtige winternacht ten einde spoedt, en de zon zal opgaan: dan houdt de wind eenige oogenblikken den adem in, uit eerbied voor de vorstin des daags, die uit haar slaapvertrek optreedt; maar nadat zij den drempel is over gestapt, valt het hem ook hoe langs zoo moeilijker zich te bedwingen, tot hij weldra met nieuwe kracht los buldert, en het zonnelicht de wolken in het aangezicht jaagt.

Zoo worden dan, als in eene zekere angstige spanning vóór den naderenden klokslag, de teugels van het gesprek ingehouden. Fluisterend spreken de drie tijdgenooten van den gastheer over den vernuftigen François Lemon, die nog verleden jaar in dezen kring aanzat, en den wilden Pieter Rams, die voor twee jaren er den beker lustig deed rond gaan. Het is, of zij met de oogen tellen..... De oudere Reder, de vaste maar altijd overtollige dischgenoot, mede gerekend, zijn zij nog vijf van het tiental, dat voor vijftien jaren deze kamer inwijdde en te gelijk het nieuwe jaar verwelkomde!..... En daar ginds, daar zien wij een' traan, anders een' ongenooden gast in de van vreugde glinsterende oogen: — een' traan van Karel, die aan zijne moeder denkt! Hij heeft heden aan haar geschreven, en voor het eerst van zijn leven zit hij op dezen avond niet aan hare zijde, en voor het eerst is hij op dezen avond niet te kerk geweest, en ziet nergens een psalm- of gezangboek, nergens een' bijbel in het vertrek!

Maar korter, dan eene zomerwolk, door dartelende winden gedreven, het gelaat der zon bedekt, die haar haastig, als een' gazen sluier, naar de andere zijde wegschuift; korter nog duurt deze pauze. Bij het spelen der pendule, die op dit uur de wijs hooren laat van:

*Es kann ja nicht immer so bleiben,
Hier unter dem wechselnden Mond!*

Bij deze vrolijke toonen, hooren wij tevens een ander geluid. Het is de gastheer, die den edelen champagne ontkurkt, terwijl de gasten zich haasten, om het schuimend vocht in de glazen op te vangen. En zoo dra de wijn bruist en tintelt in de hooge romers, en te gelijk de slagen van de klok elkander snel opvolgen, stroomen gezondheid, vreugde en lang leven, in het schaduwbeeld van blijde wenschen, uit den mond der gasten. De gastheer zelf heft zijn glas en zijne stem het hoogste op, en wenscht, dat men nog lang wenschen en lang drinken moge: want *vreugd te scheppen in 't leven, zoo lang het lampje schijnt*, dat is de ware wijsheid! En nu keert, onder een luid: »Bravo!» de rollende en klaterende stroom van het verward gesprek, een oogenblik in zijne vaart gestuit, met dubbel geweld terug. Zoo volgt een waterval op de rotsblokken, die den al te woesten bergstroom wilden keeren of in een geregelden kom opvangen.

De volgende wenschen bewijzen reeds, hoe de bruisende wijn de tong heeft ontboeid: dubbelzinnige woorden doelen op geheime betrekkingen van dezen en genen, andere banden, dan die van het huwelijk; of een' bejaarden oom, eene bedaagde tante wordt in dit jaar de lang voorziene rust gegund, — de hemel zelfs, mits zij het hunne op aarde laten! En wanneer dit denkbeeld te ongelegener ure bij den meest ernstigen der oudere bon-vivants, den naam van den overledenen François nog eens op de lippen brengt, van wien niemand eene zoo snelle afreize gewacht had, wordt die naam overstemd door het daverend gezang, aan de linkerzijde der tafel aangeheven en door het spelen der pendule uitgelokt:

*Uns Ruhenden unter dem Grase
Sey freundlich ein Becher gebracht!*

Maar terwijl nog de nagalm dezer laatste woorden ons in de ooren klinkt, zijn wij reeds weder op de straat, en ontwaken een oogenblik later met schrik uit onze mijmering, door een geheel ander geluid getroffen: het is de nachtwacht, die op eens naast ons zijne barsche stem laat hooren. Ook zijn lied, anders eentoonig als het schor gekras der nachtvogels of het hanengekraai tusschen de slapende hoenders; — zijn lied slaat een' anderen toon aan, en verkondigt het nieuwe jaar en heet het welkom. Het is de koude werkelijkheid na eene schitterende bedwelming!

III.

WROEGING.

God heeft ons eenen dag gesteld
tot bekeering: HEDEN.

Angstig wentelde een *grijsaard* zich om en om op zijn leger. Het was de laatste nacht des jaars. Hij was vroegtijdig ter rust gegaan, om niet te denken; maar — droomen is ook verschrikkelijk!

Als zoo vele spooksels keerden de schoone dagen zijner kindsheid tot hem terug. De eene voor, de andere na, traden zij aan zijne sponde. Zij schuddeden hem wakker uit den slaap. Zij lachten hem niet meer vriendelijk toe, gelijk voor vijftig en zestig jaren, maar grijnsden hem dreigend aan, en wezen op andere spooksels, die hen volgden.

Die andere spooksels, zie! het zijn zijne jongelingsjaren, dagen van wulpsche ongebondenheid; — maar hoe geheel anders, dan toen! — De oogen, vroeger zwemmende in wellust, zijn nu terug gezonken in de diepe oogkassen; de wijngaardranken, die vroeger hunne slapen omkransten, zijn scherpe doornenstruiken geworden; de lach der wilde vreugde werd een helsch gegrijs.

Onwillekeurig vliegt de arme grijze op. De weinige haren rijzen hem te berge. De dorre knokken trillen. Het gerimpelde, strakke vel trekt zich nog meer te zamen. En toch, hij kan het oog niet afwenden van die beelden eens vervlogenen en verzondigden levens, die met ontzettende snelheid, met akelige waarheid elkander opvolgen.

Weder andere schimmen verrijzen: het zijn de dagen zijner mannelijke kracht, maar nu magteloos en zwak. Hun brandt het geld nog in de hand, den onnoozelen ontwoekerd, om het in den beker te storten, dat de wijn daar in opbruiet. Hen vervolgen misleide jongelingen, bedrogene maagden, verlatene kinderen; ja! hij kent ze allen: hunne trekken zijn die der wanhoop, en elk dier trekken dringt hem als een bitter verwijt in de ziel! Die moeders vooral, die de ongelukkige kinderen aan de uitgedroogde borst drukken: zie! zij naderen, zij jammeren, zij verwenschen hem!..... Daar grijpt er eene het rampzalig wicht, en werpt het te pletteren voor

zijne voeten!..... En de jaren, die tot hem weder keerden, roepen met akeligen nadruk: »*Dat is ons werk! — ons werk en het uwe!*»

Zoo verjaagt het eene spooksel het andere. Het laatste staat bij hem stil. Het is dit jaar. Het toeft nog een oogenblik. Het heft den beker der bedwelming op, om dien tot den laatsten droppel ledig te zwelgen. Het wischt haastig een' traan van wroeging weg. Het schudt de kaarten in de dorre hand. Het werpt hem den valschen dobbelsteen voor de voeten, en trapt met een' honenden lach op den ouden huisbijbel, die met stof overdekt in eenen hoek ligt..... Nu wordt hem het bed te eng; en hoe wel het winter is rondom hem en in hem, doet eene gloeiende hette hem het dek verre weg werpen!.....

Hij schept weder adem. Hij staat aan het venster, en heeft het open geworpen, dat de koele nachtlucht hem verkwikke. En terwijl hij daar staat, de armen over elkander geslagen en het holle oog zonder tranen, overziet hij uit zijn hoog vertrek bij het starrenlicht de woningen der stad. Dáár ginds, daar lag eens het ouderlijke huis: zijn vader is er niet meer, ook zijne moeder niet, zelfs het huis niet meer: latere eigenaars hebben het gesloopt, om er een prachtiger gebouw in de plaats te zetten. Doch nu verrijst weder voor zijne verbeelding de nederige ouderlijke woning. Zijne moeder staat nog weenende aan de deur. Zie! het is hem, als of hij bij haar stond, en zij hem nog eens den laatsten kus op het jeugdig gelaat drukte: — die kus brandt op de dorre kaken! — Zijn vader neemt hem mede, en vergezelt hem met somberen ernst naar buiten. Hier staat hij stil, en zegt: »Mijn zoon! gij gaat ons verlaten; u wacht op de hooge school een edele, maar gevaarlijke werkkring. Denk, dat gij, ons verlatende, op den grooten, den beslissenden driesprong des levens staat. Regts af is de weg der deugd en der godsvrucht: hij schijnt u misschien wat steil en ongebaand, maar hij voert in een ruim en rustig land van eeuwig licht en blijvende vreugde. Links af zijn bloemrijke dreven en vrolijke wegen; maar wees gewaarschuid! De bloemen zijn bedwelmend van geur, de wegen dalen nederwaarts, de kronkelpaden der zonde voeren hoe langs zoo dieper in een hol, waar vergif van de wanden af druipt en schuifelende slangen loeren.....» De grijsaard springt terug van het venster. Ach! hij voelt nu die slangen, die hem omwoelen en naar de borst steken; die gifdruppels, die hem op de tong vallen en in de aderen dringen. En met zinnelooze smart wringt hij de handen, en roept: »Vader, o mijn vader! Setl mij nog eens op den driesprong des levens, dat ik anders kieze!»

Maar zijn vader is niet meer, en hij is den driesprong verre, verre voorbij!

Zachtere aandoeningen bewegen hem. Dáár ziet hij de huizen, waar in hij als knaap heeft gespeeld, en zijne makkers keeren uit de schemering van het verledene tot hem terug: zij springen, zij loopen met hem; zij schieten te zamen naar den schijf, en één hunner roept vrolijk: »Wij hebben geraakt, en gij hebt gemist!» — Vreeselijke waarheid! — Die vrienden zijn nu geachte burgers, gezegende huisvaders, goede christenen; of ze zijn reeds, als zoodanig betreurd en beweend, ten grave gedaald. Zij hebben het doel hunnes levens getroffen; hij alleen heeft het gemist!

De woningen der levenden verwijten hem zijn leven; het geluk van anderen herinnert hem eigen en wel verdiend ongeluk: hij wendt er de oogen af, en laat die verder weiden. Ziet gij daar ginds dat plekje in de verte, tusschen die hooge populieren, die in hun wit winterkleed het als de statige lijfwacht des doods bewaken? Dat is het kerkhof. Zijne verbeelding brengt het digter bij hem. Hoe vreemd! Hij heeft lust, om het kerkhof te betreden: in jaren zag hij het niet van nabij.

Van graf tot graf stapt hij daar over voort. Zie! daar onder dien eenvoudigen steen rusten zijne ouders. Er staat niets op geschreven, dan twee namen; maar een man, dien hij niet kent, treedt vóór hem uit, en schrijft er onder: VAN VERDRIET TEN GRAVE GEDAALD!

Hij staat daar nog, de afgestreden grijze, en bedekt het geelaat met de sidderende handen. Nu treedt zijn geheimzinnige leidsman naar hem toe, en klopt hem op den schouder. Hij slaat de oogen op, ziet een grafgedolven en vraagt onwillekeurig: »Voor wien is *dit*?» — »VOOR U!» — Deze woorden gaan hem door merg en been. »Voor mij een graf!» zoo gilt hij uit: »O laat mij, laat mij nog eenigen tijd een leven zonder vreugde en zonder hoop!» — Met deze woorden wil hij weg vlugten, maar kan niet. Eene onweêrstaanbare magt houdt hem aan de plaats geboeid, houdt zijne oogen in het open graf gerigt. En dáár rigt zich in den grafkuil een geraamte op: het is zijne gestalte, het zijn zijne trekken, voor zoo veel een geraamte gestalte en trekken hebben kan. Het rijst op, het nadert hem, ... en hij kan niet terug!.... Het omvat hem, het klemt hem in de dorre armen: hij voelt reeds den killen adem, den kus des doods op zijne wangen!

Terwijl het doodzweet hem uitbreekt, hoort hij op eens het akelig langzame voorspel van eene klok. Hij ziet nog een maal den bode des doods in het gezigt, en deze zegt tot hem op een'

plegtigen toon: HET UUR DES OORDEELS!... Nu slaat hij in zijne worsteling met het geraamte, zijn ander ik, den wilden blik op de wijzerplaat van den toren. Hij leest in die gloeiende cijfers het middernacht-uur, den middernacht van zijn leven! O God! als een dofse donder, die telkens nader komt, volgen de twaalf slagen elkander op; en bij den twaalfden, dáár opent zich verder de aarde, dáár bezwijkt zijn laatste kracht, dáár schemert zijn oog, hij waggelt en stort neder.... en hij ontwaakt!

Hij ontwaakt, de *jongeling*, en wischt zich het angstzweet van het voorhoofd, en bezint zich, wie hij is en waar hij is. Nog hoort hij den nagalm van de torenklok der akademie-stad. Zoo is het dan toch middernacht, de laatste des jaars. Maar die schimmen van verloopene levensjaren, die woningen en dat kerkhof zijner vaderstad, die ernstige bode en die ijsskoude kus des doods?.... Hij heeft gedroomd: — alleen zijne afdwalingen zijn geen droom geweest. Ach, reeds had hij de moederlijke beden, de vaderlijke lessen vergeten! Maar nu werpt hij zich met vurige, nooit gekende tranen van dankbaarheid en berouw, op de knieën. Gode zij dank! al staat hij niet meer op den driesprong, hij is dien toch nog niet verre voorbij. Nog kan hij terug keeren: zijne ouders leven nog; zijne jeugd is nog niet geheel verzondigd; God roept hem, den verloren' zoon, nog terug, en de Verlosser, wiens naam hij reeds leerde op den schoot zijner moeder, de Verlosser van zondaren leeft!

Keer met hem terug, gij afgedwaalde jongeling! Deze droom zal anders in de toekomst als getuige tegen u optreden; en als gij jammeren zult: »Keert weder, o keert weder, gij schoone dagen mijner jeugd!» — zij zullen niet meer weder keeren.

IV.

LOT WISSELING.

Ik ben een vreemdeling op aarde.

Dikwijls heb ik een weemoedig genoegen gesmaakt in het spel, dat de *November*-wind met de dorre bladeren drijft. Nu eens rollen zij ritselend voort over den grond, zoo lang tot zij in het water storten en zwijgen; dan weder worden zij door den wind uit een geblazen, en warrelend opgevoerd in de lucht: zij rijzen, zij dalen weder, en vele vlijen zich neêr op de zelfde plaats, van waar zij zijn weg gerukt, om daar eene poos uit te rusten; tot een nieuwe rukwind ze aanvat en met andere doet botsen, of verre weg slingert, of hoog opwaarts voert en eindelijk den hoop, die in een' modderigen hoek is opgezameld, of de drijvende geraamten op het water er mede vermeerdert. Dáár worden ze op een gepakt en verteerd; en de natuur ontbindt, wat zij zamen stelde..... Zoódanig is ons leven!

Ziet gij dien man niet, die zich dáár, aan de afhelling van een' heuvel, op het verdorde mos en heidekruid neder zet? Zie! hij legt den ligten reiszak onder den arm, en de hand onder het hoofd. Dat hoofd schijnt anders nog krachtig genoeg, om zich opgebeurd te houden, al verdringen daar op al meer en meer de grijze de zwarte haren. Maar nu heeft het hoofd den arm noodig tot ondersteuning, en de grijzende haren naderen de gefronste wenkbraauwen. En er zijn rimpels in het voorhoofd gegroefd, minder nog door den tijd, — dan zouden zij vaster en dieper liggen, — maar door zorg en nadenken.

Willem Veldhorst is geboren op dat gindsche, kleine en stille dorp. Hij heeft er gespeeld en geleerd, en was er tevreden en opgeruimd: want hij wist niet, dat dáár, achter die heuvels en heidevelden, de wereld zoo groot, zoo rijk en zoo arm was! Niemand dacht dan ook anders, en de knaap zelf het allerminst, of hij zou den akker ploegen, dien zijn vader, een welvarend

landman, geploegd had; de koeijen, en vooral de talrijke schapen weiden, die zijn vader had geweid; en begraven worden, waar zijn grootvader reeds een eigen familie-graf had gekocht. Maar eens kwam een verre bloedverwant, op zijne reize door de hoogere streken van ons vaderland, ook op het dorp, waar de ouders van Willem woonden. Deze vond behagen in den lustigen, levendigen, schranderen knaap, en deed voor het eerst de gedachte: »Zulk een jongen moest niet zoo vergeten en van de wereld als afgestorven leven; hij moest de wereld zien en zijn fortuin maken!» in het hart der moeder binnen sluipen.

O gij, moederlijke liefde! zoo teeder, zoo beminnelijk, en toch zoo gevaarlijk!

De een maal opgewekte gedachte ontwaakte iederen morgen met de goedgehartige moeder; en wanneer zij dan den knaap in de schrandere, ondernemende oogen zag, groeide die wensch met elken dag aan. Eindelijk werd hij zoo magtig, zoo sterk, en begon zich zoo ver uit te breiden, dat Hansje dien niet meer in haren boezem verkroppen kon; de begeerte, de hoop, de moederlijke eerzucht maakte haar gejaagd en onrustig: het hooge woord moest er uit!

Het was niet dan met schroom, dat de teedere moeder van het luchtkasteel, waar aan zij nu maanden gebouwd had, begon te spreken. Vader Veldhorst toch was een landman van den oud-Nederlandschen stempel: bedaard en ijverig, kundig door overlevering en ondervinding, regtschappen en godsdienstig; maar daar bij, als men zijnen bijbel en zijn huisgezin (de dieren mede gerekend) uitzonderde, aan niets meer gehecht dan aan zijn geld, en aan zijne oude, dagelijksche levenswijze. Hoe zou zij er van durven spreken, om den oudsten zoon, — Willem verschilde tien jaren met zijn' jongeren broeder, — den wakkeren knaap van dertien jaren, die reeds al de schapen kende en een voer hooi kon binnen mennen, van zich en zijnen stand te verwijderen? geld uit te geven, om in hem geldswaarde te verliezen? en aan onzekere droomen het eenige ideaal op te offeren, dat vader Veldhorst sedert dertien jaren zich gevormd had: om eens, met de lange in plaats van de korte pijp in den mond, zich op de bank voor het huis rustig neder te zetten, terwijl zijn zoon met de arbeiders van den akker weder keerde of zijn vee voor den nacht in de schaapskooi verzorgde?

Maar de eenvoudigste vrouw is listig, zoo dra een hartstogt haar beheerscht; de vreesachtigste moeder is dapper en ondernemend, als het hare kinderen geldt.

De veertiende verjaardag van Willem was bestemd, om de batterijen te openen. De pijp lag aan het ontbijt zorgvuldig gestopt bij vaders plaats, de sloffen stonden op de plaat, de koffij was dezen morgen sterk gezet, en de suikerpot meer dan gewoonlijk van klontjes voorzien. Alles, tot het gezigt der moeder toe, was geschikt, om vader Veldhorst het hoofd eens regt luchtig te maken.

De meid en knecht hadden weldra hun kort, maar gretig en voedzaam maal gebruikt; en de huisvader en moeder bleven nog een oogenblik zitten, terwijl de vrolijke knaap met de bonte das van moeder en het kerkboekje met zilveren sloten van vader lustig de deur uit sprong, om de geschenken op zijn' verjaardag aan de kinderen der bureu te laten zien.

Nu was het regte tijdstip daar. — »Het is toch een schranderere jongen, die Willem!» Zoo was het begin. »Jammer, dat meester zelf verklaard heeft, dat hij uitgeleerd was, en *hij* hem niets meer leeren kon. Daarin is men toch op een dorp altijd ten achteren.»

»Wij mogen blij zijn,» was het antwoord: »dat wij op zulk een afgelegen plaats nog een zoo goede school hebben. Willem leest den bijbel bijna zoo goed als de meester zelf, en hij schrijft een duidelijke hand; ja, hij rekt vlugger uit het hoofd, dan ik op de lei of de tafel. Als hij werken wil, zal hij een knappe boer worden, de jongen! Ik dank God, dat hij dit jaar zoo gemakkelijk door het roodvonk heen gekomen is.»

De eerste pas was moeder afgesneden; maar zij had zich op alles voorbereid.

»Ja, vader! daar hebt gij gelijk in. Ik zou mij ook verheugen, als hij een goede boer werd; maar..... maar als men meer kinderen heeft, en een enkele heeft zoo bijzonder veel aanleg, is het toch genoegelijk voor een' ouder, als deze iets meer leeren kan. Daar is hij voorbeeld neef Brand: die was toch ook maar een boerenzoon! En wat is hij nu een knap koopman geworden, die fransch en dan nog veel meer verstaat, en in een mooi huis in *Utrecht* woont.....» — En zoo volgde het eene woord het andere: de stroom was eindelijk los gebroken!

Vader Veldhorst zag zijne vrouw met groote oogen aan. Hij viel haar niet in de rede, omdat hij zoo bijzonder veel niet te zeggen had; hij schrikte niet: want hij had slechts eens in zijn leven geschrikt, toen er des nachts brand op zijne hofstede uitbrak; en hij werd niet driftig, omdat hij nooit driftig werd. Toen eindelijk de stof — of veel eer de adem van Hansje was

uitgeput, klopte hij zeer bedaard de lange pijp uit, hing die met de woorden: »Daar kan niets van in komen!» op het pijpenrekje in den schoorsteen, en stak de korte aan, die gestopt klaar lag. En met de vraag: »Waar hebt gij mijn klompen gezet?» was het gesprek afgebroken, en Veldhorst wandelde zoo rustig als ooit naar een zijner schapen, dat nog laat in den tijd werpen moest.

Moeder Veldhorst was wel een weinig uit het veld geslagen, maar zij was te veel vrouw, om niet te weten, dat *wijken* nog niet is *zich gewonnen geven*. Van tijd tot tijd vernieuwde zij, nu zijdelings, dan openlijk, den aanval. Misschien echter ware haar die nimmer gelukt, wanneer niet door een en ander woord van moeder de sterke, maar tot nu toe sluimerende eierzucht in de borst van den knaap ontwaakt was. Van nu af werd hij hoe langs zoo meer ongeschikt, om te leeren, wat zijn vader hem zoo dikwijls, zoo duidelijk en zoo geduldig verhaalde en aanwees. Het vee voederde hij zoo haastig, of hij op reis moest; den dorschvlegel, waar van hij ook de eerste handeling verkrijgen moest, hield hij als een' wandelstok in de hand; en als de stal reeds lang moest zijn uitgemist, waren nog slechts de ruwe planken met groote sommen van duizenden guldens, stuivers en penningen, en met huizen en torens, hooge torens, in krijt beschreven.

Eindelijk werd de vader — en gaat het ons mannen niet meestal zoo, mijn lezer? — niet overtuigd, maar vermoeid van het aanhoudend weêrstand bieden aan de gedurig vernieuwde aanvragen zijner vrouw, en vooral aan den hardnekkigen onwil van den knaap. Er moest dan nu, — en deze brief kostte meer arbeids, dan een gansche dag ploegen! — aan neef Brand geschreven worden. Deze wist zich naauwelijks meer een los gezegde van een paar jaar geleden te herinneren: want in de stad onthoudt men zoo lang niet, als tusschen de heivelden; en het geheugen van een' vreemde is op verre na niet zoo getrouw, als dat eener moeder. Evenwel, ofschoon juist niet van voornemen, om zich later bijzonder veel om den jongen neef te bekommeren, nu diende hij de ouders gaarne van een artikel, dat den gever weinig kost: — goeden raad; — en weldra werd Willem op een notaris-kantoor besteld, op een groot dorp in de provincie *Utrecht*. Men verkoos deze plaats, omdat die vrij goedkoop, en er tevens gelegenheid was, om de nieuwere talen te leeren, en zich in het rekenen en enkele andere noodzakelijke kundigheden verder te oefenen.

De laatste dag vóór de afreis, hoe werd hij niet onder verschillende en afwisselende aandoeningen doorgebracht! Den braven landman, hoe kalm en onwrikbaar bij alle andere gelegenheden, kwamen de tranen in de oogen. De smart der moeder was wel hartstogtelijker, maar werd door eene vreugde opgewogen, die de vader niet gevoelde. En de knaap zelf?..... Ja, het staat hem nog levendig voor den geest, dien man dáár met de rimpels in het voorhoofd en den somberen, zwijgenden blik, hoe hij zich toen gevoelde: de verbeelding nog meer opgewonden dan het gevoel, vol leven en veerkracht, en toch somwijlen op eens door een' heimelijken angst aangegrepen, zoo als de zeeman juicht en toch wel eens eene huivering hem aangrijpt, als hij op zijn element zich weder wagen zal; — gehecht als een kind, aan vader en moeder en zusters en aan den kleinen Hendrik, en toch bijna nog meer aan de speelplaats der schooljeugd, aan den schaapstal, aan den hooiberg en de duiven: want hij gevoelde wel, dat hij oneindig meer aan zijne ouders zich hechten moest, maar dit gevoel was nog meer overtuiging, het andere was instinct: het instinct, dat zelfs den ooijevaar uit verre streken terug brengt naar zijn vorig nest, dat de schildpad uit vreemde zeeën naar het bekende eiland doet weder keeren.

Dat alles, dat hij toen gevoelde, had hem ook nu, dertig jaren later, zijne schreden doen wenden naar die zelfde heivelden en akkers, naar het dorp, waar ieder huis, waar één huis inzonderheid voor hem zoo rijk in herinneringen was. Hij gevoelde zich nog *de zelfde*, als toen hij het ouderlijk huis verliet; en toch, hij was *een ander* geworden! — Is ook niet de damp, die in den zomer opstijgt, de regen, die in het najaar valt, en het ijs in den winter, *het zelfde* en toch *iets anders*? — Hij gevoelde zich nog de zelfde; maar wat in zijne jeugd hem alleen aandeed, het afscheid, dat had hem nu diep gewond: toen weende hij, nu kon hij niet weenen. En die vurige, ontombare begeerte, om de wereld te zien, ook al moest het alles kosten, ja ook al ware zijn verstand overtuigd geworden, dat het dwaasheid was; die begeerte herinnerde hij zich alleen nog als iets kwellends en toch onuitsprekelijk zaligs, even als de grijsaard zich den trek naar een' appel herinnert, waar om hij als knaap heggen en struiken overklom en slagen tartte; en nu staan ze vóór hem, geplukt, uitgezocht en gescheld, en hij ziet ze niet aan!

Willem Veldhorst *had de wereld gezien*; zie daar de eenige schat, dien hij verlangd, maar ook de eenige, dien hij verkregen had!

De eerste twee jaren waren voorbij gegaan in ijverige werkzaamheid, in opgetogene verwondering en vreugde. Daarop had zich de schaduwzijde der wereld aan hem beginnen te vertoonen: aan hem, die er niet op voorbereid was! Zijne nieuwe huisgenooten hadden hem wel veel aan uiterlijke beschaving doen winnen, maar niets aan degelijkheid. Het was met hem gegaan, even als met het graan van zijnen vader: in de plaatsen van weelde werd het wel verfijnd en smakelijker gemaakt, maar de voedzame kracht kwam alleen van den vaderlijken akker. De notaris, zijn patroon, was niet eigenlijk, wat men een' slecht' mensch noemt: hij was goedhartig, eerlijk, matig, maar zonder godsdienst. En toen nu de hand van den tegenspoed zwaar op hem drukte, verliet hem eerst de *goedhartigheid*, en hij werd lastig, norsch, onaangenaam, vooral voor zijne huisgenooten; daarop de *eerlijkheid*, en hij strekte de hand naar het goed van weduwen en wezen uit, om (zoo hij meende, slechts voor eenen tijd) zijne schulden te dekken; eindelijk de *matigheid*, en hij werd een dronkaard, omdat hij den moed of liever den hartstogt niet had, om een zelfmoordenaar te worden.

Treurige jaren had Willem doorgebracht, vooral omdat de dochter van zijn' patroon hem lief geworden was, en hij gehoopt had, met haar, het eenig kind, eens de ouders op te volgen, en voor dezen gedurende de wel verdiende rust van den ouderdom te arbeiden. Zijne verdere lotgevallen beschrijven wij niet. Het is de mensch en niet zijn levensloop, dien ik schetsen wilde. Wat beteekent ook een leven, als dit, in den rusteloozen stroom der maatschappij, waarvan iedere druppel een menschenleven is, en vele druppels op dezen éénen gelijken? Het kostte de gezelschappen der heeren en dames in den omtrek, slechts eenige oogenblikken van het gesprek; de nieuwsbladen slechts eenige regelen druks, in de kolommen aan het huwelijk, de geboorte en den dood gewijd; en het liet niets achter bij hoorder of lezer, even min als de schaar van den ploeg, dien hij ziet voort gaan, bij den wandelaar eene herinnering achter laat: — alleen in den akker laat hij diepe voren! — Die akker was het hart van Willem: het was scherp en diep geploegd; wild gewas en bloemen waren af gesneden; het goede zaad echter had diepere wortels geschoten.

Een ontijdig huwelijk, waar door de nalatenschap zijner vroeg gestorvene ouders verslonden werd; — het sterven van eene geliefde vrouw, maar verwaarloosde dochter en daar door ongeschikte huismoeder; — de dienstjaren van een' plaatsvervanger, die de pen met het geweer heeft verwisseld, om zijn kind te

voeden; — en als hij zijnen tijd heeft uit gediend, de tergende kinkhoest, die dat eenig pand van een noodlottig huwelijk, het doel van zoo vele opofferingen, langzaam doet weg kwijnen; — en daar na vijftien vreugdellooze jaren, waar in hij de waarde van twee zaken dagelijks meer leerde kennen: van het *geld* voor de aarde, en van het *geloof* voor den hemel.... Vermeng deze lotgevallen uit het dagelijksch leven met zonderlinge wegen der Voorzienigheid, zoo als wij die niet zien, of met geeselslagen van een noodlot, dat niet bestaat; voeg gesprekken daar tusschen, zoo als er nimmer gehouden worden, en beschrijf hartstogten, die onder eenen anderen hemel te huis behooren: — de roman zal zijne lezers vinden, als zoo vele andere.

Willem Veldhorst was met veel moeite, met veel kampen tegen de laagheden van anderen, die minder bekwaamheid en minder geweten hadden dan hij, reiziger voor een handelkantoor geworden. Alleen zijnde en matig in zijne behoeften, had hij nu eindelijk een bestaan gevonden, dat voor hem voldoende en vrij zeker voor de toekomst was. Overal had hij ons vaderland doorkruist: alleen de afgelegene en arme dorpen niet, waar niets te verdienen viel. Zelfs leidden zijne gedurig herhaalde togten hem niet eens in de nabijheid van de heuvels, die het dal zijner geboorte omzoomden. Doch heden, — het was nu vijf en twintig jaren, sedert hij bij de begrafenis zijner moeder voor het laatst het kleine dorpje had bezocht! — heden had hij de begeerte niet kunnen weêrstaan, om door verhaaste en zuinig overlegde dagreizen eene vrij groote afwending van zijn' gewonen weg te maken. Dáár had hij zoo dikwijls de jaren als lange speeluren zien voorbij snellen; dáár wilde hij nog eens zien, hoe het eene jaar het dorp, dat hem zoo lief was, aan het andere overgaf.

In den morgen was hij den weg, die over de golvende heide voerde, af gekomen, en in de valei zijner geboorte neder gedaald. Het was een sombere, nevelachtige winterdag. Hij trad de dorpsstraat op, en ontmoette juist de vrolijke schooljeugd, die nu eens springende, dan weder stil staande, nu eens als een zwerm bijen op een gedrongen, dan weder als kaf uit elkander stuivende, zich verheugde in het vooruitzicht van de spelen op den oudejaars-avond, en de fraaije zondagskleederen, die zij op den nieuwjaars-dag zouden aantrekken, de kleederen, waar in zij nooit eene les behoeften op te zeggen; en de wenschen en geschenken, de drukte en de vreugde! — Zóó had Willem ook eens gesprongen en gedarteld, en nog eens omgezien naar den meester, die aan de deur der school staande, het oog strak en onwrikbaar hield, zoo

lang het nog ernstige en dreigende blikken op één der kinderen kon uitschieten. Nu stond hij dáár, met den reiszak onder den arm, met dertig jaren meer op de schouders: de meester was nieuw, het schoolhuis was nieuw, de kinderen waren nieuw, — alleen zijn hart was oud geworden!

Niemand herkende hem, 'terwijl hij daar stond. Hij wachtte, — gelijk de Europeaan in een ander werelddeel naar het vaderlandsche schip wacht, — naar iemand, die hem naderen zou, en trouwhartig hem in de oogen zien, en zeggen: »Zijt gij het, Willem?» en hem dan hartelijk de hand schudden.... Er naderde niemand, en niemand schudde hem de hand.

Een enkele maal meende hij de trekken van een' voormaligen schoolkameraad te herkennen; hij trad nader, om hem aan te spreken; maar de blik van verwondering stuitte hem terug, of de koele groet: »Goeden dag, koopman!» deed hem het warme bloed in de aderen verstijven, en hij ging zijnen weg.

Het kerkhof was nog het zelfde: de dooden verhuizen zoo spoedig niet. Hij ging er heen; hij zocht naar het graf van zijnen vader, van zijne moeder: de plek wist hij nog naauwkeurig. En ziet! een doodgraver was juist dáár bezig, en zong onder den arbeid zijn eentoonig lied. Zou er welligt iemand van zijn geslacht gestorven zijn, en nu in dit graf worden weg gelegd? Zijn broeder en zijne zusters hadden hem nooit vriendschap bewezen, hem, den heer, die geene rente van het bestede kapitaal had opgebracht; en toch, hier, bij het familie-graf, had hij ze kunnen omhelzen, als zij een' der hunnen grafwaarts volgden, of hen met bittere tranen beweenen, als zij derwaarts gedragen werden. Met eene stem, die van aandoening beefde, vroeg hij den doodgraver: »Zal hier iemand van de familie Veldhorst begraven worden?» — De man werkte door: hij had zijn werk aangenomen en wilde vóór het eten gereed zijn, en na het eten zich een' roes drinken met den oudejaars-avond, omdat er gelukkig weér een doode, een grootlijk, een graf van het volle geld was! — Evenwel, op de herhaalde vraag van den vreemdeling antwoordde hij droog weg: »Veldhorst, Veldhorst? O ja! daar aan heeft vroeger hier een graf behoord: wij hebben het juist verleden maand geruimd.»

Eene ijsskoude hand gleed hem over de aderen, zijn hoofd duizelde, zijn gebeente werd geschud als dat van een geraamte, hij sloeg het dofse oog sidderend achterwaarts: dáár in het beenderhuis, daar waren zijn vader en zijne moeder;... zij besloegen nog te veel plaats in het enge graf!

Van het kerkhof terug keerende, had hij reeds drie malen het

dorp omgewandeld ; hij had gedwaald als een dwaas ; dat zag hij nu eerst , nu hij voor de derde maal vóór de ouderlijke woning stond ; maar zij was ook zoo geheel veranderd en verfraaid , dat hij alleen den hooiberg en den schaapstal herkende . Een jonge , en naar het scheen , rijke boer stond voor het hek . Met hem knoopte Veldhorst een gesprek aan : de antwoorden waren kort en werden als onwillig gegeven , vooral toen de boer langzamerhand bemerkte , wie hij was . Evenwel , hij vernam , dat zijn broeder en zijne oudste zuster in het vorige jaar waren gestorven ; — zij waren in een graf van den eersten rang , naar de nieuwe inrigting van het kerkhof , bij gezet ; — zijne jongste zuster was reeds vroeger vertrokken , en nu woonde er alleen nog eene dochter van zijne oudste zuster op het dorp . — »En waar is deze te vinden ?» vroeg Willem met een kloppend hart . — »Ik ben haar man ,» was het antwoord : »gij kunt wel eens binnen gaan , als gij wilt .» — Hij kon binnen gaan : deze gunst werd hem toegestaan , en dat in het ouderlijke huis !

De nicht ontving hem — als haren oom , — meer niet ! In dit huis omhelsde hem niemand , en nog woonde er zijn vleesch en bloed !

Hij zou toch nog langer gebleven zijn ; maar daar hoorde hij zijn' neef zeggen ; — Willem had de wereld gezien , en was scherp van gehoor en achterdochtig van hart geworden ! — hij hoorde den neef zeggen : »Betje ! ik moet heen , maar blijf gij in de kamer ; er ligt juist zoo veel zilver op de tafel , en ik heb het niet op die vreemde landloopers !» — Dat was te veel . Hij nam hoed en reiszak , kuste het kind , dat alleen tegen hem lachte , en ging heen .

Waar zou hij heen gaan ? Hij wist het zelf niet , en kon toch van het dorp nog niet scheiden . Daar viel hem , al voort gaande , het oude uithangbord in het oog : *De Vergulde Reiskoets* , die hij dikwijls , juist omdat het eene *reis*-koets was , met een kloppend hart had aangezien , in het laatste jaar van zijn verblijf in de ouderlijke woning . Het verguldsel was van de koets af gegaan : dat was ook voor hem zoo . Hij trad binnen , en vond in den nieuwen kastelein een spraakzaam' man van zijne jaren . Voor hem ten minste was de man nieuw , maar anders reeds oud op de plaats , waar hij sedert bijkans vijf en twintig jaren al het kleine nieuws had ontvangen en weder uitgegeven , even als hij de kleine munt der bewoners gedurig ontving en weder uitgaf . Nu is er voor den ijverigen verteller geen aangenamer mensch , dan die nog geheel oor is voor alle zijne gewone verhalen , waar van

hij anders het einde, indien men nog naar het begin luistert, reeds op ieders gelaat lezen kan. De kastelein was dan ook onvermoeid in het vertellen, en Willem in het vragen en luisteren. Het was dezen, als gingen er op éénen dag vijf en twintig jaren voor hem voorbij; maar ach! ook het leed van vijf en twintig jaren drukte op éénen dag. Nu dezen, dan genen vergezelde hij met zijne gedachten grafwaarts. Hij zag gezetene burgers tot den bedelstaf gebragt; brave huisvaders door verdriet van vrouw of kinderen n dronkaards misvorind; onschuldige, vrolijke knapen, waarmede hij eens speelde en lachte, door een ontijdig huwelijk in het ongeluk gestort. Hij dronk den bitteren droesem van eenen beker, waar van hij de aangename teugen niet gesmaakt had.

Maar tegen den avond had hij toch nog een enkele kennis gesproken, die zich ook zijner herinnerde, eene enkele hand gedrukt, die hem welmeenend werd toe gereikt; en onder gesprekken over vorige dagen was er weder eenige vreugde in zijn hart terug gekeerd. En toch, hij was hier niet meer te huis: dat gene, waar om hij treurde, was men vergeten, of het had althans door volgende gebeurtenissen reeds lang zijne scherpe prikkels verloren; en dat geen, waar van men met zoo veel vuur sprak, kende hij niet, en het had niets, waar door het hem aan zich hechte; in de dorpsheberg, waar heen hij na een paar bezoeken weder keerde en die nu met den avond meer bezocht werd, vond hij de scherts ontijdig, de gesprekken onbeduidend, de twisten kinderspel; en daar hij den volgenden morgen vroegtijdig in eene stad, eenige uren verder, wezen moest, besloot hij, met den nacht, bijna helderder dan de dag geweest was, zijne reis te vervolgen.

Hij besteeg den heuvel, dien hij in den morgen was af gedaald. Straks zou hij, door dien verder te beklimmen en over te trekken, den kleinen toren en de landelijke huizen uit het gezicht verliezen. Nog eens zette hij zich dan aan de helling neder, en rustte uit, niet van vermoeidheid, maar van aandoening. Ernstig zag hij vóór zich henen een' geruimen tijd, en sloeg eindelijk de oogen aan alle zijden rondom zich, om nog eens vol op te genieten: — smart en herinnering! — De maan daalde achter hem neder, en naderde reeds den heuveltop; maar nog wierp zij hare laatste, blinkende en ijskoude stralen op den toren, waar de wijzer langzaam en onmerkbaar het uur van middernacht naderde. Regt over hem, in het oosten, daagde een heirleger starren op, als flikkerden zij van vreugde, dat zij weldra van de heerschappij der koninginne van den nacht bevrijd waren. Beneden lag het be-

koorlijke dorpje vóór hem uitgestrekt. In den zomer was het onder struikgewas en geboomte half verscholen, gelijk de rijke in zijnen prachtigen mantel; maar nu liet het dor geraamte van het zomergroen daken en huizen zien, zoo als door de lompen van den arme henen zijne naaktheid zichtbaar wordt. Rondom de kerk lag het kerkhof, door de lage doornen heg als door eenen rouwband omzoomd, maar niet beschaduwd, niet voor zijn oog bedekt; en nog een maal zag hij het geopend graf, ontroofd aan het gebeente zijner ouders. Het nieuwe schoolhuis stond, als een jeugdige knaap, luchtig en vrolijk tegenover de grijze kerk, en verder op waren hier en daar de weinige huizen verstrooid. Maar Veldhorst zocht nog eens de hem zoo geliefde plek: hij vond die aan de helling van een' volgenden heuvel, een weinig buiten het dorp, omgeven door vruchtbare landerijen; dáár was de ouderlijke woning! Lang, lang verwijlde zijn oog op dat ééne punt: weder speelde hij in zijne gedachten op het ruime erf, of voederde het gedierte; weder sprong hij met den bonten halsdoek en het bijbeltje met zilveren sloten den weg over naar de bureu: — beide had hij ook getrouw bewaard! — En het duurde een' geruimen tijd, eer hij het oog verder liet gaan, regts af op het donkere sparrebosch, aan de linkerzijde op de ruime heivelden, en voor zich henen op den langzaam afdalenden heuvel: die grenzen hadden eens al zijn geluk en al zijne hoop ingesloten, maar zij waren hem te eng geworden, omdat zij hem afscheidden van de wereld. Nu had hij zoo gaarne nog eens alles vergeten, wat daar buiten was; alles daar binnen terug gevonden, wat hij er eenmaal gelaten had: ook zijne onschuldige vreugde en de droomen zijner hoop! Bij deze gedachte werd het hem benaauwder en benaauwder. Onwillekeurig riep hij eindelijk uit: »Ja, ik heb de wereld gezien!» En een vloed van tranen gaf den overkropten boezem lucht. Zóó had hij niet kunnen weenen in vijf en twintig jaren, zelfs niet om zijn eenig kind!

Juist wierp de halve maan hare laatste stralen op de wijzerplaat van den toren, terwijl het heirleger starren met nieuwen moed verder voorwaarts drong; juist ontwaakte Veldhorst als uit een' pijnlijken droom; toen langzaam en statig de eene slag na den anderen de dood stille lucht deed golven door de valei en weërkaatsen tegen de heuvelen; en met den twaalfden slag stond de reiziger op, vouwde eerbiedig de handen zamen en zeide: »*Onvergankelijke van dagen! Ik ben een vreemdeling op aarde Leid mij naar het vaderland!*» En hoe langer hij opwaarts zag, hoe meer er rust en vrede, als het voorgevoel des eenigen waren

vaderlands, in zijn hart neder daalde. — »Ja!» zoo vervolgde hij, na eenige oogenblikken zwijgens: »Al kent mij dan mijne wieg niet meer, en al ken ik mijn graf nog niet, — ook waar de zonde der levensvreugde voor mij onder gaat, geleidt mij nog de star der hope.»

En met kalmer' blik zag Willem Veldhorst nog eens op zijn' geboortegrond neder, en met moediger' tred vervolgde hij zijne reis.

I N H O U D.

	Bladz.
DE PORTEFEUILLE VAN EEN' DORSPREDIKANT.	3—58.
Brief van een' Vader aan zijnen Zoon, tot Inleiding	5.
1. Pred. I : 4. <i>Het eene geslachte gaat</i> , enz.	7.
2. Jes. XL : 8 ^b en 1 Petr. 1 : 25 ^a . <i>Het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid</i>	9.
3. 1 Tim. VI : 7. <i>Wij hebben niets in de wereld gebragt</i> , enz.	12.
4. Ps. CXIX : 19. <i>Ik ben een vreemdeling op aarde</i>	14.
5. Efez. V : 14. <i>Ontwaakt, gij, die slaapt!</i>	17.
6. Luk. XXII : 35 ^b . <i>Heeft u ook iets ontbroken?</i>	19.
7. Matth. XIX : 20 ^b . <i>Wat ontbreekt mij nog?</i>	23.
8. Ps. XXXIX : 6. <i>Ziet, Gij hebt mijne dagen een handbreed gesteld</i> , enz.	27.
9. Ps. XC : 12. <i>Leer ons alto onze dagen tellen, dat wij een wijs harte bekomen!</i>	29.
10. Joh. IX : 4 ^b . <i>De nacht komt, wanneer niemand werken kan</i>	32.
11. Jes. XL : 15 ^a . <i>Ziet! de volkeren zijn geacht als een droppel van eenen emmer</i> , enz.	34.
12. Hebr. XIII : 8. <i>JEZUS CHRISTUS is gisteren en heden dezelve en in der eeuwigheid</i>	36.
13. Matth. XIII : 47. <i>Het koningrijk der hemelen is gelijk een net</i> , enz.	40.
14. 1 Sam. XII : 1—4. <i>De verantwoording van SAMUEL</i>	42.
15. Matth. VI : 12. <i>Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren</i>	45.
16. Pred. III : 11. <i>God heeft ieder ding schoon gemaakt op zijnen tijd</i> , enz.	48.
17. Matth. XIII : 39 ^b . <i>De oogst is de voleinding der wereld</i>	51.
18. Openb. XX : 12 ^b . <i>En de boeken werden geopend</i>	53.
Nog een Brief tot Besluit	55.

INHOUD.

	Bladz.
MIJN ALBUM.	59—94.
TWEE DAGEN VAN EEN' GRIJSAARD.	95—138.
I. De kortste dag	97.
II. Het oude jaar	116.
HET KERKHOF	139—166.
DE LAATSTE KLOKSLAG. Vier Fragmenten uit het werkelijke leven	167—198.
I. Armoede	169.
II. Genot	175.
III. Wroeging.	183.
IV. Lotwisseling	187.